

Università
Ca' Foscari
Venezia

**Dottorato di ricerca
in Studi dell'Europa Orientale
Scuola di dottorato in Lingue, culture e società
Ciclo XXIV
(A.A. 2010 - 2011)**

***Miscellanea di contenuto ascetico monastico
in ambiente slavo meridionale nel XIV secolo***

**SETTORE SCIENTIFICO DISCIPLINARE DI AFFERENZA: L-LIN/21
Tesi di dottorato di Scarpa Marco, matricola 955579**

Direttore della Scuola di dottorato

Prof. Enrica Villari

Tutore del dottorando

Prof. Antonio Rigo

INDICE GENERALE

Indice generale.....	1
Abbreviazioni.....	3
Bibliografia	
Introduzione.....	37
1. Il XIV secolo: età di sviluppo monastico e culturale.....	41
1. Gregorio il Sinaita.....	41
2. Paroria.....	45
3. Kefalarevo.....	49
2. Miscellanee ascetico-monastiche.....	53
1. I manoscritti di Paroria.....	53
2. Manoscritti di Kefalarevo.....	59
3. Manoscritti dell'Athos.....	61
3. Descrizione dei manoscritti.....	63
Introduzione.....	63
1. Moskva GIM Uv 510 (1330-40).....	65
2. Sank-Peterburg RNB Pogodin 1054 (1345-55).....	91
3. Paris, BnF Sl 8 (1355-65).....	103
4. Sankt-Peterburg, RNB, Gil'f 47 (1360-70).....	121
5. Sankt-Peterburg RNB Gil'f 35 (1365-75).....	183
6. Sofija NBKM 672 (1365-75).....	213
4. Contenuti nuovi per un nuovo sviluppo monastico.....	259
1. Miscellanee ascetico-monastiche.....	259
2. La traduzione delle opere di Gregorio il Sinaita.....	263
5. Catalogo per autori.....	267

Appendice 1.....	311
1. Sofija BAN 77 (1330-40).....	311
2. Moskva GIM Chlud 237 (1340-50).....	314
3. Sofija BAN 80 (1360-70).....	319
4. Sofija NBKM 1036 (1360-70).....	324
5. Beograd NBS 26 (1365-75).....	329
6. Dečani 75.....	332
Appendice 2: Filigrane.....	337
Introduzione.....	337
1. Album delle filigrane.....	339
2. Registro delle filigrane.....	371
Appendice 3	
Riproduzioni.....	387
Incipitario.....	401

ABBREVIAZIONI

B	M. Briquet, <i>Les Filigranes</i> . Dictionnaire historique des marques du papier dès leurs apparition vers jusqu'en 1600, 4 Vol, Paris, 1907
BAN	Българска академия на науките – София (Accademia bulgara delle scienze – Sofia)
BHG	Bibliotheca Hagiographica Graeca = Halkin 1957; le citazioni vengono fatte seguendo la numerazione delle opere
BHG ⁿ	Bibliotheca hagiographica graeca. Novum Auctarium = Halkin 1984
BHBS	Ivanova 2008 (le citazioni vengono fatte per pagina, data e numerazione)
BnF	Bibliothèque nationale de France - Paris
c./cc.	carte/carte
cap./capp.	Capitolo/capitoli
cfr.	confronta
Chil	Библиотека Манастира Хиландара (Biblioteca del Monastero di Chilandar)
Chlud	collezione Chludov (presso GIM)
CIAI	Църковно-исторически и архивен институт (София)
CPG	Clavis Patrum Graecorum = 1. Geerard 1983; 2. Geerard 1974; 3. Geerard 1979; 3a Noret 2003; 4. Geerard 1980; 5. Geerard, Glorie 1987; S. Geerard, Noret 1998
D.	collezione di manoscritti del Centro “prof. Ivan Dujčev”, Sofia
Deč	Biblioteca del monastero di Dečani (Дечани), ora in deposito presso la НБС

ABBREVIAZIONI

DOC	Dizionario della opere classiche = Volpi 1994
Gil'f	collezione Gil'ferding (presso GIM)
GIM	Государственный Исторический Музей – Москва (Museo Storico Statale – Mosca)
gr.	greco
Guy	nella numerazione degli apoftegmi della collezione alfabetica fa riferimento alla numerazione proposta da Guy 1962 quando questa differisce da quella dell'edizione di Cotelier (PG 65, 71,440); cfr. Mortari 1996, 71-73
J	apoftegmi anonimi tratti dal manoscritto <i>Sinai</i> 448, secondo la numerazione data loro da Guy (cfr. Guy 1965, 95-97; 89-91)
L	Lichačev 1899
l./ll.	Linea/linee
ms/mss	manoscritto/manoscritti
MSPC	Музеј Српске Православне Цркве – Београд (Museo della Chiesa ortodossa serba – Belgrado)
MT	Mošin, Traljić 1957
N	apoftegmi anonimi tratti dal manoscritto <i>Paris</i> Coisl 126, secondo la numerazione data loro da Nau (cfr. Guy 1965, 63-74)
n./nn.	numero/numeri
NBKM	Народна Библиотека «Св. Св. Кирил и Методиј» – Софија (Biblioteca Nazionale SS. Cirillo e Metodio – Sofia)
NBS	Народна Библиотека Србије - Београд (Biblioteca Nazionale della Serbia – Belgrado)
NMRM	Народни Музеј на Рилски Манастир (Museo Nazionale del Monastero di Rila)
pc	nella descrizione di codice membranaceo p sta per lato pelle e c per lato carne della pergamena
P	Franciszek Piekosiński, <i>Średniowieczne znaki wodne, zebrane z rękopisów w archiwach i bibliotekach polskich głównie krakowskich z XIV w.</i> , Kraków 1893
p., pp.	pagina, pagine
Philokalia	Φιλοκαλία τῶν ἱερῶν νηπτικῶν, I-V, Ἀθήναι 1974-1976 ⁴
Piccard	Piccard 1961-1997

piccardonline	Hauptstaatsarchiv Stuttgart, Bestand J 340, Piccard watermark collection, in internet: http://www.piccard-online.de [22.1.2012]
PG	Migne, Jacques-Paul, <i>Patrologiae Cursus Completus, Series Graeca</i> , 161 vv., Parisiis, 1857–1866; le citazione vengono fatte indicando il volume e le colonne e, ove necessario, la partizione delle colonne, oppure le linee
PLP	<i>Prosopographischen Lexikon der Palaiologenzeit</i> , CDROM-Version, Wien, Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 2001
PMA	Personennamen des Mittelalters = Fabian 2000
Pogod	collezione Pogodin (in RNB)
QRT	Collezione di 61 Apoftegmi tratta dai manoscritti Paris gr. 914, Paris gr. 917, Athinai B.N. 500, cfr. Guy 1962, 121-124; Regnault 1976, 110-121
r	recto (dopo il numero di foglio dei manoscritti)
RGB	Российская Государственная Библиотека — Москва (Biblioteca Statale Russa — Mosca) [in precedenza Государственная Библиотека СССР имени В.И. Ленина]
RNB	Российская Национальная Библиотека – Санкт-Петербург (Biblioteca nazionale Russa — San Pietroburgo) [in precedenza Государственная Публичная Библиотека]
SANU	Сербска Академија Наука и Уметности - Београд (Accademia Serba della Scienza e dell'Arte – Belgrado)
SC	Sources Chrètiennes
Tav.	tavola
TLG	Thesaurus Linguae Graecae, in internet: http://www.tlg.uci.edu/
Uv	collezione Uvarov (presso GIM)
v	verso (dopo il numero di foglio dei manoscritti)
v./vv.	volume/volumi
VMČ	ВМЧ = Великие Минеи Чети
WZMA	Wasserzeichen des Mittelalters (WZMA). Kommission für Schrift- und Buchwesen des Mittelalters der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien (ca. 8.000 Marken - nächstes update: Feb. 2009) – http://www.ksbm.oeaw.ac.at/wz/wzma.htm
Zogr	collezione del monastero di Zograf (Athos)

ABBREVIAZIONI

BIBLIOGRAFIA¹

- Agati 2003 M. L. Agati, *Il libro manoscritto. Introduzione alla codicologia*, Roma, “L’Erma” di Bretschneider, 2003
- Alberti 2010 A. Alberti, *Ivan Aleksandăr (1331-1371). Splendore e tramonto del secondo impero bulgaro* (Biblioteca di Studi Slavistici, 14), Firenze, Firenze University Press, 2010
- Ammonas, Nau 1914 F. Nau (a cura di), *Ammonas. Successeur de saint Antoine. Textes grecs et syriaques* (Patrologia Orientalis, 11), Paris, Firmin-Didot, 1914
- Anastasio, Nau 1902 F. Nau (a cura di), *Le texte grec des récits du moine Anastase sur les saints pères du Sinai*, in “Oriens Christianus” 2 (1902), 58-89
- Angelov 1980 Б. Ангелов, *Търновският книжовник Дионисий Дивний*. in “Старобългарска литература”, 7 (1980), 54-62
- Archangelskij 1890 А. С. Архангельский, *Творения отцовъ церкви въ древне-русской писмености. Извлечения изъ рукописей и опыты историко-литературныхъ изучений*, III. Паренесисъ

---

¹Si seguono le norme indicate nel capitolo “La citazione bibliografica” di *Guida a Nuova Biblioteca Manoscritta*, http://www.nuovabibliotecamanoscritta.it/documenti/sezioni/Generale/pdf/Guida_a_Nuova_Biblioteca_Manoscritta.pdf [26.12 2011], con le seguenti eccezioni: per i titoli sono in corsivo, la collana e il numero nella collana, ove presenti, vengono riportati dopo il titolo tra parentesi tonde.

BIBLIOGRAFIA

- Ефрема Сирина, Казань, Типография Императорскаго Университета, 1890
- Beck 1959 Н.-G. Beck, *Kirche und theologische Literatur im byzantinischen Reich*, (Handbuch der Altertumswissenschaft, 12.2.1), Muenchen, C.H. Beck, 1959
- Bernackij 2007 М. М. Бернацкий, *Дорофей Газский. Переводы. II. Славянские*, in *Православная энциклопедия*, XVI, Москва, Церковно-научный центр «Православная энциклопедия», 2007, 36-38
- Bernackij, Dunaev 2006 М. М. Бернацкий, А. Г. Дунаев, *Давид Дисипат*, in *Православная энциклопедия*, XIII, Москва, Церковно-научный центр «Православная энциклопедия», 2006, 582-590
- Bernackij, Turilov 2006 М. М. Бернацкий, А.А. Турилов, *Григорий Синаит. Переводы на славянский язык*, XIII, Москва, Церковно-научный центр «Православная энциклопедия», 2006, 60
- Beyer 1985 Н.-V. Beyer, *Gregorios Sinaïes Werke. Einleitung, kritische Textausgabe und Übersetzung*, Wien 1985 (Habilitationsschrift)
- Bogdanović 1978 Д. Богдановић, *Каталог ћирилских рукописа манастира Хиландара*, Београд, Српска академија наука и уметности и Народна библиотека СР Србије, 1978
- Bogdanović 1981 Д. Богдановић, *Претече исихазма у српским зборницима XIV века*, in “Сyrillomethodianum”, 5 (1981), 202-207
- Bogdanović 1982 Д. Богдановић, *Инвентар ћирилских рукописа у Југославији (XI-XVII века)* (Зборник за историју, језик и књижевност српског народа, I одељење, књига XXXI),

- Београд Српска академија наука и уметности, 1982
- Bogdanović 2011 Д. Богдановић, Љ. Штавланин-Ђорђевић, Б. Јовановић-Стипчевић, Љ. Василев, Л. Цернић, М. Грозданивић-Пајић, *Опис ћирилских рукописних књига Манастира Високи Дечани*. Књига прва (Опис јужнословенских ћирилских рукописа, IV), Београд, Народна Библиотека Србије, 2011
- Војовић 2003 Д. Бојовић, *Свети Јефрем Сирин и Српска црквена књижевност*, Ниш/Косовска Митровица, Центра за црквене студије/Филозофски факултет, 2003
- Војовић 2004 Д. Бојовић, *Српски паренесиси СВ. Јефрема Сирина из XIV века и однос према глагољској традицији*, in: *Преводите през XIV столетие на Балканите*. Доклади от меѓународната конференција Софија, 26.28 јуни 2003, а суга ди Л. Тасева, М. Ђовчева, Кр. Фос, Т. Пентовска, Софија, ГорексПрес, 2004, 387-396
- Воџилов 2010 И. Божилов, *Борилов синодик и неговият византийски првообраз*, in И. Божилов, А. Тотоманова, И. Билярски, *Борилов синодик. Издание и превод*, Софија, ПАМ Пъблишинг Къмпани, 2010
- Briquet 1907 М. Briquet, *Les Filigranes*. Dictionnaire historique des marques du papier dès leurs apparition vers jusqu'en 1600, 4 Vol, Paris, 1907
- Budge 1907 E. A. Wallis Budge, *The Paradise or Garden of the Holy Fathers. Being histories of the anchorites, recluses, monks, coenobites, and ascetic fathers of the deserts of Egypt between A.D. CCL and A.D. CCCC circiter*, 2, London, Chatto

BIBLIOGRAFIA

- & Windus, 1907
- Caldarelli 1996 *Il Paterik alfabetico-anonimo in traduzione antico-slava, I, Parte alfabetica* - Edizione del testo slavo e dell'originale greco, Roma, Stampato in proprio presso l'Università degli Studi di Salerno, 1996
- Callist I, Beyer 2006 Каллист I, Ханс-Файт Байер, *Житие и деятельность иже во святых отца нашего Григория Синаита* (Тексты и исследования по духовной истории, 2), Екатеринбург, Издательство Уральского университета, 2006
- Callist I, Rigo 2010 A. Rigo, *Callisto I patriarca, I 100 (109) capitoli sulla purezza dell'anima. Introduzione, edizione e traduzione*, in "Byzantion" 80 (2010), 333-407
- Callist I, Zlatarski 1904 *Житіє и жизнь преподобнаго отца нашего Θεодосія иже в Тръновѣ постничьствовавшаго съписано светѣишимъ патрїархомъ Константіна града курь Калистомъ*. Изд. В. Н. Златарски, in "Сборник за народни умотворения", 20 (1904), 1-41
- Capaldo 1975 M. Capaldo, *Caratteristiche strutturali e prototipi greci dell'Azbučno-Ierusalimskij Paterik e dell'Egipetskij Paterik*, in "Cyrillomethodianum", 3 (1975), 13-27
- Capaldo 1975-1976 M. Capaldo, *La tradizione slava della collezione alfabetica anonima degli Apophthegmata patrum. Prototipo greco e struttura della parte alfabetica*, in "Ricerche Slavistiche", 22 —23 (1975-1976), 81-120
- Capaldo 1981 M. Capaldo, *L'Azbučno-Ierusalimskij paterik (Collection alphabetic-anonyme slave des Apophthegmata Patrum)*, in "Полата књигописъная", 4 (1981), 26-49

- Christova 2001 И. Христова, *Славянските преводи на монашиските поучения на авва Доротей*, in "Palaeobulgarica", 25 (2001), 2, 36-53
- Christova 2009 Б. Христова, В. Загребин, Г. Енин, Е. Шварц, *Славянские рукописи болгарского происхождения в Российской Национальной Библиотеке — Санкт-Петербург*, София, Университетско издателство "Св. Климент Охридски", 2009
- Conev 1923 Б. Цонев, *Опис на славянските ръкописи в Софийската народна библиотека*, II, София, 1923
- Čertorickaja 1988 Т. В. Черторицкая, *Маргарит*, in: Д. С. Лихачёв (a cura di), *Словарь книжников и книжности Древней Руси*, 2. Вторая половина XIV-XVI в., 1, Ленинград, Наука, 1988, 100-102
- Darrouzès 1961 J. Darrouzès, *Étienne le Thébain*, in: *Dictionnaire de Spiritualité*, IV, 1961, 1525-1526
- Delikari 2006 A. Delikari, *Ein Beitrag zur Geistesgeschichte des Balkans: Über die nur auf Slavisch erhaltenen Schriften des Gregorios Sinaites*, in: *Многократните преводи в Южнославянското средно вековие*, a cura di L. Taseva, R. Marti, M. Jovčeva, T. Pentkovskaja, Sofija, ГорексПрес, 2006.
- Delikari 2009 A. Delikari, *Ein Beitrag zu historisch-geographischen Fragen auf dem Balkan: „Paroria“*. *Neue Angaben zur Lokalisierung des Klostergebietes von Gregorios Sinaites*, in: *Heilige Berge und Wüsten Byzanz und sein Umfeld. Referate auf dem 21. Internationalen Kongress für Byzantinistik London, 21.–26. August 2006* (Veröffentlichungen zur Byzanzforschung 16; Denkschriften der phil.-hist. Klasse, 379). A cura di Peter

BIBLIOGRAFIA

- Soustal, Vienna, Österreichische Akademie der Wissenschaften, Institut für Byzanzforschungm, 2009
- Diadocus, des Places 1955 *Diadoque de Photicé, Œuvres spirituelles. Cent Chapitres sur la perfection spirituelle. Sermon pour l'ascension. Vision. Catéchèse* (Sources Chrétiennes 5 ter), a cura di É. des Places, Paris, du Cerf, 1955
- Dimitrov 2002 К. Димитров, *За някои особености при превеждането от гръцки на български в среднобългарски превод на словата на авва Доротея*, in: *Търновска книжовна школа и християнската култура в източна европа*. Седми международен симпозиум, Велико Търново 8-10 октомври 1999 г., Велико Търново, Университетско издателство “Св. св. Кирил и Методий”, 2002, 355-361
- Dimitrov 2010 К. Димитров, *Речник-индекс на словата на авва Доротея (по ръкопис 1054 от сбирката на М. П. Погодин)*, Велико Търново, Университетско издателство “Св. св. Кирил и Методий”, 2010
- Dimitrova 2002 З. Димитрова, *Килифаревският исихастки книжовен център — Предшественик на Търновската книжовна школа*, in: *Търновска книжовна школа и християнската култура в източна европа*. Седми международен симпозиум, Велико Търново 8-10 октомври 1999 г., Велико Търново, Университетско издателство “Св. св. Кирил и Методий”, 2002, 81-86
- Doroteus, Regnault, de Préville 1963 *Dorothee de Gaza, Œuvres spirituelles* (Sources Chrétiennes 92), a cura di Lucien Regnault e Jacques de Préville, Paris, du Cerf, 1963

- Egorova 2004 М. С. Егорова, *Русскии аскетические сборники XIV-XVI вв. как тип сборника*, in “Труды Отдела древнерусской литературы”, 56 (2004), 181-234
- Eleuteri 2006 *Guida a Nuova Biblioteca Manoscritta*, a cura di P. Eleuteri, Giugno 2006, internet: www.nuovabibliotecamanoscritta.it/documenti/sezioni/Generale/pdf/Guida_a_Nuova_Biblioteca_Manoscritta.pdf
- Ephraem, Aitzetmuller 1990 *Paraenesis : die altbulgarische Übersetzung von Werken Ephraims des Syrers. 5: Index, rückläufiges Wörterbuch, Faksimiles der Paraenesen aus den Handschriften F und S, die in den Handschriften P und Z fehlen* (Monumenta linguae slavicae dialecti veteris. Fontes et dissertationes 28), a cura di R. Aitzetmuller, Freiburg i. Br., Weiher, 1990
- Ephraem, Assemani 1732 Του εν αγιοις πατρος ημων Εφραιμ του Συρου *Τα ευρισκομενα παντα. Sancti patris nostri Ephraem Syri Opera omnia quae exstant Graece, Syriace, Latine in sex tomos distributa ad mss. Codices Vaticanos aliosque castigata, multis aucta, nova interpretatione, praefationibus, notis, variantibus lectionibus illustrata*, 1, Roma, Tipographia Vaticana 1732
- Ephraem, Assemani 1743 Του εν αγιοις πατρος ημων Εφραιμ του Συρου *Τα ευρισκομενα παντα. Sancti patris nostri Ephraem Syri Opera omnia quae exstant Graece, Syriace, Latine in sex tomos distributa ad mss. Codices Vaticanos aliosque castigata, multis aucta, nova interpretatione, praefationibus, notis, variantibus lectionibus illustrata*, 2, Roma, Tipographia Vaticana 1743
- Ephraem, Bojkovsky 1984 *Paraenesis : die altbulgarische Übersetzung von Werken Ephraims des Syrers. 1: 1-32*), a cura di G. Bojkovsky,

BIBLIOGRAFIA

Freiburg i. Br., Weiher, 1984

Ephraem, Bojkovsky, Aitzetmuller 1986 *Paraenesis : die altbulgarische Übersetzung von Werken Ephraims des Syrers*. 2: 33-40 (Monumenta linguae slavicae dialecti veteris. Fontes et dissertationes 22), a cura di G. Bojkovsky e R. Aitzetmuller, Freiburg i. Br., Weiher, 1986

Ephraem, Bojkovsky, Aitzetmuller 1987 *Paraenesis : die altbulgarische Übersetzung von Werken Ephraims des Syrers*. 3: 41-79 (Monumenta linguae slavicae dialecti veteris. Fontes et dissertationes 24), a cura di G. Bojkovsky e R. Aitzetmuller, Freiburg i. Br., Weiher, 1987

Ephraem, Bojkovsky, Aitzetmuller 1988 *Paraenesis : die altbulgarische Übersetzung von Werken Ephraims des Syrers*. 4: 80-99 (Monumenta linguae slavicae dialecti veteris. Fontes et dissertationes 26), a cura di G. Bojkovsky e R. Aitzetmuller, Freiburg i. Br., Weiher, 1988

Eremin 1927 I. П. Ерьомін, “Сводный” Патерик у південно-слов'янських, українському та московському письменствах, in “Записки Історічно-філологічного відділу Укр. АН”, 12 (1927), 48-77; 15 (1927), 54-101

Eremin 1936 И. П. Еремин, К истории древнерусской переводной повести, in “Труды Отдела древнерусской литературы”, 3 (1936), 37-57

Fabian 2000 C. Fabian (a cura di), *Personennamen des Mittelalters*. Namensformen für 13000 Personen gemäss den Regeln für die Alphabetische Katalogisierung (RAK), 2. erweiterte Ausg., München, K. G. Saur, 2000

- Fedotova 2001 М. С. Федотова, *К вопросу о славянском переводе постнических слов Исаака Сирина (по рукописям XIV — начала XVI вв. петербургских собраний)*, in “Труды Отдела древнерусской литературы”, 52 (2001), 498-511
- Gagova 2010 Н. Гагова, *Владетели и книги. Участие на южнославянските владетели в производството и употребата на книги през Средновековието (X-XV в): рецепцията на византийския модел*, София, ПАМ Пътблишинг Къмпани, 2010
- Geerard 1974 M. Geerard, *Clavis Patrum Graecorum*, 2. Ab Athanasio ad Chrysostomum, Turnhout, Brepols, 1974
- Geerard 1979 M. Geerard, *Clavis Patrum Graecorum*, 3. A Cyrillo Alexandrino ad Iohannem Damascenum, Turnhout, Brepols, 1979
- Geerard 1980 M. Geerard, *Clavis Patrum Graecorum*, 4. Concilia - Catenae, Turnhout, Brepols, 1980
- Geerard 1983 M. Geerard, *Clavis Patrum Graecorum*, 1. Patres Antenicani, Turnhout, Brepols, 1983
- Geerard, Glorie 1987 M. Geerard, F. Glorie, *Clavis Patrum Graecorum*, 5. Indices – Initia - Concordantiae, Turnhout, Brepols, 1987
- Geerard, Noret 1998 M. Geerard, J. Noret, *Clavis Patrum Graecorum*, Supplementum, Turnhout, Brepols, 1998
- Gehin 1999 P. Gehin, *Le dossier macarien e l'Atheniensis gr. 2492*, in “Recherches augustiniennes” 31 (1999), 89-147
- Gehin 2001 P. Gehin, *Le filocalie che hanno preceduto la “Filocalia”*, in: *Nicodemo l'Aghiorita e la Filocalia*. Atti dell'VIII Convegno ecumenico internazionale di spiritualità ortodossa. Sezione

BIBLIOGRAFIA

- bizantina. Bose, 16-19 settembre 2000, a cura di A. Rigo, Magnano, Qiqajon, 2001, 83-102
- Gehin 2005 P. Gehin, M. Cacouros, Ch. Förstel, M.-O. Germain, Ph. Hoffmann, C. Jouanno, Br. Mondrain, *Les manuscrits grecs datés des XIII et XIV siècles conservés dans les bibliothèques publiques de France*, II. Première moitié du XIV siècle, Paris, Bibliothèque nationale de France, IRHT, Brepols, 2005
- Gonis 1980 Δ. Β. Γόνης, *Το συγγραφικόν έργον του Οικουμενικού Πατριάρχου Καλλίστου Α΄*, Αθήναι 1980
- Gonis 1994 Д. Гонис, *Търново и крайбрежните митрополии и авхиепископии (Варнаб Месеμβрия, Созопол и Анхиало) през XIV век*, in: *Търновска книжовна школа*, т. 5. Паметници, поетика, историография. Материали от Петия международен симпозиум, Велико Търново 6-8 септември 1989 г., Велико Търново, Университетско издателство “Св. св. Кирил и Методий”, 1994, 455-470
- Granstrem, Tichomirov 2007 Е. Э. Гранстрем, Н.Б. Тихомиров, *Сочинения Исаака Сирина в славяно-русской письменности*, подготовка текста, дополнение: А.А. Турилов, in “Вестник церковной истории”, 1(5)(2007), 134-197
- Granstrem, Tvorogov, Valevičjus 1998 Е. Э. Гранстрем, О. В. Творогов, А. Валевичюс, *Иоанн Златоуст в древнерусской и южнославянской письменности XI-XVI веков. Каталог гомилий*, Санкт-Петербург, Дмитри Буланин, 1998
- Grozdanović-Pajić 1990 М. Гроздановић-Пајић, *Редак водени знак у једном мањем броју јусовских рукописа из друге четвртине XIV века*, in “Археографски прилози” 12 (1990), 181-192

- Grozdanović-Pajić, Stanković 1991 М. Гроздановић-Пајић – Р. Станковић, *Датирање и водени знаци српских ћирилских рукописних књига Пећке Патријаршије*, in “Археографски прилози” 13 (1991), 7-249
- Grozdanović-Pajić, Stanković 1995 М. Гроздановић-Пајић – Р. Станковић, *Рукописне књиге Манастира Високи Дечани. Књига друга. Водени знаци и датирање* (Опис Јужнословенских ћирилских рукописа, IV), Београд, Народна Библиотека Србије, 1995
- Guillard 1947 J. Guillard, *Supércheries et méprises littéraires: l'œuvre de saint Théodore d'Edesse*, in “Revue des études byzantines”, 5 (1947), 137-157
- Gumilevskij 1865 Филарет [Гумилевский], *Святыя южных славян. Описания жизни их*, Чернигов, 1865 (IV ed. 1894)
- Guy 1962 J.-C. Guy, *Recherches sur la tradition grècque des Apophthegmata Patrum*. Bruxelles, Société des Bollandistes, 1962
- Guy 1993 *Les apophtegmes des Pères. Collection systématique. Chapitres I-IX*, (Sources Chrétiennes, 387), Introduction, texte critique, traduction, et notes par L.-C. Guy, Paris, du Cerf, 1993
- Halkin 1957 *Bibliotheca Hagiographica Graeca* (Subsidia Hagiographica 8), 3 vv., a cura di F. Halkin, Bruxelles, Société des Bollandistes, 1957
- Halkin 1961 F. Halkin, *Un ermite des Balkans au XIVe siècle. La Vie grecque inédite de Saint Romylos*, in “Byzantion”, 31 (1961), 114-147
- Halkin 1984 *Bibliotheca hagiographica graeca. Novum Auctarium* (Subsidia Hagiographica 65), a cura di F. Halkin, Bruxelles,

BIBLIOGRAFIA

- Société des Bollandistes, 1984
- Hannick 2008 Ch. Hannick, *L'esicasmò bulgaro e serbo del trecento e sua diffusione nel mondo ortodosso*, in: *Storia religiosa di Serbia e Bulgaria*, a cura di L. Vaccaro, Milano, Centro Ambrosiano, 2008, 181-200
- Harlfinger, Harlfinger 1974 D. Harlfinger, J. Harlfinger, *Wasserzeichen aus griechischen Handschriften*, 1, Berlin, Nikolaus Mielke, 1974
- Hausherr 1927 R. Hausherr, *La méthode d'oraison hésycaste* (Orientalia Christiana 9.2), Roma, Pontificium Institutum Orientalium Studiorum, 1927
- Hinterberger 2010 M. Hinterberger, *Niketas Stethatos der "Beherzte"?*, in "Byzantinische Zeitschrift", 103 (2010), 49-54
- Ilarion, Petrovskij 1865 M. П. Петровский, *Поучение, приписываемое Илариону митрополиту Киевскому*, in "Ученые записки Казанского университета" (1865), 1,47-81
- Isaac, Theotokis 1770 Τοῦ οσίου πατρὸς ἡμῶν Ἰσαάκ τοῦ Σύρου, *Τα ευρεθέντα ασκητικά*, a cura di Νικηφόρος Θεοτόκης, Leipzig, 1770
- Isaias, Draguet 1965 R. Draguet, *Une section "Isaïenne" d'apophtegmes dans le Karakallou 251*, in "Byzantion" 35 (1965), 44-61
- Isaias, Iordanitis 1911 Τοῦ οσίου πατρὸς ἡμῶν ἄββα Ἰσαίου, *Λόγοι κθ'. Ἐξ Ἱεροσολυμιτικοῦ χειρογράφου ΙΖ' αἰῶνος. Παραβληθέντες καὶ πρὸς ἑτέρους χειρογράφους κώδικας τῆς Ἱεροσολυμιτικῆς καὶ Σιναϊτικῆς Βιβλιοθήκης, καὶ πρὸς τὸ λατινικὸν κείμενον, μεταφρασθὲν ἐξ ἑλληνικοῦ παλαιοῦ χειρογράφου. Μετ'ἀποσπασμάτων τινῶν καὶ διηγημάτων ἐκ χειρογράφων τῆς Ἱεροσολυμιτικῆς Βιβλιοθήκης καὶ ἐξήκοντα ὀκτὼ κανόνων*, a cura di Ἀυγουστίνος Ἰορδανίτης, Ἱεροσόλυμοι, Τύποι ἱεροῦ

- κοίνου τοῦ Παναγίου τάφου, 1911
- Ivanova 1971 Кл. Иванова-Константинова, *Някои моменти на българо-византийските литературни връзки през XIV в. (Исихазмът и неговото проникване в България)*, in : *Старобългарска литература. Изследвания и материали*, I, София, Българската академия на науките — Институт за Литература, 1971, 209-242
- Ivanova 1981 Кл. Иванова, *Български, сръпски и молдо-влахийски кирилски ръкописи в сбирката на М. П. Погодин*, Издателство на Българската Академия на науките, София, 1981
- Ivanova 2008 Кл. Иванова, *Bibliotheca Hagiographica Balcano-Slavica*, София, Академично издателство “проф. Марин Дринов”, 2008
- Jaeger 1954 W. Jaeger, *Two rediscovered works of ancient Christian literature: Gregory of Nyssa and Macarius*, Leiden, Brill, 1954, 233-301
- Jovanović 1981 Т. Јовановић, *Инвентар српских ћирилских рукописа Народне Библиотеке у Паризу*, in “Археографски прилози” 3 (1981), 299-331
- Jovčeva, Miltenova 2009 М. Йовчева, А. Милтенова, *Промени в макрожанровите състави*, in: *История на българската средновековна литература*, а суга ді А. Милтенова, София, Исток-Запад, 2009, 561-568
- Kavelin 1871 Леонид [Кавелин], *Изъ историі юго-славянскаго монашества XIV столѣтія*, in “Душеполезное Чтение”, 1871/1, 4 (Апрель) 351-368; 5 (Май) 16-33

BIBLIOGRAFIA

- Kavelin 1894 Леонид [Кавелин], *Систематическое описание славяно-россійскихъ рукописей собранія графа А. С. Уварова*, Ч. 4, Москва, Товарищество типографіи А. И. Мамонтова, 1894
- Кенанов 2010 Д. Кенанов, *Крилатият въздухоходец Теодосий Търновски*. (Библиотека „Филология“), Велико Търново, ПИК-Университетско издателство “Св. св. Кирил и Методий”б 2010
- Ки́овић 1958 М. Кићовић, *Rukopisi Narodne Biblioteke u Beogradu*, in “Arhivski almanah”, 1 (1958), 49-80
- Kirchmeyer 1964 J.Kirchmeyer, *A propos d'un texte du Pseudo-Athanase*, in “Revue d'Ascétique et de Mystique”, 40 (1964), 311-313
- Kiselkov 1926 В. Сл. Киселковъ, *Св. Теодосий Търновски*, София, Божинови, 1926
- Kourilas, Halkin 1936 Е. Kourilas, F. Halkin, *Deux Vies de saint Maxime le Kausokalybe ermite au Mont Athos (XIVe S.)*, in “Analecta Bollandiana”, 54 (1936), 38-112
- Косева 1971 Е. Коцева, *Александрийско-понгерасимово писмо в български ръкописи от втората половина на XIV в.*, in “Старобългарска литература”, 1 (1971), 369-401
- Косева 1985 Е. Коцева, *Развитие на българско кирилско писмо през XIV-XV в.*, in: *Славянска палеография и дипломатика*, 2, София, СИБАЛ, 1985, 23-47
- Kodov 1969 Хр. Кодов, *Опис на славянските ръкописи в Библиотеката на Балгарската Академия на науките*, София, Балгарската Академия на наукитеб 1969
- Leloir 1974 L. Leloir, *Paterica armeniaca a PP. Mechitaristis (1855) edita nunc latine reddita* (Corpus scriptorum christianorum

- orientalium, 353, 361, 371, 379), Louvain, Secrétariat de CorpusSCO, 1974-1976
- Lichačev 1899 Н. П. Лихачев, *Палеографическое значение бумажных водяных знаков*. В 3 частях, Санкт-Петербург, типография В.С.Балашев и Ко., 1899
- Lichačev 1987 Д. С. Лихачёв (a cura di), *Словарь книжников и книжности Древней Руси*, 1. XI — первая половина XIV в., Ленинград, Наука, 1987
- Lucchesi 1998 E. Lucchesi, *Vers l'identification d'Étienne des Thèbes*, in "Analecta Bollandiana", 116 (1998), 106
- Martynov 1858 I. Matinof, *Les manuscrits slaves de la Bibliothèque impériale de Paris*, Paris, Julien, Lanier, Cosnard et Ce éditeurs, 1858
- Miklas 1991 H. Miklas, *Materialien zur Erforschung des Werkes Methods und seiner Schüler*, in: *Leben und Werk der byzantinischen Slavenapostel Methodios und Kyrillos*. Beiträge eines Symposiums der Griechisch-deutschen Initiative Würzburg im Wasserschloß Mitwitz vom 25.–27. Juli 1985 zum Gedenken an den 1100. Todestag des hl. Methodios, a cura di E. Konstantinou, Münsterschwarzach, Vier-Türme-Verl, 1991, 65–81
- Miklas 1994 X. Миклас, *Къде са отишли парорийските ръкописи?*, in: *Търновска книжовна школа*. Т. 5. *Паметници, поезика, историография*. Материали от Петия международен симпозиум, Велико Търново 6 - 8 септември 1989 г., Велико Търново, Университетско издателство "Св. св. Кирил и Методий", 1994, 29-43
- Miltenova 1980 A. Милтенова, *Към литературната история и топология*

BIBLIOGRAFIA

- на сборниците със смесено съдържание, in “Старобългарска литература”, 7 (1980), 22-36
- Miltenova 1986 А. Милтенова, *Към методиката на изучаване на сборниците със смесено съдържание в старите южнославянски литератури*, in *Studia slavica mediaevalia et humanistica Riccardo Piccio dicata*, a cura di N. Colucci, G. Dell'Agata, H. Goldblatt, 2, Roma, Edizioni dell'ateneo, 1986, 517-526
- Minčeva 2004 А. Минчева, *Постническите слова на Исак сирин между преводите от XIV век*, in: *Преводите през XIV столетие на Балканите*. Доклади от международната конференция София, 26.28 юни 2003, a cura di Л. Тасева, М. Йовчева, Кр. Фос, Т. Пентовская, София, ГорексПрес, 2004, 359-386
- Miščenko 1986, 1987 Ж. Мишченко, *Някои особености на търновския устав от XIV в.*, in “Palaeobulgarica”, 10 (1986), 1, 6-19; 11 (1987), 2, 74-84
- Mortari 1996 *Vita e detti dei padri del deserti*, a cura di L. Mortari, Roma, Città nuova, 1996
- Mostrova 1987 Т. Мострова, *Значението на маргиналните бележки при проучването на преписите на лествицата*, in “Годишник на Софийския Университет «Климент Охридски» - Научен център за славяно-византийски проучвания «Иван Дуйчев»”, 1 (1987), 313-318
- Mostrova 1991 Т. Мострова, *Към вопроса за лествицата в славянската ръкописна традиция*, in “Palaeobulgarica” XV (1991), 3, 70-90
- Mostrova 1993 Т. Мострова, *За преславската основа на най-ранния*

- превод на Лествицата*, in: *Хиляда и осамдесет години от смъртта на св. Наум Охридски*, София, Българската Академия на Науките, 1993
- Mostrova 1994 Т. Мострова, *Извлечения от Лестницата в Сводния патерик от XIV в.*, in: *Търновска книжовна школа. Т. 5. Паметници, поетика, историография*. Материали от Петия международен симпозиум, Велико Търново 6 - 8 септември 1989 г., Велико Търново, Университетско издателство "Св. св. Кирил и Методий", 1994, 415-423
- Mošin, Traljić 1957 Vladimir A. Mošin, Seid M. Traljić, *Vodeni znakovi XIII-XIV vijeka*, vv. I-II, Zagreb, Jugoslavenska Akademija Znanosti i Umetnosti, 1957
- Munitz, Richard 2006 J.A. Munitiz and M. Richard, *Anastasii Sinaitae Questiones et Responsiones (Appendices)* (Corpus Christianorum. Series Graeca 59), Turnhout, Brepols, 2006
- Mušinskaja, Mišina, Golzšenko, Moldovan 2009 М.С. Мушинская, Е. А. Мишина, В. С. Гольшенко, А. М. Молдован, *Изборник 1076 года*. Второе издание, переработанное и дополненное (Памятники славяно-русской письменности. Новая серия), 1, Москва, Рукописные памятники Древней Руси, 2009
- Nau 1902 F. Nau, *Vies et récits d'anachorètes (IV-VII siècles)-. I. Analyse du ms. grec de Paris 1596*, in "Revue de l'Orient Chrétien" 7 (1992), 604-617
- Nikolaev 1987 Н. И. Николаев, *Патерик Египетский*, in: *Словар книжников и книжности Древней Руси*, Вып. 1, a cura di Дмитрий Лихачев, Ленинград, Наука, 1987
- Nikolopoulos 1973 П. Г. Νικολόπουλου, *Αί εἰς τὸν Ἰωάννην τὸν Χρυσόστομον*

BIBLIOGRAFIA

- ἐσφαλμένως ἀποδιδόμεναι ἐπιστολαί*, Ἀθήναι, Τυπ. Γ. Κ. Τσιβεριώτου, 1973
- Nikolova 1978 С. Николова, *Проблемът за издаването на сводния патерик*, in “Slovo”, 28 (1978), 17-24
- Nikolova 1980 С. Николова, *Патеричните разкази в българската средновековна литература*, София, Българската Академия на Науките, 1980
- Nikolova 1994 С. Николова, *За най-стари български средновековен ръкопис на Стария завет*, in “Старобългарска литература”, 28-29 (1994), 110-118
- Nikolova 1999 С. Николова, М. Йочева, Т. Попова, Л. Тасева, *Българското средновековно културно наследство в сбирката на Алексей Хлудов в Държавния исторически музей в Москва. Каталог*, София, Кирило-Методиевски научен център, 1999
- Nikol'skij 1906 Н. Никольский, *Материалы для повременного списка русских писателей и ихъ сочинений. (X-XI вв.)*, Санкт-Петербургъ, Отдѣленіе русскаго языка и словености Императорской Академіи Наукъ, 1906
- Noret 2003 J. Noret, *Clavis Patrum Graecorum*, 3. A Cyrillo Alexandrino ad Iohannem Damascenum - Addenda , Turnhout, Brepols, 2003
- Ogliari 2002 R. Ogliari, *Ὁ ὁσιος Φιλόθεος ὁ Σίναιτης καὶ τὰ ἔργα του*, Θεσσαλονίκη 2002 (dissertazione)
- Olivieri 1895 A. Olivieri, *Indice de' codici greci bolognesi*, in “Studi italiani di filologia classica” 3 (1895), 385-496
- Ornato 2001 E. Ornato, P. Busonero, P. Munafò, M. S. Storace, *La carta*

- occidentale nel tardo medioevo*, I. Problemi metodologici e aspetti qualitativi, Roma, Istituto centrale per la patologia del libro, 2001
- Otčet 1869 *Отчетъ Императорской публичной библиотеки за 1868*, Санкт-Петербург 1869
- Palamas, Christou 1966 P. Christou (a cura di), *Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ Συγγράμματα*, II, Thessaloniki, Kuromanos, 1966
- Pavlikianov 2011 K. Pavlikianov, *The Mount Athos archival and library evidence. The Bulgarian Monastic Presence on the Holy Mountain during the Middle Ages. Viewed through the Athonite Documentary and Literary Sources*, in *Proceedings of the 22nd International Congress of Byzantine Studies*. Sofia, 22-27 August 2011, I. Plenary papers, Sofia, 2011, 167-187
- Piccard 1961-1997 Gerhard Piccard, *Die Wasserzeichenkartei Piccard im Hauptstaatsarchiv Stuttgart*, 16 vv., Stuttgart, W. Kohlhammer, 1961-1997
- Podskalsky 2000 G. Podskalsky, *Theologische Literatur des Mittelalters in Bulgarien und Serbien. 865-1459*, München, Beck, 2000
- Podskalsky 2002 G. Podskalsky, *Hésychasme ou palamisme dans l'école littéraire de Tărnovo? Thèses critiques*, in: *Търновска книжовна школа и християнската култура в источна Европа*. Седми международен симпозиум, Велико Търново 8-10 октомври 1999 г., Велико Търново, Университетско издателство “Св. св. Кирил и Методий”, 2002, 461-465
- Popov 1872 А. Поповъ, *Описание рукописей и каталогъ книгъ церковной печати библиотеки А. И. Хлудова*, Москва, Синодальная типография, 1872

BIBLIOGRAFIA

- Popova 2007-2008 Т.Г. Попова, *К вопросу о количестве славянских рукописей лествицы Иоанна Синайского (XII – XVII вв.)*, in “Археографски прилози“, 29-30 (2007-2007), 7-34
- Possinus 1683 P. Possinus, *Thesaurus asceticus*, Tolosae, 1683
- Prochorov 1974 Г. М. Прохоров, *Келейная исихастская литература (Иоанн Лествичник, Авва Дорофей, Исаак Сириянин, Симеон Новый Богослов, Григорий Синаит) в библиотеке Троице-Сергиевой Лавры с XIV по XVII в.*, in “Труды Отдела древнерусской литературы”, 28 (1974), 317-324
- Prochorov 1999 Г. М. Прохоров, *Келейная исихастская литература (Иоанн Лествичник, авва Дорофей, Исаак Сириянин, Симеон Новый Богослов, Григорий Синаит) в библиотеке Кирилло-Белозерского монастыря с XIV по XVII в.*, in *Монастырская культура: Восток и Запад*, a cura di E. Г. Водолакин, Санкт-Петербург, Российская Академия наук, Институт русской литературы (Пушкинский дом), 1999, 44-58
- Prolović 2002 J. Проловић, *Водени знаци српских рукописа 14. века Аустријске националне библиотеке у Бечу*, in “Археографски прилози“, 24 (2002), 47-109
- Radčenko 1898 К. Ф. Радченко, *Религиозное и литературное движение в Болгарии в эпоху передъ турецкимъ завоеваниемъ*, Изв. Киевского ун-та им. св.Владимира, Киев, 1898
- Radeva 2002 Н. Радева, *Съществителни имена със суфикси -таи и -оунъ в старобългарския превод на Паренесиса на Е. Сириянин*, in: *Търновска книжовна школа и християнската култура в источна европа. Седми международен*

симпозиум, Велико Търново 8-10 октомври 1999 г., Велико Търново, Университетско издателство “Св. св. Кирил и Методий”, 2002, 343-353

- Radunović 1986 В. Ραντούνοβιτς, *Τά ἔργα τοῦ ἁγίου Γρηγορίου Παλαμᾶ στίς Σερβοσλαβονικές μεταφράσεις τοῦ 14^{ου} αἰώνα*, in *Πρακτικά θεολογικοῦ συνεδρίου εἰς τιμήν καί μνήμην τοῦ ἐν ἁγίοις πατρός ἡμῶν Γρηγορίου ἀρχιεπισκόπου Θεσσαλονικῆς τοῦ Παλαμᾶ (12-14 Νοεμβρίου 1984)*, Θεσσαλονίκη, Ἱερα Μητροπολις Θεσσαλονικης, 1986, 299-304
- Rajkov 1994 Б. Райков, Ст. Кожухаров, Х. Миклас, Хр. Кодов, *Каталог на славянските ръкописи в библиотеката на Зографския манастир в Света Гора, София, СIBAL*, 1994
- Regnault 1976 L. Regnault, *Les sentences des Pères du désert: Troisième recueil et tables*. Solesmes, Abbaye Saint-Pierre, 1976
- Rigo 1989 A. Rigo, *Monaci esicasti e monaci bogomili. Le accuse di messalianismo e bogomilismo rivolte agli esicasti ed il problema dei rapporti tra esicismo e bogomilismo*, Firenze, Olschki, 1989
- Rigo 1991 A. Rigo, *Niceforo l'esicasta (XIII sec.): alcune considerazioni sulla vita e sull'opera*, in: *Amore del bello. Studi sulla Filocalia*. Atti del “Simposio Internazionale sulla Filocalia”. Pontificio Collegio Greco. Roma, novembre 1989, Magnano, Qiqajon, 1991, 79-119
- Rigo 1999 A. Rigo, *La «Cronaca delle Meteore». La storia dei monasteri della Tessaglia tra XIII e XVI secolo* (Orientalia Venetiana, VIII), Firenze, Leo S. Olschki - Fondazione Giorgio Cini - Istituto Venezia e l'Oriente, 1999

BIBLIOGRAFIA

- Rigo 2002 A. Rigo, *Gregorio il Sinaita*, in: *La théologie byzantine et sa tradition*, II, A cura di C. G. Conticello, V. Conticello. Turnhout, Brepols, 2002, 35-122
- Rigo 2005 A. Rigo, *Il monaco, la Chiesa e la liturgia. I Capitoli sulle gerarchie di Gregorio il Sinaita* (La mistica cristiana tra Oriente e Occidente 4), Firenze, Edizioni del Galluzzo, 2005.
- Rigo 2005a A. Rigo, *Massimo il Kausokalyba e la rinascita eremitica sul Monte Athos nel XIV secolo*, in: *Atanasio e il monachesimo al Monte Athos. Atti del XII Convegno ecumenico internazionale di spiritualità ortodossa. Sessione bizantina. Bose, 12-14 settembre 2004*, a cura di S. Chialà e L. Cremaschi, Magnano, Qiqajon, 2005, 181-216
- Rigo 2006 A. Риго et al., *Григорий Синаит*, in: *Православная энциклопедия*, XIII, Москва, Церковно-научный центр «Православная энциклопедия», 2006, 50-68
- Rigo 2007 A. Rigo, *I capitoli sulla purezza dell'anima del patriarca Callisto I*, in “Byzantinische zeitschrift”, 100 (2007), 779-784
- Sauget 1964 J.-M. Suget, *Une version arabe du “Sermon ascétique” d'Étienne le Thébain*, in “Museum” 77 (1964), 367-406
- Scarpa 2008 Марко Скарпа, *Библейские тексты в омилии «На всечестное Успение Всепречистья Владычицы нашей Богородицы и Приснодевы Марии» святого Григория Паламы*, in corso di stampa in *Экзегетика и герменевтика Священного Писания. Акты Конференции Посвящается памяти святителя Иоанна Златоуста [в связи с 1600-летием его преставления]*”, Московская православная духовная академия, Сергиев Посад, 29-30 ноября 2007),

- Сергиев Посад, Московская православная духовная академия – Кафедра библеистики, 2008 (per ora in internet: http://www.bible-mda.ru/e-books/pdf/skarpa_m-palamas.homilies.pdf [2.6.2008])
- Scarpa 2008a Марко Скарпа, *У истоков восточно-славянской рукописной традиции Слова на Успение Богоматери Григория Паламы? Рукопись Санкт Петербург РНБ Кур. Бел. 32/1109*, in “Palaeobulgarica”, 32 (2008), 3, 23-35
- Scarpa 2011 М. Scarpa, *Manoscritti di Paroria?*, in “Ricerche slavistiche”, 9/55 (2011), 205-213
- Spasova 1985 М. Дамянова (=М. Спасова), *Към въпроса за местонахождението на Теодосиевия манастир*, in: *Търновска книжовна школа. Т. 4. Културно развитие на Българската държава (краят на XII – XIV в).* Материали от Четвъртия международен симпозиум, 16 – 18 октомври 1985 г., София, Издателство на Българската Академия на Науките, 1985, 334-340
- Spasova 2008 М. Спасова, “*Къде са отишли...*” или “*Откъде са дошли парорийските ръкописи?*”, in: *Киприанови четения. 600 години от успението на св. Киприан, Митрополит Московски, септември 2006 г. Килифаревски манастир "Рождество Богородично" - София - Москва.* Велико Търново, 2008, 399-406
- Spasova 2010 М. Спасова, *Приписка с името на книжовника Дионисий в български ръкопис от 1355/1365 г.*, in: “*България, земя на блажени...*” *In memoriam Professoris Iordani Andreevi.* Международна конференция в памет на проф. дин Йорадан Андреев, Велико Търново, Ивис, 2010, 423-433

BIBLIOGRAFIA

- Stanković 1993 P. Stanковић, *Датирање српских рукописних књига у Софијском Црквеном Историјско-Археолошком Музеју*, in “Археографски прилози” 15 (1993), 197-243
- Stanković 2003 P. Stanковић, *Рукописне књиге Музеја Српске Православне Цркве у Београд. Водени знаци и датирање*, (Опис јучнословенских ћирилских рукописа, II), Београд, Народна Библиотека Србије, 2003
- Stanković 2003a P. Stanковић, *Рукописне књиге Мнастира Свете Тројице код Пљеваља. Водени знаци и датирање*, (Опис јучнословенских ћирилских рукописа, VI), Београд, Народна Библиотека Србије, 2003
- Stanković 2006 P. Stanковић, *Водени знаци грчких рукописа XIV века у Црквеном Историјско-Археолошком Институту у Софији*, in “Археографски прилози” 28 (2006), 123-189
- Stanković 2007 P. Stanковић, *Водени знаци хиландарских српских рукописа XIV-XV века* (Опис јучнословенских ћирилских рукописа, VII), Београд, Народна Библиотека Србије, 2007
- Stantchev 1982 Кр. Станчев, *Новый вклад в изучение творчества патриарха Каллиста*, in “Études balcaniques”, XVIII (1982) 1, 136-141
- Stefanov 2006 П. Стефанов, *Danse macabre: Нов поглед към църковните събори в Търново през XIV в.*, in: *Теодосиеви четения. 640 години от успението на преп. Теодосий Търновски. 27 ноември 2003 г. Килифаревски манастир “Рождество Богородично”*. Отг. ред. Д. Кенанов. Велико Търново, Университетско издателство "Св.Кирил и Методий", 2006, 75-88

- Stephanus, Duobouniotis 1913 К. Ι. Δουβουνιώτης, Στέφανος ο Σαβαΐτης, in “Ἱερὸς Σύνοδος”, 192 (1913), 9-12; 193 (1913), 10-13
- Stethatus, Hausherr, Horn 1928 I. Hausherr, G. Horn, *Un grand mystique byzantin: Vie de Syméon le Nouveau Théologien (942-1022) par Nicéas Stéthatos. Texte grec inédit et traduction française avec introduction, notes critiques et index* (Orientalia Christiana, 12), Roma, Pontificium institutum orientalium studiorum, 1928
- Stipčević 1981 Б. Стипчевић, Л. Цернић, Д. Синдик, К. Мано-Зиси, С. Ђурић, М. Живанов, С. Недић, *Изложба Српске писане речи* (Naučni skupovi, X – Odeljenje Jezika i književnosti, 2), Београд, Srpska Akademija Nauka i Umetnosti, 1981
- Stojanov, Kodov 1964 М. Стоянов, Хр. Кодов, *Опис на славянските ръкописи в Софийската народна библиотека*, III, София, 1964
- Symeon, Darrouzès 1980 Syméon le Nouveau Théologien, *Chapitres théologiques, gnostiques et pratiques* (Sources Chrétiennes 51 bis), a cura di J. Darrouzès, Paris, du Cerf, 1980
- Symeon, Krivochéine, Paramelle 1965 Syméon le Nouveau Théologien, *Catéchèses III*, (Sources chrétiennes 113), a cura di B. Krivochéine, J. Paramelle, Paris, du Cerf, 1965
- Ševyrev' 1850 С. Шевыревъ, *Повѣдка въ Кирилло-Бѣлозерскій монастырь*, 2, Москва, Университетская Типографія, 1850
- Štavljanin-Đorđević 1968 Љ. Штавлјанин-Ђорђевић, *Стари ћирилски рукописи народне библиотеке з Београду*, in “Библиотекар”, 20 (1968), 391-423
- Štavljanin-Đorđević, Grozdanović-Pajić, Cernić 1986 Љ. Штавлјанин-Ђорђевић, М. Гроздановић-Пајић, Л. Цернић, *Опис Ћирилских Рукописа*

BIBLIOGRAFIA

- Народне Библиотеке Србије*, I, (Опис јужнословенских ћирилских рукописа, II), Београд, Народна Библиотека Србије, 1986
- Tachiaos 1983   А.-Е. Tachiaos, ‘Gregory Sinaites’ Legacy to the Slavs: Preliminary Remarks, in “Cyrillomethodianum”, 7 (1983), 113-165
- Taseva, Jovčeva 2009   Л. Тасева, М. Йовчева, *Преводната литература през XIV век*, in: *История на българската средновековна литература*, а cura di А. Милтенова, София, Исток-Запад, 2009, 553-561
- Thomson 2005   F. J. Thomson, *Mediaeval Bulgarian and Serbian theological literature. An essential vademecum*, in “Byzantinische Zeitschrift”, 98 (2005), 503-549
- Tichonravov 1863   Н. С. Тихонравов, *Памятники отреченной русской литературы*, 2, Москва, 1863
- Turilov 1986   А. А. Турилов, *Предварительный список славяно-русских рукописных книг XV в., хранящихся в СССР (Для Сводного каталога рукописных книг, хранящихся в СССР)*, Москва, Академия наук СССР, 1986
- Turilov 2002   О. А. Князевская, Н. А. Кобяк, А. Л. Лифшиц, Н. Б. Тихомиров, А. А. Турилов, Н. Б. Шелеманова, *Сводный каталог славяно-русских рукописных книг, хранящихся в России, стран СНГ и Балти. XIV век*, 1 (Апокалипсис — Летопись Лаврентевская), Москва, «Индрик», 2002
- Turilov 2004   А.А. Турилов, *Василий великий. Славянские переводы до кон. XVIII в.*, in: *Православная энциклопедия*, VII, Москва, Церковно-научный центр «Православная энциклопедия»,

- 2004, 148-149
- Turilov 2005 А. А. Турилов, *К истории тырновского “царского” скриптория XIV в.*, in “Страобългарска литература” 33-34 (2005), 305-328
- Turilov 2007 А.А. Турилов, *Дионисий дивный*, in: *Православная энциклопедия*, XV, Москва, Церковно-научный центр «Православная энциклопедия», 2007, 339
- Turilov 2007a А.А. Турилов, *Диадок, еп. Фотикийский. Славянские переводы*, in: *Православная энциклопедия*, XIV, Москва, Церковно-научный центр «Православная энциклопедия», 2007, 566
- Turilov 2008 А.А. Турилов, *Ефрем Сирин. Славянские переводы, рукописная и старопечатная традиция до XIX в.*, in: *Православная энциклопедия*, XIX, Москва, Церковно-научный центр «Православная энциклопедия», 2008, 99-100
- Turilov 2009 А.А. Турилов, *Заметки о тырновских „обыденных“ рукописях и книгописцах первой половины-середины XIV в.*, in “Страобългарска литература” 40-41 (2009), 164-170
- Turilov, Vernackij 2006 А. А. Турилов, М. М. Бернацкий, *Переводы сочинений Г[ригория] П[аламы] на славянский язык до XVIII в.*, in: *Православная энциклопедия*, XIII, Москва, Церковно-научный центр «Православная энциклопедия», 2006, 26-28
- Tvorogov 1987 О. В. Творогов, *«Стословец» Геннадия*, in: *Словарь книжников и книжности Древней Руси*, 1. XI — первая половина XIV в., а cura di Д. С. Лихачёв, Ленинград,

BIBLIOGRAFIA

- Наука, 1987, anche in internet:
<http://lib.pushkinskijdom.ru/Default.aspx?tabid=4653>
 [29.01.2012]
- Tvorogov 1990 О. В. Творогов, *Древнерусские четьи сборники XII—XIV вв. (Статья вторая: Памятники агиографии)*, in “Труды Отдела древнерусской литературы” 44 (1990), 196-225
- Tvorogov 1998 О. В. Творогов, *Древнерусские четьи сборники XII—XIV веков. (Статья четвертая: Дидактические гомилии)*, in “Труды Отдела древнерусской литературы” 51 (1998), 20-42
- Tvorogov 2006 О. В. Творогов, *Древнерусская книжность XI—XIV веков: Каталог памятников (Продолжение)*, in “Труды Отдела древнерусской литературы” 57 (2006), 368—430
- Tvorogov 2008 О. В. Творогов, *Древнерусская книжность XI – XIV вв.: Каталог памятников (окончание)*, in “Труды Отдела древнерусской литературы” 59 (2008), 382-478
- Van'kova 2009 А. Б. Ванькова, *Иларион великий*, in: *Православная энциклопедия*, XIII, Москва, Церковно-научный центр «Православная энциклопедия», 2009, 189-191
- van Wijk 1935-1936 N. van Wijk, *Подробный обзор церковнославянского перевода Большого Лимонария*, in “Byzantinoslavica”, 6 (1935—1936), 38—84
- Vasileva 2002 Н. Василева, *Движение на средновековния текст (старобългарки и среднобългарски превод на «Лествицата» на Иоан Синайски)*, in: *Търновска книжовна школа и християнската култура в источна европа. Седми международен симпозиум, Велико Търново*

- 8-10 октомври 1999 г., Велико Търново, Университетско издателство “Св. св. Кирил и Методий”, 2002, 329-342
- Vasileva, Jankova 2002 Н. Василева, В. Янкова, *«Лествицата» на Иоан синайски — текст, история, митология*, in: *Търновска книжовна школа и християнската култура в източна европа*. Седми международен симпозиум, Велико Търново 8-10 октомври 1999 г., Велико Търново, Университетско издателство “Св. св. Кирил и Методий”, 2002, 153-163
- Vasiljev, Grozdanović-Pajić 2004 Љ. Васильев, М. Гроздановић-Пајић, *Филигранолошки опис и албум грчнх рукописа XIV века центра за словенско-византијска проучавања “Проф. Иван Дујчев”*, I, (Series catalogorum, X), Софија, Университетско издање “Св. Климент охридски” и Народна библиотека Србије, 2004
- Veder 1974 W.R. Veder, *La tradition slave des Apophthegmata Patrum. (Aperçu de l'économie de la collection systématique)*, in “Slovo”, 24 (1974), 59-94
- Veder 1976 В. Р. Федер, *Сведения о славянских переводных патериках*, in: *Методические рекомендации по описанию славянорусских рукописей для Сводного каталога рукописей, хранящихся в СССР*, 2, Москва, 1976, 218-219
- Veder 1981 W. R. Veder, *Le Skitskij paterki (Collection systématique slave des Apophthegmata patrum)*, in “Полата књигописњая”, 4 (1981), 51-72
- Veder 2005 У. Р. Федер, *Хиљада години като един ден. Животът на текстовете в православното славянство*, София, Кирило-Методиевски научен център, 2005

BIBLIOGRAFIA

- Veder 2011 W. R. Veder, *The Scete patericon* (Pegasus Oost-Europese Studies 12), Amsterdam, Pegasus, 2011
- Volpi 1994 V. Volpi, *Dizionario delle opere classiche. Intestazioni uniformi degli autori, elenco delle opere e delle parti componenti, indici degli autori, dei titoli e delle parole chiave della letteratura classica, medievale e bizantina*, Volumi 1 e 2, Milano, Bibliografica, 1994
- Vutova 1994 Н. Вутова, *Филиграноложко проучване на търновските хартени ръкописи от XIV век*, in “Известия на Народната Библиотека «Св. Св. Кирил и Методий»” XXII (XXVIII) (1994), 24-56
- Vzdornov 1968 Г. И. Вздорнов, *Роль славянских монастырских мастерских письма Константинополя и Афона в развитии книгописания и художественного оформления русских рукописей на рубеже XIV-XV вв.*, in “Труды Отдела древнерусской литературы” 23 (1968), 171-198
- Zosimas, Iordanites 1913 Του οσίου πατρός ημών Αββά Ζωσιμά, *Κεφάλαια πάνυ ωφέλιμα. Ἐξ Ἱεροσολυμιτικοῦ χειρογράφου Ἰ' αἰῶνος ἐν ἀντιπαραβολῇ πρὸς ἕτερον Σιναιτικὸν τοῦ αὐτοῦ αἰῶνος*, a cura di Αὐγουστίνος Ἰορδανίτης, Ἱεροσόλυμοι, Τύποι ἱεροῦ κοίνου τοῦ Παναγίου τάφου, 1913

INTRODUZIONE

Più di trent'anni fa, in un articolo comparso nel 1981, D. Bogdanović lamentava che il contributo di minei e omeliari allo sviluppo letterario, per quanto grande, era poco studiato.

Али ни ситуација зборника монашко-подвижничке литературе, које и називамо *зборницима* у ужем смислу речи, није ништа боља: иако је већ скренута пажња на њихов књижевни и културоисторијски значај, они су још мање проучени. [...] Променљивог састава, неспутани литургијским поретком богослужбеног чтења, ови су зборници били веома погодан облик слободније идеолошке селекције текстова. Преко њих се једна духовна традиција активно усвајала и уграђивала у сопствени лик културе одређене друштвене средине¹.

Se in questi anni, soprattutto per opera di K. Ivanova, lo studio del primo tipo di raccolte ha avuto un notevole sviluppo, culminato e reso disponibile alla comunità scientifica con la pubblicazione della *Bibliotheca Hagiografica Balcano-Slavica*², per il secondo tipo di miscellanee la ricerca non è avanzata in modo decisivo³.

Poiché le opere di Gregorio Palamas in traduzione slava, che avevo studiato per la tesi di laurea magistrale, erano tutte contenute in miscellanee, mi era sembrato interessante cercare di approfondire questo tipo di manoscritti nel XIV secolo. Durante il primo anno

¹Bogdanović 1981, 202.

²Ivanova 2008.

³Se si eccettuano gli studi di A. Miltenova, iniziati già nel 1980 (Miltenova 1980; cfr. Miltenova 1986). Un contributo a partire dal materiale slavo orientale è venuto da Egorova 2004.

del corso di dottorato ho trascorso alcuni mesi a Sofia, e ho iniziato lo studio dai manoscritti delle biblioteche di quella città. Pensavo che avrei avuto a che fare con manoscritti monastici athoniti, quali sono quelli che contengono le opere di Palamas. Invece lo studio di questi codici, condotto combinando insieme l'approccio codicologico con quello dell'analisi dei testi, ha portato ad identificare alcuni manoscritti come provenienti dal centro monastico di Paroria e poi di Kefalarevo, offrendo nuovi elementi per la storia di questi fondamentali centri culturali della cosiddetta "Scuola di Tărnovo".

La precisazione della datazione dei manoscritti e l'identificazione del contenuto ha consentito di ricostruire la storia di composizione di queste miscellanee, e di proporre una periodizzazione. I dati raccolti sono stati sistematizzati in un incipitario e in un catalogo per autori e opere, una sorta di integrazione per la parte slava di una parte della *Clavis Patrologiae Graecae*.

In una prospettiva più vasta, le ipotesi formulate consentono una rilettura dello sviluppo dell'ascetica nel XIV secolo bizantino slavo, con alcuni elementi di maggior precisione rispetto alle ricostruzioni precedenti.

Mi auguro così di aver potuto portare un contributo allo studio di questo tipo di manoscritti, che possa essere utile per continuare la ricerca anche sulle altre miscellanee contemporanee, che certamente potranno ulteriormente chiarire e arricchire il quadro delineatosi.

Mi hanno sostenuto nel lavoro la continua fiducia, la costante collaborazione e il prezioso incoraggiamento dei professori Antonio Rigo e Aleksander Naumow, insieme ai quali è nata l'idea di questa ricerca e che mi hanno accompagnato lungo tutto il suo svolgersi. Essa non sarebbe stata possibile inoltre senza la preziosa collaborazione di molte persone che desidero qui ringraziare. Fra esse: Slavia Bărlieva, Michail M. Bernatckij, Denis O. Cypkin, Paolo Eleuteri, Christian Förstel, Paul Gehin, Klimentina Ivanova,

Žanna L. Levšina, Claudia Majer, Anisava Miltenova, Brigitte Mondrain, Elissaveta Moussakova, Svetlina Nikolova, Maria Spasova, Radoman Stanković, Krassimir Stantchev, Anna-Maria Totomanova e Dimitri Peev della Cattedra di Ricerche Cirillo-metodiane dell'Università S. Clemente di Ochrida di Sofia, Elena Uzunova, Vladan Trijić, Anatolij A. Turilov, Vasja Velinova, Andrej Ju. Vinogradov, e inoltre il personale del Dipartimento Manoscritti della NBKM, dell'Archivio della BAN - Sofia, del Dipartimento Archeografico della NBS - Belgrado, dei Dipartimenti Manoscritti della RNB . San Pietroburgo, del GIM e della RGB - Mosca, della Biblioteca Nazionale di Kiev.

INTRODUZIONE

CAPITOLO 1

IL XIV SECOLO: ETÀ DI SVILUPPO MONASTICO E CULTURALE

1. GREGORIO IL SINAITA

Quando Gregorio il Sinaita¹ giunse al Monte Athos, tra il 1307 e il 1310², proveniva da un'esperienza decennale in uno dei monasteri più importanti e ricchi di tradizione spirituale, quello del Sinai, e da un breve periodo a Creta, dove aveva incontrato l'anziano monaco Arsenio. Secondo il biografo, proprio questo incontro aveva condotto Gregorio a integrare alla *praxis* la *theoria*, alla pratica di una vita monastica rigorosa e ineccepibile la contemplazione. Questo passaggio avviene attraverso l'apprendimento della “pratica dell'orazione accompagnata da particolari tecniche psicofisiche”³, testimoniate per la prima volta da due manuali della preghiera comparsi nella seconda metà del XIII secolo, il *Methodus de divina oratione et attentione*⁴, attribuito tradizionalmente a Simeone il Nuovo Teologo, e il *De sobrietate et custodia cordis*⁵ di Niceforo l'Aghiorita⁶.

---

¹Su di lui cfr. Rigo 2006; vedi anche Rigo 2002; Podskalsky 2000, 210-211, con le necessarie integrazioni: Thomson 2005, 524-525.

²Per la cronologia di Gregorio, ove non indicato diversamente, si segue qui quella presentata da Rigo 2002, 39-44.

³Rigo 2002, 48.

⁴Hausherr 1927, 101-172; cfr. anche Rigo 2008, 401-412 (questa traduzione verrà utilizzata nelle citazioni).

⁵PG 147, 945-966; Possinus 1683, 404-428; cfr. anche Rigo 1991; Rigo 2008, 415-428 (questa traduzione verrà utilizzata nelle citazioni).

⁶Le osservazioni di Beyer (Callist I, Beyer 2006, 125 n. 51) mi sembrano non tenere presente il complesso di fattori presenti nei testi e perciò non inficiano l'ipotesi di Rigo, che rimane convincente.

La permanenza a Creta fu breve e Gregorio si imbarcò per l'Athos. Non sappiamo con che aspettative sia giunto alla Santa Montagna, ma vi cercò subito monaci che seguissero quella via nuova che aveva appena appreso. E non ne trovò, se non nel piccolo eremitaggio di Magoula, dove si stabilì.

“I metodi, consistenti in particolari posizioni corporee e in una disciplina respiratoria che accompagnavano la recitazione del Nome divino, apparivano tra la fine del XIII e gli inizi del XIV secolo come qualcosa di nuovo o se non altro di inconsueto. L'autore del *Metodo della santa preghiera e attenzione* avvertiva che «questa attività non si ritrova in molti», e dal trattato del monaco Niceforo si ricava la stessa impressione: i suoi interlocutori affermavano di aver conosciuto soltanto dalle sue parole l'esistenza di tale pratica. Le vicende biografiche di Gregorio il Sinaita, e soprattutto il fatto che nei primi anni del XIV secolo gli era stato possibile trovare in tutto il Monte Athos solo tre monaci iniziati da poco a questa tecnica di preghiera e la successiva opposizione suscitata dal suo insegnamento dei metodi, parlano sempre in questo senso”⁷.

Nella prima metà del XIV secolo sul monte Athos vi fu una fioritura della vita monastica, soprattutto in quelle piccole comunità al di fuori dei grandi monasteri: “l'eremitismo conosce, nel corso del XIV secolo, un nuovo sviluppo”⁸. Ed è proprio in questo ambito che probabilmente dobbiamo trovare il raccogliersi di molti monaci al seguito di Gregorio e della sua “nuova” proposta spirituale⁹. È logico presupporre comunque che questo processo si sia realizzato nel corso di un tempo ragionevolmente lungo. Ma certamente ad un certo punto deve aver preso una consistenza davvero significativa, se contro Gregorio viene intentato un vero e proprio processo presso il Protaton, con la proposta della pena estrema dell'espulsione. Non interessa qui soffermarsi sull'andamento del procedimento¹⁰, quanto invece sottolinearne il merito. L'accusa che viene rivolta a Gregorio è: “Non volerci insegnare una via che

---

⁷Rigo 2008, LXIX.

⁸Rigo 2005a, 194.

⁹Callist I, Beyer 2006, 142-183 (nn. IX-XIII).

¹⁰Su cui ampiamente in Rigo 2002, 49-52.

non conosciamo affatto”¹¹. Gli viene cioè imputato un insegnamento non tradizionale, non conforme a quello fino ad allora riconosciuto. Come sottolinea Rigo, si tratta evidentemente proprio dell'insegnamento “sulla preghiera, accompagnata da alcune tecniche psicofisiche, da lui appreso non al Sinai (dov'era altrettanto sconosciuto), ma a Creta, dal monaco Arsenio”¹².

Una tale contestazione accompagna il sorgere di questa proposta spirituale: probabilmente per rispondere ad essa Niceforo premette al suo trattatello una antologia di testi spirituali. Afferma infatti nella premessa: “Poiché è impossibile convincere un [...] incredulo senza prove scritte, presenteremo, per l'utilità dei molti, le *Vite* dei santi e le loro composizioni [...] in modo che, da queste convinto, rigetti ogni dubbio”¹³. E anche su questo florilegio si appunteranno, negli anni 30 del XIV secolo, le critiche di Barlaam: egli sosteneva “che questi erano metodi recenti inventati da Niceforo e lo accusava di aver stravolto gli insegnamenti dei Padri che adduceva a conferma della tecnica”¹⁴. La congruità del nuovo metodo con l'insegnamento ascetico tradizionale è peraltro sottolineata dallo stesso *Methodus*: dopo aver presentato i “fondamenti biblici” della sua proposta, afferma che di queste cose

“hanno parlato i nostri divini Padri nelle loro opere sulla custodia del cuore. Colui che lo vuole si volga ai loro scritti e troverà esattamente nelle parole da me utilizzate ciò che hanno esposto Marco l'asceta, Giovanni Climaco, Esichio e Filoteo il Sinaita, Isaia e Barsanufio e tutto il libro dei Padri chiamato *Paradiso*”¹⁵.

Lo stesso Gregorio nel suo *De quietudine (Ad Niphonem)*, opera attribuibile al periodo athonita della sua vita¹⁶, indica al monaco le letture necessarie per il suo cammino spirituale:

¹¹Callist I, Beyer 2006, 184 (n. XIV).

¹²Rigo 2002, 51.

¹³Nicephorus : Athonita, *De sobrietate et custodia cordis*, premessa (PG 147, 948; Possinus 1683, 407). Cfr. sul florilegio Rigo 1991, 96-97.

¹⁴Rigo 1991, 103.

¹⁵Hausherr 1927, 163 n. 5, variante che va però inserita nel testo: Rigo 2008, 409.

¹⁶Cfr. Rigo 2002, 91.

“Leggi sempre gli scritti sulla *hesychia* e la preghiera come Climaco, sant’Isacco, san Massimo, san Nilo, sant’Esichio, Filoteo il Sinaita, il Nuovo Teologo, il suo discepolo Stethatos e altri simili. Lascia le altre per il momento, non perché tu le debba rigettare, ma perché non rispondono allo scopo, dato che volgono la mente alle raffigurazioni dei pensieri, distogliendola dalla preghiera”¹⁷.

Ci dice peraltro il biografo che Gregorio al tempo della sua permanenza al Monastero del Sinai si dedicava alla lettura¹⁸, e se esplicita che si tratta della lettura delle Scritture, tuttavia tale lettura era sempre mediata anche dai testi patristici e spirituali. Perciò possiamo ipotizzare che Gregorio proprio nell'ampia biblioteca del Monastero del Sinai abbia preso confidenza con i testi che poi utilizza e consiglia di leggere.

La conclusione trionfale del procedimento riferita da Callisto (“Tutti gli eremiti e i monaci dei monasteri della Santa Montagna lo riconobbero come maestro comune”¹⁹) sembra piuttosto risentire di un tono agiografico. Sta di fatto che dapprima Gregorio si ritirò presso il monastero di Simonos Petras²⁰, difficilmente accessibile e nel quale perciò non sarebbero potuti arrivare facilmente i monaci interessati ad ascoltarlo, e di lì a poco lasciò l’Athos. Il biografo individua il motivo di questa partenza in un’incursione di pirati turchi²¹. E così Gregorio abbandonò la Santa Montagna, dapprima temporaneamente, poi definitivamente, tra la fine degli anni 20 e l’inizio degli anni 30 del XIV secolo, si potrebbe dire alla vigilia di quella “spettacolare fioritura della vita esicasta”²² che si sarebbe verificata tra gli anni 30 e 60 nella regione di Lavra all’Athos.

---

¹⁷Gregorius : Sinaita, *De quietudine (Ad Niphonem)*, 11 (PG 150, 1324D). Questo testo è stato commentato da Antonio Rigo nella comunicazione *Principes et canons pour le choix des livres et la lecture dans la littérature spirituelle byzantine* al XXII Congresso di studi bizantini (Sofia 2011). Vedi anche più sotto, il capitolo 3.

¹⁸Callist I, Beyer 2006, 118 (V).

¹⁹Callist I, Beyer 2006, 188 (XIV).

²⁰Callist I, Beyer 2006, 188 (XV).

²¹Abbiamo la testimonianza che molti monaci che non vivevano dentro i monasteri presero una tale decisione in questa occasione, cfr. Rigo 2002, 53-54.

²²Rigo 2002, 58.

Come scrive in sintesi Rigo a proposito di Gregorio:

la grande stagione della mistica tardobizantina si inaugura ed è allo stesso tempo dominata (come avvertivano i suoi contemporanei) da questa figura, centrale nel mondo religioso greco e slavo dell'epoca. Attorno a Gregorio, prima monaco al Sinai e all'Athos, poi fondatore di un monastero in Bulgaria, a Paroria, si formò una vera e propria scuola composta di discepoli greci e slavi (tra i quali troviamo numerose personalità del periodo: Callisto I, Isidoro II, Teodosio di Tărnovo, Atanasio della Meteora)²³.

2. PARORIA

La nuova sede dove si insediò Gregorio fu Paroria.

Giunto a Paroria, Gregorio il Sinaita fu come il sole che sorge per coloro che vivono nelle tenebre: nutrì del pane della vita coloro che erano affamati di salvezza e fu una fonte inesauribile in parole, in pratica e in contemplazione. Lo seppero Megalopolis, la Tracia e la Macedonia tutte, la Bulgaria, le regioni danubiane e la Serbia. Allora vennero da lui innumerevoli eletti, desiderosi di cibarsi alla sorgente dei suoi insegnamenti sempre vivi e ne furono saziati. Rese abitata la disabitata Paroria: cresceva sempre più infatti il numero di monaci che egli vestiva con le proprie mani. Fece suoi discepoli, per mezzo di meravigliosi insegnamenti epistolari, gli imperatori Andronico, Alessandro, Stefano e Alessandro. E così, grazie alla virtù e all'insegnamento del santo Padre Gregorio il Sinaita, ci fu un aumento del numero di monaci nei loro paesi e nelle loro città. Egli costruì anche alcuni monasteri a Paroria, che potrai considerare come un'altra Santa Montagna, apportatrice di esultanza salvifica. La terra dei Bulgari durante la vita del maestro divenne una città di monaci²⁴.

Così si esprime Teofane, biografo di Massimo il Kausokalyba, nell'ultimo ventennio del XIV secolo. Ci sono alcuni elementi che interessa qui sottolineare e che

²³Rigo 2005, XV.

²⁴Kourilas, Halkin 1936, 90, 8-91, 1.

ci danno informazioni preziose su Paroria²⁵. In primo luogo l'insegnamento di Gregorio è “in parole, in pratica e in contemplazione”, dove evidentemente vediamo in filigrana il suo stesso percorso spirituale. Certamente anche a Paroria Gregorio porta quell'insegnamento nuovo sulla preghiera da lui appreso a Creta e meditato e approfondito all'Athos, e che viene espresso qui dalla parola *contemplazione*. Nella vita di Teodosio di Tărnovo²⁶ a proposito di Gregorio si dice che fin dall'Athos (ma certo per sottolineare la tipicità che lo contraddistingue) *многыхъ науци добръ же и непрѣлѣстнѣ дѣланіѣ и видѣніѣ*²⁷: *praxis* e *theoria* appunto, come si era visto proprio nel racconto dell'incontro con il monaco Arsenio. È proprio questo insegnamento, che in precedenza era evidentemente sconosciuto in ambito slavo²⁸, unito alla testimonianza personale di Gregorio, che attira molti monaci.

Questo insegnamento si diffonde ben oltre l'ambito greco (“Megalopolis, Tracia e Macedonia”), e soprattutto in ambito slavo (“la Bulgaria, le regioni danubiane e la Serbia”). Il biografo sottolinea così un'influenza di Gregorio sul monachesimo in tutto il territorio, ma anche la presenza di monaci di lingua greca e slava a Paroria.

Si dice poi che “cresceva sempre più infatti il numero di monaci che egli vestiva con le proprie mani”: si tratta evidentemente non solo del rito, ma anche della formazione alla vita monastica, costituita certo da una certa disciplina di vita, ma come si è visto anche da letture di testi²⁹.

²⁵La localizzazione di Paroria resta ancora incerta. Vedi recentemente l'intervento di A. Delikari al XXI Congresso internazionale di studi Bizantini (Londra 2006), ora pubblicato (Delikari 2009). Resta peraltro sostanzialmente ancora valida la messa a punto in Rigo 2002, 77-83.

²⁶Su Teodosio cfr. Podskalsky 2000, 301-305; Kenanov 2010 (il libro è uscito nella fase finale della stesura di questo lavoro e mi è stato possibile consultarne soltanto alcune parti).

²⁷Callist I, Zlatarski 1904, 13 ll. 6-7.

²⁸Significativamente di Giobbe, igumeno del monastero di san Nicola di Arčar, presso Vidin, dove Teodosio iniziò la sua vita monastica, si dice che era *мужъ добродѣтельный и словомъ и дѣломъ* (Callist I, Zlatarski 1904, 11 ll. 17-18), ma non si fa cenno alla contemplazione (*theoria*, *видѣнію*), che così risulta caratteristica proprio di Gregorio.

²⁹Radčenko sottolinea a proposito di Teodosio che “монастырей было много, но было мало лмцѣ, свѣдущихъ въ созерцательной жизни” (Radčenko 1898, 176).

Infine va sottolineato il parallelo che il testo istituisce tra Paroria e il monte Athos. “Con il termine «Paroria» si soleva indicare una regione e non un luogo ben definito”³⁰, e in questa regione il nostro testo dice che furono fondati “alcuni monasteri”, cioè non uno solo: secondo la *Vita di Gregorio* si tratta di quattro, di cui uno centrale³¹. Non abbiamo notizie sufficienti per ricostruire con maggiore precisione la vita di questo complesso monastico e stabilire in che misura esso ripettesse, anche dal punto di vista organizzativo, il modello athonita. Può essere però illuminante il confronto con il complesso delle Meteore, che vede la sua origine in un periodo di poco posteriore, che è sopravvissuto fino ad oggi e di cui abbiamo maggiore documentazione³². Esso fu fondato da Atanasio, un monaco che nel 1335, quando aveva circa trent'anni, “giunto all'Athos e desideroso di mettersi alla scuola del Sinaita, si recò a Magoula, ma vi trovò soltanto Callisto”³³: Gregorio infatti era già partito per Paroria. Le Meteore sono un complesso monastico, strutturato proprio in analogia all'organizzazione athonita, anche se una tale organizzazione si è sviluppata nel tempo, soprattutto negli anni 60, per impulso di Simeone Uroš e poi di Giovanni Uroš, monaco con il nome di Ioasaph, ed è poi tramontata molto presto. In ogni caso ci sono alcuni elementi che accomunano i due nuovi centri monastici: la fondazione da parte di un monaco che segue le nuove tendenze spirituali, la strutturazione in diversi monasteri (quantunque non siano da immaginare grandi monasteri popolati da numerosi monaci quanto piuttosto piccoli agglomerati, simili agli eremitaggi athoniti, composti da una decina, ventina di monaci) circondati da eremitaggi per il ritiro in solitudine, il riferimento al potere politico (all'Athos l'imperatore di Costantinopoli, alle Meteore l'imperatore serbo, a Paroria l'imperatore bulgaro Ivan Aleksandăr³⁴).

---

³⁰Rigo 2002, 77.

³¹Callist I, Beyer 2006, 206 (XVI).

³²Rigo 1999, 58-109.

³³Rigo 2002, 42.

³⁴Sui legami con Ivan Aleksandăr cfr. Rigo 2002, 79-80. Scrive Callisto nella Vita di Gregorio che lo zar “inviò con benevolenza una quantità sufficiente di mezzi e ogni genere di vettovaglie per la sussistenza di coloro che vivevano in quel luogo. Questa donazione fu fatta per i grandi meriti di Dio e per le preghiere e le benedizioni che i monaci elevavano ogni giorno per la sua anima. Per questo motivo lo zar costruì una torre molto alta, solida e potente, ed elevò anche una chiesa e co-

È stata posta la questione se Paroria sia stata un centro culturale, di produzione libraria, in che misura, e con che influenza sulla società e sulla cultura del suo tempo. Vi è chi ne dubita³⁵. È vero che non è nota alcuna testimonianza esplicita che documenti una attività di produzione libraria a Paroria. Sono tuttavia da tenere in considerazione i diversi fattori fin qui descritti. Innanzitutto, come si è visto, ci troviamo di fronte a un vero e proprio complesso monastico, composto di più unità, sostenuto con larghezza dallo zar Ivan Aleksandăr. Vi hanno abitato molti monaci, provenienti da un'ampia regione, e tra essi anche alcuni di cui conosciamo l'attività letteraria: Davide Disypatos³⁶ e Teodosio di Tărnovo. Bisogna poi sottolineare l'importanza della lettura di alcuni testi di carattere ascetico nella proposta spirituale di Gregorio e perciò la necessità di disporre dei libri che contengono queste opere. La presenza di monaci di diverse lingue fa emergere inoltre l'esigenza che questi testi vengano tradotti. Tutti questi elementi in maniera convergente conducono a pensare che a Paroria dovesse esserci un centro di produzione libraria.

Evidentemente questo suppone anche la presenza di codici da copiare e tradurre. Non è improbabile che Gregorio, allontanandosi definitivamente dall'Athos con destinazione Paroria, abbia preso con sé i testi che riteneva necessari per la vita monastica, come pure che monaci di passaggio, che come si è visto erano di alto livello culturale, potessero portare con sé altri manoscritti.

Occorre verificare però se si possano rintracciare manoscritti riconducibili a questo centro. La vita del monastero di Paroria è stata molto breve: fu distrutto sotto

---

strui, secondo i loro bisogni, delle celle. Si preoccupò in modo regale e generoso di tutte le altre necessità e fece fare le stalle per allevarvi e ripararvi il bestiame [...]. Donò proprietà terriere, enormi vivai per la pesca di ogni sorta di pesce, greggi, armenti, e numerosi animali da soma per i bisogni dei monaci, in un numero superiore a quello che si può calcolare” (Callist I, Beyer 2006, 208 [XVII]).

³⁵“На мен не ми е известен исторически или литературен источник, който да свидетелства за наличие на скрипторий в манастира на Григорий Синаит в Парория” (Spasova 2008, 405, nota 24).

³⁶Su di lui vedi la recente sintesi in Bernackij, Dunaev 2006; il riferimento alla sua presenza a Paroria nella primavera del 1341 nell'Encomio di Gregorio Palamas di Filoteo Kokkinos (59).

l'incalzare dei turchi³⁷ attorno al 1360. I suoi eventuali manoscritti andarono distrutti, ma forse almeno una parte si disperse negli altri monasteri della zona. In particolare va considerato strettamente unito a Paroria il monastero di Kefalarevo³⁸, fondato dopo la morte di Gregorio³⁹ da Teodosio e che per lo stretto legame spirituale tra i due si può leggere come un unico “ambiente monastico” con Paroria.

3. KEFALAREVO

Il monastero di Teodosio è considerato un centro di produzione libraria, e più precisamente “именно Килифаревски исихастки книжовен център е предшественик на Търновска книжовна школа”⁴⁰. In mancanza di una testimonianza diretta, vanno tenuti in considerazione tre elementi. L'attività letteraria (traduzioni, produzione di testi nuovi e di manoscritti) ad opera di Cipriano, metropolita di Mosca, e di Eutimio, patriarca di Tǎrnovo, durante il tempo del loro ministero lasciano presupporre per entrambi un'attività letteraria anche nel monastero che ha visto la loro formazione. Nella Vita di Teodosio abbiamo però la testimonianza dell'attività letteraria di un monaco di Kefalarevo, Dionigi, detto Divnij⁴¹, del quale è scritto che “имѣаше же и даръ ѿ ба ѿ елѣинскаго на словенскыи прѣлагати езыкы хытрѣ же и чюднѣ. и мнѡгы кнѣгы прѣложиѣ, црковное оукраси състоаніе”⁴².

Una attenzione a parte merita la notizia comunemente riportata a proposito di Teodosio: “За Теодосий Търновски се знае със сигурност, че превежда от гръцки на български език съчинението на учителя си Григорий Синаит под наслов

³⁷Cfr. *Vita* di Romylos, 12, 20-25 (Halkin 1961, 131).

³⁸Su Kefalarevo sembrano condivisibili le annotazioni di Maria Spasova (Spasova 1985).

³⁹La morte di Gregorio va fissata tra il 1341 e il 1347 (cfr. Rigo 2002, 42-43), cosicché la fondazione di Kefalarevo, tenendo conto dei dati offerti dalla *Vita di Teodosio*, si può ipotizzare nella seconda metà degli anni 40.

⁴⁰Dimitrova 2002, 85. Per quanto riguarda l'“esicasmò” merita attenzione la valutazione di Rigo (Rigo 2008, XVII-XCIII, nota 181); per questo motivi si preferisce qui evitare di utilizzare questo concetto.

⁴¹Su di lui e sulla sua attività di traduzione e produzione libraria cfr. Angelov 1980, Turilov 2007, Spasova 2010.

⁴²Callist I, Zlatarski 1904, 18 ll. 18-20.

«ГЛАВЫ ЗЪЛО ПОЛЕЗНЫЯ»⁴³. D. Gonis⁴⁴ ha dimostrato come questa notizia sia priva di fondamento storico e si basi in ultima analisi su un'ipotesi, formulata da F. Černigovskij nel 1865⁴⁵, ripetuta con più convinzione dall'archimandrita Leonid nel 1871⁴⁶ e infine confluita come certezza nel libro di Kiselkov del 1926⁴⁷, cui fanno riferimento poi tutti gli autori (soprattutto bulgari) che ripetono l'informazione. In realtà la ricerca che qui si presenta dimostrerà che effettivamente l'ambiente dove si trovano per la prima volta le traduzioni delle opere di Gregorio, e perciò dove con ogni probabilità sono state anche tradotte, è proprio quello di Teodosio e del monastero di Kefalarevo.

Con ogni probabilità furono proprio i discepoli di Teodosio (tra cui evidentemente in posizione particolare Cipriano) a portare nella Rus' i testi monastici tradotti a Paroria/Kefalarevo, tra cui anche le opere di Gregorio⁴⁸.

Come Teodosio, altri monaci abbandonarono il complesso monastico di Paroria dopo la morte del fondatore, anche a causa delle sempre più frequenti incursioni dei turchi che avanzavano. Tra di essi Romylos di Vidin⁴⁹. Le vicende di Teodosio e di Romylos ci testimoniano il profondo legame che esiste alla fine degli anni 40 e du-

⁴³Dimitrova 2002, 82. In modo meno categorico Ivanova: “Това е Теодосий Търновскиб комуто се приписва и преводът на «ГЛАВЫ ЗЪЛО ПОЛЕЗНЫЯ»” (Ivanova 1971, 224-225).

⁴⁴Gonis 1980, 34-35, nota 4; la recensione di questo libro ad opera di Stantchev (Stantchev 1982, 137) ha messo a disposizione anche dello studioso che non conosca il greco i risultati di questa ricerca, e ciononostante l'informazione poco fondata viene ancora ripetuta.

⁴⁵“Болѣе, чѣмъ вѣроятно, что сочиненія Григорія Синаита переведены были на славянскій языкъ этимъ трудолюбивымъ переводчикомъ” (Gumilevskij 1865, 24, nota 47 [mi è stato possibile consultare solo la IV edizione, dove si tratta di pagina 56, nota 49]).

⁴⁶“«ГЛАВЫ ЗЪЛО ПОЛЕЗНЫЯ» [...] переведены на славянскій языкъ ученикомъ его изъ Болгарь преп. Θεодосіемъ Терновскимъ еще въ XIV столѣтіи” (Kavelin 1871. 357, nota ж).

⁴⁷“Лично за Теодосия се знае, че е превелъ отъ гръцки на вългарски езикъ съчинението на учителя си Κεφαλαία δι' ἀκροστιχίδος подъ насловъ ГЛАВЫ ЗЪЛО ПОЛЕЗНЫЯ [...] Вѣроятно, Теодосий ще го е превелъ, за да бжде то като теоритично помагало на неговитѣ ученици, когато сж се опознавали съ сжщността и духа на исихията. Би требало да очакваме Теодосий да е превелъ и други Синаитови съчинения” (Kiselkov 1926, 33).

⁴⁸L'arrivo e la diffusione nella Rus' di questi testi attende ancora un adeguato studio. Per ora cfr. Bernackij, Turilov 2006 e Vzdornov 1968; un elenco di manoscritti in Tachiaos 1983, 144-153; una rassegna dei testi ascetico-monastici presenti nelle biblioteche di monasteri russi in Prochorov 1974; Prochorov 1999.

⁴⁹Cfr. la sua *Vita* in Halkin 1961.

rante gli anni 50 e 60, tra Paroria e l'Athos, verso cui volgono spesso le vie dei monaci, a volte per brevi, a volte per più lunghi periodi⁵⁰. Sulla Santa Montagna ormai la proposta spirituale di Gregorio, che come abbiamo visto aveva incontrato delle opposizioni negli anni 20, è diventata nel tempo quella dominante, come testimonia ad esempio il *Tomo aghioritico*, del 1341⁵¹. I monaci slavi provenienti dai territori bulgari portano con sé anche le nuove traduzioni, che vengono copiate e si diffondono all'Athos, e attraverso l'Athos in tutto il mondo monastico che ne risente l'influenza. Romylos e altri monaci provenienti dall'ambiente legato a Gregorio giungeranno, attraverso l'Athos, in Serbia nella seconda metà del secolo⁵², e vi diffonderanno i nuovi insegnamenti spirituali, soprattutto nei nuovi monasteri che vi si creeranno⁵³.

In questo modo abbiamo tratteggiato le linee fondamentali del contesto storico e spirituale nel quale si collocano i manoscritti che nel prossimo capitolo andremo ad analizzare. Tale analisi ci ha peraltro fornito alcuni elementi di cui si è già tenuto conto nella panoramica appena percorsa, e che delinea in modo abbastanza preciso uno sviluppo storico e geografico del nascere di quella che sarà la letteratura monastica dominante in ambito slavo in tutto il periodo successivo. Per questo lo studio di questi manoscritti si annuncia particolarmente significativo e ricco di prospettive.

---

⁵⁰Sulla documentazione della permanenza di Romylos all'Athos, cui contribuisce anche il manoscritto Paris BnF Sl 8 su cui vedi sotto, cfr. Pavlikianov 2011, 182-185.

⁵¹Cfr. Palamas, Christou 1966, 567-578.

⁵²Cfr. Gagova 2010, 141-163.

⁵³Cfr. Hannick 2008, 193-194.

CAPITOLO 1

CAPITOLO 2

MISCELLANEE ASCETICO-MONASTICHE¹

1. MANOSCRITTI DI PARORIA

Allo stato attuale delle conoscenze, due manoscritti contengono delle annotazioni che fanno riferimento a Paroria. Si tratta di un manoscritto greco, *Bologna Biblioteca Comunale Archiginnasio A I 3*². L'annotazione a c. 273v³ testimonia che nel marzo 1355 l'igumeno del monastero della Theotokos del monte Katakekryomenon, un certo Gerasimo, ha deposto il manoscritto nel monastero. Il codice, contenente i quattro Vangeli e il commento di Teofilatto di Bulgaria alle lettere di Paolo, è scritto su carta orientale senza filigrane. Per motivi paleografici va datato tra la fine del XIII e l'inizio del XIV secolo⁴. La calligrafia molto raffinata potrebbe suggerire come ambiente di composizione Costantinopoli. Perciò, per quanto riguarda questo codice, esso ci testimonia soltanto la vitalità di Paroria nel 1355.

---

¹Una parte dei risultati raccolti in questo capitolo è stata presentata al Convegno nazionale *Nel laboratorio della bulgaristica italiana* - Roma 27-28 maggio 2011 ed è stata pubblicata in Scarpa 2011. Un'altra parte è stata presentata al Convegno internazionale *Дечани у светлу археографских истраживања*, Beograd 24-25 novembre 2011, e verrà pubblicata negli atti.

²Cfr. Olivieri 1895, 468-469.

³Riportata anche in Olivieri 1895, 469. Cfr. riproduzione più sotto, Appendice 3, 1.

⁴Colgo l'occasione per ringraziare qui A. Rigo, P. Gehin e B. Mondrain con cui mi sono consultato per questa valutazione.

Il secondo manoscritto con annotazione riferita a Paroria è invece slavo: *Moskva GIM Chlud* 237⁵, degli anni 40 del XIV secolo⁶. Un certo Fudul ha tradotto из гръцѣка на българско due capitoli e li ha aggiunti al manoscritto <ко>гы вѣхмѣ въ параворие вѣскѣ братна⁷. Anche in questo caso l'annotazione non riguarda la scrittura dell'intero manoscritto, ma soltanto di due capitoli. Tuttavia si deve osservare che la scrittura di Fudul e quella del copista principale di questa parte del manoscritto sono molto simili e si potrebbe dire contemporanee. Il codice è composto di due parti, che potrebbero essere anche state scritte separatamente, quantunque nello stesso periodo⁸: le cc. 1-111 contengono quello che finora è il più antico testimone dello *Svodni Patericon* (CPGs 5614) completo⁹. La seconda parte è una miscellanea ascetico monastica, il cui contenuto resta da studiare e presenta un particolare interesse. Tra l'altro, contiene alcuni testi di Gregorio il Sinaita¹⁰, senza citarne l'autore.

H. Miklas¹¹ e più recentemente A. Alberti¹² hanno stilato un elenco di manoscritti connessi con Paroria/Tărnovo il primo, e con il periodo di Ivan Aleksandăr il secondo. Uno

⁵Descrizione esterna del manoscritto, vedi più sotto, Appendice 1, 2. Cfr. Popov 1872, 462-475; Nikolova 1999, 80-81 e la bibliografia ivi citata.

⁶Come dimostra lo studio completo delle filigrane qui effettuato, che conferma la datazione proposta da Lichačov 1899, I, CIII, cfr. più sotto, Appendice 2, nn. 6-17.

⁷Cfr. riproduzione più sotto, Appendice 3, 4. L'annotazione, che si trova a c. 203v, è stata pubblicata più volte. Vedi anche le interessanti osservazioni linguistiche in Spasova 2008, 399-402; non mi sembrano invece condivisibili le conclusioni cui giunge nel punto 2 dello stesso articolo per riferire al monastero di Kefalarevo questo manoscritto. In ogni caso, visto lo stretto legame tra Paroria e Kefalarevo cui abbiamo già accennato, l'osservazione non influisce in modo determinante sull'argomentazione. Non ci sono elementi sufficienti per identificare questo Fudul con Theodosios Phudules, monaco condannato per magia a Costantinopoli nel 1370 (PLP 30025) e la cui presenza in territorio bulgaro è testimoniata solo dopo la condanna (cfr. Božilov 2010, 46-47) né con gli altri Phudules conosciuti (PLP 30023-30024; 30026-30027; cfr. anche Rigo 1989, 122-123, nota 74).

⁸Con il fascicolo 112-117 inizia dall'inizio la numerazione dei fascicoli. Tuttavia la carta è la stessa in tutto il manoscritto.

⁹Nikolova 1980, 36-37.

¹⁰Si tratta di *Capita de oratione*, 1-3 (PG 150, 1329-1332) alle cc. 198r-199r e di *Capita de oratione*, 8 (PG 150, 1344-1345) a c. 209v-210r.

¹¹Miklas 1994, 38-41.

¹²Alberti 2010, 167-176.

studio accurato di questi codici può portare a riconoscere alcune “parentele” tra di essi, indicate dalla convergenza di diversi elementi.

Il primo elemento della descrizione del codice da prendere in considerazione sono le filigrane¹³. *Moskva GIM Chlud 237* ha in comune tre filigrane¹⁴ con *Sankt-Peterburg RNB F.I.376* (miscellanea scritta su commissione dello zar Ivan Aleksandār nel 1348)¹⁵. Di queste tre, due¹⁶ sono comuni anche a *Sankt-Peterburg RNB Pogod 1054* (degli anni 1345-55)¹⁷. Una di queste e un'altra filigrana¹⁸ *Moskva GIM Chlud 237* ha in comune con *Moskva GIM Barsov 115*¹⁹ (vangelo di Giovanni con commento di Teofilatto di Ochrida, del 1348; manoscritto di Teothocius Psilitsa su commissione del Patriarca di Tärnovo Si-meone, poi donato dal suo successore Teodosio al monastero di Zograf²⁰). *Athos Zogr 83* (*Svodni patericon* della metà del XIV secolo)²¹ ha in comune con *Sankt-Peterburg RNB Pogod 1054* cinque filigrane, di cui due in comune anche con *Moskva GIM Chlud 237*²².

Sankt-Peterburg RNB F.I.376 e *Sankt-Peterburg RNB Pogod 1054* hanno in comune anche un copista, Lavrentij, come ha evidenziato A. A. Turilov²³. La scrittura di *Moskva*

¹³Cfr. la metodologia seguita da Grozdanović-Pajić 1990; Gagova 2010, 86-88. Rispetto a questi articoli qui si prendono in considerazione tutte le filigrane (e non solo quelle rare) ma solo nel caso siano uguali (e non soltanto simili). Questo è reso possibile da uno studio specifico che è stato effettuato su queste filigrane e che viene qui presentato in Appendice 2.

¹⁴Cfr. Appendice 2, 10b; 15; 16a.

¹⁵Cfr. Christova 2009, 69-72 (e la bibliografia ivi citata).

¹⁶Cfr. Appendice 2, 10b; 16a.

¹⁷Descrizione completa qui sotto, al n. 2. Cfr. Christova 2009, 95-102. Di Gregorio il Sinaita ci sono i già citati *Capita de oratione*, 1-3, cui però seguono anche 5-7.

¹⁸Cfr. Appendice 2, 10a; 10b;

¹⁹Cfr. Turilov 2002, 473-475.

²⁰Su questa questione cfr. Pavlikianov 2011, 180-181.

²¹Cfr. Rajkov 1994, 65-66.

²²Cfr. Appendice 2, 18a (anche Chlud); 19b; 20; 21 (anche Chlud); 23. *Moskva GIM Chlud 237* condivide con *Paris BnF Gr 917A* (del 1347, cfr. Gehin 2005, 87-89 e tav. 101-102) quattro filigrane: cfr. Appendice 2, 6a; 15; 16a; 16b; (cfr. con *Sankt-Peterburg RNB Pogod 1054*: Appendice 2, 21). Lo studio di questo manoscritto, che contiene alcune annotazioni in slavo, esula dal presente lavoro, ma lo si segnala come un possibile sviluppo della ricerca in ambito greco.

²³Turilov 2005, 305-328. In questo articolo Turilov attribuiva a Lavrentij anche una parte di *Athos Zogr 83*; recentemente ha modificato questa attribuzione (Turilov 2009, 167-168); in ogni caso la vicinanza e somiglianza delle due calligrafie è molto grande.

GIM, Chlud 237 non è stata ancora adeguatamente studiata, ma si tratta di un semiunciale che ha alcune caratteristiche di corsivo, tipico dei manoscritti della zona di Tărnovo alla metà del XIV secolo (il cosiddetto *Popgerasimovo pismo*²⁴). Questi elementi esterni spingono a identificare come ambiente di composizione di questi manoscritti quello legato alla zona di Tărnovo.

Un ulteriore elemento di legame tra i manoscritti con il contributo di Lavrentij, *Moskva GIM Chlud 237* e *Athos Zogr 83* è la presenza della formula della preghiera (in forme lievemente differenti) accanto all'intestazione di qualche opera²⁵. Questo elemento, insieme con il complesso del contenuto, ci orienta a ipotizzare un ambiente monastico per la composizione di questi manoscritti, ed essendo un elemento nuovo in ambito slavo l'attenzione va posta a quelle comunità che portano avanti le nuove proposte spirituali.

Per quanto riguarda il contenuto, *Moskva GIM Chlud 237* e *Sankt-Peterburg RNB Pogod 1054* condividono una piccola collezione di testi sulla preghiera²⁶, all'interno della quale ci sono anche i *Capita de oratione* di Gregorio il Sinaita. Tra l'altro, nei due manoscritti in questione troviamo la Scala di Climaco (CPG 7852), nel cosiddetto “редактиран стар превод”²⁷ (in *Pogod 1054*), e le centurie di Esichio (CPG 7862, 1), di cui *Chlud 237* è il più antico testimone a me noto.

A questo gruppo di manoscritti degli anni 40 del XIV secolo vanno infine associati anche un paio di manoscritti di una decina di anni antecedenti. In primo luogo, *Moskva*,

²⁴Cfr. Koceva 1971; Koceva 1985; Miščenko 1986, 1987.

²⁵ *Moskva GIM Chlud 237*, c. 112r (Г҃И І҃҃ Х҃Е С҃НЕ Б҃ЖІИ ПОСП҃ШИ [...] Д҃КЛШ); c. 166r (Г҃И І҃҃ Х҃Е С҃НЕ Б҃ЖІИ / la seconda parte purtroppo è stata tagliata in fase di rilegatura); *Sankt-Peterburg RNB Pogod 1054*, c. 3r (Г҃И І҃҃ Х҃Е С҃НЕ Б҃ЖІИ / ПОМОШИ И ПОСП҃ШИ); *Athos Zogr 83*, c. 1 (Г҃И І҃҃ Х҃Е С҃НЕ Б҃ЖІИ / ПОМОШИ МИ); anche *Athos Zogr 24*, 3r (Г҃И І҃҃ Х҃Е С҃НЕ / Б҃ЖІИ ПОМОШИ МИ), pure con l'intervento di Lavrentij (cfr. Turilov 2005, 313-314). In *Sankt-Peterburg RNB F.I.376*, c. 1r c'è invece scritto intorno all'intestazione, come è visibile anche in *Sankt-Peterburg RNB Pogod 1054*, c. 3r e *Athos Zogr 24*, c. 3r: нїка.

²⁶Le cc. 198r-201r di *Moskva GIM Chlud 237* sono parallele alle cc. 315r-326v di *Sankt-Peterburg RNB Pogod 1054* con l'aggiunta in quest'ultimo dei 3 nuovi capitoli di Gregorio.

²⁷Di esso è il testimone più antico assieme a *Sankt-Peterburg, RNB, Gilf 48*, che riporta le tracce proprio del lavoro redazionale, cfr. Mostrova 1991, 70-90; Christova 2009, 94.

*GIM, Uvarov 510*²⁸. In esso è contenuta la collezione di testi sulla preghiera presente anche in *Moskva GIM Chlud 237*²⁹, con i primi tre capitoli sulla preghiera di Gregorio il Sinaita. Con *Sankt-Peterburg RNB Pogod 1054* condivide inoltre alcuni testi di Doroteo di Gaza³⁰. *Moskva GIM Uvarov 510* contiene anche la traduzione dell'*Historia monachorum in Aegypto* (CPG 5620) di cui è il più antico testimone³¹. Il secondo manoscritto è *Sofija BAN 77*³², di redazione serba, ma con tracce di un originale di redazione bulgara, che contiene i primi tre capitoli sulla preghiera di Gregorio³³ e un ampio estratto dello *Svodni patericon* (CPGs 5614), nella versione rappresentata anche da *Moskva GIM Chlud 237*³⁴.

Ci troviamo così di fronte a un gruppo di manoscritti strettamente legati tra loro, che testimoniano una prima fase dello sviluppo di questo tipo di miscellanee ascetico-monastiche in ambito slavo: gli anni 30-40, in cui le raccolte cominciano a formarsi e in cui compaiono delle nuove traduzioni: la traduzione dell'*Historia monachorum in Aegypto*, dello *Svodni paterikon*, delle opere complete di *Doroteo di Gaza*, delle *Centuriae* di Esichio il Sinaita, di una serie di altri testi di contenuto ascetico, una nuova redazione della traduzione della *Scala* di Giovanni Climaco, ma anche la traduzione di alcuni *Capitoli sulla preghiera* di Gregorio il Sinaita, praticamente tradotti in contemporanea alla loro stesura e di cui, come si vedrà nel capitolo 4, testimoniano la storia della composizione: dapprima 3 capitoli, poi 6, infine 7, ma solo nei manoscritti degli anni 60, che contengono le opere complete.

²⁸ Descrizione completa qui sotto, al n. 1. Cfr. Kavelin 1894, 12-13, n. 1771. Il manoscritto, in base alle filigrane, va datato agli anni 1330-40.

²⁹ *Moskva GIM Uvarov 510*, cc. 206v-221r sono parallele a *Moskva GIM Chlud 237*, cc. 197r-201r.

³⁰ *Moskva, GIM, Uvarov 510*, cc. 221r-227v sono parallele a *Sankt-Peterburg, RNB, Pogod 1054*, cc. 301r-304v.

³¹ La prima parte dell'Egipetskij paterik: cfr. Nikolaev 1987, 303.

³² Descrizione esterna del manoscritto, vedi più sotto, Appendice 1, 1; cfr. Kodov 1969, 155-159.

³³ Alle cc. 124r-127r. La presenza di questi capitoli in traduzione slava, insieme ad alcune caratteristiche paleografiche, consigliano di datare anche questo manoscritto agli anni 30 del XIV secolo.

³⁴ Cfr. Nikolova 1980, 42. Contiene anche estratti dall'*Azbučno-Ierusalimskij paterik* (CPG 5611-12), cfr. Capaldo 1981, 43.

Per diversi motivi, come si è visto, questi manoscritti sono legati alla regione di Tărnovo e alcuni nel passato sono stati attribuiti a un (supposto) *scriptorium* regale; i codici qui presi in considerazione presuppongono più probabilmente un ambiente monastico, legato alle nuove tendenze spirituali. Almeno due di questi manoscritti, *Moskva*, *GIM*, *Uvarov* 510 e *Sofija BAN 77*, per motivi cronologici non sono riconducibili al monastero di Kefalarevo, che doveva ancora essere fondato. L'ipotesi di collegare questi manoscritti al centro monastico di Paroria sembra essere allo stato della ricerca la più verosimile.

Una tale ipotesi presenterebbe Paroria come un vivace centro culturale, dove si producevano nuove traduzioni di opere antiche e contemporanee, necessarie per la vita monastica, e si operavano nuove redazioni sulle traduzioni antiche. Niente di strano che le commissioni regali ed ecclesiastiche si fossero rivolte a questo centro per la produzione di libri. Del tutto naturale poi che questa eredità venisse raccolta e sviluppata nei decenni successivi da Kefalarevo sotto la guida di quel discepolo prediletto di Gregorio che è stato Teodosio.

Abbiamo la testimonianza che, dopo la morte di Gregorio avvenuta presumibilmente nel 1346, alcuni monaci del suo monastero di Paroria si spostarono all'Athos, e portarono con sé alcuni testi delle nuove traduzioni in slavo. Il manoscritto *Paris BnF Sl 8*³⁵ infatti, scritto all'Athos da monaci della cerchia di Gregorio³⁶, contiene anche i sei *Capitoli sulla preghiera* dello stesso Sinaita che avevamo già trovato nei manoscritti che abbiamo attribuito a Paroria, come pure il *Methodus de divina oratione et attentione*, attribuito tradizionalmente a Simeone il Nuovo Teologo, e il *De sobrietate et custodia cordis* di Niceforo l'Aghiorita, così legati alla spiritualità del Sinaita, come si è visto nel primo capitolo. Un seguito di questa tradizione sembra essere il manoscritto di origine athonita *Beograd*

---

³⁵Descrizione completa qui sotto, al n. 6. Cfr. Martynov 1858, 42-45; Jovanović 1981, 306-308

³⁶cfr. Pavlikianov 2011, 182-185.

*NBS Pc 26*³⁷, degli anni 1365-75, una raccolta molto consistente, dal contenuto più ampio, non esclusivamente ascetico monastico ma anche omiletico³⁸, di redazione serba.

2. MANOSCRITTI DI KEFALAREVO

Anche Teodosio di Tărnovo, dopo la morte del maestro, passò per il monte Athos³⁹, dove raccolse altri testi spirituali, tra cui probabilmente testi di Gregorio risalenti alla sua permanenza sulla Santa Montagna. All'ambiente di Kefalarevo, fondato da Teodosio al suo ritorno in Bulgaria, prima del 1351, con ogni probabilità va fatta risalire la forma più compiuta delle miscellanee ascetico-monastiche, testimoniate da codici molto simili tra loro e dal contenuto molto omogeneo⁴⁰. Ne sono un esempio il manoscritto *Sankt-Peterburg RNB Gil'f 47*⁴¹, con il suo quasi gemello, di minor estensione e di poco posteriore, *Sofija NBKM 672*⁴² e il suo contemporaneo *Sofija BAN 80*⁴³ (noto come Rjapov sbornik), come pure il manoscritto *Sofija NBKM 1036*⁴⁴ e il suo quasi gemello, la seconda parte di *Sankt-Peterburg RNB Gil'f 35*, che è un convoluto⁴⁵. In essi le opere di Gregorio il Sinaita sono presenti integralmente⁴⁶, anche se non sempre nello stesso ordine.

³⁷Descrizione esterna del manoscritto, vedi più sotto, Appendice 1, 5; cfr. Štavljanin-Đorđević, Grozdanović-Pajić, Cernić 1986, 45-52.

³⁸A mia conoscenza è l'unico manoscritto del XIV secolo che contenga insieme testi di Gregorio il Sinaita (*Capita de oratione* 1-3, alle cc. 24v-26r, senza il nome dell'autore) e di Gregorio Palamas (*l'Omelia de Dormitione*, alle cc. 281v-290r).

³⁹Cfr. Callist I, Zlatarski 1904, 16-17 (n. 10)

⁴⁰Sul contenuto vedi il capitolo 3.

⁴¹Descrizione completa qui sotto, al n. 3. Cfr. Christova 2009, 121-126.

⁴²Descrizione completa qui sotto, al n. 5. Cfr. Conev 1923, 183-191.

⁴³Descrizione esterna del manoscritto, vedi più sotto, Appendice 1, 3. Cfr. Kodov 1969, 174-188.

⁴⁴Descrizione esterna del manoscritto, vedi più sotto, Appendice 1, 4.

⁴⁵Descrizione completa qui sotto, al n. 4. Cfr. Christova 2009, 126-132. Lo studio attento del manoscritto ha consentito di ricostruire l'ordine dei fascicoli e di individuare la loro provenienza da tre diversi manoscritti. Il primo doveva essere una raccolta di omelie (*Margarit*, nella versione più ampia, cfr. Čertorickaja 1988, 101). Il terzo frammento è più vicino invece alla raccolta testimoniata da *Sofija NBKM 672*. È probabile che i tre frammenti, peraltro coevi, siano stati riuniti al tempo della legatura, verso la fine del XVI secolo.

⁴⁶Fatta eccezione per l'Omelia sulla Trasfigurazione, che anche in greco è testimoniata da un solo codice, cfr. Rigo 2002, 87-88.

Sofija BAN 80 condivide una filigrana con *Sankt-Peterburg RNB Gil'f 47*⁴⁷ e una con *Sankt-Peterburg RNB Gil'f 35*⁴⁸, mentre questi ultimi due condividono una filigrana (nelle due varianti “gemelle”) con *Sofija NBKM 672*⁴⁹. Quest'ultima filigrana è in comune anche con *Sankt-Peterburg RNB F.I.197*⁵⁰ (*Margarit* degli anni 1365-75, legato alla figura del compagno di Teodosio, Dionigi Divnij⁵¹). Un'altra filigrana è condivisa da *Sofija NBKM 672* e *Sankt-Peterburg RNB F.I.197*⁵². In quest'ultimo manoscritto è presente la formula di preghiera accanto a un titolo, come si era visto per i manoscritti di Paroria⁵³. Un altro manoscritto, noto come la *Bibbia di Tärnovo*, *Sankt-Peterburg RNB F.I.461*⁵⁴, degli anni 1350-70⁵⁵, condivide le due varianti di una filigrana con *Sofija NBKM 1036*⁵⁶, e una filigrana quasi uguale con *Sankt-Peterburg RNB Gil'f 47*⁵⁷.

La terza mano di *Sankt-Peterburg RNB F.I.461*⁵⁸ è molto simile, forse la stessa della mano principale di *Sofija NBKM 1036*. Un ulteriore legame con l'ambiente di Kefalarevo è il fatto che uno dei copisti di *Sankt-Peterburg RNB Gil'f 47*⁵⁹ va identificato con il primo copista di *Athos Zogr 83*⁶⁰.

⁴⁷Cfr. Appendice 2, 36; inoltre 31 e 44a sono molto simili.

⁴⁸Cfr. Appendice 2, 30.

⁴⁹Cfr. Appendice 2, 51.

⁵⁰Christova 2009, 113-118.

⁵¹Cfr. Spasova 2010, 430.

⁵²Cfr. Appendice 2, 52.

⁵³A c. 50r: ꙗ҃и ѿ҃ х҃е с҃не б҃жїи помѣоуи ма гр҃кшнаго.

⁵⁴Christova 2009, 105-108. Si tratta di uno dei più antichi esempi di libri dell'Antico Testamento in slavo (cfr. Nikolova 1994; Jovčeva, Miltenova 2009, 563).

⁵⁵È questa la data più probabile stando alle filigrane. Inespiegabilmente Christova 2009, 105 lo data agli anni '70.

⁵⁶Cfr. Appendice 2, 29a e 29b.

⁵⁷Cfr. Appendice 2, 43.

⁵⁸Riproduzione in Christova 2009, 305, tav. LXXXIII.

⁵⁹Il copista che ha redatto le cc. 422r-427v, cfr. la riproduzione in Appendice 3, 6.

⁶⁰Identificazione confermata anche da A. A. Turilov in una mail inviata. Su questo copista, peraltro molto vicino ai modi di Lavrentij, cfr. Turilov 2009, 167-168.

3. MANOSCRITTI DELL'ATHOS

Molti dei testi contenuti in queste miscellanee sono presenti anche in *Deč 75*⁶¹, di essi appena un po' posteriore, essendo datato 1370. Si può stabilire perciò una parentela tra questo codice e il gruppo di codici legato alla “scuola” del Sinaita. Vi è presente anche la collezione completa delle opere di Gregorio, per quanto ne sappia io per la prima volta in redazione serba.

E tuttavia occorre notare alcune differenze. Innanzitutto dal punto di vista del contenuto *Deč 75* non ha più quella omogeneità che era caratteristica delle raccolte precedenti. Insieme a testi schiettamente ascetico-monastici, sono presenti anche testi di carattere dogmatico, canonico (cc. 177r-185r) e polemico (antilatino; cc. 294v-310r). Abbiamo trovato questo tipo di commistione di testi di carattere diverso in altri manoscritti di provenienza athonita (come per esempio *Athos Chil 474*⁶², appena di poco posteriore).

In secondo luogo, alcune opere sono rappresentate in una redazione diversa da quella dei manoscritti precedentemente citati. Ad esempio la *Scala* di Giovanni Climaco è presente nella sua redazione più antica⁶³; così qui sono presenti i *Discorsi ascetici* di Isacco il Siro nella redazione B⁶⁴. A mia conoscenza, questo è il primo manoscritto che la contiene per intero (nei manoscritti precedenti vi sono degli estratti). Anche i testi tratti dallo *Svodni patericon* sono in ordine diverso e rappresentano una redazione lievemente diversa. Tutti questi elementi fanno pensare per *Deč 75* a un ambiente di composizione in cui siano giunti degli esemplari delle nuove traduzioni, ma in cui fossero a disposizione anche altri esemplari, di provenienza diversa. Infine occorre mettere in evidenza la presenza in *Deč 75* di estratti dai *Tipika* monastici, in particolare del monastero di Studio (c. 180v), di Gerusalemme (cc. 180v-181r), ma soprattutto dell'Athos (cc. 181r-185r).

⁶¹Descrizione esterna del manoscritto, vedi più sotto, Appendice 1, 4. Cfr. Bogdanović 2011, 283-294.

⁶²Una descrizione dettagliata del manoscritto sarà prossimamente pubblicata da me. Per ora cfr. Bogdanović 1978, 181.

⁶³Cfr. Mostrova 1991.

⁶⁴Cfr. Granstrem, Tichomirov 2007.

CAPITOLO 2

Tutti questi elementi fanno pensare ai monasteri slavi del monte Athos oppure a un monastero serbo ad essi strettamente collegato come ambiente di composizione di *Deč* 75. Esso sarebbe perciò la prima testimonianza⁶⁵ (almeno a me nota) di un ritorno al monte Athos delle opere di Gregorio il Sinaita e di altri testi, tradotti in slavo nel monastero di Paroria e poi di Kefalarevo. Inagura così una terza fase nella vita delle miscellanee ascetico-monastiche in traduzione slava, fase che si apre alla diffusione in tutto il mondo slavo.

---

⁶⁵Dopo quella parziale legata a *Paris BnF Sl 8*, di cui si è detto poco sopra.

CAPITOLO 3

DESCRIZIONE DEI MANOSCRITTI

INTRODUZIONE

Di una selezione dei manoscritti citati in precedenza si offre qui una descrizione completa. Sono stati scelti i manoscritti meno conosciuti, avendo cura di rappresentare le diverse fasi dello sviluppo delle miscellanee ascetico-monastiche.

Sono stati seguiti i criteri elaborati per Nuova Biblioteca Manoscritta¹, il progetto di catalogazione elettronica dei manoscritti della Regione del Veneto che è coordinato dall'Università Ca' Foscari di Venezia sotto la direzione scientifica del prof. Paolo Eleuteri². Si sono dovuti affrontare alcuni problemi per adattare il sistema alla tipicità dei manoscritti slavi oggetto dello studio. In primo luogo si è dovuto scegliere un font di scrittura di tipo Unicode, che consenta la massima permeabilità delle informazioni. La scelta è caduta su *CyrillicaBulgarian10U*, che copre tutta la gamma Unicode 5.2.

La descrizione delle filigrane è stata fatta in modo molto accurato, anche in vista del loro utilizzo nella ricerca³. La fascicolazione è stata descritta in modo particolareggiato, evidenziando le incongruenze.

Contrariamente all'indicazione di Nuova Biblioteca Manoscritta, nella trascrizione dei

---

¹Eleuteri 2006.

²On line sul sito www.nuovabibliotecamanoscritta.it.

³La descrizione delle filigrane riscontrate viene presentata qui sotto, Appendice 2.

testi non si sono sciolte le abbreviazioni, visto che su questo non c'è accordo nell'ambito della slavistica. Si è pertanto trascritto il testo come si trova nel manoscritto, riportando tra parentesi le lettere soprascritte e indicando il segno di abbreviazione, ove presente.

Diversamente dall'uso in campo slavistico⁴, è parso molto importante giungere a una identificazione il più possibile precisa dei contenuti. La maggior parte dei testi presenti non ha ancora un'edizione della traduzione slava, e, anche quando questa è presente, generalmente si tratta dell'edizione di un manoscritto, invece che del testo, e raramente si confronta con l'originale greco. Per questo motivo è stato necessario procedere all'identificazione attraverso il riferimento al testo greco. Si è fatto uso in particolare del TLG, verificandolo poi sulle edizioni più recenti o, quando queste mancassero, sulla PG. È stato poi necessario, come richiesto anche da Nuova Biblioteca Manoscritta, procedere alla normalizzazione delle denominazioni. I nomi degli *autori* sono stati riportati in latino, secondo la forma normalizzata, stabilita su DOC o in alternativa su PMA. I *titoli delle opere* sono stati riportati in latino secondo la forma normalizzata, stabilita su CPG per le opere fino all'VIII secolo. Per il periodo successivo si sono scelte le forme utilizzate nel progetto *Pinakes*⁵ dell'*Institut de recherche et d'histoire des textes* di Parigi. In diversi casi ci si è trovati davanti a testi che, sotto uno unico titolo, raccolgono frammenti di testi diversi, a volte anche di autori diversi. Nella descrizione si è privilegiato il contenuto identificato, predisponendo una scheda per ogni contenuto reale; la forma con cui compare nel manoscritto è comunque ricostruibile in base alle notizie fornite. Verificare se e in che misura queste piccole raccolte di testi diversi costituiscano un'unità letteraria a sé stante sarà possibile solo in una fase successiva della ricerca, dopo aver raccolto una maggiore quantità di materiale.

Ma sui contenuti si tornerà nel capitolo successivo.

---

⁴Testimoniato anche dagli ultimi cataloghi pubblicati, come ad esempio Christova 2009, Bogdanović 2011.

⁵Internet: pinakes.irht.cnrs.fr [26.01.2010]

1. MOSKVA GIM UV 510 - 4 (1330-40)

DESCRIZIONE ESTERNA	
Identificazione e composizione del manoscritto	
Città	Москва
Biblioteca	ГИМ
Fondo	Уваров
Segnatura	510 - 4°
Numero inventario	
Composizione	Omogenea
Fogli volanti	
Struttura materiale	fascicoli legati
Datazione e materia	
Datazione	1330-40
1. espressa 2. desumibile 3. stimata	3
Materia	cartaceo
Carte e dimensioni	
carte: guardie iniziali	1
carte: corpo	281
carte: guardie finali	
mancanze	
frammenti	
note	
dimensioni: h	213
dimensioni: b	145
dim: a carta	100

CAPITOLO 3

note	
Decorazione	rubricatura; c. 1r: intestazione a ramo con foglie in rosso
Legatura	
datazione	antica (XIV secolo?)
assi	legno
materia coperta	pelle
dimensione coperta	
elementi metallici	
altro	decorazione a impressione a secco
note	
Storia, nomi, antiche segnature	
Storia	
Nomi e luoghi	
Antiche segnature	antica biblioteca: /segnature: - почетнаго гражданина И.Н. Царскаго № 363 - изъ библиотеки Ив. Ник. Царскаго III № 32 кат. 1836 ²⁰
note	
Osservazioni	
Altre informazioni	
filigrane	<p>1. borraccia 1a: alle cc. 82/87; 123/130; 155/158; 163/166; 170/173; 183/190; 191/198; 193/194; 210/211; 217/220; 232/237; 241/244; 250/251; 256; 263/268; 1b: alle cc. 97/104; 153/160; 161/168; 169/174; 186/187; 207/214; 216/221; 224/229; 226/227; 247/254; 258/259; 265/266</p> <p>2. corona 2a: alle cc. 6; 10/11; 18/19; 16/21; 31/38; 42/43; 61/66; 74; 2b: alle cc. 14; 26/27; 34/35; 40/45; 48/53; 49/52; 57/58; 62/65; 67; 70/71; 77/78; 83/86</p> <p>3. bandiera 3a: alle cc. 90/95; 100/101; 106/111; 107/110; 113/114; 119/120; 132/137; 134/135; 141/144; 147/152; 176/181; 178/179; 200/205; 202/203; 3b: alle cc. 91/94; 116; 139/146; 148/151</p>

	<p>4. brocca con manico alle cc. 271/276</p> <p>5. due cerchi attraversati da una linea con sopra una croce alla c. 270</p>
fascicolazione	<p>1-7 (1c. persa all'inizio, non è chiaro se prima di 1, o tra 1 e 2 o tra 2 e 3); 8-14 (1 c. persa tra 7 e 8, con caduta di testo [?]); 15-22; 23-30; 31-38; 39-46; 47(è erroneamente numerato di nuovo 46)-53(1 c. persa tra 53 e 54, con caduta di testo [?]); 54-60 (1 c. persa tra 60 e 61, con caduta di testo [?]); 61-66 (è così da sempre??? o manca foglio esterno?); 67-73 (senza caduta tra 73 e 74); 74-80 (1 c. persa tra 74 e 75); 81-88; 89-96; 97-104; 105-111 (1 c. persa tra 111 e 112, con caduta di testo [?]); 112-116 (1 altra c. persa tra 111 e 112, con caduta di testo [?]; potrebbe essere caduto anche il foglio esterno di questo fascicolo); 117-122 (?) 123-130; 131-138; 139-146; 147-152; 153-160; 161-168; caduta di un bifoglio (c. tra 168 e 169 e tra 174 e 175) con perdita di testo; 169-174; 175-182; 183-190; 191-198; 199-206; 207-214; 215-222; 223-230; 231-238; 239-246; 247-254; 255-261 (una c. persa tra 260 e 261): 262-269; 270-276 (1 c. persa dopo 276); 277-281???</p>
segnatura dei fascicoli	assente
foratura	
rigatura	a impressione con una punta, senza righello, molto visibile a c. 196r cc.1r-249v: 21righe poi aumenta fino a 34
specchio rigato	90 x 148 mm
righe	21
disposizione del testo	una colonna

CAPITOLO 3

richiami	
scrittura e mani	il modo di fare la ѵ ad esempio a c. 8r prefigura già il modo che troviamo in Lavrentij; così pure le lettere più lunghe nell'ultima riga (ad es. c. 72r) e la ѣ in forma più libera, le legature ѣѵ , le t alte con trattino allungato
sigilli e timbri	
frammenti	
stato di conservazione	delle prime due carte è rimasto solo un frammento superiore; ultime carte perdute
DESCRIZIONE INTERNA	
Testi	
carte	1r-68r
autore identificato	
autore presente	
titolo identificato	Historia monachorum in Aegypto (CPG 5620 BHGa 1433-1434 Festugière 1971)
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	Сказаніе о <ѢГИПЕТ>скихъ черъи<оризцѣхъ>
incipit	[assente perché della carta rimane solo un frammento]
explicit	и не изоумѣи сѧ. мѧжъ бѡ мѧдрѡ мѧльчание любитъ. пр(с)но печаль имѣи прѣдъ шчима. си же безъ трѣда не могъть оуправити сѧ
osservazioni	sono i capitoli 2-30 dell'Egipetskij paterik, cfr. Eremin 1936: 37 a c. 1 bandiera iniziale in rosso: rami con foglie.
carte	68r-70v
autore identificato	
autore presente	
titolo identificato	Apophthegmata Patrum, Collectio systematica (Skitskij Paterik) CPG 5610 (dal capitolo M) cfr. Veder 2005, 282 (ma ci sono dei detti in più di quelli riportati da Veder; cfr. Isaias, Iordanitis 1911, 46-52: discorso 7 nn. 4ss)
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	ѡ нравѣхъ. добрыхъ
incipit	Страхъ бжїи ѡгонитъ всѧ злобѧ. а лѣность ѡгонитъ стра(х) бжїа. и лѣнение же грѣховное. ѡгонитъ лоучьшѧ нравы добрыхъ

explicit	Тръгъ естъ жи(т)е се тѣмъ же повръзи врѣменаа. и прїими вѣчнаа. Г҃дажд(д)ъ ѿ себе малаа и вѣзми прѣмногаа
osservazioni	
carte	70v-71r
autore identificato	Isaias : Gazaeus
autore presente	Прѣподобнааго исаака
titolo identificato	Asceticon (CPG 5555) estratti
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	
incipit	Помышлѣки на всѣкъ днѣ въ что въпадѣ. да аще помлїши сѧ ѡ ни(х). Бѣ простити г҃а. Мнзи себе ч(с)та быти. ѿ грѣ(х). иже мнзи быти праведенъ се едино безъ инѣ(х) х҃дости
explicit	яко въ тръни сѣемое ѿ того подавлѣет сѧ. и не спразнивыи сѧ. бг҃а разоумѣти не можетъ
osservazioni	il primo è Asceticon 4, 1 ll. 14-15 Isaias, Iordanitis 1911, 15 et passim “В сборнике [ГИМ], Увар. 510[–4°] (см. о нем на с. 141, № 1) на л. 70 об.— 71 помещено несколько выписей-изречений с заголовком «Прѣподобнаго Исаака» (первая: «Помышлѣки на всѣкъ днѣ , въ что въпадѣ, да аще помлїши сѧ ѡ ни(х). Бѣ простити г҃а...»)), но те же выписи-сентенции в ином переводе находятся в «слове» 51 ПНЧ (Пан- дектов Никона Черногорца) с именем Исаяи (см., напр., в среднеболгарском списке 3-й четверти XIV в. ГБЛ [РГБ], Егор. 18, л. 283). Число примеров можно умножить. Они свидетельствуют, что не всегда нужно доверять «показаниям» рукописей” (Granstrom, Tichomirov 2007, 154).
carte	71v-74r
autore identificato	
autore presente	
titolo identificato	Apophtegmata Patrum, Collectio systematica (Skitskij Paterik) CPG 5610 (dal capitolo 15) cfr. Veder 2005, 275-277
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	о смѣренѣи мждрости
incipit	Явва антоние. трюждъ сѧ къ гл҃биниѣ вж҃на с҃да. и спреси гл҃л. г҃и како

CAPILO 3

	ѲТЕРИ МАЛО ПОЖИВШЕ ОУМИРАЖТЬ
explicit	
osservazioni	si riportano gli incipit degli apoftegmi presenti
carte	71v
<i>incipit</i>	ѲВВА АНТОНІЕ. ТРОУЖДЪ СѦ КЪ ГЛѢБИНѢ ВЪЖНА СЖДА. И СПРОСИ ГЛѢ. ГИ КАКО ѲТЕРИ МАЛО ПОЖИВШЕ ОУМИРАЖТЬ
<i>identificazione</i>	15:1
carte	71v-72r
<i>incipit</i>	РЕ(Ч) ПАКЫ. ВИДѢХЪ ВСѦ СѢТИ НЕПРИГАЗНИНЫ НА ЗЕМИ
<i>identificazione</i>	15:3
carte	72r
<i>incipit</i>	ПШВЕДАШЕ АВВА ДАНИИЛЬ, Ѡ ОЦИ АРСЕНИ. ТАКО НИКОЛИЖЕ ХОТѢАШЕ ЧЬСО ГЛѢТИ
<i>identificazione</i>	15:11
carte	72r
<i>incipit</i>	РЕ(Ч) АВВА КАРНѠНЪ. ТАКО МНОГЪ ТРОУДЪ ПЛЪ(Т)СКЫ СЪТВОРИ(Х)
<i>identificazione</i>	15:17
carte	72rv
<i>incipit</i>	РЕЧЕ АВВА МОИСИ КЪ ЗАХАРИИ. ЧТО СЪТВОРА
<i>identificazione</i>	15:19
carte	72v
<i>incipit</i>	РЕ(Ч) АВВА ПАМИНЬ. ТАКО ВЪПРОСИ ѠЦѢ МОИСИ БРА(Т) ЗАХАРИѦ ХОТѢЩА ОУМРѢТИ
<i>identificazione</i>	15:20
carte	72v
<i>incipit</i>	РЕЧЕ АВВА ІѠАННЪ ФИБАИДСКЫИ. ТАКО ДЛЪЖЕНЪ ЕСТЬ МНИ(Х) ПРѢЖ(Д)Е ВСЕГО
<i>identificazione</i>	15:36
carte	72v-73r
<i>incipit</i>	СЪБРАШЖ (С) ИНОГДА СЖЩЕИ ВЪ СКИТѢ Ѡ МІЕЛХИСЕДЕЦѢ. И ЗАБЫШЖ ПРИЗВАТИ ѠЦѢ КИПРИА
<i>identificazione</i>	15:38
carte	73r

<i>incipit</i>	гладѣхъ ѡ оцѣ пиминѣ. тако не хотѣше своего слова дати съврьхоу словесе
<i>identificazione</i>	15:58
<i>carte</i>	73r
<i>incipit</i>	Приде иногда блаженны ѳеѡфиль архїеп(с)п. събравши съ брати въ скитѣ
<i>identificazione</i>	15:59
<i>carte</i>	73rv
<i>incipit</i>	Въпрошенъ бы(с) старецъ. почто такъ брань имамъ ѿ демонъ
<i>identificazione</i>	15:76
<i>carte</i>	73v
<i>incipit</i>	Ре(ч) старецъ. хоцѣ побѣж(д)ень быти съ смѣреннємь. не(ж) побѣж(д)ень быти съ грьдынею
<i>identificazione</i>	15:94
<i>carte</i>	73v-74r
<i>incipit</i>	Братъ въпроси старца глѣ. аще живѣ съ братнємь. и виж(д)ѣ вещь не до(с)оинѣ
<i>identificazione</i>	15:96
<i>carte</i>	74r
<i>incipit</i>	Ре(ч) пакы. аще приобращеши мльчанине. не имѣи въ себѣ тако добръѣ дѣтѣль еси
<i>identificazione</i>	15:99
<i>carte</i>	74r
<i>incipit</i>	Ре(ч) старецъ. хоцѣ наѣченъ быти, нежели оучити
<i>identificazione</i>	15:101
<i>carte</i>	74r
<i>incipit</i>	ре(ч) же пакы. не ѡчи прѣжде врѣмене. аще ли, то все лѣто твоє скѣденъ бѣдеши
<i>identificazione</i>	15:102
<i>carte</i>	74rv
autore identificato	
autore presente	
titolo identificato	Apophthegmata Patrum, Collectio systematica (Skitskij Paterik) CPG 5610 (dal capitolo 16) cfr. Veder 2005, 277

CAPITOLO 3

titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	ω τρυφήν
incipit	Гл̄ааѡж о ѡц̄и исидорѣ попѣ монастырьсцѣмь. тако аще кто имѣше брата немощна
explicit	
osservazioni	mutilo per caduta carte tra cc. 74 e 75
<i>carte</i>	74rv
<i>incipit</i>	Гл̄ааѡж о ѡц̄и исидорѣ попѣ монастырьсцѣмь. тако аще кто имѣше брата немощна
<i>identificazione</i>	16:6
<i>carte</i>	74v
<i>incipit</i>	Ѧвва макариѣ югупетъскыи. ѡбрѣте члѣка емлаща скотъ его и крадѣща
<i>identificazione</i>	16:8
<i>carte</i>	74v
<i>incipit</i>	Ре(ч) авва пиминь. всѣкъ трѡдъ иже аще придет(ь) ти. побѣда емѡ
<i>identificazione</i>	16:12
<i>carte</i>	74v
<i>incipit</i>	Придѡ бра(т)а къ старцоу сѣѡ. въ пѡстѣ мѣ(с) живѡщоу
<i>identificazione</i>	16:23
<i>carte</i>	75r-78r
autore identificato	
autore presente	
titolo identificato	Apophtegmata Patrum, Collectio systematica (Skitskij Paterik) CPG 5610 (dal capitolo 20) cfr. Veder 2005, 279-280
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	
incipit	Повѣдааше авва макариѣ гл̄а. сѣдѡщоу ми ре(ч) иногда въ скѣтѣ. снисдостъ двѣ юноши странника. един же ю бѣ брадатъ. и приндоста къ мнѣ
explicit	ѡче рѣци ми слово како спѣѡ сѡ. ре(ч). бѣган члѣкъ, мльчи, и спешї сѡ
osservazioni	

<i>carte</i>	75r-77r
<i>incipit</i>	Повѣдааше авва макариѣ гл҃а. сѣдѣшюу ми рѣ(ч) иногда въ скүтѣ. снидостѣ двѣ юноши странника. един же ю бѣ врадѣть. и приидоста къ мнѣ
<i>identificazione</i>	20:3
<i>carte</i>	77r
<i>incipit</i>	Гл҃аахъ ѡ оцѣи ѡрѣ. не слыга николиже ни клѡт сѡ. ни проклотѣ чл҃ка
<i>identificazione</i>	20:8
<i>carte</i>	77r
<i>incipit</i>	Бѣ етерѣ ѡцѣ велен.и повѣда счнѣ его ѡ немь. тако. вѣ лѣ(т) не поспа на ребрѣ(х) свои(х)
<i>identificazione</i>	20:11
<i>carte</i>	77rv
<i>incipit</i>	Бы(с) иногда начинаемь намь пѣние и заблуди(х) слово ѿ ψл҃ма
<i>identificazione</i>	
<i>carte</i>	77v-78r
<i>incipit</i>	Повѣдашъ ѡ етерѣ пришелницѣ. изыде въ пѣстына. и похож(д)ъ ꙗ дни възидѣ на камень и видѣ под нимь знакъ
<i>identificazione</i>	20:13
<i>carte</i>	78r
autore identificato	
autore presente	
titolo identificato	
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	
<i>incipit</i>	Рѣ(ч) паладии чрънецъ гл҃а. мжжъ бѣ етерѣ въ александрии воинь. именемь їѡанн. жи(т)ѣ имы таково, весь днѣ сѣдѣше въ монастыри своемь
<i>explicit</i>	и велии бы(с) ми на спѣ(х) мльчание его. и весь строн еговъ
<i>osservazioni</i>	
<i>carte</i>	78rv
autore identificato	

CAPILO 3

autore presente	
titolo identificato	Apophthegmata Patrum, Collectio systematica (Skitskij Paterik) CPG 5610 (dal capitolo 2) cfr. Veder 2005, 262-263
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	
incipit	Ѡцѣ арсение. еше сынъ въ полатѣ црѣи. помлїи сѧ къ боу глѧ
explicit	и небрѣци. аще и тѣлеснаа ницета приключит сѧ емѧ
osservazioni	
<i>carte</i>	78rv
<i>incipit</i>	Ѡцѣ арсение. еше сынъ въ полатѣ црѣи. помлїи сѧ къ боу глѧ
<i>identificazione</i>	2:3
<i>carte</i>	78v
<i>incipit</i>	Тъж(д)ъ Ѡцѣ арсение. ише(д) въ мнишьское житїе помлїи сѧ тож(д)е слово рекъ
<i>identificazione</i>	2:4
<i>carte</i>	78v
<i>incipit</i>	Ре(ч) авва евагрїи. Ѡсѣкаи многы(х) любовь. да не ѡмь ти мльвень бждѣ(т)
<i>identificazione</i>	2:14
<i>carte</i>	78v
<i>incipit</i>	Ре(ч) авва даниль. безъ гзвы прѣбываетъ Ѡ стрѣль вражи(х) любѧ
<i>identificazione</i>	2:23
<i>carte</i>	78v
<i>incipit</i>	Ре(ч) авва пимин. начло къ зломь е(с) мльва
<i>identificazione</i>	2:24
<i>carte</i>	78v
<i>incipit</i>	Ре(ч) старецъ. длъжень е(с) мни(х) кѡпити безмльвие
<i>identificazione</i>	2:28
<i>carte</i>	78v-104r
autore identificato	
autore presente	

titolo identificato	Apophthegmata Patrum, Collectio systematica (Skitskij Paterik) (estratti vari) CPG 5610 cfr. Veder 2005
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	ω οὔμιλεнии
incipit	
explicit	
osservazioni	non è stato possibile procedere alla descrizione dettagliata di questa parte, composta di apoftegmi tratti dallo Skitskij paterik
carte	104r-105v
autore identificato	
autore presente	
titolo identificato	Apophthegmata Patrum, Collectio systematica (Skitskij Paterik) (dal capitolo 12) CPG 5610 cfr. Veder 2005, 274
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	
incipit	Гл̄аахж о ѡц̄и арсени. іако вечерь в сѣботѣ свитажци не(д)ли
explicit	аще ли налжитъ брань гл̄и г̄и помаган ми и тѣ вѣсть достоинаа. и творитъ съ нами мл(с)ть
osservazioni	
carte	104rv
<i>incipit</i>	Гл̄аахж о ѡц̄и арсени. іако вечерь в сѣботѣ свитажци не(д)ли
<i>identificazione</i>	12:1 Apophthegmata, (3) Collectio systematica CPG 5562 XII 1
carte	104v
<i>incipit</i>	Въпросишж братиа ѡц̄а агафона. каа добродѣтель въ жити имать боли трѣдъ
<i>identificazione</i>	12:2 Apophthegmata, (3) Collectio systematica CPG 5562 XII 2
carte	104v-105r
<i>incipit</i>	Пѡвѣда аѡва доуль. ѡчн̄къ ѡц̄а висарїѡна гл̄а. іако придохъ иногда въ хыжж ѡц̄а моего
<i>identificazione</i>	12:3 Apophthegmata, (3) Collectio systematica CPG 5562 XII 3 (Guy 2003, II. 1-13)
carte	105r

<i>incipit</i>	Рече ѿцѣ евагріи. аще стѣжаеши си мѣлѣ сѣ. тако же пишеть. мѣлѣ же сѣ страшно и трепетно
<i>identificazione</i>	12:4 Apophthegmata, (3) Collectio systematica CPG 5562 XII 4
<i>carte</i>	105rv
<i>incipit</i>	Приде иногда ѿцѣ монси на рѣвеникъ почръсти водѣ
<i>identificazione</i>	12:7 Apophthegmata, (3) Collectio systematica CPG 5562 XII 7
<i>carte</i>	106v
<i>incipit</i>	Рече авва исана. попь пилѣсинскыи. бывши любви братии въ цркви гадѣцельмъ
<i>identificazione</i>	12:8 Apophthegmata, (3) Collectio systematica CPG 5562 XII 8
<i>carte</i>	106v
<i>incipit</i>	Въпросишѣ етери ѿца макаріа. како длѣжни есмы мѣлѣти сѣ и рече имъ ѿцѣ
<i>identificazione</i>	12:11 Apophthegmata, (3) Collectio systematica CPG 5562 XII 11
<i>carte</i>	105v-119v
autore identificato	Ephraem : graecus
autore presente	стго ѿца нашего ефрема
titolo identificato	Paraenesis (slavice), 42: Sermones paraeneticici ad monachos Aegypti (Paraenses quinquaginta), 41 (CPG 3942 Ephraem, Bojkovsky, Aitzetmuller 1987, 20-27 Ephraem, Assemani 1743, 148-154)
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	Гло(в) стго ѿца нашего ефрема. о ѿпа(д)ѣци(х) ѿ своѣ лѣности. и непщѣжцихъ винѣ ѿ грѣсѣхъ
<i>incipit</i>	Брате. мнишьскомоу житию похотѣлъ еси
<i>explicit</i>	хѣдѣци(х) въслѣдѣ повелѣни твоихъ. тако ты еси единъ члѣкѣцѣ. и тебѣ слава в(ь) вѣк
osservazioni	
<i>carte</i>	119v-122r
autore identificato	Ephraem : graecus
autore presente	того(ж) ефрема
titolo identificato	Paraenesis (slavice), 25: Paraenesis de patientia et animae compunctione (CPG 3966 Ephraem, Bojkovsky 1984, 123-125 Ephraem, Assemani 1743, 366-368)

titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	о трѣпѣніи сло(в) кѣ
incipit	Любимици, вѣдѣмъ храбри воини
explicit	спѣение вѣчное ползчимъ. ѡ х(с)ѣ и҃сѣ г҃и наше(м)
osservazioni	
carte	122r-125r
autore identificato	Ephraem : graecus
autore presente	
titolo identificato	Paraenesis (slavice), 26: Sermones paraeneticici ad monachos Aegypti (Paraenses quinquaginta), 25 (CPG 3942 Ephraem, Bojkovsky 1984, 125-132 Ephraem, Assemani 1743, 108-111)
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	Наказаніе. еже прѣходи(т) ѿ мѣста на мѣсто. и не прѣходи(т). сло(в) кѣ
incipit	Вѣра, мѣти естъ всѣкомѣ дѣлѣ благѣ
explicit	г҃ы же моѣ да съблюде(т) твое ср(д)це. яко бѣоу наше(м) слав(а) в(ь) вѣ(к) вѣко(м)
osservazioni	
carte	125r-162v
autore identificato	Ephraem : graecus
autore presente	с҃т҃го ефрема с҃иріин(а)
titolo identificato	Paraenesis (slavice), 50: Sermo asceticus (CPG 3909 Ephraem, Bojkovsky, Aitzetmuller 1987, 66-103 Ephraem, Assemani 1732, 40-70)
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	поучение
incipit	Болѣзнь наждит мѣ изреци, и недостойнство мое, запрещает ми мльчати
explicit	и дивѣщен сѣ намъ и слышѣщен ѡ на(с). сънидѣт сѣ и прославлѣтъ бѣ тако томѣ по(д)баетъ всѣка слава и чѣсть и поклонѣние. ѡцѣ и с҃нѣ и с҃тѣмѣ д҃хѣ. ннѣ и при(с)но и въ вѣкы вѣк
osservazioni	Accanto al titolo c'è una fregio di inizio opera e l'iniziale è più grande e

CAPILO 3

	decorata
carte	162v-180v
autore identificato	Ephraem : graecus
autore presente	того(ж) ефрема сїрїн(а)
titolo identificato	Paraenesis (slavice), 54-76: Sermo de virtutibus et vitiis (capita XXII) (CPG 3905 Ephraem, Bojkovsky, Aitzetmuller 1987, 121-142 Ephraem, Assemani 1732, 1-18)
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	слово. егда придошѣ к немуѣ братїа. и въпросишѣ и о дѣлесех. ими слово кѣ прѡлогѣ
incipit	Блѣжѣ вашѣ жизнь х(с)ѡлюбци, тако блѣгодръзновенна естъ
explicit	и иже не господѣствова. блѣжнѣ инокѣ ѡнѣ иже съхрани и створи вола гнѣ. емѣ(ж)
osservazioni	La fine del capitolo 7 e l'inizio dell'8 mancano per caduta di una c. tra 168 e 169; la fine del capitolo 16 e l'inizio del 17 mancano per caduta di una c. tra 174 e 175
carte	180v-184r
autore identificato	
autore presente	
titolo identificato	
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	ѡ патерика избранна словѣ(с)
incipit	Повѣда намѣ нѣкыи ѡ искѣсны(х) оцѣ. тако въ нже съвькѣпа са съ цѣми исти
explicit	
osservazioni	
carte	180v-181v
<i>incipit</i>	Повѣда намѣ нѣкыи ѡ искѣсны(х) оцѣ. тако въ нже съвькѣпа са съ цѣми исти
<i>identificazione</i>	
carte	181v
<i>incipit</i>	Ре(ч) сѣга феѡдора. егда кто начьнетѣ безмльвие творити
<i>identificazione</i>	Apophthegmata Patrum, (1) Collectio alphabetica CPG 5560, Theodora 3

	(4) b
<i>carte</i>	181v-182r
<i>incipit</i>	БРАТЬ НѢКЫИ, НЕПРѢСТАНИНѢ МЛѢИТВѢ ПРИЛЕЖЖ
<i>identificazione</i>	Apophthegmata Patrum, Collectio systematica (Skitskij Paterik) CPG 5610 L:29 cfr. Veder 2005: 282 = Collectio anonyma (CPG 5561), N 440
<i>carte</i>	182r
<i>incipit</i>	БРАТЬ ВЪПРОСИ СТАРЦА ГЛА. КАКО ПОДОБАЕТ МИ БЫТИ В КЕЛИ. И РЕЧЕ. ѠРЪСАТИ СА
<i>identificazione</i>	Apophthegmata Patrum, Collectio systematica (Skitskij Paterik) CPG 5610 L:28 cfr. Veder 2005: 282 = Quaestiones et responsa senum de tentationibus, 1 (CPG 5564 BHG 1444e)
<i>carte</i>	182r
<i>incipit</i>	РЕ(Ч) ПАКЫ МЛЪЧАНІЕ ВЪ РАЗЪМЪ. ВЪСТАВЛѢТЬ МЫСЛЬ КЪ БОУ
<i>identificazione</i>	
<i>carte</i>	182rv
<i>incipit</i>	РЕЧЕ АВВА ИСАКЪ. СЪМОТРИ РАЗЪМНО Ѡ СЕМЬ Ѡ БРАТЕ
<i>identificazione</i>	
<i>carte</i>	182v-183r
<i>incipit</i>	РЕЧЕ ПАКЫ, АЩЕ ѠБО НЕ МОЖЕШИ БЕЗМЛЪСТВОВАТИ СР(Д)ЦЕМЪ. БЕЗМЛЪСТВЪВАН ПОНѢ ЖЪЗЫКОМЪ
<i>identificazione</i>	
<i>carte</i>	183rv
<i>incipit</i>	ПРОСИ РАЗЪМЪ, А НЕ ЗЛАТО. ѠБЛѢЦИ СА СМѢРЕНИЕМЪ, А НЕ ПОРФИРОМЪ
<i>identificazione</i>	
<i>carte</i>	183v
<i>incipit</i>	РЕЧЕ АВВА ИСАКЪ. СТАЖАВЫИ СМѢРЕНИЕ ВЪ СВОЕМЪ СР(Д)ЦИ
<i>identificazione</i>	
<i>carte</i>	183v-184r
<i>incipit</i>	РЕЧЕ ПАКЫ, АЩЕ СЪХРАНИШИ ЖЪЗЫКА СВОЕГО Ѡ БРАТЕ
<i>identificazione</i>	
<i>carte</i>	184r-187v
autore identificato	Isaac : Ninivita

CAPILO 3

autore presente	грѣподобнаго исака
titolo identificato	Sermones ascetici et epistulae (CPG 7868), 7 (Versione slava B 9, cfr. A17; cfr. Granstrem-Tichomirov 2007: 141; 158; cfr. Isaac, Theotokis 1770, 46-51)
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	сло(в)са
incipit	СѢЪ ЕСТЬ ЧИНЬ ЦѢЛОМѢДРЬНЫИ И БГ҃ОЛЮБЕЗНЫИ. ЕЖЕ НЕ СЪЗИРАТИ ѠЧИМА САМО И ѠНАМО
explicit	ВЪ ИСТИНѢ ЗРИТЬ ДШѢ ТВОА В СЕБѢ СЕВѢ(Т) Х(С)ВЪ. И ВЪ ВѢКЫ НЕ ПОМРАЧИТ СѢ
osservazioni	cfr. Granstrem, Tichomirov 2007, 141; 158
carte	187v-188v
autore identificato	Ephraem : graecus
autore presente	сѣго ефрем(а)
titolo identificato	Consilium de vita spiritali, ad monachum novitium (capita XCVI) (CPG 3934 Ephraem, Assemani 1732, 258-282)
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	
incipit	ЕЪСПРИМИ МЛЪЧАНІЕ. ИЗМЕНИТ БО ТЕ МНОГЫХЪ ЗЛЪ. ПОМИНАИ ПР(С)НО МЖКЫ ГРѢШНЫ(Х)
explicit	НЕ БЫВАИ СЛАСТОЛЮБИВЪ И НЕ РАДИВЪ. ДА НЕ ПОУСДЕНЬ БЖДЕТЬ Г҃Ъ ТЕБЕ РАДИ
osservazioni	qui solo i capp. 23, 17, 18, 35 [ll. 1-4], 42-46
carte	188v-189r
autore identificato	
autore presente	
titolo identificato	
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	
incipit	Рече старецъ. тако члѣкъ сѣдди въ кели своен. и пошчаж сѢ въ ПЛѢМѢХЪ
explicit	нозѣ дръжитъ црѣвѣ просѢ млѣсть ѿ него
osservazioni	

carte	189r-193v
autore identificato	Isaac : Ninivita
autore presente	сѣго исака
titolo identificato	Sermones ascetici et epistulae, 75-76 CPG 7868 (Versione slava A 21 [solo le prime due parti] cfr. B 10-11; cfr. Isaac, Theotokis 1770, 434-438)
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	
incipit	Въ единь ѿ днѣ идохъ въ клѣть нѣкоего брата сѣа
explicit	възможе единь ѿ даровъ достигнѣти. ихъ же сподобѣхатъ сѣ ѿ ба, иже въ мльчани сѣдѣше
osservazioni	
carte	193v-195r
autore identificato	
autore presente	
titolo identificato	Apophthegmata patrum, Quaestiones et responsa senum de tentationibus, 1-2,4,7-10,13-16,18,21 (CPG 5564 BHG 1444e)
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	сѣихъ старецъ. въпро(с) и ѿвѣсти зѣлополезнии мни(ш)скомъ жи(т)ю
incipit	Како по(д)баеть быти инокъ въ келии
explicit	сице и члкъ аще не потрѣпить на единомъ мѣстѣ. не можетъ приати ничто ѿнж(д)
osservazioni	
carte	195r-206v
autore identificato	
autore presente	
titolo identificato	Vita Marci Atheniensis eremitaе in Libya BHG 1039 BHBS p. 514, 5.04 (cfr. 5.03.II.16)
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	житие и жизнь прѣпо(д)бнаго ѿца нашего марка аѳѳинскааго. жившаго въ горѣ арацѣсти. сѣщжа въоньполь ефиопиа прѣмо языка хеттискааго
incipit	Повѣда намъ авва сѣрапѳон сѣщ ми въ внѣтрнии пѣстыни египта

CAPILO 3

explicit	млѣвами прч(с)тыѡ вѣж и пр(с)нодѣвы мрїѡ. и всѣ(х) стѣхъ ꙗгож(д)ѡши(х) ти ѿ вѣка, въ вѣ(к) вѣко(м) аминь
osservazioni	
carte	206v-207r
autore identificato	Marcus eremita
autore presente	сѣго марка скитъскаго
titolo identificato	Opusc. i. De lege spirituali CPG 6090 PG 65, 905-929, qui i capp. 54, 116, 120, 127, 187, 189, 192
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	ѿ главизнь сѣго марка скитъскаго. слова полезна
incipit	Ничто же помышлѣни ни твори, безъ иже по вѣк разоума
explicit	а иже правѣ възвскащии егѡ, вѣршиж(т) мїръ
osservazioni	nel testo slavo sono presentati come un unico testo con i successivi (cfr. CPG)
carte	207r
autore identificato	Marcus eremita
autore presente	
titolo identificato	
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	Opusc. ii. De his qui putant se ex operibus iustificari, 15, 27 CPG 6091 PG 65, 929-965
incipit	Хотѡи что творити и не могли тако же сътворивши
explicit	плещеть сво ср(д)цемъ, прѣити же не мѡже(т)
osservazioni	nel testo slavo sono presentati come un unico testo con i precedenti (cfr. CPG)
carte	207r-209r
autore identificato	Ephrem : graecus
autore presente	с<ѣго ефрема>
titolo identificato	De recta vivendi ratione (capita XC) (CPG 3941 Ephraem, Assemani 1743, 56-72), qui i capp. 1-11 più tre capitoli non rintracciabili nel greco
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	

incipit	Право жи(т)е желеши, смѣрение дръжї. кромѣ во сего
explicit	въ иже бо часъ не вѣси, прїидеть и горе не зготовленному
osservazioni	
carte	209r-210r
autore identificato	
autore presente	
titolo identificato	
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	ѡ иже ѿ юности възраста постивша сѧ и грѣдсти ра(д) ѿрїновена
incipit	Имѣше нѣкыи ѿ ѡцѣ, брата мирѣнина и скончавшесѧ емѸ остави снѧ трюм лѣтомъ сѧща
explicit	и пришедь в сѧ старецъ. плакаше непрѣстанно. ѡ погыбѣлїи ѡтрочища
osservazioni	
carte	210r
autore identificato	
autore presente	
titolo identificato	Apophthegmata Patrum, Collectio systematica (Skitskij paterik), L (CPG 5610), cfr. Veder 2005, 281-282: L:4 (ma traduzione diversa) = Apophthegmata, (1) Collectio alphabetica CPG 5560, Moses 16 (3)
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	
incipit	Рече нѣкыи ѿ старецъ. тако аще не бждеть члѣкъ ср(д)цемъ и зломъ своимъ
explicit	такѡ грѣшникъ есть. гѣ не послѣшаетъ его
osservazioni	
carte	210r
autore identificato	
autore presente	Їѡсї(Ф)
titolo identificato	
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	

CAPITOLO 3

incipit	Рече старецъ. тако всѣкомѣ дѣлаѣ по вѣѣ мнимомѣ
explicit	таковыи да приникне(т). и зѣвѣсть истинѣ ѡ рече(ч)нѣ(м)
osservazioni	
carte	210r-212v
autore identificato	Gregorius : Sinaita
autore presente	
titolo identificato	Capita de oratione, 1-3 (http://pinakes.irht.cnrs.fr/rech_oeuvre/resultOeuvre/filter_auteur/4031/filter_oeuvre/5027 ; Beyer 1985, 81-88; Philokalia, IV, 80-88 = PG 150, 1329-1338; Rigo 2002, n. 5; Rigo 2008, 502-508)
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	
incipit	ѡ томъ како по(д)баеть сѣдѣти възъмльви. рече(к)ше въ мль(ч)ни ѡвогда зѣо на столѣ мнѡжае трѣда дѣлаѣ. ѡвогда же и на постели малѣише даже до врѣмене за ѡслабѣ
explicit	развѣкъ свръшенымъ въ дѣѣ сѣѣ. въ неплѣнение зма. достигше ѡ хѣ ісѣѣ
osservazioni	in basso a c. 211v c'è il titolo anche del terzo capitolo
carte	212v-213r
autore identificato	Anastasius : Sinaita
autore presente	
titolo identificato	Quaestiones et Responsiones, 2 (CPG 7746)
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	
incipit	въпро(с) ѡкѡдѣ познаваеть члѣкъ тако въсели сѡ вънь хѣ. ѡвѣ(т). Сии въпросъ по(д)вѣ(е)нь естъ. тако аще кто въпросить въ чрѣвѣ имѡщѣ женѣ
explicit	а тако же се естъ истиннаго христинина. слыши павла глѡща. или не вѣсте тако іс хѣ живеть въ ва(с). единаче ли оубѡ неискоуцени юсте
osservazioni	
carte	213r-217v

autore identificato	Johannes : Chrysostomus <pseudo>
autore presente	иже въ стѣх) ѿца наше(г) іѡана златоуста(г)
titolo identificato	Epistula ad monachos (CPG 4627 PG 60, 751-756) (fino a c. 324v riga 20 corrisponde a PG 60 fino a 753 riga 65; poi finale diversa molto più breve)
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	сло(в) ѡ млѣвѣ
incipit	Глѣть бж(с)тєвыи ап(с)лъ. непрѣстаниѣ молитє сѧ безъ гнѣва и помышленїа. и добрѣ рече стѣи безъ помышленїи
explicit	аще и гдє же любо шестєвєши, можеши бѧ призвати и полѹчити прошенїє. тако томѹ естъ слава в(ь) вѣкы
osservazioni	
carte	217v
autore identificato	Isaac : Ninivita
autore presente	иса(к)
titolo identificato	Sermones ascetici et epistulae (CPG 7868) estratto da 5 (Versione slava B 57, cfr. A5; cfr. Granstrem-Tichomirov 2007: 185-186; Isaac, Theotokis 1770, 32 ll. 17-22)
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	
incipit	аще вѣрѹєши тако бѣ промышленїє ти творитѣ. что печалѹєши сѧ и печєши сѧ
explicit	и ѡкаанєнь єси всѣх) члѣб. и почто живѣ єси, или и живѣ бждєши
osservazioni	
carte	217v-218r
autore identificato	
autore presente	то(ж)
titolo identificato	
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	
incipit	Мырскыи же ѡбѡзань. и мирскоѹ покою и любѡ ѡбещєнїє єго

CAPITOLO 3

explicit	плачь нестѣшимыи. его же слыхъ, слышжци(х) съкрѣшаетъ
osservazioni	
carte	218r-221r
autore identificato	Nicephorus : Athonitus
autore presente	
titolo identificato	De sobrietate et custodia cordis (http://pinakes.irht.cnrs.fr/rech_oeuvre/resultOeuvre/filter_auteur/4760/filter_oeuvre/8696 ; PG 147, 945-966 [qui solo 961-966] cfr. Rigo 2008, 426-428 [cfr. Rigo 1991])
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	Ѡ молтѣѣ новопострижномѣ
incipit	На имя г҃а нашего ꙗ҃с х(с)а рекшаго. без мене не можете створити ничтоже, сего помощника и съпоспѣшника призывающе ꙗже по силѣ показати, искѣсим сѧ
explicit	Придет же ти съ многожеланнымъ съблюденіемъ. и всѣ еже добродѣтели любовь. радость, мирь, и прочаа. или же всѣ ти прошения приносить о х(с)ѣ ꙗ҃сѣ г҃и нашемъ
osservazioni	
carte	221r-226v
autore identificato	Dorotheus : Gazeus
autore presente	с҃т҃го доротеѧ
titolo identificato	Epistulae VII-XVI (CPG 7353 SC 92, 507-525 PG 88, 1812; 1837-1841)
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	слова ползна с҃т҃го доротеѧ посланиа различна
incipit	къ братѣ въпросившъ его Ѡ нечювствѣ дш҃ѣ. и Ѡ сакновени любве. Ѡвѣ(т). О нечювствѣ дш҃ѣ брате, частымъ прочитаниемъ бж҃есвы(х) писаніи повѣж(д)ает сѧ
explicit	да покрыетъ на(с) своеѧ благо(д)тиѧ. милтѣами всѣ(х) стѣхъ. аминь.
osservazioni	sono le lettere da 7 a 16
carte	226v
autore identificato	

autore presente	
titolo identificato	Apophthegmata Patrum, Collectio systematica (Skitskij paterik), L (CPG 5610), cfr. Veder 2005, 281-282: L:4 (ma traduzione diversa), Apophthegmata, (1) Collectio alphabetica CPG 5560, Moses 16 (3)
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	
incipit	Рече нѣкыи ѿ старецъ. тако аще не вѣде(т) члѣкъ ср(д)цеи и зноиъ своиъ
explicit	тако грѣшникъ е(с). бѣ не послѣшаетъ его
osservazioni	già presente a c. 210r
carte	226v
autore identificato	
autore presente	
titolo identificato	
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	
incipit	Рече старецъ. тако всѣкомѣ дѣлаш по вѣѣ минимѣ
explicit	таковыи да приникнеть. и звѣсть истинѣ ѿ реченьиѣ(м)
osservazioni	già presente a c. 210r
carte	226v
autore identificato	Isaac : Ninivita
autore presente	исак
titolo identificato	Sermones ascetici et epistulae (CPG 7868) estratto da 44 (Versione slava B 5, cfr. A3 terza parte; cfr. Granstrem-Tichomirov 2007: 175; Isaac, Theotokis 1770, 271 l. 13)
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	
incipit	Мрътвь бѣди въ жизни свои братѣ
explicit	да [abrasione] живъ бѣдиши въ смръти
osservazioni	
carte	227r-265v

CAPILO 3

autore identificato	
autore presente	серапіѡномъ ѡчнѣкомъ
titolo identificato	Vita Macarii a. Sarapione (Ivanova 2008, 19.01.I, p. 445; BHG 999)
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	Жи(т)ѣ и жїзнь прѣпо(д)ѣнаго ѡца нашего макаріа егупетъскаго. списано серапіѡномъ ѡчнѣкомъ великааго антонїа. наставника пѣстынънаагѡ
incipit	ѡще и многа ѡ тѣлесны(х) брѣженїи многа и различна и врачевна хытрость
explicit	ѡако да спсѣемъ въспом и азъ прѣ(с) побѣднѣ емѡ прѣсны боу и спсѣ нашемѡ г҃у х(с)оу съ нимъ же томоу слава и дръжава коупно съ ст҃ыимъ д҃хомъ величїе же и великолѣпо ннѣ и пр(с)но и въ вѣкы вѣко(м) ами(н)
osservazioni	caduta di una carta tra 260 e 261 con caduta di testo “в текста има подновяванїа на мястото на изтъркани думи” (Ivanova 2008, 445)
carte	265v-275r
autore identificato	
autore presente	
titolo identificato	Vita Macarii romani anachoretæ (Ivanova 2008, 19.01.II, p. 445-446; BHG 1005 – edizione testo slavo Tichonravov 1863, 66-77)
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	М(с)ця г҃еняръ. ѡт днѣ. слово. ѡ жити и жїзни. ст҃го ѡца нашего макаріа. жившаго близъ рага. к. пѣприць дале
incipit	Млїимъ мыи недостойни ѡци. серги. и ѡеѡфиль. и гинь. и всїи прѣпо(д)ѣныи оци и братїа. слышитѣ
explicit	и сказахомъ емѡ всѣ еже есмь слышали и видѣли ѡ члѣвцѣ бжїи макарии въ имѡ ѡца и сна и ст҃го д҃ха.
osservazioni	
carte	275r-279v
autore identificato	
autore presente	
titolo identificato	Vita Pauli eremitæ in Aegypti Thebaide (Ivanova 2008, 15.01.I, pp. 439-440; BHG 1470)
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	Житїе и жїзнь прѣпо(д)ѣнаго ѡца нашего павла ѡеѡиска(г)

incipit	Повѣдошъ намъ оучници ѡца антонїа. макариѣ, и пастинъ иже и погребени его
explicit	ихъ же млтвами, да ѡбчимъ и мы часть стго павла и антонїа въ днѣ сѣда. славаще ѡца и сѣа и стго дха. ннѣ и пр(с)но і в в(к)
osservazioni	c'è una caduta di una carta tra 276 e 277 con caduta di testo
carte	279v-281v
autore identificato	Paphnutius
autore presente	
titolo identificato	Vita Onuphrii anachoretæ in Aegypto a. Paphnutio (Ivanova 2008, 12.06.II. 1aa, pp. 544-545; BHG 1379)
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	Житїе и жизнь прѣпо(д)бнаго ѡца нашего ѡнѡфрїа пѣстыннаго писано ѡ пафнѣтїа мни(х) и ѡшельника
incipit	Въ единъ ѡ днїи. потыщанїе сътворихомъ въ внатрѣннѣх ити пѣстынѣх
explicit	и жтробож страж(д)ж зѣло. видѣхъ мжжа прѣславна прѣдъ множ стожца...
osservazioni	mutilo per caduta di carte alla fine del manoscritto
BIBLIOGRAFIA E RIPRODUZIONI	
bibliografia del ms	Kavelin 1894, 12-13, n. 1771; Nikolova 1980, 33; Nikolaev 1987, 303; Ivanova 2008, 138; Granstrom, Tichomirov 2007, 141; 153; 158; 161 n. 18

CAPITOLO 3

2. SANK-PETERBURG RNB POGODIN 1054 (1345-55)

DESCRIZIONE ESTERNA	
Identificazione e composizione del manoscritto	
Città	Санкт Петербург
Biblioteca	Российская Национальная Библиотека
Fondo	Погодин
Segnatura	1054
Numero inventario	1060
Composizione	Composta: cc. 1-327 degli anni '50 con scrittura bulgara; cc. 238-349 della fine del XIV-inizio XV con scrittura russa
Fogli volanti	
Struttura materiale	fascicoli legati
Datazione e materia	
Datazione	1345-55 (Turilov 2005, 310 dice fine anni 40); le cc. 328-349: 1395-1405
1. espressa 2. desumibile 3. stimata	3
Materia	cartaceo
Carte e dimensioni	
carte: guardie iniziali	1
carte: corpo	349
carte: guardie finali	
mancanze	
frammenti	
note	c. 24 staccata
dimensioni: h	294
dimensioni: b	218

CAPITOLO 3

dim: a carta	100
note	
Decorazione	vedi Christova 2009, 96
Legatura	
datazione	più tarda, russa (XVII sec.?)
materia assi	legno
materia coperta	pelle
dimensione coperta	
elementi metallici	
altro	decorazione a secco
note	
Storia, nomi, antiche segnature	
Storia	
Nomi e luoghi	
Antiche segnature	antica biblioteca: /segnature: 39
note	
Osservazioni	
Altre informazioni	
filigrane	<p>LA PRIMA PARTE</p> <p>18. Campana alle cc. 282; 285; 286; 293; 294; 295; 296; 298; 299; 301; 304; 305; 307; 308; 311; 315; 316; 319; 320; 322; 325; 326;</p> <p>19. Campana alle cc. 2; 10; 14; 16 18; 41; 42; 45; 63; 64; 90; 93; 98; 101; 102; 104; 125; 127; 136; 193; 194; 195; 196; 201; 202; 203; 204; 211; 212; 215; 216; 221; 222; 223; 224; 225; 227</p> <p>20. Toro di profilo in salita alle cc. 3; 5; 7; 8; 12; 19; 21; 24; 25; 26; 27; 28; 36; 38; 39; 40; 46; 53; 54; 55; 56; 59; 60; 68; 70; 71; 72; 73; 74; 77; 78; 82; 83; 84; 88; 91; 96; 105; 107; 108; 111; 115; 117; 119; 120; 126; 128; 131; 133; 135; 137; 139; 141; 143; 145; 148; 150; 151; 154; 156; 158; 160; 165; 166; 167; 168; 171; 173; 175; 176; 178; 179; 180; 184; 185; 188; 190; 191; 231; 234; 235; 236; 240; 243; 245; 247; 248; 256; 258; 260; 262; 264; 267; 274; 275; 276; 280; 288;</p>

	<p>21. Balestra 21a: 228; 254 21b: 250; 254</p> <p>22. Pera con due foglie (con vergatura in senso inverso alle altre; probabilmente in origine erano fogli doppi: ad esempio anche 265/272 è con vergatura nello stesso senso e senza filigrana; probab. è parte del foglio di 266/271) alla c. 266/271</p> <p>23. Testa di cervo alla c. 269</p> <p>LA SECONDA PARTE A testa di cervo [riprodotta in Christova 2009, nn. 151, 152]: alle cc. 337; 340; 342; 345 B corona [riprodotta in Christova 2009, nn. 95, 96]: alle cc. 332; 333; 334; 335; 344; 348; 349 C balestra [riprodotta in Christova 2009, n. 218]</p>
fascicolazione	<p>Le prime 16 carte, corrispondenti ai primi 2 fascicoli, che evidentemente erano staccate, nella attuale legatura non sono fascicolate ma legate in modo diverso. C'è in ogni caso una anomalia: c. 2 (con miniatura) e c. 7, che dovrebbero corrispondersi, hanno entrambe la filigrana. È possibile che la c. con la miniatura sia stata incollata in un secondo momento 17-24; 25-32; 33-40; 41-48; 49-56; 57-64; 65-72; 73-80; 81-88; 89-96; 97-104; 105-112; 113-120; 121-128; 129-136; 137-144; 145-152; 153-160; 161-168; 168-176; 177-184; 185-192; 193-200; 201-208; 209-216; 217-224; 225-232; 233-240; 241-248; 249-256; 257-264; 265-272; 273-280; 281-288; 289-296; 297-304; 305-312; 313-320; 321-327</p> <p>le cc. 328-349 che evidentemente erano staccate, nella attuale legatura non sono fascicolate ma legate in modo diverso; dalle filigrane si può ricostruire: 328-335; 336-342 (una c. recisa tra 338 e 339); dopo 342 c'è caduta di testo: 1 c.?</p>
segnatura dei fascicoli	<p>c. 8v in basso verso l'esterno: $\bar{a}$ cc. 9r e 16v in basso verso l'esterno: $\bar{e}$ cc. 17r e 24v in basso verso l'esterno: $\bar{f}$ cc. 25r e 32v in basso verso l'esterno: $\bar{d}$ (sulla prima è visibile solo il segno di numero) cc. 33r e 40v in basso verso l'esterno: $\bar{e}$ cc. 41r e 48v in basso verso l'esterno: $\bar{s}$ cc. 49r e 56v in basso verso l'esterno: $\bar{s}$</p>

	<p>cc. 57r e 64v in basso verso l'esterno: ḥ</p> <p>cc. 65r e 72v in basso verso l'esterno: ḥ</p> <p>cc. 73r e 80v in basso verso l'esterno: ḥ</p> <p>cc. 81r e 88v in basso verso l'esterno: ḥ</p> <p>cc. 89r e 96v in basso verso l'esterno: ḥ</p> <p>cc. 97r e 104v in basso verso l'esterno: ḥ</p> <p>cc. 105r e 112v in basso verso l'esterno: ḥ</p> <p>cc. 113r e 120v in basso verso l'esterno: ḥ (sull'ultima è visibile solo il segno di numero)</p> <p>cc. 121r e 128v in basso verso l'esterno: ḥ (sull'ultima è visibile solo il segno di numero)</p> <p>cc. 129r e 136v in basso verso l'esterno: ḥ</p> <p>cc. 137r e 144v in basso verso l'esterno: ḥ</p> <p>cc. 145r e 152v in basso verso l'esterno: ḥ</p> <p>cc. 153r e 160v in basso verso l'esterno: ḥ</p> <p>cc. 161r e 168v in basso verso l'esterno: ḥ</p> <p>cc. 169r e 176v in basso verso l'esterno: ḥ</p> <p>cc. 177r e 184v in basso verso l'esterno: ḥ (sulla prima è visibile solo il segno di numero)</p> <p>cc. 185r e 192v in basso verso l'esterno: ḥ (sulla prima è visibile solo il segno di numero)</p> <p>cc. 193r e 200v in basso verso l'esterno: ḥ</p> <p>c. 201r in basso verso l'esterno è visibile il segno di numero</p> <p>c. 241r in basso verso l'esterno: ḥ</p> <p>cc. 249r e 256v in basso verso l'esterno: ḥ (sull'ultima è visibile solo il segno di numero)</p> <p>c. 257r in basso verso l'esterno è visibile il segno di numero</p> <p>c. 280v in basso in centro è visibile il segno di numero</p> <p>c. 241r in basso in centro, di mano più tarda?: ḥ</p>
foratura	
rigatura	due linee verticali all'interno, 3 all'esterno; 29 righe orizzontali (la prima e l'ultima lasciate libere da scrittura)
specchio rigato	140 x 225 (occupato da scrittura)
righe	27
disposizione del testo	una colonna
richiami	nella parte contenente la Scala nel campo superiore c'è l'indicazione del numero di capitolo e il titolo; nella parte con il discorso ai pastori c'è il

	titolo
scrittura e mani	la parte fondamentale del manoscritto (cc. 1r-191r): copista identificato con Lavrentij (Turilov 2005, 308: “Сходство письма и оформления Погодинской Лествицы со Сборником 1348 г. настолько велико, что не оставляет никаких сомнений в их принадлежности одному писцу и декоратору”) 191r-327v: secondo copista 328r-349v: terzo copista
sigilli e timbri	
frammenti	
stato di conservazione	buono
DESCRIZIONE INTERNA	
Testi	
carte	1r
autore identificato	Johannes : Climacus (Sinaita) <pseudo>
autore presente	
titolo identificato	Accuratus libris capitumve syllabus (PG 88,629)
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	СКАЗАНІЄ ИЗВѢСТНО ЄЖЕ Ѡ ГЛАВИЗНА(Х) КНИГЫ СЕЖ
incipit	Ѧ О Ѡвръжени мира и Ѡлжчени
explicit	Ѧ О любви бжїи и надежди и вѣрѣ
osservazioni	si tratta dell'indice della Scala
carte	1v
autore identificato	Johannes : Climacus (Sinaita) <pseudo> (cfr. CPG)
autore presente	
titolo identificato	Prologus (solo ultima parte) (CPG 7851; PG 88,129CD)
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	Слово въ кратцѣ прозрѣнїа стѣж лѣствицѣ
incipit	Иже равночислѣнаго намѣ х(с)ва по плъти възраста въсхожденїе съложивъ добрѣ по истинѣ съмотри
explicit	его же видѣше троуды, не невѣроумнѣ писаныимѣ
osservazioni	all'inizio della colonna, semplice linea ondulata di decorazione

CAPILO 3

carte	1v-2r
autore identificato	Johannes : Climacus (Sinaita) <pseudo> (cfr. CPG)
autore presente	
titolo identificato	Prologus (solo prima parte)(CPG 7851; PG 88,128CD)
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	прѣдъсловіе стѣхъ лѣствицѣхъ
incipit	Иже въ книзѣ живѣхъ нѣснѣхъ имена своа писати хотѣхъ, добраго пѣхъ теченіе, настожцаа книга гавѣ показоуетъ
explicit	иже оубо началъ земныи(хъ) ѿврѣженіе. конецъ же, иже любви бѣ
osservazioni	
carte	2r
autore identificato	Dorotheus : Gazeus
autore presente	
titolo identificato	Index operarum Dorothei
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	
incipit	ѿ посланье къ бра(т) аввы дорофѣа
explicit	кѣ о бра(т) и оутѣшенье о напасти
osservazioni	indici dei discorsi di Doroteo, di mano più tarda; a c. 2v c'è miniatura a tutta pagina raffigurante la scala
carte	3r-7v
autore identificato	Daniel : Raithenus
autore presente	ѿ даніила инока смѣренаго
titolo identificato	Vita sancti Iohannis Climaci a. Daniele retractata BHG 882c
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	ЖИТІЕ БѢ кратце блаженаго Іоанна Игоумѣна стѣхъ горы Сїніискыѣ, нарицаемаго схоластика. написавшаго дѣхъвныѣ силъ скрижали, сирѣчь стѣхъ лѣствицѣхъ. съписа же сѣ житіе се, ѿ даніила инока смѣренаго
incipit	Ѣже се(ш) кто при живыи сего крѣпкааго и бж(с)твнаго
explicit	вънѣтръ же ждоу, развѣнаа имѣхъцѣхъ побченіа
osservazioni	a c. 3 r c'è una decorazione iniziale ad arco con decorazione foreale;

	intorno alla croce in cima la scritta $\text{ic } \chi\epsilon \text{ ni ka}$; e sotto: $\overline{\text{Г}}\overline{\text{И}} \overline{\text{І}}\overline{\text{У}} \overline{\text{Х}}\overline{\text{Е}} \overline{\text{С}}\overline{\text{Н}}\overline{\text{Е}} \overline{\text{В}}\overline{\text{Ж}}\overline{\text{І}}\overline{\text{И}}$ / помози и поспѣши Il titolo è in inchiostro rosso, blu e nero. Iniziale policroma decorataa intreccio floreale con una mano
carte	7v-10r
autore identificato	Johannes : Climacus
autore presente	
titolo identificato	Iohannis ab. Rhaiteni et Iohannis Climaci epistulae mutuae (CPG 7850 BHG 883d BHG ⁿ 883db PG 88,624-628)
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	посланіе ѡцѣ іуанна игоумена риноу. къ іуанноу достопочьтенномуу игоуменоу сїнаискыж горы, нарицаемаго схоластика. послѣж(д)е и ѡ сѣписанїа, именуѡщаго сѧ лѣствичнїка. іу іуаннови радовати сѧ
incipit	Въселавномуу и равноаггелїномуу. ѡцѣ ѡцѣмъ, и зчителю прѣбизацїномуу
explicit	не множѣство оубо даровъ и трюдъвъ, нж тополотож прѣдложенїа бѣ мъзды ѡдавае(т)
osservazioni	
carte	10r-176r
autore identificato	Johannes : Climacus
autore presente	ѡцѣ іуанна игоумена иже въ сїнаи горѣ инокумъ
titolo identificato	Scala paradisi (CPG 7852 PG 88, 632-1164)
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	слово постничьское ѡцѣ іуанна игоумена иже въ сїнаи горѣ инокумъ. еже посла ѡцѡу іуанноу игоуменоу риноскомуу. раздѣлѣет же сѧ, главизнами тридесѧтими. степенми лѣствичными по(д)бно. ѡ нижнїихъ въ горнѣшаа въсходѧщїимъ въсходѧщъ. тѣм же и лѣствича книга сїа именуѣт сѧ. о ѡврѣжени соѣтнаго житїа, степенъ ѧ
incipit	Благаго и прѣблагаго и въсєблагаго бѧ и црѣ нашего. добро бо ѡ бѧ къ бжїимъ оугодникумъ начати
explicit	тридесѧтныи степенъ въ разоумнѣи лѣствичи положи. ииже любви естѣ бѣ. емоу же хвала. емѡ же дрѣжава. емѡ же сила. иже въсѣмъ бл҃гымъ виновныи. и бѣ и естѣ и бжде(т). въ безъсѣставныа вѣкы, амин
osservazioni	si tratta della traduzione slava cosiddetta intermedia (cfr. Ivanova 1981, 323-324; Mostrova 1991) a c. 10v iniziale decorata in rosso e verde a c. 176v, in rosso:

CAPILO 3

	+ Конецъ тридесати(м) словъ(м) и степенемъ + Стъи стъи тако же нѣцїи рѣшж, снѣ есть стѣо ѡенофонтѣ. емоу же ю(с) и братъ аркадїе
carte	176v-190v
autore identificato	Johannes : Climacus
autore presente	тогожде
titolo identificato	Liber ad pastorem (CPG 7853 PG 88,1165-1209)
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	къ пастырю слово
incipit	Етъ долнїихъ книга(х) азъ оубо тебе бж(с)твнѣ, послѣжде въсѣхъ оучинихъ
explicit	и приединив сѣ любви. любви же ю(с) бѣ. томоу слава въ вѣкы вѣкъ(м), амин
osservazioni	
carte	191r-193v
autore identificato	
autore presente	
titolo identificato	Epistula de Dorothei vita et scriptis (CPG 7359 BHG ⁿ 2116z Doroteus, Regnault, de Préville 1963, 110-120 PG 88, 1613-1617)
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	посланїе къ братоу просившоу послати сѣ емѣ Werbtenaa словеса прѣпо(д)бнаго оца нашего авва дворофеа
incipit	Хвала ѡсрѣдїе. блажж еже ѡ блазѣмъ тѣцанїе, бл(с)венныхъ ти и добролюбныхъ
explicit	по стѣмоу стѣпакъ иже добрѣ желаемомоу тебѣ житию и ѡ моѣмъ неразоуми бл(д)кж въсѣхъ мѣа
osservazioni	a c. 191r bandiera iniziale a decorazione floreale in inchiostro rosso, molto simile a <i>Sankt-Peterburg RNB Gil'f 47 c. 1r</i> rispetto al testo presentato in SC manca l'ultimo paragrafo, che sarebbe di ricordo col testo successivo
carte	193v-199v
autore identificato	
autore presente	

titolo identificato	Vita sancti Dosithei (CPG 7360 BHG 2117 SC 92, pp. 122-145)
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	о щѣи досоѳеи. слово б̄
incipit	Бл̄жнѣи по истинѣ авва дороѳеи. иночьское житие съ бл̄гъ шеловызаж
explicit	и въ мало селико врѣмѣ, за еже др̄жжати томоу послѣшанію, и ѿсѣцати своѣ вола
osservazioni	
carte	199v-293v
autore identificato	Dorotheus : Gazeus
autore presente	
titolo identificato	Doctrinae diversae I-XVIII (CPG 7352 Doroteus, Regnault, de Préville 1963, 146-486 PG 88, 1671-1793; 1821-1836)
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	прпо(д)внаго щѣа нашего авва дороѳеа. зчени(а) различна къ своимъ емоу оученикомъ. шшедшоу емоу ѿ обѣтѣли авва серіа. и свои съ бл̄гъ съставишоу монастырь. по скончени оца івана гл̄емааго пр(о)рка, и конечнаго мльчѣнна щѣа варсанѳіа. ѿ любви. слово г̄
incipit	Испрѣва егда сътвори б̄гъ члв̄ка. и положи и въ раи. тако же гл̄еть бж(с)твеное пісаніе
explicit	и тако възможемъ х̄а члв̄колюбїемъ, и ть самыи въхш(д) раи полоучити. млтвѣми въсѣхъ ст̄хъ, амин
osservazioni	
carte	293v-300r
autore identificato	Dorotheus : Gazeus
autore presente	тогож(д)е
titolo identificato	Epistulae I-VI (CPG 7353 Doroteus, Regnault, de Préville 1963, 488-512 PG 88, 1793-1808)
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	къ нѣкоторымъ сѣдѣщимъ въ келиахъ. въпросившимъ его ѿ посѣщени братїа. ѿвѣ(т)
incipit	Гл̄еть щѣи. тако еже сѣдѣти въ келии, половина есть. и еже ходити къ старцемъ, половина е(с)
explicit	се бо тако же рѣхъ, любовь есть. таже есть съвр̄шение добро(д)тѣлемъ, тако же ст̄и ап(с)ль гл̄еть

CAPIUTOLO 3

osservazioni	sono le prime 6
carte	300r-301v
autore identificato	Dorotheus : Gazeus
autore presente	
titolo identificato	Sententiae XVIII (CPG 7354 SC 92, 526-530 PG 88, 1808-1811)
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	Гли различни въ кратцѣ велии полезни
incipit	Глааше авва дорѡѡѡен. невѣзможно естъ и мащомоу свои разоумѣ
explicit	ѡко побѣж(д)аенѣ естъ, или невѣды сътворити тѣ:
osservazioni	
carte	301v-304v
autore identificato	Dorotheus : Gazeus
autore presente	ѡгож(д)ѣ
titolo identificato	Epistulae VII-XVI (CPG 7353 Doroteus, Regnault, de Préville 1963, 507-525 PG 88, 1812; 1837-1841)
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	посланїа различна
incipit	къ братѣ въпросившоу его ѡ нечювстви дшѡ. и ѡ исакновени любви: ѡвѣтъ. О нечювстви дшѡ брате, частыимѣ прочитанїемѣ бж(с)вныхъ писании побѣж(д)аетса
explicit	да покрѣетъ на(с) своеж благо(д)тїж. млтвами всѣ(х) стхъ. амин.
osservazioni	sono le lettere da 7 a 16
carte	304v-315r
autore identificato	Philemon
autore presente	ѡца фїлимона ѡшелника
titolo identificato	Narratio BHG 2368 (Philokalia, II, 241-252)
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	слово велии полезно
incipit	Гла(а)хж ѡ оци фїлимонѣ ѡшелницѣ. ѡко въсели са въ нѣкжж пещерж

explicit	ВЪЗНИМАШЕ ЖЕ ДАЕМОЕ СЪ ВЛГОДАРЕНІЕМЪ, НИЧТО ЖЕ ѠНЖ(Д) ГЛА. ИЖЕ ПО ИСТИНѢ ЛЮБОМЪДРЪ МЖЖЪ
osservazioni	
carte	315r-322v
autore identificato	Gregorius : Sinaita
autore presente	
titolo identificato	Capita de oratione, 1-3; 5-7 (http://pinakes.irht.cnrs.fr/rech_oeuvre/resultOeuvre/filter_auteur/4031/filter_oeuvre/5027 ; Beyer 1985, 81-88; Philokalia, IV, 80-88 = PG 150, 1329-1338; Rigo 2002, n. 5; Rigo 2008, 502-508)
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	
incipit	Ѡ ТОМЪ КАКО ПО(Д)БАЕТЪ СЪДѢТИ ВЪ БЕЗМЛЪВИ: ѠВОГДА ОУБѢ НА СТОЛѢ МНОЖАЕ ТРОУДА ДѢЛѢ. ѠВОГДА ЖЕ И НА ПОСТЕЛИ МАЛЪИШЕ. ДАЖЕ ДО ВРѢМЕНЕ ЗА ѠСЛАБѢ
explicit	ТАКО НЕ ВЪСЕМЪ ИЛИ ВЪСЕМЪ ГЪ ВЪ НОВОНАЧАЛНЫХЪ ѠЧАСТИ ДѢИСТВА. ИЖ ВЪ ХЛАДѢ ТЕНЦѢ [aggiunto da mano posteriore sopra la riga: СВѢТА], И ТОУ ГЪ. СЪВРЪШЕНОЕ ПОКАЗА ВЪ МОЛИТВѢ
osservazioni	
carte	322v-325r
autore identificato	Johannes : Chrysostomus <pseudo>
autore presente	ИЖЕ ВЪ СЪЫ(Х) ѠЦА НАШЕ(Г) ІѠАНА ЗЛАТОУСТА(Г)
titolo identificato	Epistula ad monachos (CPG 4627 PG 60, 751-756)
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	СЛО(В) Ѡ МАТВѢ
incipit	ГЛЕ(Т) БЖ(С)ТВНЫИ АП(С)ЛЪ. НЕПРѢСТАНИѢ МОЛИТЕ СѢ БЕЗЪ ГНѢВА И ПОМЫШЛЕНІА. И ДОБРѢ РЕЧЕ СЪЫИ БЕЗЪ ПОМЫШЛЕНІИ
explicit	АЩЕ И ГДЕ ЖЕ ЛЮБО ШЕСТВОУЕШИ МОЖЕШИ БѢ ПРИЗВАТИ И ПОЛЪЧИТИ ПРОШЕНІЕ. ТАКО ТОМОУ ЕСТЬ СЛАВА ВЪ ВѢКЫ ВѢКѠМЪ, АМИНЪ
osservazioni	fino a c. 324v riga 20 corrisponde a PG 60 fino a 753 riga 65; poi finale diversa molto più breve
carte	325r-326v

autore identificato	Nicephorus : Athonitus
autore presente	
titolo identificato	De sobrietate et custodia cordis (http://pinakes.irht.cnrs.fr/rech_oeuvre/resultOeuvre/filter_auteur/4760/filter_oeuvre/8696 ; PG 147, 945-966 [qui solo 961-966] cfr. Rigo 2008, 426-428 [cfr. Rigo 1991])
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	О молитвѣ новопострижномоу
incipit	О имени г҃а нашего ꙗ҃ко х҃а рекшаго. без мене не можете створити ничтоже, сего помощника и съпоспѣшника призывающе таже по силѣ показати, искоусим сѧ
explicit	придеѣ же ти съ многожеланнымъ съблюденіемъ. и въсѣ еже добродѣтели любовь. радость. миръ. и проча. или же въсѣ ти прошеніа приноси(т) о х҃(с)ѣ іс҃ѣ г҃и нашемъ
osservazioni	
carte	327r
autore identificato	Anastasius : Sinaita
autore presente	
titolo identificato	Quaestiones et Responsiones, 2 (CPG 7746)
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	въпро(с) [...] ѿвѣ(т)
incipit	въпро(с) ѿвѣдоу познаваеѣ чл҃къ тако въсели сѧ вънь х҃с. ѿвѣ(т). Сии въпросъ, по(д)в(е)нъ естѣ. тако аще кто въпроситъ въ чр҃вѣ имѧща женѧ
explicit	а тако же се ю(с) истиннаго хр҃істїанина, слыши павла гл҃яща. или невѣсте тако іс х҃с, живеть въ ва(с); единачели оубо не искоусни есте
osservazioni	una mano più tarda che cerca di imitare ha aggiunto questo pezzo; da c. 328 inizia una parte aggiunta al manoscritto all'inizio del XV secolo in Russia, ma da originale bulgaro. Non lo descriviamo perché esce dall'ambito del nostro studio
BIBLIOGRAFIA E RIPRODUZIONI	
bibliografia del ms	Ivanova 1981, 309 e tav. 59; Mostrova 1987; Mostrova 1991; Dimitrov 2002; Turilov 2005, 308; Christova 2009, 95-102; Dimitrov 2010

3. PARIS BNF SL 8 (1355-65)

DESCRIZIONE ESTERNA	
Identificazione e composizione del manoscritto	
Città	Paris
Biblioteca	Bibliothèque Nationale
Fondo	Slaves
Segnatura	8
Numero inventario	
Composizione	Omogenea
Fogli volanti	
Struttura materiale	fascicoli legati
Datazione e materia	
Datazione	1355-1365 (filigrane)
1. espressa 2. desumibile 3. stimata	3
Materia	cartaceo
Carte e dimensioni	
carte: guardie iniziali	2
carte: corpo	233
carte: guardie finali	1
mancanze	
frammenti	
note	c. 77 proviene da altro manoscritto e contiene un testo diverso; la c. 231 è mutilata
dimensioni: h	220

CAPITOLO 3

dimensioni: b	145
dim: a carta	100
note	
Decorazione	rubricatura
Legatura	
datazione	1854 (presente nel dorso del manoscritto)
materia assi	cartone
materia coperta	carta
dimensione coperta	142 x 230
elementi metallici	
altro	
note	
Storia, nomi, antiche segnature	
Storia	
Nomi e luoghi	
Antiche segnature	antica biblioteca: /segnature: 3374
note	
Osservazioni	<p>alla carta di guardia è incollato un foglietto con un appunto, probabilmente di I. Martynov, che riporto come scritto: Entretiens de Pierre damascene avec son ame, tirés des Ecritures Saintes et del ouvrages des S.^{ts} peres del'eglise et les vies des S.^{ts} avec divers autres petits traités. Ascétiques d'isichius à Theodoule p. 138. de St Simèon nouveau theologien sur la manière de chanter, de se nourrir etc. p. 175. du même, Sur la priere, p. 184 le 12 de juin. vie de S.^t onoufri heremite at d'autres, transcrite par Pafnouti retiré du monde, p. 194 page 226 au milieu est ecrit ce qui suit, "Dionici pecheur a ecrit au Cakiplats sour l'Athos, où je demeurais avec le Pere Phéoctiste et les freres Simon et Thomas par ordre de notre pere et Seigneur Romil, ancien NB. l'ecrivain etait donc un moine nommé Denis vivant avec 3 autres das un heremitage au pied du Mt Athos per ordre de Romil son abbé. Cependant il s'en faut de beaucoup que le livre soit ecrit par ce Denis: son ecriture est trop différente de celle du mss. Il y a un feuillet volant 77 qui n'appartient à rien et qui est d'une ecriture différente. PETRI HUMILIS MONACHI DAMASCENI COMMEMORATIO AD</p>

	SUA IPSIUS ANIMAM
Altre informazioni	
filigrane	<p>descritte da Jovanović 1981: 306, ma più precisamente:</p> <p>24. Testa di ariete alle cc. 29/30</p> <p>25. Testa di cavallo alle cc. 21/22; 26/33; 27/32; 43/48; 45/46; 52/55; 53/54; 58/65; 60/63; 67/72; 68/71; 74/82; 76/80; 83/90; 85/88; 92/97; 94/95; 99/106; 101/104; 108/113; 109/112; 114/121; 115/120; 123/128; 125/126; 130/137; 132/135</p> <p>26. Pera con due foglie alle cc. 20/23</p> <p>27. Chiavi alle cc. 4/7; 10/; 12/15; 17; 139/144; 140/143; 146/153; 149/150; 155/160; 257/258; 163/168; 164/167; 171/176; 172/175; 179/184; 180/183; 186/193; 189/190; 195/200; 197/198; 202/208; 204/206; 210/215; 211/214; 217; 219; 222; 226; 227; 229</p>
fascicolazione	<p>1-5 (forse caduta una c. prima di 1 6-10 (corda tra 8 e 9) 11-17 (corda tra 13 e 14); dopo 17 c'è qualcosa che non va... cambia calligrafia e sembra che il nuovo testi inizi mutilo... 18-25; 26-33, 34-41, 42-49; 50-57; 58-65; 66-73 74-82 (la c. 77, estranea al mss, è ora incollata tra 78 e 79) 83-90; 91-98 (ma la corda, di restauro, passa tra 95 e 96); 99-106; 107-113 (corda tra 110 e 111); 114-121; 122-129; 130-137; 138-145; 146-153; 154-161; 162-169; 170-177; 178-185; 186-193; 194-201; 202-208 (c.205 incollata tra 204 e 206) 209-216 217-220 221-228 (di restauro); 229-231; 232-233 (carta più recente)</p>
segnatura dei fascicoli	<p>segnati all'inizio di ogni fascicolo in alto a sinistra e alla fine in basso al centro</p> <p>c. 5v: $\bar{a}$</p> <p>strano: c.17v: $\bar{r}.\bar{a}$ [???</p> <p>c. 18r-25v: $\bar{e}$</p> <p>c. 36r-33v: $\bar{s}$</p> <p>c. 34r-41v: $\bar{s}$</p>

CAPITOLO 3

	<p>c. 42r-49v: ѿ 50r-57v: ѿ̃ 58r-67v: ї 66r-73v: аї 74r-82v: вї 83r-90v: гї 91r-98v: дї 99r-106v: еї 107r-113v: ѕї 114r-121v: ѕї 122r-129v: ѿї 137v: ѿї c. 138r-145v: к̃ c. 146r-153v: ка̃ 154r-161v : к̃в 162r-169v : к̃г 170r-177v: к̃д 178r-185v: к̃е 186r-193v: к̃ѕ 194r-201v: к̃з 202r-208v: к̃ѿ, corretto in к̃и 209r-216v: к̃ѿ 228v: ла̃</p>
foratura	
rigatura	
specchio rigato	
righe	25-28
disposizione del testo	una colonna
richiami	
scrittura e mani	<p>“Senza nasali, solo ѿ, iotazione coerente, jat e eri regolari, così come l'epentetica” (annotazioni di K. Stantchev)</p> <p>A: 1r-160v l. 18; 162rv; 163v-164r l. 7; 166r l. 13-199r; B: 160r l. 18-161v; 163r; 164r l. 7-166r l. 13: questa è la scrittura più simile a quella della nota di Dionisij (c.231r) C: 199v-229r</p>

	D: 229v-231r, più recente potrebbero essere varianti di una stessa calligrafia, ma hanno caratteristiche proprie, in particolare B
sigilli e timbri	c. 1r: timbro: Bibliothecae regiae; timbro: Bibliothèque Nationale R.F. - Mss c. 231v: timbro: Bibliothecae regiae c. 233v: timbro: Bibliothèque Nationale R.F. - Mss
frammenti	
stato di conservazione	buono, alcune carte staccate
DESCRIZIONE INTERNA	
Testi	
carte	1r-130r
autore identificato	Damascenus, Petrus
autore presente	ПЕТРА СМЪРЕНАГО ИНОКА ДАМАСКИНА
titolo identificato	Liber multifarius moralis (Liber I) (http://pinakes.irht.cnrs.fr/rech_oeuvre/resultOeuvre/filter_auteur/4978/filter_oeuvre/9534 ; Philokalia, III, 5-111)
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	въспомининиѣ къ своѣи юмоу дѣши събравъ се ѿ бжѣствныхъ писани
incipit	Многыхъ и велікы(х). бл҃годѣтию приѣмь ѿ ба даровании, шканины азъ. и николи же что доб[...] сътворь
explicit	вѣрѣ же православию, гаже приѣхомъ, ѿ прѣж(д)ѣ написаныихъ стѣхъ да с ни(м) вѣчныхъ бл҃гъ полѣчимъ бл҃го(д)тию и чл҃колюбиемъ г҃а нашего іс х(с)а. юмоу же по(д)баеть всака слава. чьстьи покланиѣ (sic!). съ безначелнимъ юго ѿцѣмъ и прѣстѣнимъ и бл҃гымъ и животворицимъ дѣхомъ юго. и нѣта и пр(с)но, и въ вѣкы вѣкомъ аминъ
osservazioni	ci sono differenze nella redazione del testo rispetto a <i>Sofija NBKM 1026</i> (ms serbo, 1350-60)
carte	130r-133v
autore identificato	Damascenus, Petrus
autore presente	ТОГОЖ(Д)ѣ ЧРЬНОРИЗНА
titolo identificato	In epistulam ad abatem (Nikolopoulos 1973, 207-212; cfr. Rigo 2008, 235)

CAPILO 3

titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	сказаниѣ ѿ златоустаго къ нѣкимъ инокомъ. ѡ постѣ. сице
incipit	Любите смѣреномѣдрію, юже паче вѣсть х(с)ъ. смѣривши себе до смѣрѣти. смѣрѣти же и распетіа.
explicit	ре(ч) г҃ъ. внимайте гарости и похотѣнію, да не како прѣдѣваретъ помыслъ, задрѣмавшоу оумоу. яко не вѣсте въ кѣи ча(с) татъ придетъ ре(ч) г҃ъ
osservazioni	presente coi i prossimi tre anche in <i>Sankt-Peterburg RNB</i> Kir.-Bel. 32/1109
carte	133v-136r
autore identificato	Damascenus, Petrus
autore presente	
titolo identificato	De octo spiritibus malitiae (cfr. Rigo 2008, 235; Monac. gr. 318, Bodl. Baroc. 133)
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	о шьмыхъ помыслѣхъ
incipit	а. о шьмаденіи. Бѣгаи крѣпко сытости, или брашна и питія своего. аще и хлѣвъ вась не тькмо и водѣ пр(с)но гаси и пиѣши. да не помѣрачатъ се оумъ твои
explicit	Свѣдѣтел ми ю(с) х(с)ъ. яко не ѿ несмотреніа написахъ вамъ сѣа. не юже вложи бѣ въ мѣраченю ми ср(д)це, сице написахъ. г҃ъ славы да съблюдетъ вы. аминъ
osservazioni	presente anche in <i>Sankt-Peterburg RNB</i> Kir.-Bel. 32/1109
carte	136r-137v
autore identificato	
autore presente	
titolo identificato	
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	
incipit	Слыша ли дшѣ мога златоустаго. не оунивай поющи и молеши се. и побѣчаюши се. въ г҃лѣхъ во писаніа бж(с)твнаго
explicit	ре(ч) лѣствичникъ. до сего прииди, и не прѣиди. и тог(д)а въ бѣжѣ тькмо

	ѲДИНОМЪ БЫВАЮТЬ НЕСКОУДЪНЬ ЖЕ И НЕПОШЪСТВЪНЬ БЛ(Д)ТИЮ Х(С)А Б̄А НАШЕГО. АМИН
osservazioni	presente anche in <i>Sankt-Peterburg RNB Kir.-Bel.</i> 32/1109
carte	137v
autore identificato	Anastasius : Sinaita
autore presente	
titolo identificato	Narrationes. A. Narrationes 42 (CPG 7758A) qui 6 (= BHG 883; Anastasio, Nau 1902, 63 l. 28 - 64 l. 15, n. VI)
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	
incipit	ѲВВА МАР̄ТИЕ ИВАНА Л'БСТВИЧНИКА ПОСТИРИЖЕ. ѲГ(Д)А ЖЕ ВЫ(С). К̄. ЛЕ(Т). ТОГ(Д)А И ПРИВЕДЕ ѲГО
explicit	И НОЗ'Б ИГОУМНОУ ОУМЫХЪ. ПО Л'НОЗ'БХЪ ЖЕ Л'БТ'Б, ВЫ(С) ИГЪМЕНЬ В СИНАИ, ПО ПРОРОЧЕСТВОУ СТАРЦА
osservazioni	presente anche in <i>Sankt-Peterburg RNB Kir.-Bel.</i> 32/1109
carte	138r-153v
autore identificato	Hesychius : Sinaita
autore presente	ИСИХИЯ ПРЕЗВИТЕРА
titolo identificato	De temperantia et virtute – recensio longior – prima centuria (CPG 7862, 1 Philokalia, I, 141-173 PG 93, 1479-1512)
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	КЪ Ф'ЕУДОУЛОУ. ДШ'ПОЛЬЗНАА СЛ(О)ВЕСА. Ѳ ТР'БЗВЕНИ И Ѳ ДОВЕРОД'БТ'БЛИ. ГЛАВИЗНИ НАЧЕЛО ПРОСВ'КШЕНИ ДШ'И ИСТИННО ИЗЛОЖЕНИЕ ГЛ'ЕМАА ѲВ'БЩАТЕЛ'НА И МЛ'ТВЕНА
incipit	ТР'БЗВЕНИЕ Ѳ(С) ХЪДОЖЬСТВО ДХ'ВНО Ѳ СТРАСТНЫХЪ ПОМЫСЛЬ. И СЛОВЕСЪ И ЛЪКАВЫ(Х) Д'БЛЪ Ѳ ВС'Б(Х) ВСАКОГО ЧЛ'КА СЪ БЛ'ТЬ ИЗБАВЛЯЮЩЕ
explicit	ѲГ(Д)А ПАКЫ СПО(Д)М' СЕ ИХЪ, ВЕЩЕ ПАКЫ ПРОСВ'БЩАЮТЬ ОУМЬ. И ЗВ'БЗДОЗРАЧНА ѲГО БЖ(С)ТВНОЮ Т'БЛО ТВОРИТЬ
osservazioni	100 capitoli greco = slavo 1-15 = 1-15 16-18= 16 19 = manca 20-30 = 17-27 31 = manca

CAPITOLO 3

	<p>32- 53 = 28-49 54 = manca 55-59 = 50-55 60 manca 61-70 = 56-65 71 manca 72-73 = 66-67 74 manca 75 = 68 76-77 = 69 78 = 70 79-81 mancano 82-83 = 71-73 84 = 73-74 85-93 = 75-83 94 manca 95 = 84 96 = 85-86 97 = 87 98-100=88-90</p>
carte	153v-172r
autore identificato	Hesychius : Sinaita
autore presente	
titolo identificato	De temperantia et virtute – recensio longior – seconda centuria (CPG 7862, 1 Philokalia, I, 141-73; PG 93, 1511-1544)
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	
incipit	<p>Забвѣніе оугашають [qui c'è una cancellatura di una decina di lettere, e un richiamo a fondo pagina, dove un'altra mano più tarda ha aggiunto: оумное хранило тако же оугашаетъ огнь вода] честаа же ісова мѣтва, до конца изгонитъ юго ѿ ср(д)ца</p>
explicit	<p>ѣмъ же и мы и прѣсвѣтлаго цр(с)твина, мѣтвами прѣстѣныѣ бѣ да поучим. и мѣтвами прѣпо(д)бныхъ ѿцѣ нашихъ. юмоу (же) боу незреченномуу слава вѣчнаа, аминъ</p>
osservazioni	<p>sono i secondo 100 capitoli, ma non c'è alcun titolo e la numerazione prosegue dai precedenti: 1-7 = 91-97 8 manca 9-21 = 98-110</p>

	<p>22-23 mancano 24-32 = 111-119 33 manca 34-75 = 120-161 76 = 162-163 77-87 = 164-174 88-89 mancano 90 = 175 91-92 mancano 93-96 = 176-179 qui c'è un nuovo titolo (другыѣ главизни тогож(д) ѿ) ma la numerazione continua: 97 = 180 98 manca 99-100 = 181-182</p>
carte	172rv
autore identificato	
autore presente	
titolo identificato	
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	
incipit	Рече старецъ аще хощеши истинно молѣти се, попеци се во роукодѣли. да ѿ него потребуѣ тѣлесноу ю имаши
explicit	
osservazioni	riporto gli altri incipit
carte	172r
<i>incipit</i>	Рече старецъ. не бываи на възманиѣ простираюѣ на даваниѣ же
carte	172r
<i>incipit</i>	Не глѣте оубо братиѣ, како хощемъ спѣсти се и не можемъ
carte	173v
<i>autore presente</i>	Касиана
<i>incipit</i>	Не числи пѣльскыми, нь поющаго съвѣстию вънимають бѣ.
carte	173v
<i>autore presente</i>	Юфремо
<i>incipit</i>	во моужи, иже въ бестраши бжии хощецихъ оудалгати себе

CAPITOLO 3

<i>carte</i>	173v
<i>autore presente</i>	карпа
<i>incipit</i>	Иже словесемь велицѣмь почитан бѣ. дѣлом же не творе заповѣди юго
<i>carte</i>	173v-174r
<i>autore identificato</i>	Isaias : Gazaeus
<i>autore presente</i>	
<i>titolo identificato</i>	Asceticon (CPG 5555) 4 ll. 33-44 Isaias, Iordanitis 1911, 24
<i>titolo presente (o aggiunto, o elaborato)</i>	млтва
<i>incipit</i>	Бл(д)ко гѣ ꙗс х(с)е, ты помощникъ мои боуди, и въ роукѣ твоюю азъ
<i>explicit</i>	да постидет се скръбещи ме вси. яко ты ꙗси гѣ силныи въ всачьскыхъ. яко твою ю(с) цр(с)тво и сила и слава ѡца и сѣна и стѡго дхѣа, всг(д)а и ннѣа и пр(с)но и въ вѣкы вѣкомь, аминь
<i>osservazioni</i>	<p>Бл(д)ко гѣ ꙗс х(с)е, ты помощникъ мои боуди, и въ роукѣ твоюю азъ. да не оставиши ме съгрѣшити, яко прѣльщень юсмь. да не оставиши ме послѣдовати ми хотѣнню моемоу лоукавомоу. да не оставиши ме погоубити се въ грѣсѣхъ моихъ. оущедри съз(д)анию своею. не ѡверзи мене ѡ лица твоего грѣхъ ради моихъ. яко к тебѣ прибѣгохъ исцѣли дшюу мою яко съгрѣшихъ ти. прѣ(д) тобою соутъ вси скръбещи ме и ищюущи дше моею. изети ю. и нѣ(с) ми прѣвѣжица тъкмо к тебѣ гѣ. гѣ спси ме мл(с)ти твоею ради. да постидет се скръбещи ме вси. яко ты ꙗси гѣ силныи въ всачьскыхъ. яко твою ю(с) цр(с)тво и сила и слава ѡца и сѣна и стѡго дхѣа, всг(д)а и ннѣа и пр(с)но и въ вѣкы вѣкомь, аминь</p> <p>attribuito anche a Stephanus : Thebanus, Constitutio ad omnes monachos (Stephanus, Duobouniotis 193 (1913), 12; cfr. Darrouzès 1961, 1525; cfr. anche Sauget 1964, 367-368)</p>
<i>carte</i>	173r-174v
<i>autore identificato</i>	Gregorius : Sinaita
<i>autore presente</i>	
<i>titolo identificato</i>	Capita de oratione, 1-3 (http://pinakes.irht.cnrs.fr/rech_oeuvre/resultOeuvre/filter_auteur/4031/filter_oeuvre/5027 ; Beyer 1985, 81-88; Philokalia, IV, 80-88 = PG 150, 1329-1338; Rigo 2002, n. 5; Rigo 2008, 502-508)

titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	
incipit	О том како по(д)баѣтъ сѣдѣти въ безмлъвыи. Овог(д)а оубо на столѣ множаѣ ради троуда дѣла. швог(д)а же и на постели малѣише. даже до врѣмене за славоу
explicit	снѣ же никомоу же покараѣтъ се. развѣ съвршеныи въ дѣлѣ стѣ. въ невѣнне оума достигшии ш х(с)е їсѣ
osservazioni	sono i primi 3
carte	174v-175r
autore identificato	Anastasius : Sinaita
autore presente	
titolo identificato	Quaestiones et Responsiones, 2 (CPG 7746)
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	въпрос(с)...ѡвѣ(т)
incipit	ѡкоуду познаваѣтъ члѣкѣ тако въсели се въне х(с)ъ. ѡвѣ(т). Сии въпросъ, по(д)бень ю(с). тако аще кто въпроситъ, въ чрѣвѣ имоущоу жоноу
explicit	а тако же се ю(с) истиннаго христианина. слыши павла глѡца. или невѣсте тако (їс) х(с)ъ живеть въ васъ [a bordo sinistro è corretto dalla stessa mano in въ на(с)]. юдиначечи не искоусни есте
osservazioni	
carte	175r-178r
autore identificato	Johannes : Chrysostomus <pseudo>
autore presente	иже въ стѣхъ ѡца нашего їω(а)на золотоустаго
titolo identificato	Epistula ad monachos (CPG 4627 PG 60, 751-756)
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	сло(в) ш млтвѣ
incipit	глѣтъ вж(с)твныи ап(с)ль. непрѣстайно молитѣ се без гнѣва и безъ помышленна
explicit	аще гдѣ же любо да шѣствоуѣши можеши бѣ призывати и полуцити

	ПРОШЕНИЕ ТАКО ТОМОУ Ю(С) СЛАВА ВСЕГ(Д)А И ННА И ПРО(С)НО И ВЪ ВЪКЫ ВЪКОМЪ. АМИНЬ
osservazioni	(fino a c. 324v riga 20 corrisponde a PG 60 fino a 753 riga 65; poi finale diversa molto più breve)
carte	178r-180v
autore identificato	Damascenus, Petrus
autore presente	Ѡ ДАМАСКИНА
titolo identificato	De tribus partibus animae (cfr. Rigo 2008, 235; Vat. Pal. gr. 210 [XIII secolo]; Monac. gr. 318 [XIII secolo], Bodl. Baroc. 133 [XIV secolo], Mosq. Syn. gr. 411 [Vladimir 421, XV secolo])
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	О ТРИЧЕСТНѢМЪ ДШИ
incipit	БЕДОМО БОУДИ ТАКО ДША РАЗДѢЛАЮЕТЪ СЕ НА ТРОЮ, СЛОВЕСНОЮ И ПОХОТНОЮ. И ГАРСТНОЮ
explicit	ТАВЪ ТЪМЪ ЖЕ И ИСАИЕМЪ РЕ(Ч), НА КОГО ПРИЗРОУ НЪ НА СМѢНААГО, И МЛЪЧАЛИВААГО. И ТРЕПЕЩОУЩАГО МИ(О)ХЪ СЛОВЕСЪ cfr. Is 66,2
osservazioni	un testo diviso in tre parti più due domande e risposte
carte	180v-188r
autore identificato	Gregorius : Sinaita
autore presente	ГТО СІМѢШНА НОВАГО БГослова
titolo identificato	Capita de oratione, 5-7 (http://pinakes.irht.cnrs.fr/rech_oeuvre/resultOeuvre/filter_auteur/4031/filter_oeuvre/5027 ; Beyer 1985, 81-88; Philokalia, IV, 80-88 = PG 150, 1329-1338; Rigo 2002, n. 5; Rigo 2008, 502-508)
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	
incipit	Ѡ ТОМЪ КАКО ПО(Д)БАЮЕТЪ ПЪТИ. ШВЫ ОУБО МАЛО ГЛ(Т)Ю. ШВИ ЖЕ МАНОГО. ДРОУЗЫ ЖЕ НИКАКО ЖЕ
explicit	ИЛИ ВСЕМЪ ГЪ ВЪ НОВАНАЧЕЛНЫХЪ Ѡ ЧЕСТИ ДѢИСТВА. НЪ ВЪ ХЛАДЪ ТЪНЦЪ СВѢТА. И ТОУ БЪ СВѢТЪШЕНО ПОКАЗА ВЪ МЛТВѢ
osservazioni	
carte	188r-189r
autore identificato	

autore presente	
titolo identificato	Apophtegmata patrum, Dialogus de contemplatione, 18-19, 22 CPG 5565 BHG ⁿ 1448rb
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	
incipit	въпросъ. како можетъ кто всегда млѣти се. ѿвѣ(т)ю не тькмо. юже стоати въ врѣме млтвы. шно тькмо глѣт се млтва
explicit	и доволѣет ти на помощо. въ ниѣ же вещь кьснить оумь. въ тѣхъ распространяет се
osservazioni	Sono molto brevi; le altre domande sono: како всегда коликоу мѣроу иматъ млтва ѡще на пѣни прилоуо се или съ члкъ...
carte	189r-192r
autore identificato	Nicephorus : Athonitus
autore presente	ѡтго симеона новаго бгослова
titolo identificato	De sobrietate et custodia cordis (http://pinakes.irht.cnrs.fr/rech_oeuvre/resultOeuvre/filter_auteur/4760/filter_oeuvre/8696 ; PG 147, 945-996 cfr. Rigo 2008, 425-428 [cfr. Rigo 1991])
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	о млтвѣ. слова дшепользна
incipit	въходь шврѣте диволь съ бѣсы, ѿ нелиже ѿ рата и бѡ ѿгнайна за прѣслоушание съдѣла члкъ. словесное всакого члкъ, поколѣвати и въ нощи, и въ дни мыслено
explicit	имиже вса твоа приношения подасть. и хоцеша приетн, ѡ х(с)ѣ їсѣ гѣ нашемь, юмѣ же слава и дръжава. въ вѣкы ами(нь)
osservazioni	qui solo PG 147, 959-966; inizia con una citazione di Simeone: in realtà è pseudo Simeone: cfr. Rigo 2008, 425; Symeon, Darrouzès 1980, 193-196
carte	192r-199r
autore identificato	Symeon : Iunior <pseudo>
autore presente	тогож(д)ѣ
titolo identificato	Methodus de sancta oratione et attentione (Hausherr 1927, 150-172)

CAPILO 3

titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	ω млтвѣ
incipit	Три сѣть вниманія и млтвѣ образы. илиже дша възводитъ се, или низводитъ се
explicit	таже за съвършеною къ боу вниманію или ѿлоученію, връхъ храмоу протегнемъ. и тако дховныи (una correzione aggiunge храмъ) съвршишь.
osservazioni	ci sono titoli anche per la seconda e la terza parte
carte	199r-214v
autore identificato	Paphnutius
autore presente	
titolo identificato	Vita Onuphrii anachoretae in Aegypto a. Paphnutio (Ivanova 2008, 12.06.П. 1аа, р. 544-545; BHG 1379)
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	МЦЯ ИОУНІЯ ЕІ ДНЬ житію проп(д)внаго ѿца ншего оноуфриа поустиніка. и инѣхъ нѣкихъ стхъ ѿць. съписанно пафноутіемъ. инокомъ и ошьликомъ
incipit	Еъ єдинъ ѿ дніи тѣшаніе сътворихъ вноу(ть)ніи быти поустини. и видѣти аще єсть и нь братъ
explicit	и х же азъ мнши пафноутіе по съмотренію бжию спо(д)бихъ се. воуди же блгодѣть и миръ га нашего ісус(с) х(с)а съ нами. молтвами благоугодившихъ ємоу стѣихъ и прѣподовнихъ ѿць. ннѣа и пр(с)но и въ вѣкы вѣкомъ аминь
osservazioni	
carte	214r-216v
autore identificato	Parion : Kieviskij <pseudo>
autore presente	стго илариона
titolo identificato	De vita heremitica (Ševyrev 1850, 41-42 cfr. Nikol'skij 1906, 111-115)
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	слово
incipit	Потѣшилъ се братіе паче всего безмльви работати гѣви, се во паче неповинна те прѣ(д) бль поставитъ. прилѣпи се пѣстѣни(и) іако любимѣи мѣри. мѣти твоя млѣкъ въздоитъ тѣло. пѣстѣни(и) дшѣ твою напоитъ разсма бжигѣ

explicit	<p>ДА ѠВРЪЖЕТ СЕ ВСЕГО ЗЕМЛНАГО. И ПОЖИВЕТЬ ІАКО ІУДИНА Ѡ ПТИЦА. ПО ГЛѠУ ГНЮ. ПРИКАСАЮИ ЖЕ СЕ ЛЮБО И ХЪДѢ ВѢКА СЕГО. ДА ВѢСТЬ ІАКО НѢ(С) МНИХЪ. НЪ ЛЪЖЬ И РОУГАТЕЛЬ ЗАПОВѢДЕМЪ Х(С)ВѢМЪ</p>
osservazioni	<p>cfr. Parion, Petrovskij 1865, 49, n. 5; incipit simile in <i>Sankt-Peterburg BAN TP 13</i>, cc. 36v-38v; a c. 216r ci sarebbe una maiuscola: explicit parte precedente: АЩЕ НЕ Ѡ МНОГОСЛОВІА. СВОБОЖ(Д)ЫШЕ СЕ ТРЕХЪ СИ(Х). ДОМЪ КРАЕНИ Х(С)ВА БЫВАЮ(Т). СЕ ЖЕ РАЗОУМѢЮЩЕ СѢТЫИ. И ХОЖ(Д)ОУХЪ ВЪ ПѢСТЫНИ. ТѢЛІ ЖЕ ПРОСЛАВИ Ю БѢ incipit a c. 216r: Наидѣшю ти страхъ въ ноци Ѡ злѡкъзньннаго дѣавола. въскочивъ протѣгни рѣцѣ къ бѡу. и авиѣ скоро Ѡтидеть Ѡ тебе. бѣжню бо страхъ въ ср(д)цї твоѣмъ</p>
carte	217r-221r
autore identificato	Anastasius : Sinaita <pseudo>
autore presente	иже въ сѣты(х) оца нашего (а)настасиѣ горы синаискыѣ
titolo identificato	Questiones et Responsiones, Appendix 25 (Munitz, Richard 2006, 222-229)
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	
incipit	<p>Ѡкоудѣ дѣша члѣа многаши глѣетъ нѣкыѣ въноутрь помысли и словеса скрънаа и нечиста и сирадна неволна и безъ изволенна. множицею и глы нѣкыѣ безвожкныѣ и хоулыныѣ, на бѣ же или на сѣтыѣ таины</p>
explicit	<p>сѣа вамъ въ малѣ іако чедомъ назнаменовахъ прошьшимъ. да оувѣсте кымъ ѡбразомъ прѣмѣнѣнѣти се възможете Ѡ лѣкаваго цѣлѣю ва(с) ѡ гн</p>
osservazioni	
carte	221rv
autore identificato	
autore presente	
titolo identificato	
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	

incipit	вѣпро(с). тако ꙗꙗють нѣци. тако не имамъ брании блонднии. ѿвѣ(т). ꙗꙗюще сѣа. имають стр(с)ти тѣ никыи горше и вещьше блонда. и дръже и(х) дѣаволь
explicit	и ѿвѣша вѣсь брань ю(с) и крамола. аще ли же не хощеши боримъ быти. не бори. нѣ паж(д)ь. и пи и спи. и не борѣ тебе
osservazioni	
carte	221v-224r
autore identificato	Maximus : Confessor
autore presente	прѣпо(д)ѣнаго ѿца нашего маѣима исповѣдника
titolo identificato	Capita de Caritate (CPG 7693 PG 90,960-1080) excerpta
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	слова дѣши пользна
incipit	Все оубо добрыи дѣтели съдѣствѣють оумь, къ бѣжю желанию. и паче же всѣхъ чи(с)таи мѣтва. тою оубо къ боу въсхыщаюмъ вынѣ бывають всѣ(х) земьны(х) соуши(х). любей бѣ аггаскою житию живеть. поститъ се, бѣдитъ поють, и мѣт се
explicit	и не вставляють згаснѣти ихъ до скончаниа вѣка, и на вѣкы и юще. тако томѣ по(д)бають всака слава ч(с)ть дръжава и величю, и велѣпниѣ ѿцоу и сѣноу и сѣтомѣ дѣхоу нѣна и пр(с)но и въ вѣкы вѣкомъ аминь
osservazioni	i primi sono: 11, 22
carte	224r-227v
autore identificato	Athanasius : Alexandrinus <pseudo>
autore presente	иже въ стѣхъ ѿца нашего афанасиа, великаго патриарха александрьскаго
titolo identificato	Sermo pro iis qui saeculo renuntiarunt (CPG 2287 PG 28, 1409-1420)
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	слово
incipit	Възлюблени(и) пощѣмъ се ѿ спсѣни(и) нашеи, тако вѣме съкращенно ю(с). прочю и не можетъ кто попеши се ѿ дѣши своiei, доидѣ же печетъ се ѿ телеснихъ
explicit	доидѣ же юси въ тѣлѣ не вѣрѣи юмѣ. почто оубо ѿрекохом се мира, да иманию пакы събываемъ. или аггели да боудемъ

osservazioni	qui fino a 1420 l. 36 ; cfr. Kirchmeyer 1964, 311-313: sono parti di Isaias : Gazaeus, Asceticon (CPG 5555) 15; 17
carte	227v-229r
autore identificato	
autore presente	
titolo identificato	
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	
incipit	Ико же глѣть великы(и) василию, къ григорию бгословѣ, въ послани(и) своемъ, юже къ немѣ. похвалити того реч(ч), тако ничто же вѣмѣни(и) соущага з(д)ѣ. противу блженствѣ лежещомѣ въ шещани(и)
explicit	любезнь сы(и) ѿ всюдѣ по(д)бають оубо намъ смѣреномудрию ѡ всемъ въдро имѣти. и ситающе въ славѣ бжнни боудемъ, юмоу слава въ вѣкы вѣкомъ аминь
osservazioni	
carte	229v
autore identificato	
autore presente	
titolo identificato	
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	
incipit	ѡче стїи чти и вънимаи и дрѣгы(и)мъ подаван, да чтоуть, понеже и друзвы соуть неволни тако же и тїи трѣбоюще пользевати се понеже вса ѡстатите, и бѣ да дастъ всѣмъ пользевати се ѡ х(с)тѣ исоусѣ гди нашемъ аминь
explicit	
osservazioni	in inizio di pagina, è una annotazione del copista che ha scritto le pagine seguenti
carte	229v-230r
autore identificato	
autore presente	златоустаго
titolo identificato	Apophtegmata Patrum, Collectio systematica (Skitskij Paterik) CPG 5610

	(dal capitolo M) cfr. Veder 2005, 282 (ma ci sono dei detti in più di quelli riportati da Veder; cfr. Isaias, Iordanitis 1911: discorso 7 nn. 4ss)
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	слово
incipit	Страхъ бѣжи ѿгонить всѣ злобоу. а лѣнность ѿгонить страха бѣжиа, и лѣннѣннѣ же грѣховноу, ѿгонить лѣшнѣ нѣравы добрыѣ. четири нрави мльчанию соу(т)
explicit	творению(м) своюю волю. и юже оучити все и юже мнѣти се самому моудроу. четири дѣлеси, поуста бывають дѣша
osservazioni	
carte	230r-231r
autore identificato	Gregorius : Sinaita
autore presente	синанита
titolo identificato	Capita alia, 6 (http://pinakes.irht.cnrs.fr/rech_oeuvre/resultOeuvre/filter_auteur/4031/filter_oeuvre/5021 ; Beyer 1985, 64-66; Philokalia, IV, 63-65 = PG 150, 1299-1302; Rigo 2002, 2; Rigo 2008, 477-480)
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	главизна
incipit	Колиж(д)и истицательны грѣхъ бывають грѣшноу и безгрѣшноу. ѿвѣ(т). ѿ триехъ оубо вещей съгрѣшательноу
explicit	наказовати же по(д)вижника, смѣрати се въниманию и ѿсег(д)а възрьж(д)ати се и ѿ всехъ
osservazioni	Il capitolo 6, di altra mano, posteriore
BIBLIOGRAFIA E RIPRODUZIONI	
bibliografia del ms	Martynov 1858, 42-45; Jovanović 1981, 306-308; 323-326; Pavlikianov 2011, 182-185
riproduzioni	ottimo microfilm in NBKM Sofia; microfilm anche nella BnF; microfilm alla Séction greque del College de France al n. 273333

4. SANKT-PETERBURG RNB GIL'F 47 (1360-70)

DESCRIZIONE ESTERNA	
Identificazione e composizione del manoscritto	
Città	Санкт Петербург
Biblioteca	Российская Национальная Библиотека
Fondo	Гильфердинг
Segnatura	47
Numero inventario	
Composizione	Omogenea
Fogli volanti	
Struttura materiale	fascicoli legati
Datazione e materia	
Datazione	1360-70
1. espressa 2. desumibile 3. stimata	3
Materia	cartaceo
Carte e dimensioni	
carte: guardie iniziali	
carte: corpo	509
carte: guardie finali	1 (numerata come 510)
mancanze	una c. tra 6 e 7
frammenti	
note	c. 310 è stata tagliata e sostituita da un'altra incollata: la nuova carta è a vergatura più sottile, con una filigrana che non si riesce a distinguere; la calligrafia appare più tarda, direi del XV secolo
dimensioni: h	219

CAPITOLO 3

dimensioni: b	145
dim: a carta	101
note	
Decorazione	Cfr. Christova 2009, 121 bandiera iniziale a decorazione floreale in rosso a c. 1r, molto simile a RNB Pogod 1054 c. 191r Iniziale a nodi in nero, giallo e rosso a c. 484r
Legatura	
datazione	1360-70
materia assi	legno
materia coperta	pelle
dimensione coperta	
elementi metallici	
altro	decorazione a secco: riquadro con motivo floreale; all'interno rettangolo con agli angoli trifogli e negli spazi cerchietti
note	
Storia, nomi, antiche segnature	
Storia	Un'annotazione in corsivo a c. 131v fa riferimento al fatto che il ms è stato comprato da un certo Savvatie Hažia sul monte Atos. Trovata nel 1857 da Gil'ferding nel monastero di Piva in Herzegovina (cfr. annotazione su etichetta in 2 di copertina; nel 1868 Gil'ferding lo dona alla biblioteca (cfr. Otčet 1863, 88)
Nomi e luoghi	
Antiche segnature	antica biblioteca: /segnature:
note	
Osservazioni	
Altre informazioni	
filigrane	36. Arco con freccia (sono presenti le due gemelle) alle cc. 1/4; 55/60; 142/145; 158/161; 166/169; 173/178; 188/195; 380/387; /393 (la pagina è tagliata e incollata a un'altra); 399/400;407/408; 444/451; 470/473 37. Una pera alla c. 390/ (la pagina è tagliata e incollata a un'altra) 38. Pera con due foglie 38a: alle cc. 214/217; 228/235; 327/242; 446/449

38b: alle cc. 239/240; 287/288; 292/299; 439/440

39. Pera con due foglie

39a: alle cc. 207/208; 284/291; 422/425; 523/424; 428/435

39b: alle cc. 223/224; 231/232; 268/275; 333/338; 342/345; 343/344

40. Due cerchi affiancati con in mezzo una linea e una x sopra e sotto
(3 varianti)

alle cc. 6; 7/12; 14/21; 16/19; 23/28; 30/37; 33/34; 38/45; 49/50; 54/61;
70/77; 78/85; 86/93; 89/90; 94/101; 97/98; 105/106; 110/119; 120/127;
123/124; 133/138; 140/147; 150/153; 157/162; 165/170; 172/179;
181/186; 190/193; 244/251; 246/249; 252/259; 262/265; 276/283;
278/281; 303/304; 308/315; 313; 317/322; 319/320; 325/330; 326/329;
349/354; 356/363; 366/369; 367/368; 396/403; 398/401; 414/417;
453/458; 460/467; 461/466; 471/472; 479/480; 485/490; 487/488;
492/499; 495/496; 500/509;

41. Due cerchi attraversati da una linea e con sopra una x

alle cc. 56/59; 63/68; 64/67; 79/84; 95/100; 103/108; 135/136; 154/155;
159/160; 175/176; 213/218; 221/226; 245/250; 269/274; 285/290;
293/298; 309/314; 334/337; 405/410; 429/434; 438/441; 454/457;
478/481

42. filigrana non identificata

alla c. 510 (la carta ha una vergatura molto più fina)

43. Lettera G (sono presenti le due varianti)

alle cc. 198/201; 199/200; 270/273

44. Croce iscritta in un cerchio (sono presenti le due varianti)

alle cc. 129/130; 253/258; 301/306; 431/432; 452/459; 494/497

51b. Melograno

alle cc. 81/82

fascicolazione

1-6 (mancano 2 cc. all'inizio)

7-13 (manca 1 c. tra 6 e 7, con caduta testo)

14-21; 22-29; 30-37; 38-45; 46-53; 54-61; 62-69; 70-77; 78-85; 86-93;
94-101; 102-109

110-119 (qui finisce l'opera e cambia pure la mano del copista)

120-127;

128-131 (qui finisce l'opera e cambia pure la mano del copista)

132-139; 140-147; 148-155; 156-163; 164-171; 172-179; 180-187;
188-195; 196-203; 204-211; 212-219; 220-227; 228-235; 236-243;
244-251; 252-259; 260-267; 268-275; 276-283; 284-291; 292-299;

	<p>300-307; 308-315; 316-323; 324-331; 332-339; 340-347; 348-355; 356-363; 364-371; 372-379; 380-387; 388-395; 396-403; 404-411; 412-419; 420-427; 428-435; 436-443; 444-451; 452-459; 460-467; 468-475; 476-483; 484-491; 492-499</p> <p>500-509</p>
segnatura dei fascicoli	<p>di mano più tarda?</p> <p>c. 13v: verso dx in basso: $\tilde{\epsilon}$</p> <p>c. 29v in basso in centro: segno superiore del numero</p> <p>c. 53v un basso in centro: $\tilde{\xi}$</p> <p>c. 61v: in basso verso dx: $\tilde{\eta}$</p> <p>c. 70r: in basso in centro: $\tilde{\theta}$</p> <p>c. 78r: in basso in centro: $\tilde{\alpha}$</p> <p>c. 86r: in basso in centro: $\tilde{\beta}$</p> <p>c. 94r: in basso in centro: $\tilde{\gamma}$</p> <p>c. 102r: in basso in centro: $\tilde{\delta}$</p> <p>c. 110r: in basso in centro: $\tilde{\epsilon}$</p> <p>c. 120r: in basso in centro: $\tilde{\sigma}$</p> <p>c. 128r: in basso in centro: $\tilde{\omega}$</p> <p>c. 132r: in basso in centro: $\tilde{\eta}$</p> <p>c. 140r: in basso in centro: $\tilde{\phi}$</p> <p>c. 148r: in basso in centro: $\tilde{\kappa}$</p> <p>c. 156r: in basso in centro: $\tilde{\kappa\alpha}$</p> <p>c. 164r: in basso in centro: $\tilde{\kappa\beta}$</p> <p>c. 172r: in basso in centro: $\tilde{\kappa\gamma}$</p> <p>c. 180r: in basso in centro: $\tilde{\kappa\delta}$</p> <p>c. 188r e 195v: in basso in centro: $\tilde{\kappa\epsilon}$</p> <p>c. 196r e 203v: in basso in centro: $\tilde{\kappa\sigma}$</p> <p>c. 204r e 211v: in basso in centro: $\tilde{\kappa\omega}$</p> <p>a c. 211v sotto la correzione si legge $\tilde{\tau}$</p> <p>c. 212r e 2193v: in basso in centro: $\tilde{\eta}$</p> <p>c. 220r e 227v: in basso in centro: $\tilde{\kappa\phi}$</p> <p>c. 220r sotto la ϕ si legge chiaramente $\tilde{\tau}$</p> <p>c. 228r: in basso in centro: $\tilde{\lambda}$</p> <p>c. 236r e 243v: in basso in centro: $\tilde{\lambda\alpha}$</p> <p>c. 244r e 251v: in basso in centro: $\tilde{\lambda\beta}$</p> <p>c. 252r e 259v: in basso in centro: $\tilde{\lambda\gamma}$</p> <p>c. 252r anche (di mano anteriore; l'inchiostro sembra quello del resto della pagina) $\tilde{\phi}$</p>

- c. 260r e 267v: in basso in centro, di mano del copista: $\tilde{\Gamma}$ poi corretto da mano posteriore $\tilde{\Lambda}$
- c. 268r e 275v: in basso in centro, di mano del copista: $\tilde{\Lambda}$ poi corretto da mano posteriore $\tilde{\epsilon}$
- c. 276r e 283v: in basso in centro, di mano del copista: presumibilmente $\tilde{\beta}$ poi corretto da mano posteriore $\tilde{\varsigma}$
- c. 284r e 291v: in basso in centro, di mano del copista: $\tilde{\Gamma}$ poi corretto da mano posteriore $\tilde{\varsigma}$
- c. 292r e 299v: in basso in centro, di mano del copista: presumibilmente $\tilde{\Delta}$ poi corretto a c. 292r da mano posteriore $\tilde{\eta}$, mentre a c. 299v è abraso
- c. 300r e 307v: in basso in centro, di mano del copista: presumibilmente $\tilde{\epsilon}$ poi corretto da mano posteriore $\tilde{\phi}$
- c. 308r e 315v: in basso in centro, di mano del copista (a c. 308 ripetuto anche in basso a destra): $\tilde{\sigma}$ poi corretto da mano posteriore $\tilde{\mu}$
- c. 316r e 323v: in basso in centro: $\tilde{\mu}$
- c. 324r e 331v: in basso in centro: $\tilde{\mu\beta}$
- c. 332r: in basso a sinistra: $\tilde{\mu\Gamma}$
- c. 340r: in basso a sinistra: $\tilde{\mu\Delta}$
- c. 348r: in basso a sinistra: $\tilde{\mu\epsilon}$
- c. 356r: in basso a sinistra: $\tilde{\mu\varsigma}$
- c. 364r: in basso a sinistra: $\tilde{\mu\varsigma}$
- c. 372r: in basso a sinistra: $\tilde{\mu\eta}$
- c. 380r: in basso a sinistra: $\tilde{\mu\phi}$
- c. 388r: in basso a sinistra: $\tilde{\mu}$
- c. 396r: in basso a sinistra: $\tilde{\mu\alpha}$
- c. 404r: in basso a sinistra: $\tilde{\mu\beta}$
- c. 412r: in basso a sinistra: $\tilde{\mu\Gamma}$
- c. 420r: in basso a sinistra: $\tilde{\mu\Delta}$
- c. 428r: in basso a sinistra: $\tilde{\mu\epsilon}$
- c. 436r: in basso a sinistra: $\tilde{\mu\varsigma}$
- c. 444r: in basso a sinistra: $\tilde{\mu\varsigma}$
- c. 452r: in basso a sinistra: $\tilde{\mu\eta}$
- c. 460r: in basso a sinistra: $\tilde{\mu\phi}$
- c. 468r: in basso a sinistra: $\tilde{\mu}$
- c. 476r: in basso a sinistra: $\tilde{\mu\alpha}$
- c. 484r: in basso a sinistra: $\tilde{\mu\beta}$

la doppia numerazione dei fascicoli che di tanto in tanto si trova si spiega

CAPITOLO 3

	<p>in fase di scrittura del manoscritto, testimoniata anche dalla c. 204r bianca (con continuità di testo tra 203v e 204 v). Prima di questa c. non si trova la doppia numerazione, che compare solo dopo, già da c. 211v, dove si legge sotto la correzione $\bar{r}$</p> <p>numerazione delle carte più vecchia in alto a destra. poiché erroneamente due carte sono state numerate 340, da qui in poi c'è una numerazione più recente a matita al centro in basso, che seguiamo qui</p>
foratura	
rigatura	
specchio rigato	100x180 mm
righe	27/28
disposizione del testo	una colonna
richiami	
scrittura e mani	<p>diverse mani; a una prima osservazione:</p> <p>1r-70r 70r-117r l. 21 117r l. 21-119v 120r-131r 132r-171v 172r-190v 190v-331v 332r-347r 347rv 348r-356r è la stessa di 1-69 356r-382r 382r-421v 422r-427v lo stesso della prima parte di Athos Zogr 83, molto simile a Lavrentij 428r-484r 484r-503r 503r-509r</p>
sigilli e timbri	
frammenti	
stato di conservazione	buono
Legami tra manoscritti	
DESCRIZIONE INTERNA	

Testi	
carte	1r-35v
autore identificato	Gregorius : Sinaita
autore presente	Григоріа Сїнаита
titolo identificato	Capita per acrostichidem (http://pinakes.irht.cnrs.fr/rech_oeuvre/resultOeuvre/filter_auteur/4031/filter_oeuvre/5022 ; Beyer 1985, 38-63; Philokalia, IV, 31-62 =PG 150, 1239-1300; Rigo 2002, n. 1; Rigo 2008, 435-476)
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	ГРИГОРІА СІНАИТА ГЛАВЫ СЪ КРАЄГРЯНЕСІЄ(М) ЗЪЛОПОЛЕЗНЫ. ИХ ЖЕ КРАЕГРЯНЕСІЄ Є(С) СІЄ: СЛОВЕСА РАЗЛИЧНА, О ЗАПОВѢДЕ(Х). ВЕЛѢНИ(Х) И ШЕБѢТОВАНИ(Х) ЕЩЕ ЖЕ И О ПОМЫСЛО(Х). И СТРАСТЕ(Х). И ДОБРОДѢТЕЛЕ(Х). И ЕЩЕ ЖЕ И О БЕЗЪМЛВИ И МЛѢТВѢ. ИЛИ ЖЕ КРАЕГРЯНЕСІЄ СЕ.
incipit	СЛОВЕСНОУ ОУБѢШ ВЪТИ КОМОУ. ИЛИ ВЪТИ ПО ЕСТЬСТВОУ ТАКОЖЕ БѢ ЧИСТОТЫ И НЕТАКНІА. НЕВЪЗМОЖНО
explicit	ИЛИ МЪЗДЖ ВЪ БЖДЖЩЕ(М) НЖ И ТАКО ЧЛѢКОУГОДНИКЪ И ЛЪСТЕЦЪ КРЪЧЕМСТВОУЖ СЛОВО БЖІЄ ШЖЖДЕНЬ БЖДЕТЬ:
osservazioni	in corrispondenza della carta mancante tra cc. 6 e 7 c'è caduta di testo e mancano i capitoli 39-44 (di quest'ultimo c'è la parte finale)
carte	35v-37r
autore identificato	Gregorius : Sinaita
autore presente	
titolo identificato	Capita alia, 1-5 (http://pinakes.irht.cnrs.fr/rech_oeuvre/resultOeuvre/filter_auteur/4031/filter_oeuvre/5021 ; Beyer 1985, 64-66; Philokalia, IV, 63-65 = PG 150, 1299-1302; Rigo 2002, n. 2; Rigo 2008, 477-480)
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	
incipit	Прѣвѣзращеніа вѣсѣ таже о х(с)ѣ, доспѣти вѣсѣкъ кто длѣженъ є(с) крѣстивыисѣ вѣ х̄а
explicit	НИЖЕ ЕДИНОЖ ОУМАЛѢЕТЪ ЗЛШБЫ. НЖ ПОМАЛОУ ВЪЗРАЩАЕМѢ ДОБРОДѢТЕЛИ, ПОМАЛОУ И ЗЛОБА ВЪ ЕЖЕ НЕ ВЪТИ ШХУДИТЬ:
osservazioni	Sono i capitoli 1-5. Sono numerati di seguito ai precedenti, da 138 a 142, ma gli ultimi due anche con titolo autonomo. Il 141 porta il titolo о страстнѣ(М) измѣнени е il 142 о влзѣ(М) измѣнени

CAPILO 3

carte	37r-45v
autore identificato	Gregorius : Sinaita
autore presente	ТОГОЖ(Д)Є ГРИГОРІЯ СІНАИТА
titolo identificato	De quietudine (Ad Niphonem) (http://pinakes.irht.cnrs.fr/rech_oeuvre/resultOeuvre/filter_auteur/4031/filter_oeuvre/5024 ; Beyer 1985, pp. 73-80; Philokalia, IV, pp. 71-79 = PG 150,1313-1329; Rigo 2002, n. 4; Rigo 2008, 490-501)
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	СКЯЗАНІЄ МАЛОЄ О БЕЗМІЬБИ ВЪ ГЛАВИЗНА(Х) ПА(Т)НАДЕСАТИ(Х)
incipit	О ВЕРАЗЪХЪ МОЛИТВЫ. ДВА ВЕРАЗА СЖТЬ СЪЕДИНЕНІА, ПАЧЕ ЖЕ ВЪХЪДЫ, ВЪОДОУ ОУМНЫЖ МЛ҃ТЫ, ИЖЕ ДХО(М) ВЪ СР(Д)ЦИ ДѢИСТВУЕМЫЖ
explicit	ПРЪ(Д)РЕ(ЧЕ)ННАА БѠ ДѢЛАНІА ТЫЦЖИ СѠ НА ВСѢКЪ ДНѢ БОЛѢЗНЬНО СЪВРЪШАТИ. И ПЛОДЪ СЪ БЛЖІ ВЪ ВРѢМѠ СИ(Х) ПОЖЪНЕТЪ
osservazioni	
carte	45v-50v
autore identificato	Gregorius : Sinaita
autore presente	ТОГОЖ(Д)Є ГРІГОРІА СІНАИТА
titolo identificato	Capita de oratione, 1-6 (http://pinakes.irht.cnrs.fr/rech_oeuvre/resultOeuvre/filter_auteur/4031/filter_oeuvre/5027 ; Beyer 1985, 81-88; Philokalia, IV, 80-88 = PG 150, 1329-1338; Rigo 2002, n. 5; Rigo 2008, 502-508)
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	О БЕЗМІЬБИ, ГЛАВИЗНЫЄ
incipit	О Є(Ж) КАКО ПО(Д)БАЄ(Т) СЪДѢТИ ВЪ БЕЗМИ(ВИ). ШЕГОДА ОУБѠ НА СТОЛѢ МНШЖАИШЕ РАДИ ТРОУДА. ШЕГОДА ЖЕ И НА ПОСТЕЛИ МАЛѢИШЕ ДО ВРѢМЕНЕ ШРАДЫ РАДИ
explicit	СЪВРЪШЕНЫ(Х) БѠ Є(С) И СЕ ПО АП(С)ЛОУ ЕЖЕ И АЛКАТИ И НАСЫЩАТИ СѠ. И ВЪ ВСЕ(М) МОЩНОУ БЫТИ:
osservazioni	
carte	50v-55v
autore identificato	Gregorius : Sinaita
autore presente	
titolo identificato	De operationibus gratiae (Ad Longinum), 1-11

	(http://pinakes.irht.cnrs.fr/rech_oeuvre/resultOeuvre/filter_auteur/4031/filter_oeuvre/5023 ; Beyer 1985, 67-72; Philokalia, IV, 66-70 = PG 150, 1304-1312; Rigo 2002, n. 3; Rigo 2008, 481-489)
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	ВѢ(Д)НІЕ ИЗВѢСТНО О БЕЗМЪВН И МЛѢВѢ. И ЕЩЕ ЖЕ И О ЗНАМЕНИ(Х) БЛГ(Д)ТНЫ(Х) И ПРѢЛЪСТНЫ(Х). И ЧТО РАЗЛИЧІЕ ТОПЛОТѢ И ДѢИСТВОВАУ. И ТАКО КРОМѢ НАСТАВНИКА ОУДОБЪ СЪВЪСХОДИ(Т) ПРѢЛЪСТЬ
incipit	ГЛА(В). Ѧ. ПО(Д)БААШЕ ОУБѸ НА(М) РЕЦИ ПО ВЕЛИКОМЪ ОУЧИТЕЛЮ, НИКАКО ЖЕ ТРѢБОВАТИ ЖЖЕ ѿ ПИСАНІА ПОМОЩИ ИЛИ ѿ ИНѢ(Х) ѿЦЬ
explicit	НЖ ТАКО ЖЕ СЛЦЕ ВЪ СКВРЪННЫ(Х) МѢСТѢ(Х) СІАЖ, НЕ ПРИМѢШАЕТ СѦ ИЛИ ВРѢДИТ СѦ. НЖ ПАЧЕ ИСОУШАЕТЪ ТАИ СМРАДЪ ѿГОНИТЬ
osservazioni	(Si interrompe a metà del capitolo 11; la parte del capitolo 11 è divisa in 2 capitoli con il numero 12; si raccorda così con la numerazione del testo successivo)
carte	55v-59v
autore identificato	Gregorius : Sinaita
autore presente	
titolo identificato	Capita de oratione, 7-8 (http://pinakes.irht.cnrs.fr/rech_oeuvre/resultOeuvre/filter_auteur/4031/filter_oeuvre/5027 ; Beyer 1985, 81-88; Philokalia, IV, 80-88 = PG 150, 1329-1338; Rigo 2002, n. 5; Rigo 2008, 502-508)
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	О ПРѢЛЪСТИ. ВЪ НЕМ ЖЕ И О ИНЫ(Х) МНОГЫ(Х) ВИНА(Х). ГЛА(В) ГІ
incipit	ЗРИ ОУБѸ ТАКО ХЩЖ ТА ѿ ПАСНО ВѢ(Д)ТИ О ПРѢЛЪСТИ, ЕЖЕ ОУХРАНѢТИ СѦ ѿ НЕЖ
explicit	СИЦЕ И ДШѦ АЩЕ ИМА(Т) РАЗСЖЖДЕНІЕ ѿ ОУМНАГО ЧЮБѢСТВА ПОЗНАВАЕТЪ СТГО ДХѦ ДАРОВАНІА, И САТАНИНА МЪЧТАНІА
osservazioni	vengono presentati come la continuazione del testo precedente, numerati insieme come capitolo 13
carte	59v-60r
autore identificato	Stephanus : Nicomediensis (Athanasius Alexandrinus : Pseudo)
autore presente	
titolo identificato	Syntagma ad quendam politicum, (CPG 2286 PG 28, 1396-1408) qui 1400 l. 49 – 1401 l. 19
titolo presente (o aggiunto, o	ПРАВИ БЖІАГО ПРОМЫСЛА

elaborato)	
incipit	Етѣсѣ ѿ бѣ. и печалнаа и недостоинаа. нѣѣ ѡва блѣговоленіемь. ова же смотреніе(м) ина же пощщеніе(м)
explicit	Сирѣ(ч) ѡстави въ самовласти и ожестѡчаж ѡжестѡ ср(д)це фараѡново. рекше, попустиѡ ѡжестѡчити сѡ ради непокорѣства его.
osservazioni	
carte	60v
autore identificato	Stephanus Nicomediensis (Athanasius Alexandrinus : Pseudo)
autore presente	
titolo identificato	Syntagma ad quendam politicum (CPG 2286 PG 28, 1396-1408), qui 1401 ff. 20-52
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	о самовласти нашеемь.
incipit	Бѣ члѣка самовластна съз(д)а. слово(м) и прѣмѣдростиѣ почть, прѣ(д) очима его положиѡ живѡ(т) и съмрѣть
explicit	не иждитъ бѡ сѡ ни гоубитъ самовластное наше. въ ѡбѡа бѡ оуклоненіе кѣ добродѣтели глѣ и злобѣ, власть приахѡ(м).
osservazioni	
carte	60v-67v
autore identificato	Gregorius : Sinaita
autore presente	
titolo identificato	De quattuor hierarchiis (http://pinakes.irht.cnrs.fr/rech_oeuvre/resultOeuvre/filter_auteur/4031/filter_oeuvre/13714 ; Rigo 2005, 2-19; Rigo 2002, n. 7)
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	о четири(х) сщ҃енноначл҃ствѣ(х) и колиждѣ сщ҃енноначл҃ство глѣт сѡ. и елиж(д)и раздѣлѣет сѡ. оуставное видѣнїе
incipit	Бина оубѡ въсѣмь тр(о)ца, ѿ оумнаго оумное же, ѿ словеснаго рекше едїнственаго. едїнственое же, ѿ образнаго ѡобразное же, ѿ законнаго сщ҃енноначл҃ства
explicit	или пакы чаша є(с), обоженїа въ весели сѣмысла естѣственаго изстѣпленїе
osservazioni	

carte	67v-68r
autore identificato	Gregorius : Sinaita
autore presente	
titolo identificato	De subiectione et oboedientia (= Capita alia, 12 ? Rigo 2005, 50; cfr. Rigo 2002, n. 2)
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	о повиновани и послоушани
incipit	Повинованіє є(с) хвѣи работаніє. аггльское дѣланіє исплѣненіє заповѣде(м). послушаніє є(с), жизнь вѣчнаа
explicit	сего ради и иже ѿ новинованіа ѿпадди, ѿ нѣсь и ѿ ба низверъженъ бы(с) бж(с)твнѣишии ѿци оуставишж.
osservazioni	
carte	68r-69v
autore identificato	Gregorius : Sinaita
autore presente	тогожде
titolo identificato	Capita alia, 6-7 (http://pinakes.irht.cnrs.fr/rech_oeuvre/resultOeuvre/filter_auteur/4031/filter_oeuvre/5021 ; Beyer 1985, 64-66; Philokalia, IV, 63-65 = PG 150, 1299-1302; Rigo 2002, n. 2; Rigo 2008, 477-480)
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	главизны о сънныи(х) искоушенихъ
incipit	въпро(с). Колижди истицателныи грѣ(х) бывае(т) грѣшноє и безгрѣшноє. ѿвѣ(т) ѿ тріе(х) оубв вещии съгрѣшательное
explicit	нж податливоу и щедроу. иже бв въ си(х) таковыи, ра(д)оуи сж. ѿ ба а не ѿ члкъ окръмлѣемъ
osservazioni	I capitoli 6-7; il capitolo 6 è diviso in tre parti; numerate da 1 a 3; il capitolo 7 ha un titolo a sé: о еже како по(д)вае(т) възимати мл(с)тына везмльвникоу:
carte	69v-70r
autore identificato	Symeon : Iunior
autore presente	Симеоуна новаго бг̃слова, велии полезно
titolo identificato	Hymni

	(http://pinakes.irht.cnrs.fr/rech_oeuvre/resultOeuvre/filter_auteur/5309/filter_oeuvre/11117) excerpta a partire da 21, 194 cfr. Symeon, Darrouzès 1980, 195, n. 5
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	
incipit	НЕ ИМАЩЕИ БЖЕСТВЕННИ ДХЪ. ВЪ МЫСЛИ СВѢЩНЫМЪ ОБРАЗОМЪ СІАЩЕ, ВЪ СР(Д)ЦИ ЖИВѢЩЕ НЕ СКАЗАННО. ВЪЧНѢИ ѠПОУЩААТ СѦ ТЪМЪ
explicit	ПОТЪШАВШЕ СѦ ПОТЫ ЖЕ И БОЛѢЗНЫМИ СР(Д)ЦА. НИ РАБОТЫ СТРА(С)ТЕН ДШѢНЫХЪ ИЗБАВЛШЕ СѦ. ВЪ ТЪМЪ ѠЖЕНЖТ СѦ И ОГНЬ НЕГАСИМИИ
osservazioni	
carte	70r-119v
autore identificato	Maximus : Confessor
autore presente	ИЖЕ ВЪ СТЫ(Х) ѠЦЯ НАШЕ(Г) МАЖІМА
titolo identificato	Capita de caritate (CPG 7693 PG 90, 960-1080)
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	прѣдъсловіе ѡ любви
incipit	Се къ постничьскомоу житію слово. и еже о любви посла(х) слово твоемоу проп(д)бію. ѡчѣ елпидіе
explicit	да иже оубо стѣжа любовь, самого бѣ стѣжалъ естъ. понеже бѣ, любви естъ. томоу слава въ вѣкы вѣкѡ(м) аминъ
osservazioni	Il testo è numerato a margine come ̅. a c. 119v intorno all'explicit c'è la sigla: ѠХНІКѦ
carte	120r-131v
autore identificato	Evagrius : Ponticus
autore presente	нила постника
titolo identificato	De oratione (CPG 2452 PG 79, 1165-1200)
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	главизны о млтвѣ
incipit	Иже хошетъ блговонныи фнліанъ оустроити, ч(с)тное ливано. и касіж. и ониха. и стакти, равнѣ да съложитъ по законоу
explicit	нъ и еже и вы молеше се не лихо глїте и прчаа. боу же нашему слава въ

	вѣкы вѣкѡ(м). аминъ
osservazioni	Il testo è numerato a margine come ̄. Non c'è l'introduzione; c'è un capitolo in più al n. 34 (Безматѣжна млтѣа естъ, крайнее разоумѣніе ѿма); perciò dal 34 in poi lo slavo ha un numero in più; 98 e 99 sono uniti nel n. 99; dal 100 perciò la numerazione torna uguale; 151 è aggiunto da altra mano, con ortografia serba e tratto da un'altra redazione del testo rispetto al parallelo di <i>Sofija NBKM 1036</i> e uguale invece a quella di <i>Deč 75</i> ; 152 e 153 mancano
carte	132r-174r
autore identificato	Diadochus : Photicensis
autore presente	БЛАЖЕННАГО ДІАДОХА ЄП(С)КПА ФѡТІКІА ИПИРСКЫА ЫЛАЎРИКА
titolo identificato	Capita centum de perfectione spirituali (CPG 6106 PG 65, 1167-1222 [in latino] Diadocus, des Places 1955, 84-163)
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	словеса по(с)ничьска. главизны. ѿ. прѣдѣли же. ꙗ. прѣдѣгꙗми
incipit	Прѣвыи прѣдѣль, вѣры. мысль о вѣѣ вѣстр(с)тіа
explicit	и того ю(с) на на(с) любящи(х) его богатъство бл҃гости цр(с)твїа его. въ вѣкы и въ вѣкы вѣкѡ(м) ами(н)
osservazioni	
carte	174r-190v
autore identificato	Thalassius : Caesariensis
autore presente	
titolo identificato	Centuriae IV de caritate et continentia (CPG 7848 PG 91, 1428-1470)
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	ГЛАВЫ ЧЕТЫРИСТА ПРП(Д)ЕН(Я)ГО ШЦЯ НАШЕГО фаласїа. къ павлоу презвитерю. има(т) же кааж(д)о сътница краегранесїе. прѣвое же краегранесїе се. дх҃овномуу братѣ и любовномуу кꙋ(р) павлѣ. фаласїе мнѣніемъ оубо мльчаникъ, истинноу же кꙋпецъ тѣщеславїа. ѡ любви и въздръжани, и вѣрѣ. и по оꙋмѣ жителства. сътница прѣваа
incipit	Любовь къ бꙋѣ ѡноу(д) протаженнаа. бꙋѣ и дроу(г) дроу(г)оу свѣззеть любящѣа
explicit	и таже въ вѣцѣ и таже въ лѣтѣ. и тако шцоу тако же прѣ(д)ре(ч) са съ пр(с)носѣнна. съ ними же томѣ слава и дрѣжава, въ вѣкы вѣкѡмъ аминъ

CAPILO 3

osservazioni	Il testo è numerato a margine come ẽ
carte	190v-191v
autore identificato	Stethatus, Nicetas
autore presente	НИКІТЫ ИНЦКА И ПРЕЗВИТЕРА ШБИТЪЛИ СТОУДИТСКИЖ СТИФАТА
titolo identificato	Libellus per quaestiones et responsiones (http://pinakes.irht.cnrs.fr/rech_oeuvre/resultOeuvre/filter_auteur/5282/filter_oeuvre/11062 ; Stethatus, Hausherr, Horn 1928, xxxiv-xxxv)
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	
incipit	въпро(с). Каа естъ мысль мира, и также въ мирѣ ѿреченїа. ѿвѣ(т). Мысль оубо также мира ѿреченїа и вѣгство вещей житенских(х)
explicit	и оузрѣнїе бж(с)твнаго свѣта. и по преподавномоу словеси. блаженн рече чисти ср(д)цель, тако ти ба оузрадтъ:
osservazioni	Il testo è numerato a margine come ҃
carte	191v-211r
autore identificato	Stethatus, Nicetas
autore presente	того(ж)е
titolo identificato	Capita Practica (http://pinakes.irht.cnrs.fr/rech_oeuvre/resultOeuvre/filter_auteur/5282/filter_oeuvre/11051 ; PG 120, 851-899)
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	главы дѣтелны сътницѣ прѣвѣжѣ
incipit	Четыри нещюуж вины быти, въ тронци съврѣшеннѣи добродѣтели. еже на еже писати по(д)вижжцѣжѣ полезнаа
explicit	или злыми тѣ болѣзньми шбложж(т) и напастми, въ пш(д)стрѣканїе плѣти твоеж, и озлобленїе
osservazioni	Sono presenti 80 capitoli, numerati, ma diversamente dall'edizione greca. Rispetto all'edizione del testo greco: greco = slavo 1 = 1-4 2-36 = 5-39 37 = 40-41 38-50 = 42-54 51 = manca

	<p>52-53 = 55-56 54 = manca 55 = 57 56 = manca 57-59 = 58-60 60 = manca 61 = 61 62 = manca 63 = 62 64 = manca 65-67 = 63-65 68 = manca 69 = 66 70 = manca 71 = 67 72-73 = mancano 74-76 = 68-70 77-80 = mancano 81-82 = 71-72 83 = manca 84 = 73 85 = manca 86 = 74 87 = manca 88-90 = 75-77 91-92 = manca 93-94 = 78-79 95-97 = mancano 98 = 80 99-100 = mancano</p> <p>c. 204r è bianca, ma il testo continua regolarmente da 203v a 204v</p>
carte	211r-231v
autore identificato	Stethatus, Nicetas
autore presente	
titolo identificato	Capita Phisica (http://pinakes.irht.cnrs.fr/rech_oeuvre/resultOeuvre/filter_auteur/5282/filter_oeuvre/11050 ; PG 120, 899-952)
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	Дрoуґыѣ ѿ е(с)стѣвны(х) тѣ(р)ж(д)е главизнѣ, вторыѣ сътницѣ:
incipit	Начало оубо любви бѣжиѣ, еже ви(дї)мыи(х) и члѣьскыи(х) вещи

	прѣнѣврѣженіѣ. срѣда же, ср(д)ца и оума ѡчищеніѣ
explicit	и съшше(д) съ ннмѣ ѿ земли на неб(с)а, съцр(с)твоуѣтѣ х(с)ви въ цр(с)тви бѣ и ѡца оупоконвь желаніа въсѣ своа. томоу слава въ вѣкы аминѣ
osservazioni	<p>Qui numerati da 81 a 148; due capitoli sono numerati 128, causando una sfasatura di numerazione , ma il testo è uguale agli altri testimoni slavi.</p> <p>Rispetto all'edizione del testo greco</p> <p>greco = slavo</p> <p>1-7 = 81-87</p> <p>8 = manca</p> <p>9-10 = 88-89</p> <p>11-13 = mancano</p> <p>14-19 = 90-95</p> <p>20-21 = mancano</p> <p>22-23 = 96-97</p> <p>24 = manca</p> <p>25-31 = 98-104</p> <p>32-34 = mancano</p> <p>35-44 = 105-114</p> <p>45 = manca</p> <p>46-47 = 115-116</p> <p>48 = manca</p> <p>49-50 = 117-118</p> <p>51-52 = manca</p> <p>53 = 119</p> <p>54-55 = mancano</p> <p>56 = 120</p> <p>57-58 = mancano</p> <p>59 = 121</p> <p>60 = manca</p> <p>61-65 = 122-126</p> <p>66-67 = mancano</p> <p>68 = 127</p> <p>69 = manca</p> <p>70 = 128</p> <p>71-78 = 128-136 (il 128 è ripetuto due volte)</p> <p>79-80 = mancano</p> <p>81 = 136</p> <p>82 = manca</p> <p>83-86 = 137-140</p> <p>87-88 = mancano</p> <p>89 = 141</p> <p>90-91 = mancano</p>

	92-93 = 142-143 94-95 = mancano 96-99 = 144-147 100 = manca
carte	231v-241r
autore identificato	Stethatus, Nicetas
autore presente	ТѢГОЖДЕ
titolo identificato	Capita Gnostica (http://pinakes.irht.cnrs.fr/rech_oeuvre/resultOeuvre/filter_auteur/5282/filter_oeuvre/11049 ; PG 120,954-1010; Rigo 2008, 103-142)
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	ИНЫ, ѿ ГЛАВИЗНЬ, ТРЕТИЖ ТОГОЖДЕ СЪТНИЦЪ
incipit	ИНѠ ОБРАЗЪ БѢЖІИ. И ДРУГОВИДИМАА Ѡ ОБР(А)ЗЪ. ѠБРАЗЪ БО БѢЖІИ ДѢША МЫСЛЬНА. ОУМЪ, И СЛОВѠ, ЕДИНО И НЕРАЗДѢЛНО ЕСТЬСТВѠ
explicit	И ВСЕБМЪ ПОКОРИВШИИ СѠ СЛОВѢ, ПРЕДАЕТ СѠ ЦР(С)ТВО ѿ НЕГО БѢОУ И ѠЦѢОУ, ТОМЪ СЛАВА И ЧЕСТЪ И ПОКЛАНЕНІЕ, ВЪ ВѢКЫ ВѢКѠ(М) АМИН
osservazioni	Qui numerati da 148 a 175. Rispetto all'edizione del testo greco: greco = slavo 1-7 = mancano 8-9 = 148-149 10-12 = mancano 13-16 = 150-153 17-19 = mancano 20-23= 154-157 (il 23 greco solo la prima parte) 24-30 = mancano 31 = 158 23 = manca 33-34 = 159-160 35-37 = mancano 38-45 = 161-168 46-52 = mancano 53 = 169 54-63 = mancano 64-66 = 170-172 67 = manca 68 = 173 69 = manca 70 = 174 71-93 = mancano 94 = 175

	95-100 = mancano
carte	241r-308r
autore identificato	Macarius <pseudo>/Symeon
autore presente	прѣпѡ(д)бнаг(ѡ) ѡца нашего макаріа
titolo identificato	Opuscola II-VII (CPG 2413(2) PG 34,841-968; Philokalia, III, 171– 234)
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	ГЛАВИЗНЫ ПРѢПѡ(Д)БНАГ(ѡ) ѡЦЯ НАШЕГО МАКАРІА ѿ СЛОВЕСЬ ЕГО ПРѢТВОРЕНА ЛОГОФЕТѡМЬ ѿН. ГЛАВИЗНЬ. ГЛАВА ҃А
incipit	Благ(д)тиж оубв и дарѡмъ дѣха бж(с)твн(д)гѡ кѣж(д)ѡ на(с) сп(с)еніе пріемлетъ. вѣрож (же) и любовіж, и подвигомъ произволеніа самовластнаго
explicit	виждь любовь неизре(ч)ннѣж. къ иже ѿ него бывш(о)моу по образѣ его. члвкоу: кѡне(ц) главизна(м)
osservazioni	<p>Il testo è numerato in margine come ҃.</p> <p>La numerazione differisce da quella dell'edizione greca:</p> <p>greco = slavo</p> <p>Opusculus II</p> <p>1 = 1</p> <p>2 = 2-3</p> <p>3-17 = 4-18</p> <p>Opusculus III</p> <p>1-9 = 19-27</p> <p>10 = 28-29</p> <p>11-14 = 30-33</p> <p>Opusculus IV</p> <p>1-29 = 34-62</p> <p>Opusculus V</p> <p>1-12 = 63-74</p> <p>13 = 75-76</p> <p>14-21 = 77-84</p> <p>Opusculus VI</p> <p>1-14 = 85-99</p> <p>15 = 100-101</p> <p>16-21 = 102-107</p> <p>22-23 = 108</p> <p>24 = 109</p> <p>25-26 = 110</p> <p>27-31 = 111-115</p> <p>Opusculus VII</p> <p>1-6 = 116-121</p>

	<p>7 = 122-123 8 = 124 9 = 125-126 10-34 = 127-151 a c. 271v la lettera Δ nel margine (che indica il numero 4) è scritta come nell'alfabeto glagolitico</p>
carte	308r-311v
autore identificato	Marcus : Eremita
autore presente	прѣподобна(а)го марка
titolo identificato	Opusc. i. De lege spirituali (CPG 6090 PG 65, 905-929)
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	ω дѣвнѣ(м) законѣ
incipit	Понеже многаж(д)и въскотѣсте оубѣдѣти како законъ дѣвнѣ естъ по ап(с)лоу
explicit	разоум б(о) естествонѣ прѣ(д)варѣеть върж
osservazioni	<p>Il testo è numerato in margine come ѱ.</p> <p>Una selezione di capitoli: greco – slavo introduzione = 1 1 = 2 2 = 3-4 3-8 = 5-10 10 = 11 9 = 12 11-13 = 13-15 19 = 16 24 = 17 23 = 18 25-31 = 19-25 37-39 = 26-28 41-47 = 29-35 49 = 36 51-53 = 37-39 57-58 = 40-41 59-60 = 42 61-62 = 43 63 = 44 65-66 = 45-46 69 = 47</p>

	<p>73 = 48 76-77 = 49-50 79 = 51 83-86 = 52-55 90-92 = 56-58 97-98 = 59-60 102-103 = 61-62 107-108 = 63-64 110 = 65 112 = 66</p> <p>Nel testo slavo è presentato insieme con il successivo (CPG dice che si tratta di un'unica opera), come capitoli numerati di seguito. La traduzione è la stessa di <i>Sofija NBKM 672</i>, ma è diversa (oppure è una redazione molto diversa) rispetto per esempio al testo in <i>Athos Chil 474</i>, 355r-362r.</p>
carte	311v
autore identificato	Marcus eremita
autore presente	
titolo identificato	Opusc. ii. De his qui putant se ex operibus iustificari (CPG 6091 PG 65, 945; 943)
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	
incipit	И҃коже дѣж(д)ѣ изливсѣ на землѣ. садовомѣ подаеть приходатѣ къ сла(д)кыимѣ
explicit	Вторѣ же по сѣи е(с) невѣрїе
osservazioni	Nel testo slavo è presentato insieme con il precedente (CPG dice che si tratta di un'unica opera), come capitoli numerati di seguito. Qui da 67 (= greco 109) a 68 (= greco 97).
carte	311v-331v
autore identificato	Theodorus : Edessenus
autore presente	пр(ѣ)пѡ(д)внаго ѡца нашего фѣдѡра едесскаго
titolo identificato	Capita ascetica (http://pinakes.irht.cnrs.fr/rech_oeuvre/resultOeuvre/filter_auteur/5365/filter_oeuvre/11491 ; Possinus 1683, 345-403; Philokalia, I, 304-24; cfr. Rigo 2008, XXV)
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	ГЛАВЫ Дѣ(т)лны пр(ѣ)пѡ(д)внаго ѡца нашего фѣдѡра

incipit	Понеже оубв благого бѣ блг(д)тиж ѿтворѣше сѧ сатаны и дѣль его лжквы(х) и къ х(с)оу приложихом сѧ
explicit	сѣтворити начатокъ въсе бо спсєніе наше въ щедрота(х) лежи(т) и бжїи члѣколюбїи. тако томуу подобаетъ въсѣкѧа слава чьсть и поклонѣніе въ вѣкы. и въ вѣкы вѣкω(м) аминъ
osservazioni	Il testo è numerato in margine come ѧ
carte	332r-343r
autore identificato	Philotheus : Monachus
autore presente	ПРѢПΩ(Д)БНАГО ОЦЯ НАШЕГО ФИЛΩφea. храма сѣтыж бѣж иже във кжпинѣ Синаистѣи.
titolo identificato	Capita de temperantia (CPG 7864 Philokalia, II, 274-286; Ogliari 2002, 71-104)
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	
incipit	Єсть оумнаа брань въ на(с) самѣ(х) видимыж горѣша. и пω(д)баеть блѣгочестивомуу дѣлателю, теши по разоумѣ и гонити въ оумѣ
explicit	тѧко же їωвъ прѣтрѣпѣваж. бесчьсти глѧ и зли вы не нарекω(х) псы моихъ вьещъ. еже ю(с) десныхъ помысль. пасомыхъ ѿ глѧ. оумомъ вѣдаще пастырѣскы чинъ
osservazioni	Il testo è numerato in margine come ї. dopo l'intestazione è presente la frase rituale: бл(с)ви ѿче. Ci sono 38 capitoli
carte	343r-346r
autore identificato	Isaias : Gazaeus
autore presente	прп(д)бнаго isaж
titolo identificato	Asceticon, Fragmenta (5) (CPG 5555 PG 40, 1205-1212)
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	главизныи полезны
incipit	Три добродѣ(т)ли сж(т) проразѣмѣваемыж въ оумѣ въсєгда. еже по естѣствѣ стръмлєніе. и мжжѣство. и нелѣностное
explicit	нж подобаетъ ємоу выпити въсєгда къ бѣоу. помощи ради его и мл(с)ти

CAPILO 3

osservazioni	Il testo è numerato in margine come $\bar{a}\bar{i}$. greco = slavo 1-4 = 1-4 5 = manca 6 = 5-6 7-9 = 7-9 10 = 10-12 11-12 = 13-14 13 = 15-16 14 = manca 15-19 = 17-21
carte	346r-347r
autore identificato	Isaias : Gazaeus
autore presente	ѡѡѡ ѡѡѡѡ
titolo identificato	Excerpta (Isaias, Iordanitis 1911, 224 l. 34 – 225 l. 33)
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	сло(в)
incipit	Рече авва исана, богатъ сын добръѣ мысла. крываетъ внатрь храма скровища своа. скровище бо явлѣемо вскждѣваетъ, и ѡ князь навѣтоуетса
explicit	и въсѣкож добродѣтели оукрашено есть. и въсѣкого скворьна дѣланїа оудалено нѣгде, и далече ѡстоитъ
osservazioni	
carte	347rv
autore identificato	
autore presente	
titolo identificato	Apophthegmata patrum, Collectio systematica (Skitskij paterik CPG 5610), 3:5b (= QRT 36) (cfr. Veder 2005, 263)
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	
incipit	Ре(ч) старецъ. горе мнѣ горе мнѣ тако вѣрентъ са слышж, и быхъ невѣрныхъ горшїи. они бѡ не познавшѣ бѡ, нї ѡвръгошж са его. азъ же познавъ блг(д)тѣ дѡвнжж и прїемъ
explicit	и пакы славеѣ колѣкраты тѡ исцѣли и пакы възврати са колѣкраты

	ТѢ НАОУЧИ И ТЫ НЕ ПРѢВЫСТЪ
osservazioni	scrittura più piccola
carte	348r-382r
autore identificato	Athanasius : Alexandrinus <pseudo>
autore presente	
titolo identificato	Quaestiones ad Antiochum ducem (CPG 2257 PG 28, 597-700; Kirchmeyer 1964 lo attribuisce a Maximus : Confessor)
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	БЛАЖЕННАГО ЯФАНАСІЯ АРХІЄП(С)КПА АЛЕГАНДРСКАГО. КЪ АНТІОХОУ КНАЗОУ. О МНОГГЫХЪ И НЖДНУХЪ ВЪЗЫСКАНИХЪ. ИЖ(Е) ВЪ СЦѢННЫ(Х) ПИСАНИХЪ НЕДОУМѢННЫХЪ. И ДЛЪЖНЫХЪ ВЪСѢМИ ХРІСТІАНЫ ВЪДОМО(М) БЫТИ
incipit	ВЪПРО(С) ПРѢВѢ ОУБВ ВЪРОВАВШЕ И КР(С)ТИВШЕ СѦ ВЪ ТР(О)ЦѢ ЕДИНОСЖЦНѢѦ
explicit	СЕ ОУЖЕ КАКО ТИ ГВѢ ПР(О)РОЦИ БѦ НАРИЧАТЬ ХѦ ЕМЪ ЖЕ СЛАВА ВЪ ВѢКЫ ВѢКѦМЪ АМИНЪ
osservazioni	Il testo è numerato in margine come бѣ. sono presenti le seguenti domande e risposte 1-16; 18-23; 26; 25; 27-51; 55-77; 79-101; 103-105; 107-111; 115-119; 121-124; 126-131; 120; 132; 112-114; 125; 133-135; 137 (solo il primo paragrafo)
carte	382r-387v
autore identificato	Athanasius : Alexandrinus <pseudo>
autore presente	ИЖЕ ВЪ СТЫ(Х) ШЦЯ НАШЕГ(О) ЯФАНАСІЯ ВЕЛИКААГО, ПАТРІАРХА АЛЕГАНДРСКАГО
titolo identificato	Sermo pro iis qui saeculo renuntiarunt (CPG 2287 PG 28, 1409-1420, qui fino a 1420 l. 36 [manca solo l'ultima frase]; cfr. Kirchmeyer 1964, 311-313: sono parti di Isaias : Gazaeus, Asceticon (CPG 5555) 15; 17)
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	ИЖЕ ВЪ СТЫ(Х) ШЦЯ НАШЕГ(О) ЯФАНАСІЯ ВЕЛИКААГО, ПАТРІАРХА АЛЕГАНДРСКАГО. СЛОВО ШГЛАВЛЕНО, КЪ ЗАПОВѢДЕМЪ БЖІИМЪ ВЪСѢМЪ ШВРЪГШИМ СѦ МИРА, И ТАЖЕ ВЪ МИРѢ. И ХОТѢЩИМЪ СП(С)ТИ СѦ
incipit	ВЪЗЛЮБЛЕНІИ ПОПЕЦѢМ СѦ Ш СПСЕНІИ НАШЕМЪ, ТАКО ВРѢМѦ СЪКРАШЕНО Ю(С) ПРОЧЕЕ
explicit	ТАКО ДА СПО(Д)БИТЬ НА(С) ГѢ, СВОИМЪ ЗАПОВѢДЕМЪ ДНѢ И НОЦѢ. И СПСЕТЪ ВЪ ЦР(С)ТВІ СВОЕМЪ НЕБНѢ(М)

CAPITOLO 3

osservazioni	Il testo è numerato in margine come γ̄
carte	387v-388r
autore identificato	
autore presente	
titolo identificato	Apophtegmata, Collectio alphabetica (CPG 5560 BHG 1443-1444c PG 65,72-440 qui 201, ll. 29-49), Theodora 3 (Guy 4)
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	
incipit	Рє(ч) ст̄аа ѱεω(д)ра добро юε(с) мльчати. велико бо въ истинѣ, дѣло мних̄с мльчати. паче же юнны(м)
explicit	и полагаше начало. и въ трѣпѣни побѣди ажкавааго
osservazioni	
carte	388rv
autore identificato	Stephanus : Thebaita
autore presente	прп(д)внаго ѿца нашего стефана ѳѣвискаго
titolo identificato	Mandata ad renuntiantes saeculum (http://pinakes.irht.cnrs.fr/rech_oeuvre/resultOeuvre/filter_auteur/5279/filter_oeuvre/11041 Stephanus, Duobouniotis 193 (1913), 11, cfr. Darrouzès 1961, 1525, n. 3; cfr. anche Sauget 1964, 367-368)
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	заповѣди о ѿрекши(х) сѧ мира, и таже въ мирѣ
incipit	Пръвое збо, не имѣи причащенїа съ женами, тако да не сѣгориши въ ѿгнии(х)
explicit	и тако прѣбываи всегда страхом(м) бж̄їей. и всегда слоужа бѣи, о х(с)ѣ ісѣ̄б̄ г̄и нашемы. ем̄с же по(д)баеьтъ слава въ вѣкы аминѣ
osservazioni	cfr. anche Sauget 1964, 367-368; Il testo è numerato in margine come δ̄
carte	388v-394v
autore identificato	Isaias : Gzaeus
autore presente	тогож(д)е
titolo identificato	Asceticon (CPG 5555) 3; 4,5 l. 24 – 8 l. 9 (Isaias, Iordanitis 1911, 7-14; 21-25)

titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	заповѣди, бо́лшаа прѣвы(х). къ хотѣщійми сп(с)ти сѧ
incipit	Прѣж(д)е всего трѣвоуемъ цѣломъдріе. на всѣко готови сѧще
explicit	изрѣднѣ же глаголи съ слѣззми, прѣжде писаннѣхъ млтвѣхъ. Гѣ ꙗꙋ хѣ ты помощникъ ми бѣди. тако боу по(д)бае(т) слава въ вѣкы вѣквмъ аминь
osservazioni	la traduzione presuppone un testo greco un po' diverso dall'edizione di Isaias, Iordanitis 1911; compare anche come Stephanus : Thebaita <pseudo>, Constitutio ad omnes monachos, cfr. Darrouzès 1961, 1525; Sauget 1964, 367-368
carte	394v-400v
autore identificato	Ammonas
autore presente	
titolo identificato	Ammonae dicta (CPG 2381 Ammonas, Nau 1914, 455-458)
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	Ѡ оучительствѣ ѡца аминнѣхъ
incipit	Четыри вещи сѧтъ. и аще единѣхъ ѡ ни(х) иматъ члкъ, ни покаати сѧ можетъ, ни млтвѣхъ его пріемлетъ бѣ
explicit	и не глѣи ѡтнѣдъ безънѣждѣ. нѣ въсегда пои и блгославлѣи бѣ. тако тому слава въ вѣкы аминъ
osservazioni	Il testo è numerato in margine come ̅i
carte	400v-407r
autore identificato	Symeon : Iunior
autore presente	прп(д)бнаго ѡца нашего сѣмевна новаго бгослова, игоумена бывша монастырѣ ограды стго маманта
titolo identificato	Catecheses, 26 De poenitentia, et principio vitae solitariae (http://pinakes.irht.cnrs.fr/rech_oeuvre/resultOeuvre/filter_auteur/5309/filter_oeuvre/11112 ; DOC 2, 1675 [Orationes]; Symeon, Krivochéine, Paramelle 1965, 68-96)
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	Ѡ ПОУЧЕНІЯ КНИГЫ ПРП(Д)БНАГО(О) ѠЦА нашего сѣмевна новаго бгослова, игоумена бывша монастырѣ ограды стго маманта. о началожителствѣи зѣло полезно и сп(с)но. по(д)бно елма мирѣ ниже въ мирѣ ѡрекшіихъ сѧ. и къ иночьскому житію притекшіихъ(х) и оучително, новоначалнымъ рѣшително же съврѣшенѣниимъ

CAPILO 3

incipit	Братїа и ѿцї. всѣкъ члкъ, иже елма мира и таже въ мирѣ, всѣ(х) ѿрекыи сѧ
explicit	даваго ти даръ ст҃го своего и животворящаго д҃ха. емоу же по(д)баеть всѣка слава чьсть и поклонѣнїе. ннѣ и пр(с)но и въ вѣкы вѣкω(м). аминь
osservazioni	Il testo è numerato in margine come 51
carte	407r-409v
autore identificato	Nicephorus : Athonitus
autore presente	ст҃го сїмеона новаго б҃гослова
titolo identificato	De sobrietate et custodia cordis (http://pinakes.irht.cnrs.fr/rech_oeuvre/resultOeuvre/filter_auteur/4760/filter_oeuvre/8696 ; PG 147, 945-996 cfr. Rigo 2008, 425-428 [cfr. Rigo 1991])
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	о млтвѣ
incipit	Въходъ шврѣте дїаволь съ вѣсы своими ѿнелиже ѿ рана и ѿ бѧ ѿгнана за прѣслоушанїе съдѣла члка словесное всѣкого члка поколѣвати и въ ноци и въ днѣ мыслєно
explicit	ими же всѣ твоя прин(о)шенїа пода(с). и хошеши прилти, о х(с)ѣ їсѣ гїи нашємь. съ ним же ѿцѣоу коупно и ст҃моу д҃хоу слава и дръжава. чьсть и поклонѣнїе въ вѣкы вѣкωмь. аминь
osservazioni	qui solo PG 147, 959-966; inizia con una citazione di Simeone: in realtà è pseudo Simeone: cfr. Rigo 2008, 425; Symeon, Darrouzès 1980, 193-196
carte	409v-416r
autore identificato	Symeon : Iunior <pseudo>
autore presente	тогож(д)ѣ
titolo identificato	Methodus de sancta oratione et attentione (Hausherr 1927, 150-172)
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	о млтвѣ
incipit	Трїи сж(т) вѣниманїа, и млтвы шбрази. ими же д҃ша възводит сѧ или низводит сѧ
explicit	таже за съврѣшеное къ бѣоу вѣниманїе или ѿлжченїе, врѣ(х) храмoу

	ПРОТАГНЕНЪ. И ТАКО ДЪХОВНИИ ХРАМЪ СЪВРЪШИМЪ.
osservazioni	ci sono titoli anche per la seconda e la terza parte
carte	416r
autore identificato	
autore presente	
titolo identificato	Apophthegmata patrum, Quaestiones et responsa senum de tentationibus, 1 (CPG 5564 BHG 1444e)
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	въпро(с) [...] ѿвѣ(т)
incipit	Како подобаетъ инокоу быти въ келїи.
explicit	Ѣже оукланѣти сѧ ѿ члчьскаго разоумѧ, да помыслѧ оупразнившю сѧ, разоумь ѣжїи въселитсѧ
osservazioni	
carte	416r
autore identificato	Macarius <pseudo>/Symeon
autore presente	
titolo identificato	Opusculum I, 4 (CPG 2413 (1); PG 34, 854 ll. 37-45)
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	въпро(с) [...] ѿвѣ(т)
incipit	Что оубо мы иже никако же въше(д)ше въ ср(д)це оумо(м), како начнемъ
explicit	и всѣми заповѣдными добродѣтелими, възможемъ злоучити прошенїе
osservazioni	
carte	416r
autore identificato	
autore presente	
titolo identificato	Apophthegmata patrum, Dialogus de contemplatione, 18-19 CPG 5565 BHG ⁿ 1448rb
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	въпро(с) [...] ѿвѣ(т)
incipit	Како можетъ кто всегда млѣти сѧ, изнемагаетъ во тѣло въ слоужбѣ

explicit	ѡще гаси, аще пїеши, аще въ пѣтъ ходиши, аще дѣло твориши, не ѡстѣпаи ѡ мѣтвы
osservazioni	
carte	416r-422r
autore identificato	
autore presente	
titolo identificato	Apophtegmata Patrum, Svodni Patericon (CPGs 5614) qui Eremin 1927: nn. 172-192
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	Главизны ѡца макара. и прочїи(х) стѣи(х)
incipit	Рече авва макаръ. не по(д)бае тѣ хрїстїанїноу ѡклеветавати, или ѡсѣждити, или ѡсѣждати кого
explicit	и бл҃гочѣтижа мѣдрѡстѣ, тако въсесѣжеженїе принесе бѣмь
osservazioni	Il testo è numerato in margine come зї vedi <i>Athos Zogr</i> 83, nn. 139-154; 161; 155-160; 162-165; 168-175 (incipit in Nikolova 1980, 391-392) cfr. Veder 1981, 62: “Un lot de 41 pièces extraites des <i>Homélie</i> s du Pseudo-Macaire / Syméon, de l' <i>Asceticon</i> de l'abbé Isaïe et du <i>De Oratione</i> de Nil, y inclus une partie des pièces publiés du Cod Karakallou 251 par DRAGUET 1965; mss: <i>SkP</i> CP2 (f. 57v-59), EF 3 (f. 132-160), et les mss de la compilation slave de récits édifiants connue sous le nom de <i>Svodnyj Paterik</i> (ch. 172-208 de EREMIN 1927: 85-101)”.
carte	416rv
incipit	Рече авва макаръ. не по(д)бае тѣ хрїстїанїноу ѡклеветавати, или ѡсѣждити, или ѡсѣждати кого
identificazione	Eremin 1927, n. 172
carte	416v
incipit	Рече пакы. мнѡзи оубо сѣтъ ѡ на(с) чѣтѣще вже(с)твное писанїе
identificazione	Eremin 1927, n. 173
carte	416v-417r
incipit	Рече пакы. оупо(д)ви сѡ оубѡ подвижали сѡ, въ мирѣ семѣ
identificazione	Eremin 1927, n. 174
carte	417r

<i>incipit</i>	Рече пакы. такоже земледѣлатель сада лозы мнѡгы
<i>identificazione</i>	Eremin 1927, n. 175
<i>carte</i>	417rv
<i>incipit</i>	Рече пакы. такоже злато съ землехъ смѣшено ю(с)
<i>identificazione</i>	Eremin 1927, n. 176
<i>carte</i>	417v
<i>incipit</i>	Тѣниж(д)е ре(ч). тѣло члѣе, црѣковъ ю(с) бѣжїа
<i>identificazione</i>	Eremin 1927, n. 177
<i>carte</i>	417v-418r
<i>incipit</i>	Тѣж(д)е ре(ч). прѣстоль бж(с)тва ѡмъ нашъ ю(с)
<i>identificazione</i>	Eremin 1927, n. 178
<i>carte</i>	418r
<i>incipit</i>	Рече пакы. такоже жена имѡщи сѣна прѣмѣдра единородна
<i>identificazione</i>	Eremin 1927, n. 179
<i>carte</i>	418rv
<i>incipit</i>	Рече пакы. дїаволь оубо ю(с) жезлъ наказанїа
<i>identificazione</i>	Eremin 1927, n. 180
<i>carte</i>	418v-419r
<i>incipit</i>	Рече пакы. тако же оубѡ тѣло приѡпцажъ сѡ иномиѡ тѣлеси
<i>identificazione</i>	Eremin 1927, n. 181
<i>carte</i>	419r
<i>incipit</i>	Рече пакы. тако же сѣнце сїаа и вѣтръ дышѡ и оубо вѣтръ
<i>identificazione</i>	Eremin 1927, n. 182
<i>carte</i>	419rv
<i>incipit</i>	Рече пакы. тако же члѣкъ зрѡ ѡрла летаща
<i>identificazione</i>	Eremin 1927, n. 183
<i>carte</i>	419v
<i>incipit</i>	Рече пакы. блаженъ инѡкъ прѣшедыи страшнаа мѣста

CAPITOLO 3

<i>identificazione</i>	Eremin 1927, n. 184
<i>carte</i>	419v-420r
<i>incipit</i>	Рече паки. подобаетъ члѣоу по всѣ часы посѣщати свое ср(д)це
<i>identificazione</i>	Eremin 1927, n. 185
<i>carte</i>	420r
<i>incipit</i>	Тъж(д)е рече. тако же ниць кто иного богатство исчитаѣ сам же
<i>identificazione</i>	Eremin 1927, n. 186
<i>carte</i>	420v-421r
<i>incipit</i>	Тъж(д)е рече(ч). ег(д)а бѣ слышиши тако хс̄ съниде въ адъ
<i>identificazione</i>	Eremin 1927, n. 187
<i>carte</i>	421rv
<i>incipit</i>	Бра(т) въпроси старца глѣ. почто забы ма бѣ и ѿвращаетъ сѣ мѣтвы моѣа
<i>identificazione</i>	Eremin 1927, n. 188
<i>carte</i>	421v-422r
<i>incipit</i>	Рече паки. помѣимъ бѣ тако да просвѣтитъ очи ср(д)цѣ наши(х)
<i>identificazione</i>	Eremin 1927, n. 189
<i>carte</i>	422r
<i>incipit</i>	Рече старецъ аще стра(х) бѣи въ ср(д)ци и мамы
<i>identificazione</i>	Eremin 1927, n. 190
<i>carte</i>	422r
<i>incipit</i>	Тъж(д)е рече. братіе стажамъ не(с)нѣа мждрость
<i>identificazione</i>	Eremin 1927, n. 191
<i>carte</i>	422r
<i>incipit</i>	Рече паки. подражамъ трѣ отроки и пеці стр(с)тѣи
<i>identificazione</i>	Eremin 1927, n. 192
<i>carte</i>	422r-428r
autore identificato	
autore presente	
titolo identificato	Apophtegmata Patrum, Svodni Patericon (CPGs 5614) qui Eremin 1927:

	nn. 193-208
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	ГЛАВЫ ПИМІНОВЫ
incipit	Рече авва пимїнъ. такоже источникъ имѣжъ смрадъ многоъ
explicit	Сице ево мѣз(д)жъ свожъ ѿ гѣ бѣ прїимеши испльнено, рекшаго, еже сътвориете моиъ братїамъ нищїимъ, мнѣ сътвориете
osservazioni	è il seguito dell'unità precedente; alcuni apoftegmi sono stati identificati in Isaias, Draguet 1965 e sono stati contrassegnati con la lettera K e il numero progressivo dell'edizione
<i>carte</i>	422rv
<i>incipit</i>	Рече авва пимїнъ. такоже источникъ имѣжъ смрадъ многоъ
<i>identificazione</i>	Eremin 1927, n. 193 = K 1
<i>carte</i>	422v-423r
<i>incipit</i>	Ре(че) авва макаръ. такоже пещера темна жилище гадовомъ бываетъ
<i>identificazione</i>	Eremin 1927, n. 194 = K 2
<i>carte</i>	423r
<i>incipit</i>	Рече авва isaia. тако же мрѣвѣи въ гробѣ ѿ чрѣвїи сънѣдаетъ сѧ
<i>identificazione</i>	Eremin 1927, n. 195 = K 5
<i>carte</i>	423rv
<i>incipit</i>	Тѣж(д)е рече. ѿ пѣти(х) стрстѣи бранъ влѣда оумножаетъ сѧ
<i>identificazione</i>	Eremin 1927, n. 196
<i>carte</i>	423v
<i>incipit</i>	Тѣж(д)е рече. такоже смилаѣъ съплетъ сѧ дрѣвоу и исосуаетъ пло(д) его
<i>identificazione</i>	Eremin 1927, n. 197 = K 6
<i>carte</i>	423v
<i>incipit</i>	Рече авва isaакъ игѣмень ски(т)скыи. инокъ сѣдѣи на трапезѣ
<i>identificazione</i>	Eremin 1927, n. 198 = K8 (ma abbreviato)
<i>carte</i>	423v-424r
<i>incipit</i>	Рече старецъ. тако сѣдѣшѣ ми нѣкогда съ щѣмъ ѿванномъ коловомъ
<i>identificazione</i>	Eremin 1927, n. 199 = K 10
<i>carte</i>	424r-425r

<i>incipit</i>	ПОВѢДА НАМЪ АВВА ПЕТРЪ ОУЧЕНИКЪ ЩЦА ИСАЇА. ТАКО ВЪПРОСИ(Х) ЩЦА МОЕГО ИСАЇА ГЛА
<i>identificazione</i>	Eremin 1927, n. 200
<i>carte</i>	425r
<i>incipit</i>	Рече авва исаїа. хотѣи спѣсти еѡ, ѿ празн(о)словїа да прѣстанѣ(т)
<i>identificazione</i>	Eremin 1927, n. 201 = Isaias : Gazeus, Excerpta (Isaias, Iordanitis 1911, 221 l. 32 – 222 l. 7)
<i>carte</i>	425rv
<i>incipit</i>	Рече стѣи нилъ. стѣи вѣкѣ покаянїа, онъ въз(д)анїа
<i>identificazione</i>	Eremin 1927, n. 202
<i>carte</i>	425v
<i>incipit</i>	Тъж(д)е рече. братїе. гаже ище(т) бѣ ѿ на(с), сїа и творѣмъ
<i>identificazione</i>	Eremin 1927, n. 203
<i>carte</i>	425v-426r
<i>incipit</i>	Тъж(д)е рече. братїе. нездешнаѡ ища(м) славы ни плѣти промысла
<i>identificazione</i>	Eremin 1927, n. 204
<i>carte</i>	426r-427v
<i>incipit</i>	Бра(т) прїиде къ щцоу нилѡ, и гле(т) емоу. что сътвори авва тако помышленїа
<i>identificazione</i>	Eremin 1927, n. 205
<i>carte</i>	427v
<i>incipit</i>	Бра(т) въпроси старца глѡ. что сътвори(ѡ) ѡче тако не дѣлаѡ ничьсого
<i>identificazione</i>	Eremin 1927, n. 206
<i>carte</i>	427v-428r
<i>incipit</i>	Бра(т) въпроси старца глѡ. аще есмь на мѣстѣ и прїидетѣ ми
<i>identificazione</i>	Eremin 1927, n. 207
<i>carte</i>	428r
<i>incipit</i>	Рече ѿцѣ исаїа. аще призовеши ница оупоконти его бѡ ра(д)
<i>identificazione</i>	Eremin 1927, n. 208
<i>carte</i>	428r-432v
autore identificato	Apophthegmata patrum

autore presente	ωца̃ исаїа
titolo identificato	Collectio systematica (Skitskij paterik), O:1 (CPG 5610), cfr. Veder 2005, 282 = Arophtegmata, (2) Collectio anonyma CPG 5561, J 764 = De Marco (vel Macario) et monachis septem BHG ⁴ 1445ra
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	
incipit	Ѓѡцѣ исаїа повѣда намъ. тако сѣдѡщюу ми нѣког(д)а близѣ стѣго ωца̃ макаріа. прїидошѣ ѣ братїи ѡ александриа, искѡшающе его и глѡще
explicit	разоумѣвнѣмъ братїе моа бл(с)веннаа, тако и ѡ празнѣ слово дамы гѣви
osservazioni	
carte	432v-436v
autore identificato	Macarius <pseudo>/Symeon
autore presente	стѣго макаріа
titolo identificato	Opusculum I, 9 (da metà)-12 (CPG 2413 (1); PG 34, 828, l. 56-836) = Sermones LXIV (Typus I = collectio B) (CPG 2410), Homilia 8
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	слово, о съврѣшеннѣи и истиннѣи мѡтвѣ
incipit	Доброу естъ постѣ. бдѣнїе. странничѣство. нѣ сна ещѣ, житїа сж(т) блга. ѡбачѣ чинъ хрїстїаномъ вънатрѣ ю(с) снхъ
explicit	зриши ли тако гѣ хощѣтъ, и самии члѣци не хотѡтъ приближити сѡ бѣи и ѡбрѣсти мл(с)тъ; емѡ же слава въ вѣкы ами(н):
osservazioni	
carte	436v-437v
autore identificato	Macarius <pseudo>/Symeon
autore presente	
titolo identificato	Sermones LXIV (Typus I = collectio B) (CPG 2410), Homilia 4,10-11
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	
incipit	Вѣпрошень бы(с) великыи макаріе. ты очѣ въ коемъ прѡслѣ еси ннѣ, рѣци намъ. ѡвѣща. Ѣ знаменїемъ честнаго и живѡтворащаго кр(с)та

CAPILO 3

explicit	се҃го ра(д) глѣ(т) такоуѣи члѣвѣтъ, тако нѣсмѣтъ ѿнж(д) вѣ(с) свобѡ(д)
osservazioni	Il blocco fino a 441r è presentato come un unico testo.
carte	437v-439v
autore identificato	Macarius <pseudo>/Symeon
autore presente	
titolo identificato	Sermones LXIV (Typus I = collectio B) (CPG 2410), Homilia 63,1,1-4; 63,2,2 (l. 1) -3 (l. 4); 63,3,6 (ll.1-; 4); 63,4,5 (l. 11) – 7 (l. 6)
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	
incipit	Словѡ цр(с)твѣа проповѣданное ѿ проповѣдни(к) истинѣ члдоу цр(с)твѣа проповѣдите и глѣйте тако же рече г҃ь. влѣтъ дано естъ вѣ(д)ти таинны цр(с)твѣа бж҃ѣа
explicit	слава бл҃госръдїюу е҃го и неисповѣдимѣи любви
osservazioni	il testo è presentato come continuazione del precedente senza soluzione di continuità
carte	439v-440r
autore identificato	Macarius <pseudo>/Symeon
autore presente	
titolo identificato	Sermones XLIII (CPG 2412), 1,1 (l. 38) – 2 (l. 5); 2 (l. 31) – 3 (l. 2)
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	
incipit	Иѡ братїа оучѣщаа сѧ цр(с)твѣѧ не(с)номоу, вѣсег(д)а трѣвоужть наставникъ
explicit	вѣ истинѣ бѡ тако не вѣсте неплѣннаа гажѣ сжть на небсехѣ. и непрѣходинаа
osservazioni	il testo è presentato come continuazione del precedente senza soluzione di continuità
carte	440r
autore identificato	Macarius <pseudo>/Symeon
autore presente	

titolo identificato	Sermones XLIII (CPG 2412), 7, 6 (ll. 27-36)
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	
incipit	Бѣси хрїстїанѣ мнѣтъ себе быти исповѣданїа ради вѣры иже въ х̄а, или и за малы нѣкыѣ добродѣтели
explicit	сѣ ржкама дш̄евныма нескѣдно оумомъ ѡсѡзѡжше, си и сжть истиннии хрїстїанѣ
osservazioni	il testo è presentato come continuazione del precedente senza soluzione di continuità
carte	440rv
autore identificato	Macarius <pseudo>/Symeon
autore presente	
titolo identificato	Sermones XLIII (CPG 2412), 8, 1 (ll. 1-20)
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	
incipit	Сии естъ новыи завѣтъ. сѣ естъ законъ дх̄а иже въ ср(д)цихъ пишемыи. проповѣданныи ѿ пр(о)ркѣ. въ семь законѣ пло(д) принадлеать дша плоды прав(д)ѣ и живеть ѡ вѣѣ жизни вѣчнжл. иже оубѡ не прижтъ блг(д)тъ ѿ ба, и иже кто не оуповаи прїжтъ даръ ст҃го дх̄а
explicit	Єлицѣ вѡ дх̄омъ бжнемъ водаѣ сѡ, сии снѡвѣ бжїи сжтъ
osservazioni	il testo è presentato come continuazione del precedente senza soluzione di continuità
carte	440v-441r
autore identificato	Macarius <pseudo>/Symeon
autore presente	
titolo identificato	Sermones XLIII (CPG 2412), 15, 1 (ll. 1-19)
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	
incipit	Иже сжтъ х(с)ви достонни(и) хрїстїанѣ, не ѿ писании навѡцажтъ и глѣтъ

explicit	аще въ снн рѣ(ч) оумлѣчатъ, каменїе възвѣпїетъ, прѣ(д)гладаше гѣ
osservazioni	il testo è presentato come continuazione del precedente senza soluzione di continuità
carte	441r
autore identificato	Macarius <pseudo>/Symeon
autore presente	
titolo identificato	Sermones LXIV (Typus I = collectio B) (CPG 2410), Homilia 2,12,18
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	
incipit	Потѣшимъ сѧ оубо братїе въсѣхъ силохъ себе гѣви ѿдати. ѿ въсѣкого земнаго искоуса и въсѣкохъ похоти
explicit	и тѣмъ въсѣа злобы избавденїе прїемше, и конечнѣе ѿсѣпше сѧ и непорочни блг(д)тихъ оустроивше сѧ, вѣчнѣи жизни наслѣдници бжде(м). ѡ х(с)ѣ ісѣ гѣи нашемъ. емоуже слава и дрѣжава съ безначалнымъ его ѿцѣмъ и прѣстѣмъ и бл҃гымъ и живѡтвѡрщїимъ его дх҃омъ, и нинѣ и пр(с)но и въ вѣкы вѣкѡ(м). амин(н):
osservazioni	il testo è presentato come continuazione del precedente senza soluzione di continuità
carte	441v
autore identificato	Anastasius : Sinaita
autore presente	Сѣтѣо анастасїа
titolo identificato	Questiones et Responsiones, 24 (CPG 7746)
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	въпро(с) [...] ѿвѣ(т).
incipit	Что есть еже непрѣстанно молити сѧ. не бо есть мощно чл҃коу домомъ и чл҃ды пекжшоу сѧ, и въ мирѣ живжшоу, непрѣстанно мїлїти сѧ. ѿвѣ(т). Не въсѣкои ѡ словеснѣи мїлїтѣвѣ се апл(с)ь рече
explicit	и на пжти. и на трапезѣ. и на трѣжици. и на въсѣкомъ мѣстѣ, можетъ ср(д)це молити сѧ
osservazioni	
carte	441v-442r

autore identificato	Palladius
autore presente	
titolo identificato	Historia lausiaca (CPG 6036 BHG 1435-1438v), 58,3-4 (ll. 23-37)
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	палладіево
incipit	Діюклитъ нѣкто бѣше постникъ въ Фивандѣ ѿ граматикѣ прѣвѣе. послѣж(д)е въдавъ себе въ философскаа
explicit	прилоучивши сѧ дша въ законѣ бл҃гочыстнѣ бж(с)тв(н)ѣ мысли, съ богомъ есть
osservazioni	
carte	442rv
autore identificato	Isaias : Gazaetus
autore presente	ѡца исаїа
titolo identificato	Asceticon (CPG 5555) estratto: 25,1-2 Isaias, Iordanitis 1911, 151-153
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	
incipit	Члѣкъ аще не оставитъ въсѣѣко дѣиство мира сего, не можетъ слоужити бѡу. неѡ слоужба бѡу есть, еже не имѣти намъ въ оумѣ странн(о) что. вънегда молити сѧ
explicit	оубв въ бсѣ дѣланіемъ, прѣбждеть и бѣ въ немъ видѣніемъ
osservazioni	traduzione piuttosto libera oppure presuppone un testo greco diverso dall'edizione
carte	442v-443r
autore identificato	
autore presente	макарїа великаго
titolo identificato	
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	
incipit	Єлики же лѣнивы и немжжествы дша и славы, иже аще въ плъти полоучатъ ѡщпеніе ср(д)ца ѡчисти а не съвршениѣ
explicit	и не спо(д)вишж сѧ дароу, егда коли венажжт сѧ за съвршенїа разоумѣ.

CAPITOLO 3

	и сѣтнаго мнѣнїа ихъ кыченїе
osservazioni	
carte	443rv
autore identificato	Theodorus : Studites
autore presente	ѳеѡ(д)ра стѣдита
titolo identificato	Parva Catechesis, 84 ll. 40-56 (http://pinakes.irht.cnrs.fr/rech_oeuvre/resultOeuvre/filter_auteur/5384/filter_oeuvre/11563 ; Possinus 1683, 314, IV)
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	
incipit	Подвигнѣм сѧ оубѡ вратїе. и въсеж силож оукрѣпим, сѧ по дрѣжавѣ крѣпости иже въ на(с) дѣа
explicit	теченїе скончашъ. вѣрж съблюдохъ тѣм же ищждит (?) ми сѧ правдѣ вѣнецъ
osservazioni	
carte	443v
autore identificato	Johannes : Carpathius
autore presente	карпаѳїа
titolo identificato	Capita hortatoria ad monachos in India (CPG 7855), 52 (Philokalia, I, 287; PG 85, 801a)
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	
incipit	Многа подвига и врѣмене потреба, въ молтва(х). како да веращемъ несъмѣжтное оума оустроение
explicit	въ нем же живеть х̄с̄, како же рече(ч) ап(с)лъ. или не вѣсте како х̄с̄ живеть въ васъ
osservazioni	la citazione si trova anche nel “Trattato sulla custodia del cuore” di Niceforo l'Athonita (cfr. Rigo 2008: 425)
carte	443v
autore identificato	
autore presente	великаго василїа
titolo identificato	

titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	
incipit	Ико же не въ ржкотворенныхъ цр̃кѣхъ живеть х̃с, сице ни въ образовани нѣкихъ изданихъ оумныхъ
explicit	нж еще зръцало имацион и гаданне
osservazioni	
carte	443v-444v
autore identificato	Marcus Eremita
autore presente	марковъ
titolo identificato	Opusc. IV. De baptismo (CPG 6093 PG 65, 985-1028): qui 11, ll. 27-32 (с. 261v ll. 3-9); 58-79 (сс. 261v l. 9-с. 262r l. 7); parte non identificata (с. 262r ll. 7-17)
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	
incipit	заповѣдь намъ въземшемъ ни ѡ часомъ же пици сѡ нж въсѣцѣмъ храненіемъ, блюсти свое срд(д)це
explicit	въ врѣмѣ же чистыхъ млтвы, врдити обыкнѣ
osservazioni	
carte	444v
autore identificato	Nilus : Ancyranus ?
autore presente	нилъ
titolo identificato	
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	
incipit	Иже оубо вънѣмъ мысли своеѡ бывши оумъ вънегда молит сѡ, тако же съ невѣстож женихъ
explicit	или кто наставитъ ма дондеже не възрѣтими на соуетнаѡ и гнѣвы лѣжныѡ въ молтвѣ
osservazioni	
carte	444v-445r

CAPITOLO 3

autore identificato	Maximus Confessor
autore presente	
titolo identificato	Capita de Caritate, 71-72 (CPG 7693 PG 90,960-1080)
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	
incipit	Х҃с естѣ скрѡвищ(е) иже на селѣ съкрѡвеное ср(д)ца твоего
explicit	ег(д)а любвиа и въздрѣжаніемъ себе ѡчиститѣ. и толѣма множае, елико чистотѣж простиражтѣ
osservazioni	
carte	445r
autore identificato	
autore presente	Феодора стоудита
titolo identificato	
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	
incipit	Приидѣте вънидѣмъ въ клѣтъ дѣшевижа. гѣви мѣтвины въз(д)ажше и пѣжше
explicit	скрижали приешше заповѣди вънѣтрѣ тако же мѡѣси. славож блистающа лицемѣж любви егѡ
osservazioni	
carte	445r
autore identificato	
autore presente	маѣимъ
titolo identificato	
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	
incipit	Науучивыи сѧ копати рѣвенники дѣканіемъ и видѣніемъ такоже патрїарси, таже въ немъ добродѣтели и разоумѧ
explicit	еже оубо пижше, ѡбращемъ вънѣтрѣ себе сѣще скрѡвищаеж
osservazioni	tutto il testo:

	<p>Наоучивши сѧ копати рьвенники дѣканіемъ и видѣніемъ такоже патріарси, таже въ немъ добродѣтели и разума х̄а вънѣтрѣ въращеши источника жизни. ѿ него же пившемъ намъ, прѣмудрость съзываетъ гл̄аши. пїи воды ѿ своихъ стѣденець источника. еже оубо пиюще, въращемъ вънѣтрѣ себе сѧще скровища еж</p>
carte	445rv
autore identificato	Isaac Ninivita
autore presente	исааковъ
titolo identificato	Sermones ascetici et epistulae (CPG 7868) estratto da 30 (Versione slava B 2, cfr. A2; cfr. Granstrom-Tichomirov 2007: 175; Isaac, Theotokis 1770, 187 l. 22-188 l. 2)
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	
incipit	Поспѣши сѧ вънѣти въ клѣть сѧща вънѣтрѣ тебе. и оузриши клѣть небсѧ
explicit	и въращеши тамо въсхож(д)енїа въ нихъ же въсхвдѣти възмощеши
osservazioni	la citazione si trova anche nel “Trattato sulla custodia del cuore” di Niceforo l'Athonita (cfr. Rigo 2008: 425)
carte	445v-446r
autore identificato	Macarius <pseudo>/Symeon
autore presente	сѧго макаріа великаго
titolo identificato	Homiliae spirituales L (Typus II = collectio H) (CPG 2411; PG 34, 449-882), 49 (qui ll. 1-29)
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	
incipit	ѡще кто изше(д) ѿ своихъ и ѿрек сѧ мира въсего. и пищѧ мира измѣн сѧ. и имѣнїи. и ѡца и матере, гл̄а ради
explicit	тако же гл̄ рече. върѡжи въ мѧ, прѣиде ѿ сѧмрѣти въ живѡ(т). поне(ж) есть друкѧ сѧмрѣть ѿ ви(д)мыж. и инѣ живѡть ѿ ви(д)маго
osservazioni	
carte	446rv
autore identificato	Macarius <pseudo>/Symeon

CAPILO 3

autore presente	
titolo identificato	Homiliae spirituales L (Typus II = collectio H) (CPG 2411, PG 34, 449-882), 15 (qui ll. 674-681)
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	
incipit	мнози бѡ ѡ вышнихъ испытающе, и хъждѡжъство дръжжще. и ѡ жити правѣ пекжще сѡ
explicit	за ѡмноженіе приводить члѣка въ явлены грѣхы на еже съдѣкатнихъ
osservazioni	il testo slavo sembra continuazione del precedente, senza soluzione di continuità
carte	446v-447r
autore identificato	Macarius <pseudo>/Symeon
autore presente	
titolo identificato	Epistula magna (qui Jaeger 1954, 241, ll. 11-22)
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	
incipit	Ико по(д)баеть дѣши чистити сѡ. не тѣкмо ѡ явленныхъ грѣхѡвѣ. сирѣчь. блѣда. татбы. оубїиства. чрѣвообызденїа. клеветы. лъжж. празнѡсловїа. вѣплѣ. смѣха. скрѣнствїа. сребрѡлюбїа. лихѡимьствїа
explicit	аще не въпрѣкы глѣмъ и съпротивѣ по(д)вигнем сѡ скрѣвеннымъ помыслѡмъ. на вѣсѣкъ ча(с) истѡзающе оумъ. да не смѣсит сѡ съ скрѣвенными стрѣтми
osservazioni	
carte	447rv
autore identificato	Gregorius : Sinaita
autore presente	
titolo identificato	Capita de oratione, 8 (http://pinakes.irht.cnrs.fr/rech_oeuvre/resultOeuvre/filter_auteur/4031/filter_oeuvre/5027 ; Beyer 1985, 81-88; Philokalia, IV, 80-88 = PG 150, 1329-1338; Rigo 2002, n. 5; Rigo 2008, 502-508)
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	

incipit	вѣпросъ. Что сътворишь тако прѣвобразуетъ сѧ вѣсь съ аггѣла свѣтоу, и прѣльщаетъ члѣка. ѿвѣ(т). Сего ради потребеж имать члѣкъ многа расжж(д)енїа
explicit	Сице и дшѧ. аще имать расжж(д)енїе, ѿ оумнаго чювства познаваеть также сжть ст҃го дх҃а дарованїа и сотонинска мьч҃танїа
osservazioni	è il capitolo 8: cfr. Macarius <pseudo>/Symeon, Sermones LXIV (Typus I = collectio B) (CPG 2410), Homilia 2,10
carte	447v
autore identificato	Macarius <pseudo>/Symeon
autore presente	тогожде
titolo identificato	Sermones LXIV (Typus I = collectio B) (CPG 2410), Homilia 3,3,9
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	
incipit	Горе дши ѿнои нерадѣшїи о ѿчищении землѧ ср(д)ца своего. ни молитъ бл(д)кж да ѿвалитъ неплодныи и съкрѣвенныи каменѣ и вѣсѣко дробное каменїе ср(д)ца своего
explicit	такъ не единъ дѣлаеши. естъ въ с тобож бж(с)твнаа сила съпоспѣшествоужши велии
osservazioni	
carte	447v-448r
autore identificato	
autore presente	
titolo identificato	
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	
incipit	Рѣ(ч) нѣкыи ѿ ѿцѣ. вѣж(д)ь тако зрѣни двѣ естѣ. едино по бл(д)годѣти. и другоє ѿ по(д)вигъ даемѡ
explicit	такъ мьч҃танїа сжть и дшѧ тѣщеславныи и прѣвѣзношени
osservazioni	
carte	448r
autore identificato	

CAPILOLO 3

autore presente	Філоѳеа
titolo identificato	
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	
incipit	ИЩЕ ВЪ ИСТИНѢ ОУБО ОДѢЛАТИ ВЪ СТОУДѢ ПОМЫШЛЕНІА ХУЩЕШИ И БЕЗМЛЪВСТВОВАТИ БЛГОУТИШНО
explicit	И ВЪ МАЛѢХЪ ДНѢХЪ, БЫВШЕЕ ОУЗРИШИ СИЕ
osservazioni	
carte	448r
autore identificato	Theodorus : Studites
autore presente	ѳеѡдѡра стоудита
titolo identificato	Parva Catechesis, 60 ll. 6;30-36 (http://pinakes.irht.cnrs.fr/rech_oeuvre/resultOeuvre/filter_auteur/5384/filter_oeuvre/11563 ; Possinus 1683, 312, II)
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	
incipit	Трѣзвеніа многа потреба и вѣннманіа и оуготовленіе ср(д)ца, еже wobуз(д)ати оумъ нашъ, не ѡводити сѧ въ іаже не по(д)баеть
explicit	ЕДИНЬ ПОКОН. И ЕДИНА СЛАДОСТЬ, ЕЖЕ ОЧИЩАТИ ДШЖ. И КЪ ВЕСТРАСТИОУ ВЪЗИРАТИ
osservazioni	
carte	448rv
autore identificato	
autore presente	карпаѳіево
titolo identificato	
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	
incipit	Еже како да не вихомъ глоумили сѧ ѡ чювствѣ прѣльцаемнн ѡ сѣтствѣ, добро вѣннмати глѧщомоу
explicit	ИБО СЛАВА ДЪЩЕРЕ ЦРѢВЫ ВЪНАТРЪДОУ

osservazioni	
carte	448v
autore identificato	Macarius <pseudo>/Symeon
autore presente	макариа великааго
titolo identificato	Homiliae spirituales L (Typus II = collectio H) (CPG 2411, PG 34, 449-882), 26 (qui II. 156-169)
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	
incipit	Доблестъ страдаца, се естъ. да въше(д) въ свое ср(д)це, сътворишь брань къ сатанѣ и възненави(д)тъ его. и повѣдивъ помышленїа его
explicit	оуже прѣлюбы сътвори съ неж въ ср(д)ци своемъ. естъ во блждѣ тѣломъ съвършаемъ. и естъ блждѣ дѣши причастивши съ сатанѣ
osservazioni	
carte	448v-449r
autore identificato	Isaias : Gazaesus
autore presente	сѣго исаїа
titolo identificato	Asceticon (CPG 5555) estratto: 25,10 ll. 6-15; 10, 1.22-11 l. 4 Isaias, Iordanitis 1911, 159-160
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	
incipit	По(д)бна естъ дѣша желѣзоу. и аще оублѣнитъ съ оръж(д)авѣтъ. егда же раж(д)ежетъ съ огньъ оочицаетъ е
explicit	что еи сътвори миръ. и како еж поустѣж оучини
osservazioni	
carte	449r-450r
autore identificato	Isaias : Gazaesus
autore presente	
titolo identificato	Asceticon (CPG 5555) estratto: 25,11 l. 34-12 l. 18; 14 l. 53-15 l. 3; 15 ll. 27-29 Isaias, Iordanitis 1911, 161-162; 165-166
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	

CAPILO 3

incipit	НѢВЪЗМОЖНО ОУБО ЕСТЬ ДѢШИ ВЪНИТИ ВЪ ЦР(С)ТВО, СИРѢЧЬ ВЪ ПОКОИ СНА БЖІА
explicit	или злато. или жилища. или сладость
osservazioni	
carte	450rv
autore identificato	Macarius
autore presente	сѣго макарія
titolo identificato	Epistula 2 (Gehin 1999, 111-112)
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	како по(д)баеть быти инокѣ
incipit	Помышлѣж оубо чадѣ по моемоу нравѣ тако сице длѣженъ естъ быти инокѣ, да сѣдѣ въ келіи свои, съвереть оумъ ѿ вѣсѣкож печали
explicit	единица въ троици познаваетъ сѣ. и тр(о)ца въ единствѣ знаетъ сѣ
osservazioni	Gehin 1999, 111-112 ll. 4-12; 23-26 poi una parte di testo che non ha corrispondente in greco
carte	450v
autore identificato	
autore presente	
titolo identificato	
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	
incipit	Да вѣдетъ же оубо бл҃говоленіемъ бж҃іемъ, мѣтвы твоѣ, прѣчисты и не съмѣтны. ѿ. ꙗ. ѡ. ѡ. (и) вечернѣ. павечерница же, и полоунощница
explicit	егда прилѣчитъти сѣ, тѣ чинъ скончан ихъ, а не прѣстѣпан
osservazioni	nel manoscritto è presentato all'interno di un testo attribuito a Macario
carte	450v
autore identificato	Macarius <pseudo>/Symeon
autore presente	
titolo identificato	Preces CPG 2416 qui PG 34,445 l. 32-448 l.3
titolo presente (o aggiunto, o	

elaborato)	
incipit	Молѣ же сѣ сице на къ иж(д)о ча(с) п'кнїа твоего гл̄а, бж̄е ѡц'ксти мѣ
explicit	и въсхвалѣ имѣ твое ст̄ѡе ѡц̄а и сн̄а и ст̄г̄о дх̄а. нн̄ѣ присно и въ в'ккы в'ѣкѡмь, аминь
osservazioni	
carte	450v-451r
autore identificato	
autore presente	
titolo identificato	
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	
incipit	ИДЕНИЕ ЖЕ ТВОЕ, ДА БЖДЕТЬ СИЦЕВО. ЕЖЕ НЕНАСЫТИТИ Сѣ ВЪ ПР'БЫЩЕНІЕ
explicit	АЩЕ МОЩНО ЕСТЬ, НЕ ПРИКАСАИ Сѣ ПИЩИ. РАЗВ'Ѣ АЩЕ ВЪЖЖ(д) ДА ВСѣ ИСПИШИ ВОДЖ.
osservazioni	nel manoscritto è presentato all'interno di un testo attribuito a Macario
carte	451rv
autore identificato	Evagrius : Ponticus
autore presente	ѡц̄а нн̄а
titolo identificato	Rerum monachalium rationes, 10 (CPG 2441 PG 40, qui 1261 l. 56 – 1264 l. 15)
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	
incipit	АЩЕ ЛИ ЖЕ ПО ПРИЛОУЧАЮ СР'БТЕНІЕ БРАТІИ БЖДЕТЬ, ЕСТЬ ПОТР'Бѣ ІАКО ТИ И ДВАЦИ И ТРИЦИ ГАСТИ НЕОУНЫВАННИ СКР'БИ
explicit	ѡпоустѣ его и пакы начьни ежѣ по б̄с'к пооученіе свое
osservazioni	
carte	451v-452r
autore identificato	Evagrius : Ponticus
autore presente	
titolo identificato	Rerum monachalium rationes, 9 (CPG 2441 PG 40, qui 1261 ll. 13-47) = Apophtegmata, (1) Collectio alphabetica, Evagrius 1 (CPG 5560 BHG

	1443-1444c PG 65, qui 173) = Apophthegmata, (3) Collectio systematica, III, 3+5 (CPG 5562 BHG 1442v Guy 1993, 148-152) l'apoftegma compare in traduzione slava, ma attribuito a Evagrio, nella <i>Collectio systematica (Skitskij paterik)</i> (CPG 5610), cfr. Veder 2005, 263, che lo presenta come 3:5 (altra traduzione o redazione).
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	
incipit	Рѣ(ч) стѣи ниль. сѣдѣ въ келїи свои, съвѣри си оумъ. помѣни днь смртныи. помышлѣи бѣдѣ. прими волѣзнь
explicit	яко да понѣ сихъ памятиж, нечистыхъ и пакостныхъ(х) избѣжиши помышленїи.
osservazioni	
carte	452v-454r
autore identificato	Evagrius : Ponticus
autore presente	тогож(д)ѣ ѡца нила
titolo identificato	De octo spiritibus malitiae (CPG 2451 PG 79, 1145-1164) (sentenze estratte)
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	
incipit	ѡ обѣздѣни. Началѡ пло(д)нѡсноу цвѣть. и началѡ дѣланїюу възрѣж(д)анїе
explicit	и еже въсѣ творити съ мнозѣмъ тѣщанїемъ и страхомъ бжїемъ
osservazioni	altri titoli presenti per le diverse parti: о влж(д)ѣ, ѡ сребролюбїи, о гнѣ(в), ѡ печали, о лѣности
carte	454v-459r
autore identificato	
autore presente	
titolo identificato	Apophthegmata Patrum, Collectio systematica (Skitskij paterik; CPG 5610), L (cfr. Veder 2005, 281-282; Veder 1981, 58-59)
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	главы словъ. ажѣ посла авва мѡѡси, къ аввѣ пїминоу. и хранѣи тѣхъ, избавлѣет сѣ ѡ мжкы. и почнетъ идеже съвѣщаеть сѣсти или въ поустыни. или посрѣдѣ члѣкъ. глава ѧ

<i>incipit</i>	Рѣ(ч) старецъ. тако длъженъ естъ члѣкъ оумрътвити себе ѿ ближнѣго своего
<i>explicit</i>	вѣса члѣкъ тако единого зрѣти. и клеветъ ѡшаати са.
<i>osservazioni</i>	segue identificazione dei vari apoftegmi
<i>carte</i>	454v
<i>incipit</i>	Рѣ(ч) старецъ. тако длъженъ естъ члѣкъ оумрътвити себе ѿ ближнѣго своего
<i>identificazione</i>	L:2 (ma incipit corrisponde alla versione di Veder 1981, 58, L:1), Apophthegmata, (1) Collectio alphabetica CPG 5560, Moses 14 (1)
<i>carte</i>	454v
<i>incipit</i>	Паки рѣ(ч). тако члѣкъ длъженъ естъ оуморити себе ѿ вѣсѣкыѡ лѣкавыѡ
<i>identificazione</i>	L:3 (ma incipit corrisponde alla versione di Veder 1981, 58, L:2), Apophthegmata, (1) Collectio alphabetica CPG 5560, Moses 15 (2)
<i>carte</i>	454v
<i>incipit</i>	Рѣ(ч) старецъ. аще не члѣкъ имать себе въ ср(д)ци своемъ
<i>identificazione</i>	L:4 (ma incipit corrisponde alla versione di Veder 1981, 58, L:3), Apophthegmata, (1) Collectio alphabetica CPG 5560, Moses 16 (3)
<i>carte</i>	454v
<i>incipit</i>	Рѣ(ч) старецъ. аще не съгласит са дѣла съ мѣтвѡѡ
<i>identificazione</i>	L:5a (ma incipit corrisponde alla versione di Veder 1981, 58, L:4), Apophthegmata, (1) Collectio alphabetica CPG 5560, Moses 17 (4a)
<i>carte</i>	454v-455r
<i>incipit</i>	Въпроси паки братъ. что естъ помагающе члѣкоу въ всѣхъ скръвехъ егѡ
<i>identificazione</i>	L:5b-6 (ma incipit corrisponde alla versione di Veder 1981, 58, L:5), Apophthegmata, (1) Collectio alphabetica CPG 5560, Moses 18ab (4b-5)
<i>carte</i>	455r
<i>incipit</i>	Глѣ братъ старцоу. что длъженъ естъ члѣкъ въ вѣ(сѣ)комъ искоушенїи нахѡдѡщи нанъ
<i>identificazione</i>	L:7 (ma incipit corrisponde alla versione di Veder 1981, 59, L:6), Apophthegmata, (1) Collectio alphabetica CPG 5560, Moses 18c (6)
<i>carte</i>	455r-456r
<i>incipit</i>	Рѣ(ч) бра(т). се нѣкто виѡ раба своего ѡ грѣсѣ егѡ же сътвори
<i>identificazione</i>	L:8 (ma incipit corrisponde alla versione di Veder 1981, 59, L:7),

	Apophthegmata, (1) Collectio alphabetica CPG 5560, Moses 18d-f (7)
<i>carte</i>	456r
<i>incipit</i>	РѸ(ч) старецъ. вѣжъ(д). аще естъ члѣкъ подвижникъ, нестажеть бѣъ ѿ него
<i>identificazione</i>	L:9, Apophthegmata, (2) Collectio anonyma CPG 5561, N 577
<i>carte</i>	456r
<i>incipit</i>	РѸ(ч) пакы. тако члѣкъ въкоушь сладости нестажателныѣ
<i>identificazione</i>	L:10, Apophthegmata, (2) Collectio anonyma CPG 5561, N 578
<i>carte</i>	456r
<i>incipit</i>	РѸ(ч) пакы. иже вещи не възненавидѣвыи, когда можетъ възн(Ѹ)навидити своѣ дшѣ
<i>identificazione</i>	L:11, Apophthegmata, (2) Collectio anonyma CPG 5561, N 579
<i>carte</i>	456r
<i>incipit</i>	РѸ(ч) пакы тѣж(д)Ѹ. аще творить члѣкъ вынѣ величати
<i>identificazione</i>	L:12, Apophthegmata, (2) Collectio anonyma CPG 5561, N 580
<i>carte</i>	456r
<i>incipit</i>	РѸ(ч) пакы. оубы тѣбѣ дшѣ, тако обыкла еси въпрашати тѣчиѣ слово бѣже и слышати въсегда
<i>identificazione</i>	L:13, Apophthegmata, (2) Collectio anonyma CPG 5561, N 581a
<i>carte</i>	456r
<i>incipit</i>	РѸ(ч) пакы. оубы тѣбѣ тѣлѣ тако позна wskврѣн(Ѹ)щѣа тѣ и въсегда
<i>identificazione</i>	L:14, Apophthegmata, (2) Collectio anonyma CPG 5561, N 581b
<i>carte</i>	456rv
<i>incipit</i>	Тѣж(д)Ѹ пакы рѸ(ч). оубы юннѣмоу наплѣнѣжцомоу свое чрѣво
<i>identificazione</i>	L:15, Apophthegmata, (2) Collectio anonyma CPG 5561, N 581d
<i>carte</i>	456v
<i>incipit</i>	РѸ(ч) авва макариѣ великыи. донде же любить дшѣ славѣ члѣа, далече естъ славы бѣжиѣ
<i>identificazione</i>	L:16, Leloir 1974, n. 15:8
<i>carte</i>	456v
<i>incipit</i>	РѸ(ч) пакы. не иже себе ѡхоуж(д)аѣ и безчѣстѣ сии Ѹ(с) смѣреномѣдрѣ

<i>identificazione</i>	L:17
<i>carte</i>	456v
<i>incipit</i>	Бра(т) стѣжаемъ ѿ помышленїи лѣкавыхъ, скръбѣше
<i>identificazione</i>	L:18, Apophthegmata, (2) Collectio anonyma CPG 5561, N 584
<i>carte</i>	456v-457r
<i>incipit</i>	Дроуги нѣкто ѿ великихъ постникъ; живи въ енатѣ алеѡ(н)дрѣстѣмъ
<i>identificazione</i>	L:19, Apophthegmata, (2) Collectio anonyma CPG 5561, N 585
<i>carte</i>	457r
<i>incipit</i>	Дроугици гави сѧ емоу сатана и глѧ емоу. глѧ ти старче нѣси хрїстїанинъ
<i>identificazione</i>	L:20, Apophthegmata, (2) Collectio anonyma CPG 5561, N 586
<i>carte</i>	457r
<i>incipit</i>	Братъ въпроси старца глѧ. како вчѣ рѡ(д) нашъ не можетъ дрѣжати постъ ѿцѣ
<i>identificazione</i>	L:21, Apophthegmata, (2) Collectio anonyma CPG 5561, N 588 van Wijk 1935-1936, 73 (165v, 19)
<i>note</i>	fanno parte dello stesso apoftegma anche le seguenti due parti con incipit: - Иѧко же во члѣкъ хотѧ оугасити вгнь полѡщъ на нивѣ свои - Сице и члѣкъ аще не ѿтидетъ въ мѣсто, идеже съ троудѡ(и) вѡрѣтаеть
<i>carte</i>	457rv
<i>incipit</i>	Старець нѣкын великъ, сѣдѣше въ сирїи въ горахъ андїѡхїнскихъ имѣше же брата живѡща съ нимъ
<i>identificazione</i>	L:22, Apophthegmata, (2) Collectio anonyma CPG 5561, N 589
<i>carte</i>	457v-458r
<i>incipit</i>	Глѧше пакы старецъ ѡ злопомнѣни тако еже никако. [не] ненавиствовати или ѡпечал(и)ти кого
<i>identificazione</i>	L:23
<i>carte</i>	458r
<i>incipit</i>	Рѣ(ч) пакы. крадын или лѣжж или инъ грѣхъ творѡи. множицеж егда въсхѡщеть сътворити грѣ(х)
<i>identificazione</i>	L:24, Apophthegmata, (2) Collectio anonyma CPG 5561, N 590
<i>carte</i>	458r

CAPITOLO 3

<i>incipit</i>	Рѣ(ч) пакы. аще хощеши въ тѣлеси тако воспльтенъ бѣу слоужити, мѣтвѣж непрѣстани(о) имѣи таино въ ср(д)це своемъ
<i>identificazione</i>	L:25, QRT 39
<i>carte</i>	458rv
<i>incipit</i>	Рѣ(ч) пакы. тако же хотѣи очистиити злато аще единъ ча(с) въжежетъ огнь пакы погаситъ
<i>identificazione</i>	L:26, QRT 40
<i>carte</i>	458v
<i>incipit</i>	Рѣ(ч) старецъ. въ всѣхъ, бѣхъ лѣтѣхъ подвигохъ св. не оставихъ страненъ помысль вънити въ ср(д)це мое
<i>identificazione</i>	L:27, Budge 1907, n. 382
<i>carte</i>	458v
<i>incipit</i>	Братъ въпроси старца гл҃а. како по(д)баеѣт ми быти въ келїи
<i>identificazione</i>	L:28
<i>carte</i>	458v
<i>incipit</i>	Бра(т) нѣкыи непрѣстаниѣи мѣтвѣ прилежж и ничьсѡ же дѣлаж, по въсѡ вечера на трапезѣ хлѣбъ ѡбрѣтааше
<i>identificazione</i>	L:29, Apophtegmata, (2) Collectio anonyma CPG 5561, N 440 Cfr. Capaldo 1981, 36 n. 80
<i>carte</i>	458v-459r
<i>incipit</i>	Гл҃аше нѣкыи ѿ ѡцѣ. тако иногда хощѡ искоужити помысль мои, аще пари(т)
<i>identificazione</i>	L:30
<i>carte</i>	459r
<i>incipit</i>	Гл҃аше же и се. тако длъженъ еѣтъ хотѣи сїа исправити, въсѡ чловѣкы тако единого зрѣти
<i>identificazione</i>	L:32, Apophtegmata, (1) Collectio alphabetica CPG 5560, Poemen S 19 (195)
<i>carte</i>	459rv
autore identificato	Marcus eremita
autore presente	сѣт҃го марка скитьскаго
titolo identificato	Opusc. i. De lege spirituali (CPG 6090 PG 65, 905-929), qui i capp. 54, 116, 120, 127, 187, 189, 192

titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	Ѡ ГЛАВИЗНЬ СѠГО МАРКА СКИТЬСКАГО. СЛОВЕСА ПОЛЕЗНА
incipit	Ничто же помышлѣни ни твори, безъ иже по вѣкѣ разоума
explicit	а иже правѣ възвыскащен егѡ, ѡбращѣтъ съмирениѣ
osservazioni	nel testo slavo sono presentati come un unico testo con il successivi (cfr. CPG)
carte	459v
autore identificato	Marcus eremita
autore presente	
titolo identificato	
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	Opusc. ii. De his qui putant se ex operibus iustificari (CPG 6091 PG 65, 929-965), qui i capp. 15, 27
incipit	Хотѣи что творити и немогѣи тако же сътвориль естъ
explicit	панищѡеть оубѡ ср(д)цемъ, прѣити же не мѡже(т)
osservazioni	
carte	459v-461r
autore identificato	Ephraem : graecus
autore presente	сѠго ефрема сѣри(на)
titolo identificato	De recta vivendi ratione (capita XC) (CPG 3941 Ephraem, Assemani 1743, 56-72), qui i capp. 1-11 più tre capitoli non rintracciabili nel greco
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	
incipit	Право житие желаети, смѣреніѣ дръжи. кромѣ вѡ сего
explicit	въ иже во ча(с) не вѣси, придетъ. и горе неоупотобленнѡмоу
osservazioni	
carte	461r-462r
autore identificato	
autore presente	
titolo identificato	Apophtegmata Patrum, Svodni Patericon CPGs 5614 qui Eremin 1927, n. 32, Nikolova 1980, n. 36 = Johannes Moschus, Pratum spirituale (CPG 7376 BHG 1442), qui n. 105

CAPILO 3

titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	
incipit	Повѣда намь ѿцѣ ѳеодолѣ. ше(д)шоу ми рече въ общее житіе иже въ стѣнѣхъ ѿца нашего ѳеодосіа кинобіарха. и вѣрѣтохъ тамъ старца велика именемъ хрїстофора. римлѣнина сжца ро(д)мь
explicit	и по малѣхъ днѣхъ тако ре(ч) мисна старецъ. ѿтиде къ гоу стѣ его дшѣ съ миромь
osservazioni	
carte	462r-465v
autore identificato	
autore presente	
titolo identificato	Apophthegmata Patrum, Svodni Patericon CPGs 5614 qui Eremin 1927, n. 33, Nikolova 1980, n. 37 = BHG 999w PG 34,385-392
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	
incipit	Ѿца макаріа александрьскаго оученикѣ повѣда намь сице. тако нѣкогда ре(ч) ходошимь намь въ поустыни съ ѿцѣмь моимь. видѣхъ два аггѣла шествоважца съ нимь. единого ѿ десныхъ страны а другога ѿ шоуж
explicit	и мы шествовахомь пжтеи своимь. хвалаще и славаще ба ѿ извѣщени сѣмь
osservazioni	
carte	465v-470r
autore identificato	
autore presente	
titolo identificato	Apophthegmata Patrum, Svodni Patericon CPGs 5614 qui Eremin 1927, n. 65, Nikolova 1980, n. 69
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	
incipit	Повѣдашж намь и се. тако бѣ рече нѣкыи ѿцѣ великь именемъ козма. иже добродѣтелми многыми и силож стго дха просвѣщенъ сын. и многыми чюдесыи знаменїи, тако слнце сїажщ(а)
explicit	и ѿ оца козмы наставлѣени бѣхж. и оученїемъ его мнози спсѣни бышж

osservazioni	
carte	470r-471v
autore identificato	
autore presente	
titolo identificato	Apophthegmata Patrum, Svodni Patericon CPGs 5614 qui Eremin 1927, n. 67, Nikolova 1980, n. 71
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	
incipit	Повѣда намъ ѿцѣ силоганъ гл҃а. тако въ единомъ реч҃и палестинскихъ монастыринъ, вы(с) нѣкыи мни(х) именеъ паўелъ. въсѣми добродѣтели сиаж въ братїи, тако же нѣкое другоє сл҃нце. множає же послоушанїемъ прѣвъсхода
explicit	и мало днѣ и прѣ вы(с) тамъ и тако оуспе ѡ г҃и
osservazioni	
carte	471v-472v
autore identificato	
autore presente	
titolo identificato	Apophthegmata Patrum, Svodni Patericon CPGs 5614 qui Eremin 1927, n. 81, Nikolova 1980, n. 86 = Collectio anonyma (CPG 5561), N 441
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	
incipit	Слышахомъ же и нѣкоего ѿ ѿцѣ повѣдаща сице. вы(с) реч҃и нѣкыи мнихъ безмльвѣствоуж ѣ нѣкои поустыни. близъ его живѣше другъи старецъ и нѣж келиж свож въ далее тако пьприць і ѿ него
explicit	прѣпираниє се ваше въ вонѣ бл҃гожханїа възыде прѣ(д) бм҃ь
osservazioni	
carte	472v-474r
autore identificato	
autore presente	
titolo identificato	Apophthegmata Patrum, Svodni Patericon CPGs 5614 qui Eremin 1927, n. 84, Nikolova 1980, n. 89 = Collectio systematica (Skitskij paterik)(CPG 5610), 18:13 : cfr. Veder 2005, 278 = Collectio alphabetica (CPG 5560) Macarius 3

CAPITOLO 3

titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	
incipit	Повѣдаахъ ѿ[rasura del copista, per correzione errore]ѿи макаріи. тако живѣше рече въ вѣнаторьней поустыни. единъ прѣбывахъ въ неи
explicit	старецъ же вѣниде бл҃годарѣ ба въ келиѣ своѣ
osservazioni	
carte	474rv
autore identificato	
autore presente	
titolo identificato	Apophthegmata Patrum, Svodni Patericon CPGs 5614 qui Nikolova 1980, n. 123 = J 721
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	
incipit	Нѣкы ѿѿ гл҃аше. мнози ѿ мнихъ расточишъ имѣнїа своа. и вставишъ ѿѿ и матере. братиѣ и сѣродники, ба ради
explicit	оученици во ихъ и наслѣдници, сими (sic!) сѣтворишъ сѣ
osservazioni	
carte	474v
autore identificato	
autore presente	
titolo identificato	Apophthegmata Patrum, Svodni Patericon CPGs 5614 qui Eremin 1927, n. 221 = Collectio systematica (Skitskij paterik)(CPG 5610), 12:11 : cfr. Veder 2005, 274 = Collectio alphabetica (CPG 5560) Macarius 19
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	
incipit	Въпросишъ ѿѿ макаріа нѣѿи гл҃аше. наоучи на(с) ѿѿ како по(д)баетъ молити сѣ
explicit	и сѣтворитъ сѣ нами милость
osservazioni	
carte	474v-475r
autore identificato	

autore presente	
titolo identificato	Apophthegmata Patrum, Svodni Patericon CPGs 5614 qui Eremin 1927, n. 222
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	
incipit	Братъ въпроси старца гл̄а. что сътвори а́вва ꙗко егда виж(а)хъ нѣкоего съгрѣшивша
explicit	и тако себѣ нечнеши внимати. а никоего же ѡсужж(а)а(т)и
osservazioni	
carte	475rv
autore identificato	
autore presente	
titolo identificato	Apophthegmata Patrum, Svodni Patericon CPGs 5614 qui Eremin 1927, n. 222bis = Collectio alphabetica (CPG 5560) Theodora 6 (Guy 7)
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	
incipit	Глааше ст̄аа ѳеω(а)ра. ꙗко ни постъ. ни вѣнїе. ниже въсѣкъ трѡудъ сп̄саетъ чл̄ка
explicit	иже да спо(а)витъ насъ вл(а)ка нашъ ꙗ̄ х̄с̄ ѡдеснѣхъ стати его, аминь
osservazioni	
carte	475v-476r
autore identificato	
autore presente	
titolo identificato	Apophthegmata Patrum, Collectio anonyma (Ierusalemkij Paterik) (CPG 5612) cfr. van Wijk 1935-1936, 65 (116r, 21) = Collectio anonyma (CPG 5561), N 519 = Collectio systematica (CPG 5562), 15, 129a
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	
incipit	Братъ подвижникъ прїиде ѿ страны. и прѣбываше въ кели малѣ въ горѣ синан
explicit	простите мѧ господїе мои и братїе. ꙗко мало дѣло имѣхъ съ нѣкыимъ. и

CAPILO 3

	ТОГО РАДИ НЕ ОУПРАЗНИХ СѦ И СПИСАТИ ВАМЪ
osservazioni	
carte	476r-477v
autore identificato	
autore presente	
titolo identificato	Apophthegmata Patrum, Collectio anonyma (Ierusalemiskij Paterik) (CPG 5612) cfr. van Wijk 1935-1936, 65 (116v,13) = Collectio anonyma (CPG 5561), N 520 = Collectio systematica (CPG 5562), 15, 129b
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	
incipit	При сим же нѣкто братъ живѣше елисеѣнинь. и единож ѿходѣщоу емоу въ градъ, гла братоу доброписцоу. сътвори любовь брате
explicit	видѣхъ яко слъзы мож погасишж огнь идеже хотѣхъ посланъ быти
osservazioni	
carte	477v
autore identificato	
autore presente	
titolo identificato	Apophthegmata Patrum, Collectio alphabetica (Azbučnij Pateric) (CPG 5611) Caldarelli 1996: n. 336; cfr. van Wijk 1935-1936: 57 (69v, 15) = Collectio alphabetica (CPG 5560) Poemen 114 (Guy 116)= Collectio systematica (CPG 5562), 9, 22
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	
incipit	Рече авва пиминь, писано есть. гаже видѣстѣ очи твои, си свѣ(д)тѣлствѣши аз же гла вамъ. како аще и шсѣзаетъ ржками вашими не свѣ(д)етлствѣшите
explicit	сего ради рѣхъ вамъ. како аще и ржками своими шсѣжете, не шбличите
osservazioni	
carte	477v
autore identificato	
autore presente	
titolo identificato	

titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	Apophthegmata Patrum, Collectio anonyma (Ierusalemiskij Paterik) (CPG 5612) cfr. van Wijk 1935-1936, 66 (121v, 16) = Collectio anonyma (CPG 5561), N 592/53
incipit	Рече старецъ. аще оуслышиши ѡ нѣкыимъ тако оукориѣ тѣ есть
explicit	да ѡбратиши дръзновеѣе въ мѣтвѣ свои
osservazioni	
carte	477v-478v
autore identificato	
autore presente	
titolo identificato	Apophthegmata Patrum, Collectio anonyma (Ierusalemiskij Paterik) (CPG 5612) cfr. van Wijk 1935-1936: 68 (c. 135r, 11) = Nau 1902, 615 (Paris gr. 1596, 542-543)
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	
incipit	Имѣше нѣкто старецъ оученикъ ѿ. сълоучи же сѧ ѿ напасти вражѣи, единомуу ѿ нихъ ити въ весь и пасти съ женоу въ блѣды
explicit	и бо да саж(д)ѣнїе и ѡбличенїе безвѣременно, ничто же блѣотворить
osservazioni	
carte	478v-482r
autore identificato	
autore presente	
titolo identificato	Apophthegmata Patrum, Svodni Patericon CPGs 5614 qui Eremin 1927, n. 71, Nikolova 1980, n. 76 = Collectio anonyma (CPG 5561), N 642-643
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	
incipit	Повѣда намъ ѿць данїиль. како бы(с) рече нѣкыи мнихъ именемъ дѣла
explicit	поне же цр(с)твїюу небѣном(с) ходатаи есть, и жизни вѣчнѣи
osservazioni	
carte	482r-484r
autore identificato	
autore presente	
titolo identificato	Apophthegmata Patrum, Svodni Patericon CPGs 5614 qui Eremin 1927, n.

	108, Nikolova 1980, n. 158 = BHG 2100
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	ω ο̅̅̅цѣ данїилѣ скитетѣмь
incipit	Съ оубѡ ѡ̅̅̅цѣ данїиль ѡ̅̅̅ младенства ѡ̅̅̅рече сѧ мира и живѣше въ скитѣ
explicit	и прослави бѧ ω̅̅̅ таковѣмь дѣлѣ подажцаго таковое трѣпѣнїе старцоу еже сице слоужити прокаженномуу
osservazioni	
carte	484r-503r
autore identificato	Zosimas
autore presente	ѡ̅̅̅цѣ зоси(м)ы
titolo identificato	Alloquia (CPG 7361 BHG ^a 1448x)
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	БѢСѢДЫ ДШЕП(О)ЛЕЗНЫ ѡ̅̅̅цѣ зоси(м)ы
incipit	Повѣда намѣ ѡ̅̅̅ченикѣ ѡ̅̅̅цѣ зосимы. нѣкогда ре(ч) сѣдѡцоу ми съ ѡ̅̅̅цѣмъ моимъ зосимъ, и д̅̅̅шеполезнымъ словесемъ гл̅̅̅щемъ намѣ, въпроси(х) его и ω̅̅̅ семъ. како достоино есть комоу ѡ̅̅̅гнати ѡ̅̅̅ себе гл̅̅̅го(с)
explicit	вѣдѡтъ бо како начѡтъ шестювати п̅̅̅жтемъ истиннымъ. и хоше(т) теши п̅̅̅жтемъ бж(с)твнымъ и послѣдовати преп̅̅̅добнымъ ѡ̅̅̅цѣмъ
osservazioni	Il testo è numerato in margine come ѡ̅̅̅ Il testo slavo (cfr. incipit in Eremin 1927, n. 89) presuppone un testo greco più ampio, diverso e in ordine diverso rispetto all'edizione Zosimas, Iordanites 1913. A c. 484r nel campo libero in testa alla pagina c'è scritto in rosso калїсть.
carte	503r-509r
autore identificato	Gennadius I : Constantinopolitanus
autore presente	генадїа архїеп(с)па констадїна гра(д)
titolo identificato	Centum capita (Стословец) (Mušinskaja, Mišina, Golžsenko, Moldovan 2009, 212-279; cfr. Lichačev 1987, 448-449)
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	сло(в) ω̅̅̅ вѣрѣ. гла(в)
incipit	Вѣрѣи въ ѡ̅̅̅цѣ и с̅̅̅на и с̅̅̅т̅̅̅го д̅̅̅ха. троицѣ нераздѣлнѣа, нисълїаннѣ, єдино бжествнѣа. ѡ̅̅̅цѣ нерож(д)енна. с̅̅̅на рож(д)енна, несъзданна же. д̅̅̅ха же

	сѣго не рож(д)енна, ни създанна
explicit	нелице мѣренъ. члдо е҃(г)ліа. сѣнъ въскрсеиѣа. наследникъ жизни. ѡ х(с)ѣ ісѣѣ ги нѣше мѣ еиѣже слава и дрѣжава. чѣсть и покланѣнїе, съ ѡцѣмъ и сѣымъ дѣхѡмъ. и нинѣ и прено и въ вѣкы вѣкѡмъ. аминь
osservazioni	come in <i>Sofija NBKM 672</i> mancano i capitoli 44-47; 50-59; un'annotazione nel campo superiore (ma più tarda) lo fa notare: зде лица дѣ гла(в)
BIBLIOGRAFIA E RIPRODUZIONI	
bibliografia del ms	Christova 2009: 121-126 (n. 55) e bibliografia ivi citata
riproduzioni	microfilm alla NBKM

CAPITOLO 3

5. SANKT-PETERBURG RNB GIL'F 35 (1365-75)

DESCRIZIONE ESTERNA	
Identificazione e composizione del manoscritto	
Città	Санкт Петербург
Biblioteca	Российская Национальная Библиотека
Fondo	Гильфердинг
Segnatura	35
Numero inventario	
Composizione	<p>composta: 3 frammenti di manoscritti coevi e due carte provenienti da altri manoscritti:</p> <p>primo frammento di manoscritto (raccolta di omelie): 20-27; 4-11; 29-35; 28; 12-19; 139-146 (se si tiene conto della segnatura dei fascicoli, mancano 43 quaternioni prima di c. 4, tra i quali vanno collocate le cc. 20-27, ma non abbiamo indicazioni per sapere dove; il frammento attuale è la fine del manoscritto);</p> <p>secondo frammento di manoscritto (raccolta ascetico-monastica): 37-138 (se si tiene conto della segnatura dei fascicoli, mancano all'inizio 5 fascicoli e 2 fogli, un fascicolo tra cc. 130 e 131, almeno un foglio dopo c. 138</p> <p>terzo frammento di manoscritto (raccolta ascetico monastica): 147-156 (con esclusione di 155, che è aggiunta) (se si tiene conto della segnatura del fascicolo a c. 153r, dovrebbero mancare altri 18 fascicoli e due carte prima del frammento attuale, e almeno un foglio dopo c. 36);</p> <p>carta proveniente da manoscritto coevo con ortografia bulgara: 155;</p> <p>carta del tipo del XV secolo proveniente da manoscritto con ortografia serba: 157;</p> <p>probabilmente la composizione attuale è stata effettuata quando è stata fatta la legatura nel XVI secolo</p>
Fogli volanti	
Struttura materiale	fascicoli legati
Datazione e materia	
Datazione	1365-75

CAPITOLO 3

1. espressa 2. desumibile 3. stimata	3
Materia	cartaceo
Carte e dimensioni	
carte: guardie iniziali	3 (numerate da 1 a 3)
carte: corpo	154 (numerate da 4 a 157)
carte: guardie finali	1 (numerata 158)
mancanze	caduta di fogli: un fascicolo tra 130 e 131; dopo 139 (non è possibile stabilire quanto, ma almeno 1 c.)
frammenti	
note	
dimensioni: h	286
dimensioni: b	210
dim: a carta	100
note	
Decorazione	vedi catalogo bulgaro recente (ma non a c. 1 ma a c. 4!!!)
Legatura	
datazione	fine XVI (vedi fogli di guardia)
materia assi	legno
materia coperta	pelle decorata a secco con una cornice a motivi floreali, gigli
dimensione coperta	280 x 210
elementi metallici	c'erano i ganci di chiusura, ma ora restano le punte sul lato dell'asse superiore
altro	
note	
Storia, nomi, antiche signature	
Storia	acquistato da Gil'ferding nel monastero di Piva in Herzegovina (cfr. Otčet 1869, 62); donato alla RNB nel 1868
Nomi e luoghi	
Antiche signature	antica biblioteca: /signature:
note	

Osservazioni	
Altre informazioni	
filigrane	<p>30. Testa di bue con occhi e con sopra asta e stella composte da una linea 30b: alle cc. 16/15; 140/145; 143/142</p> <p>49. Ala 49a: alle cc. 36/-; 149/148; 156/- 49b: alle cc. 151/-; 153/-; 154/-;</p> <p>51. Melograno 51a: alle cc. 7/8; 10/5; 24/25; 26/23; 39; 42; 45; 49; 50; 56; 63; 66; 68; 76;78; 84; 88; 91; 101; 110; 112; 113; 115; 125/128; 131/138; 135/134; 137/132; 146/139; 147/150;</p> <p>51b: alle cc. 9/6; 11/4; 17/14; 18/13; 19/12; 22/27; 28; 29; 33; 34; 35; 37; 46; 52; 54; 58; 60; 64; 70; 72; 74; 80; 82; 86; 90; 93; 95; 97; 99; 103; 105; 114; 117; 119; 121; 123/130; 127/126; 129/124; 133/136; 141/144;</p> <p>il primo frammento di ms ha 51 e 30 il secondo ha solo 51 il terzo ha 51 e 49</p>
fascicolazione	<p>quasi tutti i fogli sono incollati di restauro verso la legatura, con la stessa carta dei fogli di guardia; i fascicoli non sono stati ricostruiti come in originale e il loro ordine è andato perduto</p> <p>fascicoli ricostruiti a partire dalle filigrane e dal contenuto: 20; 21-27 (manca l'ultimo foglio, ma il contenuto termina a c. 27v);</p> <p>4-11; 29-35 + 28; 12-19; 139-146;</p> <p>37-42 (mancano 2 fogli all'inizio, ma il contenuto inizia a c. 37; 43-50; 51-58; 59-66; 67-74; 75-82; 83-90; 91-98; 99-106; 107-114; 115-122; 123-130; 131-138 (caduta di fogli prima e dopo);</p> <p>147-152 (mancano 2 fogli all'inizio; corretta alternanza di filigrane); 153-156 (con esclusione di 155, che è aggiunta) + 36 (sono i primi 4 fogli di quaternione, tutti con filigrane);</p>

CAPITOLO 3

	<p>c. 155 incollata, proviene da altro manoscritto, bulgaro, coevo; c. 157 incollata, proveniente da altro manoscritto, serbo; la carta è del XV secolo.</p>
segnatura dei fascicoli	<p>c'è una gran confusione, che testimonia diverse legature, o tentativi di ricostruire un manoscritto evidentemente rovinato; qui si segnalano solo le indicazioni risultate attendibili per la ricostruzione del giusto ordine: a c. 19v in basso all'esterno: $\tilde{m}\tilde{e}$ a c. 28v in basso all'esterno: $\tilde{m}\tilde{d}$</p> <p>a c. 67r in basso verso l'interno: $\ddot{i}$ a c. 83r in basso verso l'interno: $\mathfrak{v}\ddot{i}$ a c. 91r in basso verso l'interno: $\mathfrak{r}\ddot{i}$ a c. 99r in basso verso l'interno: $\mathfrak{d}\ddot{i}$ a c. 106r in basso verso l'interno: $\mathfrak{e}\ddot{i}$ a c. 115r in basso verso l'interno: $\mathfrak{s}\ddot{i}$ a c. 123r in basso verso l'interno: $\mathfrak{z}\ddot{i}$ a c. 131r in basso verso l'interno: $\mathfrak{v}\ddot{i}$</p> <p>a c. 153r in basso all'esterno in nero: $\vec{k}$</p>
foratura	
rigatura	a secco, tre linee verticali esterne, 2 interne, 33 orizzontali
specchio rigato	230 x 155
righe	33
disposizione del testo	una colonna
richiami	
scrittura e mani	<p>due copisti per il primo frammento: 4r-35v + 139r le prime 9 righe; 139r l. 9-146r;</p> <p>un copista per il secondo frammento: 37r-138v (molto simile, ma non uguale alla seconda calligrafia di NBKM 1036)</p> <p>tre copisti per il terzo frammento: 147r-149r l. 14; 149r l. 14-150r l. 24;</p>

	150r l. 24-154v; 156rv + 36rv; un copista per la carta aggiunta: 155rv un copista (ortografia serba) per la carta aggiunta: 157rv
sigilli e timbri	
frammenti	
stato di conservazione	discreto
Legami tra manoscritti	
DESCRIZIONE INTERNA	
Testi	
carte	1r-3v
autore identificato	
autore presente	
titolo identificato	
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	
incipit	
explicit	
osservazioni	carte bianche, di guardia.
carte	20r-27v
autore identificato	Severianus : Gabalensis
autore presente	
titolo identificato	De paenitentia et compuntione (CPG 4186; VMČ нов 1792-1809)
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	Т(О)Г(О)Ж(Д)Є ГЛО(В) Ѡ П(О)КЯЯНИ И Ѡ ОУМИЛЄНИ и тако скоръ Ѣ въ сп̄сенїе, и късенъ на мжченїе. въ нем же повѣ(с) и Ѡ раавъ бл҃ждници
incipit	Въсегда оубѡ бл҃женни ап(с)лѣ. бж(с)твени и не(с)ныи прїемла ѡзыкѣ
explicit	ибо трѣпчїнїе оуб҃гїихѣ, не погыбне(т) до конца. Ѡ х(с)ѣ іссѣ гї нашемѣ. емоу же слава въ вѣкы вѣкѡмѣ амин
osservazioni	è presente anche come omelia 7 di Johannes : Chrysostomus, De paenitentia homiliae 1-9 (CPG 4333)(PG 49,323-336)

	le cc. 28-36 vanno lette nell'ordine indicato sopra, e cioè: 28 va letta prima di 12-13 29-35 vanno lette dopo 10 36 va letta dopo 156
carte	4r-7v
autore identificato	Severianus : Gabalensis
autore presente	ИЖЕ ВЪ СТЫ(Х) ШЦЯ НАШЕГО ІШЯ(Н) ЗЛЯТООУСТА(Г) АРХІЄП(Е)ПЯ К(О)НСТАНДИНЪ ГРЯ(Д)
titolo identificato	Quomodo animam acceperit Adamus (CPG 4195; BHGn 420q; VMČ нов 1865-1873 [è presente anche alle coll. 1184-1190 in un'altra traduzione])
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	ИЖЕ ВЪ СТЫ(Х) ШЦЯ НАШЕГО ІШЯ(Н) ЗЛЯТООУСТА(Г) АРХІЄП(Е)ПЯ К(О)НСТАНДИНЪ ГРЯ(Д) сло(в) иже ѿ книги гл҃емы(х) маргаритѣ. ємоу же начало ѡ създани адамовѣ, и како прил(т) дш҃ж. и ѡ стр(с)ти сп҃сѡвѣ
incipit	Добри трѣпѣніа трюди. и добрѣши пло(д), иже трюдѡ(м) послѣдоужи
explicit	іако раи прѣстѣпленіа ради погочувеш(є), въ цр(с)тво не(с)ное позвани быхѡ(м). блг(д)ти г҃а нашего і҃у х(с)а. съ ним же ѿцѡу слава ст҃ымъ дх҃ѡмъ. нн҃ѣ и пр(с)но и в҃ѣкы в҃ѣкѡ(м) амин
osservazioni	all'inizio di 4r c'è decorazione policroma (rossa e blu) a intreccio
carte	7v-8v
autore identificato	Johannes : Chrystostomus
autore presente	ТОГОЖ(Д)Є
titolo identificato	In Genesim (sermones 1-9) (CPG 4410) qui sermo 6 PG 54, 604-607
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	ТОГОЖ(Д)Є Ш ЯДАМЪ. ІАКО ПРѢЖ(Д)Є СЪНѢСТИ ємоу ѿ дрѣва разоумнаго. вѣдѣше кое зло кое ли добро. и еже въ домоу поучати сѡ, іаже въ цр҃кви гл҃емаа
incipit	Любѡ оубо постѣ, понеже мѣти цѣломждрїа ю(с), и источни(к) вѣсѣком прѣмждрѡсти. любѡ же єго. и ва(с) ради, и вашеж любве. іако съвѣкоупими ва(с) сц҃енныи съборъ. іако да любимаа лица ваша паки оузрѡ
explicit	тѣлеснѡ сънѣдѣ и дх҃веннѡ. бл҃годѣтиѡ и чл҃колюбїемъ г҃а нашего іс х҃а. ємоу же слава, чѣсть и поклонѣніе. съ безначалны(м) шц҃емъ и съ ст҃ымъ дх҃ѡ(м). и нн҃ѣ и пр(с)но и
osservazioni	

carte	9r-11v; 29r-30v
autore identificato	Johannes : Chrystostomus
autore presente	ТОГОЖ(Д)Є
titolo identificato	In Genesim (sermones 1-9) (CPG 4410) qui sermo 7 (PG 54, 607-616)
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	ТОГОЖ(Д)Є ЧЬГО РЯДИ ДРѢВО РЯЗОУМНО довроу и злоу наречеса. и како разоумѣет са, еже съ мно же си въ рани
incipit	Много моли(х) вчера вашъ любовь поминити глѣмаа. и соугоубѣ прѣ(д)ставити трапезѣ. и что оубо. сътвористе ли се; вѣмъ оубо како сътвористе. и не тьчїа прѣ(д)стависте, нж и дхѡвны(х) тож слоуе(с) причастити са
explicit	Бѡу лоуѣше нѣщо ѡ на(с) прозрѣвшоу тако да не безъ на(с) съвршени бждѣ(т). гавѣ тако никто же никогда же благынимъ въздаанїе прижтъ. сиа помините и съдръжите. иево многаа реченнаа. сиа оубо дръжжще съ ѡпасенїемъ. и къ хотѣцимъ бесѣдовати са пакы оуготовим са. и ѡбщѣа въси въздади(м) слава бѡу. емоу же слава и дръжава. ннѣ и пр(с)но и въ вѣкы вѣкѡмъ амин
osservazioni	
carte	30v-35v
autore identificato	Johannes : Christostomus <pseudo>
autore presente	ТОГОЖ(Д)Є
titolo identificato	In illud: Simile est regnum caelorum patri familias (CPG 4587 PG 59,577-586 VMČ нов 1759-1771)
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	ѠГЛЯШЕНїЕ КЪ ХОТѢЦїИ(М) КРЪЦїАТИ са. и ѡ притча винѡграда
incipit	Зра въ стадѣ вѣрныи(х) приимѣшени тоужда ѡбца, новѡ знаменїе не(с)наго пастырѣ на лица имѡще. и тьждѣ са пода сямъ оученїа злакъ
explicit	Сїа глѡще къ гоу, трѣпите. тако да и къ вамъ рече(т) спсѣ. вѣроуете ли тако мож се сътворити; по вѣрѣ вашей бжди вамъ. томѣ слава и дръжава ннѣ и присно и въ вѣкы вѣкѡмъ. амин
osservazioni	с. 36rv va posta dopo c. 156
carte	28rv + 12r-13v
autore identificato	Johannes : Carpathius

CAPIULO 3

autore presente	
titolo identificato	Capita hortatoria ad monachos in India (CPG 7855) qui solo il cap. 100 PG 85, 1857-1860
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	СТО(Г) ІШНЯ ЄП(С)КПЯ КАРПАФІЙСКАГО ГЛАВИЗНА сторична
incipit	Не въсхоци никогда же ѿ иноче оублажати миѣскаго, некѣцаго сѧ женож и чѧды
explicit	Ѡцѣ же щедрѡтѧмъ и бѣ въсѣкыж оутѣхы до пода(с) вамъ оутѣшеніе вѣчное и надеж(д)ж бл҃гж. ѿ х(с)ѣ ісѣѣ г҃и нашемъ. съ нимъ же ѡцѡу коупно съ стѣмъ дх҃ѡмъ. слава. чьсть. покланѣніе нинѣ и пр(с)но, и въ вѣкы вѣкѡмъ амин
osservazioni	
carte	14r
autore identificato	
autore presente	
titolo identificato	Svodni Patericon CPGs 5614 qui Eremin 1927: n. 215 = Moschus, Johannes, Pratum spirituale (CPG 7376 BHG 1442), qui n.50
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	
incipit	Повѣдаше намъ авва анѧстасіе, затворникъ г҃л҃. тако сѣцоу ми нѣкогда канонархоу, въ митрополи палестїнстѣн. въ скиѡполи градѣ. въставшоу ми ноциѧ клепати въ цркви. слыша(х) тоу иже вѣше затворникъ, авва геѡргїе. и слыша(х) его плачѡща горко
explicit	по морїа финичьскаа по томъ же и нахѡжденїа бышж по въсѣхъ тѣхъ странахъ, безбожнѡмъ саракинъ
osservazioni	
carte	14rv
autore identificato	
autore presente	
titolo identificato	Svodni Patericon CPGs 5614 qui Eremin 1927: n. 218
titolo presente (o aggiunto, o	

elaborato)	
incipit	Повѣда намъ нѣкыи ѿ оцѣ гл҃а. два брата нѣкаа по пакти ѿрекша сѧ мира, и идошѧ въ горѧ нитринскѧ. и вънидошѧ въ повинованіе нѣкоемоу старцоу. дасть же ѡбо бѣ даръ слъзныи ѡбоимъ и оумиленіе
explicit	а видѣнїе се не гави имъ старецъ еже видѣ внихъ. тѣчнѧ подвижааше ихъ въсегда даже и до кончины ихъ
osservazioni	
carte	15r-19v + 139r-143v
autore identificato	
autore presente	Johannes : Christostomus <pseudo>
titolo identificato	Homilia de capto Eutropio (CPG 4528 PG 52,395-414 VMČ нов. 1132-1161; 1854-1865)
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	ИЖЕ ВЪ СѢИХЪ ѠЦЯ НАШЕ(Г) ПѠ АРХІЕП(С)ПЯ константинѣ гра(д) златоустааго, сло(в). егда вънѣ ѿ цр҃кве ѡверѣт сѧ еутропїе ѡтрѣжень бы(с). и ѡ еже прѣ(д)ста цр҃ца ѡдеснѧ тебе въ риза(х) позлащена(х)
incipit	Сладостень оубо цвѣтникъ и рани. много же сладостнѣе книжное прочитаніе и разоу(м)
explicit	да не окѡ нещѣши. ни носъ, нї ѡста. нї б ыж. нж бл҃гоговѣинъство. вѣрѧ. любовь. вънѣтрѣнѣа въсѣ бо слава дѣщере цр҃еви вънѣтрѣнѣа. ѡ си(х) же въсѣ(х), бл҃годарствѣемъ бѧ. тако томѡ слава въ вѣкы вѣкѡ(м). аминъ
osservazioni	
carte	143v-146r
autore identificato	Ammonas
autore presente	
titolo identificato	Ammonae dicta (CPG 2381 Ammonas, Nau 1914, 455-458)
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	ѿ оучїтельствѣ ѡца аминѡнѧ
incipit	Четыри вещи сж(т). и аще единѧ ѿ ни(х) има(т) чл҃къ, ни покаатї сѧ може(т), ни молїтвѣ его прїемле(т) бѣ
explicit	и не гл҃и ѡтнѣ(д)ъ безъ нжж(д)ѧ. нж въсегда пои и бл҃гославлѣнї бѧ. тако томѡ слава въ вѣкы аминъ

CAPITOLO 3

osservazioni	c. 146v è bianca
carte	37r-42v
autore identificato	Philotheus : Monachus
autore presente	ПР(Ъ)ПО(Д)БНЯГ(О) ШЦЯ НАШЕГ(О) Ф(И)ЛѠФЕЯ. ХРЯ(М) СТЯЛА БЦЖ ИЖЕ В(Ъ) КЖПИН(Ъ) СІЯИСТЪИ.
titolo identificato	Capita de temperantia (CPG 7864 Philokalia, II, 274-286; Ogliari 2002, 71-104)
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	
incipit	Єсть оумнаа брань въ на(с) самѣхъ, видимыа гворша. и по(д)баетъ блѣгочествомоу дѣлаателю. теши по разоумоу и гвнити въ оумѣ
explicit	ѡко же швъ прѣтръпѣваа. бесчѣсти глѣ изливныхъ же не нареко(х) псы моихъ швецъ. еже е(с) десны(х) помыслъ, пасомы(х) ѡ глѣ. оумомъ вѣдаще пастырскыи чинъ
osservazioni	dopo l'intestazione è presente la frase rituale: $\overline{\text{ВЛГ}}\text{ГОСЛОВИ шче}$; ci sono 38 capitoli (= NBKM 1036)
carte	42v-45v
autore identificato	Basilius : Caesariensis (?)
autore presente	сѣго василіа
titolo identificato	
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	ѡ поученіа сѣго василіа. главы краткы
incipit	Ѣко по(д)баетъ обнажащомѣ сѣ, дѣла творити таже по(до)вна сжтъ мнихом(м). дѣлати оубо по(д)баетъ дѣла по(д)вна
explicit	въ еже познавати своего творца и сиж(д)ителѣ намъ егда приидетъ. и развѣ сего нѣ(с) инш. нж тѣкш еже звати ги іу хѣ помлоуи на(с). ѡко том(ѣ) по(д)бае(т) сла(в) и дрѣжава. въ всѣ вѣкы. аминъ.
osservazioni	
carte	45v-49v
autore identificato	Symeon : Iunior
autore presente	прѣподобнаго шца нашего симеона новаго бгослова, егѡумена бывшаго,

	монастырѣ вграды сѣтго маманта
titolo identificato	Catecheses, 26 De poenitentia, et principio vitae solitariae (http://pinakes.irht.cnrs.fr/rech_oeuvre/resultOeuvre/filter_auteur/5309/filter_oeuvre/11112 ; DOC 2, 1675 [Orationes]; Symeon, Krivochéine, Paramelle 1965, 68-96)
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	ѿ поученїа книгъ. прѣп(д)бнаго ѿца нашего сїмѣвна новаго бѣгослова, їгоумена бывшаго, монастырѣни вграды сѣтго маманта. о началожительствѣ зѣло полезѣнно и спсїтелно. по(д)вно елма мира и иже въ мирѣ ѿрекшихъ сѣ, и къ иночѣскому прїтекши(х) житїюу и оучителныхъ, и новоначалныкъ рѣшно съврѣшенѣишаго
incipit	Братїе и ѿци. въсѣкъ, иже елма мира и гже въ мирѣ, въсѣ(х) ѿрекше сѣ
explicit	даваго ти сѣтго своего и животворщаг(о) дѣа. емѣ же по(д)баетъ въсѣка слава. чьсть и поклонѣнїе. нинѣ и пр(с)
osservazioni	
carte	50r-51r
autore identificato	Nicephorus : Athonitus
autore presente	тогожде сѣтго сїмѣвна бѣгослова
titolo identificato	De sobrietate et custodia cordis (http://pinakes.irht.cnrs.fr/rech_oeuvre/resultOeuvre/filter_auteur/4760/filter_oeuvre/8696 ; PG 147, 945-996 cfr. Rigo 2008, 425-428 [cfr. Rigo 1991])
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	ѿ молитвѣ
incipit	Въх(д) вбрѣте дїаволъ съ вѣсы своими ѿнелиже ѿ рана (и) бѣ ѿгнана за прѣслоушанїе съдѣла члѣка словесное въсѣкого члѣка поколѣвати и въ ноци и въ дѣни мыслѣно
explicit	ими же всѣ твоа приношенїа подастъ. и хоцши прїлти, ѿ Х(с)ѣ їсѣ гїи нашеиъ, емоу слава и дрѣжава. въ вѣкы вѣкѡ(м). амин
osservazioni	qui solo PG 147, 959-966; inizia con una citazione di Simeone: in realtà è pseudo Simeone: cfr. Rigo 2008, 425; Symeon, Darrouzès 1980, 193-196
carte	51r-54v
autore identificato	Symeon : Iunior <pseudo>
autore presente	тогож(д)е сїмѣвна

CAPILO 3

titolo identificato	Methodus de sancta oratione et attentione (Hausherr 1927, 150-172)
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	ω молитвѣ
incipit	Три сѣтъ вънманїа и мѣтвы вѣрази. или же дша възводит сѧ, или низводит сѧ
explicit	таже за сѣврѣшеное къ бѡу маанїе (sic!) или ѿлжченїе, врь(х) храмоу протлгнемъ. и тако дхѡвныи хра(м) сѣврѣшимъ
osservazioni	ci sono titoli anche per la seconda e la terza parte
carte	54v-55v
autore identificato	Parion : Kieviskij <pseudo>
autore presente	иже въ стѣ(х) ѿца нашего иларїѡна
titolo identificato	De recusatione mundi, monasticae vitae causa (Parion, Petrovskij 1865, ma in altra traduzione)
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	ω отврѣжени мира. иночьскаго ради житїа. слово
incipit	Въси иже мира сего ѿврѣгшии сѧ и вѣразъ иночьскыи въспрїемше. иже на рамо кр(с)тъ х(с)въ въземше. иже ап(с)ломъ нарекошѧ сѧ намѣстници, да възлюбимъ и нравы и(х)
explicit	яко възвѣлкати имате. и възвѣждати. гворе вамъ смѣжцим сѧ, и веселѣцимъ яко плакати имате, и рыдати.
osservazioni	Pentovskij 1865, basandosi sul manoscritto serbo SP BAN TP 13 ha pubblicato una versione molto differente di questo testo, il che lascia presupporre un originale greco da cui siano state fatte due traduzioni
carte	55v-57r
autore identificato	Parion : Kieviskij <pseudo>
autore presente	
titolo identificato	De recusatione mundi, monasticae vitae causa (II parte) (Parion, Petrovskij 1865, ma in altra traduzione)
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	
incipit	И пакы ре(че). блажени нищїи дхѡмъ, яко тѣ(х) е(с) цр(с)тво небесное. блажени плачѣшии, яко ти оутѣшѧ сѧ. и прочее. и пакы. подвизанте сѧ

	тѣсными враты вѣннати. кволь тѣснаа врата и прискрѣвнныи пѣтъ вѣводани вѣ животѣ
explicit	да оуже братіе вѣзлюбенаа вѣсѣцѣмѣ трѣзвеніемѣ дшѣ твоєж не оупоустити сѣ заповѣди х(с)вѣхѣ. да вѣнецѣ славы подасть ти х̄с̄ и б̄ѣ. вѣ бесконечныѣ вѣкы вѣкомѣ. яко томоу по(д)баєтѣ вѣсѣка сла(в). и дрѣжава вѣчна
osservazioni	è probabile che si tratti di un unico testo col precedente
carte	57r-59r
autore identificato	
autore presente	
titolo identificato	Apophtegmata Patrum, Collectio systematica (Skitskij paterik), (CPG 5610), cfr. Veder 2005, 267: 6:20 = Apophtegmata, (3) Collectio systematica CPG 5562 BHG 1442v, VI:20 (ma qui si tratta di una redazione diversa, più lunga)
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	вѣпро(с) нѣкоего бра(т) кѣ старцѣ. слово
incipit	Вѣпроси нѣкоегѣ ст(а)рца бра(т) г̄л̄л̄. ѡчѣ како спѣж сѣ. ѡнѣ оубо сѣвлѣкѣ сѣ себѣ ризы своѣ, и прѣпоаса чрѣсла своа. и рѣцѣ протѣгѣ рѣ(ч)
explicit	яко да мѣтѣвами и(х) оугодимѣ дшѣми нашими х̄оу іу б̄оу нашемоу. яко томоу подоваєтѣ слава чѣсть и покланѣніе вѣ вѣкы и вѣ вѣкѣ вѣкѣ(м). амин
osservazioni	
carte	59r-66v
autore identificato	Ammonius
autore presente	
titolo identificato	De sanctis patribus barbarorum incursione in monte Sina et Raïthu preremptis (BHBS p. 434-435 14.01 I.1 CPG 6088 BHG 1300)
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	м(с)ца геноуаріа дї днѣ повѣсть аммоніа мниха ѡ избѣенныихѣ ѡцѣхѣ. иже вѣ сїнаи, и раифоу
incipit	Сѣдѣщоу ми нѣкогда вѣ смѣренѣи моеи келїи, вѣ страна(х) александріѣ вѣ мѣстѣ глѣмѣмѣ канѣво вы(с) ми помишленіе ѡити вѣ страны палестинскыѣ

explicit	БЛИЗЪ МЕМФЕА ВЪ МАЛЪИ ХЫЗИНЪ ВЪ НЕИ ЖЕ И ПРЪВЫВАЖ. ЧАСТО ПРОЧИТАА(Х) ВЪСПОМИНАНІА СІА, ПРАВЕДНЫ(Х) М(Ч)НКЪ Х(С)ВЪ, И РАДОВААХ СЪ СЪКЛО Ѡ ГОСПОДИ
osservazioni	segue un appunto del traduttore dall'egiziano al greco: СІа же азъ грѣшныи ѱ презвитеръ, написана оу некоего ѡшелника ѡбрѣтъ, написана егѳпетскыи писмены, таже прѣложи(х) на грѣчьское. вѣдыи егѳпетскыи азъкъ подрбноу въ славѣ и похвалѣ сѣгыхъ м(ч)нкъ же и праведникъ. съ ними же да да(с) и намъ гѣ оучастіе имѣти въ цр(с)тви его. и насладити сѣ не изре(ч)нныи(х) и вѣчныхъ блгъ, съ вѣсѣли любящими его. тако томоу по(д)баетъ въсѣка(а) слава. чьсть и покланѣніе. съ безначалнымъ его ѡцѣмъ. и въсѣстмъ и блгынмъ и животворащимъ его дх(м). и ннѣ и пр(с)но и въ вѣ(к) вѣкѡ(м) ам(н)
carte	66v-85r
autore identificato	Gregorius : Sinaita
autore presente	гигоріа сїнаита
titolo identificato	Capita per acrostichidem (http://pinakes.irht.cnrs.fr/rech_oeuvre/resultOeuvre/filter_auteur/4031/filter_oeuvre/5022 ; Beyer 1985, 38-63; Philokalia, IV, 31-62 =PG 150, 1239-1300; Rigo 2002, n. 1; Rigo 2008, 435-476)
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	главы съ краегранесіемъ. сѣкло полезны. Иуже краегранесіе естъ сїе: слова различна ѡ заповѣде(х), велѣни(х), прѣщени(х), и ѡбрѣтованихъ еще же и ѡ помыслѡ(х) и стр(с)техъ и добродѣтѣлехъ и еще же и ѡ безмльви и мѡлитвѣ им же краегранесіе се.
incipit	глава ѧ. Словеснѡ оубѡ ВЫТИ КОМОУ. ИЛИ ВЫТИ по естѣствоу тако же вѣ прѣжде чистоты и нетлѣнїа
explicit	или мьздѣ въ бждшемъ нж и тако члѣкооугодникъ и льстець кръчемьствоуж слово бжне ѡсхжденъ бждеть:
osservazioni	accanto al numero di ogni capitolo (che sono in nero) c'è (in rosso) la lettera dell'acrostico in greco; prima del capitolo 25 c'è il titolo: ѡ дѡгматѡхъ; prima del capitolo 33 c'è il titolo: ѡ мѡкахъ prima del capitolo 40 c'è il titolo: ѡ ѡбрѣтовани(х), глава prima del capitolo 60 c'è il titolo: ѡ помыслѣ(х) prima del capitolo 75 c'è il titolo: ѡ страстѣ(х) prima del capitolo 83 c'è il titolo: ѡ добродѣтѣлехъ prima del capitolo 99 c'è il titolo: ѡ безмльви

	prima del capitolo 111 c'è il titolo: о мѣтвѣ prima del capitolo 120 c'è il titolo: о повиновани a c. 85r: коне(ц) краегранесїемъ
carte	85rv
autore identificato	Gregorius : Sinaita
autore presente	тогож(д)ѣ
titolo identificato	Capita alia, 1-5 (http://pinakes.irht.cnrs.fr/rech_oeuvre/resultOeuvre/filter_auteur/4031/filter_oeuvre/5021 ; Beyer 1985, 64-66; Philokalia, IV, 63-65 = PG 150, 1299-1302; Rigo 2002, 2; Rigo 2008, 477-480)
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	Ины главизны тогож(д)ѣ
incipit	Прѣвъзращенїа въсѣ таже ѡ х(с)ѣ, dospѣти въсѣбкѣ кто длъженъ е(с) крѣстивыи сѧ въ х(с)а
explicit	ниже едином оумалѣа(т) злобы. нж помалоу възращаемѣ добродѣтели, помалоу и злоба въ еже не быти ѿхудитъ
osservazioni	Sono i capitoli 1-5. Senza numerazione; il 4 ha titolo riportato in campo superiore con richiamo: о ст(с)тнѣ(м) измѣнени; il 5 nel corpo del testo: о бласѣмъ измѣнени
carte	85v-86r
autore identificato	
autore presente	
titolo identificato	In Ef 6, 12 (cfr. Tachiaos 1983, 126; Rigo 2002, n.8)
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	тль(к) [nel campo esterno sinistro] о еже тако нѣ(с) наша брань къ крѣви и плѣти. и что естѣ брань и кто воинъ и въсе оржжество божіе
incipit	Станице е(с), добродѣтелиемъ разстоанїе. позорище, аггѣломъ и бѣсвомъ събранїе впапченїе же бранї, добродѣтелиемъ и стр(с)теиъ съраженїе началници (о)вви(м), х̄с̄ и миродръжецъ вврениѣ, ратованїе
explicit	гра(д) же бѣъ, въ нем же прѣпочивае(т) въсѣбкѣ текыи. тако въ началѣ и конци началш(ї)ихъ и почившїихъ и съврѣшащїи(х) дѣло бжіе
osservazioni	
carte	86r-88v

CAPILO 3

autore identificato	Gregorius Sinaita
autore presente	
titolo identificato	De quattuor hierarchiis (http://pinakes.irht.cnrs.fr/rech_oeuvre/resultOeuvre/filter_auteur/4031/filter_oeuvre/13714 ; Rigo 2005, 2-19; Rigo 2002, n. 7)
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	о чѣтырехъ сщ҃еночахл҃ствѣхъ и колиждѣ сщ҃еночахл҃ство гл҃ѣтъ сѧ. и елиждѣ раздѣлѣетъ сѧ. оуставное видѣнїе
incipit	Вина оубо въсѣмь троица, ѿ оумнаго. ѿмное же, ѿ словеснаго рѣ(к)ше единствѣннаго. единствѣнное же, ѿ образнаго. образное же ѿ законнаго сщ҃еночахл҃ства
explicit	или пакы чаша є(с), ѡбѣженїа въ весели сѣмысла естѣствѣннаго изстѣпленїе
osservazioni	sono presenti i titoli delle sezioni
carte	88v-90r
autore identificato	Gregorius Sinaita
autore presente	
titolo identificato	De subiectione et oboedientia (= Capita alia, 12 ? Rigo 2005, 50; cfr. Rigo 2002, n. 2)
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	о повиновани и послушани
incipit	Повинованїе є(с) х(с)ви работанїе. аргл(с)кое дѣланїе испл҃ненїе заповѣдемъ, послушанїе є(с), жизнь вѣчнаа
explicit	сего ради <и> иже ѿ повинованїа ѡпадыи, ѿ нѣсть и ѿ бѧ низверженъ бы(с) бж(с)твнѣиш(ї)и оцїи ѡставиша
osservazioni	
carte	90rv
autore identificato	Gregorius Sinaita
autore presente	тогоже
titolo identificato	Capita alia, 6-7 (http://pinakes.irht.cnrs.fr/rech_oeuvre/resultOeuvre/filter_auteur/4031/filter_oeuvre/5021 ; Beyer 1985, 64-66; Philokalia, IV, 63-65 = PG 150, 1299-1302; Rigo 2002, n. 2; Rigo 2008, 477-480)

titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	главизны ѡ сънны(х) искѡшенихъ
incipit	вѣпро(с). Колиж(д)и истицателныи грѣ(х) вывае(т) грѣшноѡ и безгрѣшноѡ. Ѡвѣтъ Ѡ трїе(х) оубо вещи съгрѣшателноѡ
explicit	нж податливоу и щедрѡ. иже бѡ въ си(х) таковыи, ра(д)оуи сѡ. Ѡ бѡ а не Ѡ члкъ ѡкрѣмѣемъ
osservazioni	I capitoli 6-7; il capitolo 6 è numerato al suo interno da 1 a 4; il 7 porta il titolo: о еже како по(д)баетъ възимати мл(с)тына безмѣвникѡ
carte	90v-95v
autore identificato	Gregorius : Sinaita
autore presente	грїгорїа сїнаита
titolo identificato	Capita de oratione, 1-8 (http://pinakes.irht.cnrs.fr/rech_oeuvre/resultOeuvre/filter_auteur/4031/filter_oeuvre/5027 ; Beyer 1985, 81-88; Philokalia, IV, 80-88 = PG 150, 1329-1338; Rigo 2002, n. 5; Rigo 2008, 502-508)
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	О безмѣвї грїгорїа сїнаита. главизнїы
incipit	ѡ еже како подобаетъ сѣдѣти въ безмѣви. Овогда оубѡ на столѣ множанше ради трѡда. овогда же и на постели малѣише до врѣмене Ѡрады ради
explicit	сице и дшѡ аще иматъ разсѡжденїе Ѡ оумнаго чювства познаваетъ стїго дхѡ дарованїа и сатанина мьчтанїа
osservazioni	i capitoli sono numerati da 1 a 7 (i capitoli 7 e 8 sono presentati uniti) e ciascuno ha un titolo. A c. 93r il titolo del capitolo 7 viene reduplicato in forma un po' diversa nel campo inferiore: главизна ѡ прѣльсти прп(д)внаго ѡца нашего грїгорїа сїнаита
carte	95v
autore identificato	Stephanus Nicomediensis (Athanasius Alexandrinus : Pseudo)
autore presente	
titolo identificato	Syntagma ad quendam politicum (CPG 2286 PG 28, 1396-1408), qui 1400 l. 49 – 1401 l. 19
titolo presente (o aggiunto, o	нрави бжїаго промысла. глава

CAPITOLO 3

elaborato)	
incipit	ВѢСѢ ѿ БѢ. и печалнаа и недо(с)оинаа. нѣ ѿ БѢ бл҃говоленїемъ. ѿ БѢ же съмотренїемъ ина же попоущенїемъ
explicit	Сирѣчь остави въ самовласти и ожесточаа ожестѣ ср(д)це фараоново. рекъше, попоустѣ ожесточити сѧ ради непок(о)рѣства егѡ
osservazioni	
carte	95v-96r
autore identificato	Stephanus Nicomediensis (Athanasius Alexandrinus : Pseudo)
autore presente	
titolo identificato	Syntagma ad quendam politicum (CPG 2286 PG 28, 1396-1408), qui 1401 II. 20-52
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	о самовласти нашеиъ. глава
incipit	БѢ чл҃ка самовластна създа. словомъ и прѣмѣдростїа почыть, прѣ(д) очима егѡ положи въ животъ и съмръ(т)
explicit	не нѣдитъ бѡ сѧ ни гоубитъ самовластное наше. въ зклоненїе къ добродѣтели гл҃а и злобѣ, власть приахоуи
osservazioni	
carte	96r-97v
autore identificato	Symeon : Iunior
autore presente	Сїмеоуа новаго богослова
titolo identificato	Capita practica, gnostica et theologica (http://pinakes.irht.cnrs.fr/rech_oeuvre/resultOeuvre/filter_auteur/5309/filter_oeuvre/11110 ; SC 51 bis) antologia
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	главизныи
incipit	Многое и безврѣменное съкроушенїе ср(д)ца, помрачаеъ и помѣщаеъ мыслъ. и ч(с)тѣа оубо мѣтвѣ и оумленїе ѿ дѣша погубѣеъ. волѣзнь же ср(д)чнѣа творитъ
explicit	и та вѣчнаа бл҃га по еликоу въмѣщати чл҃ьскомѣ е(с)ствѣ ѿнѣдѣ наименовати
osservazioni	sono 12 capitoli, estratti dalla collezione

	slavo = greco 1 = 1,63 2 = 1,64 3 = 3,12 4 = 3,20 5 = 3,21 6 = 3,22 7 = 3,29 8 = 3,30 9 = 3,32 10 = 3,33 11 = 3,35 12 = 3,38
carte	97v-100r
autore identificato	Gregorius Sinaita
autore presente	
titolo identificato	De operationibus gratiae (Ad Longinum), 1-11 (http://pinakes.irht.cnrs.fr/rech_oeuvre/resultOeuvre/filter_auteur/4031/filter_oeuvre/5023 ; Beyer 1985, 67-72; Philokalia, IV, 66-70 = PG 150, 1304-1312; Rigo 2002, n. 3; Rigo 2008, 481-489)
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	ВЪДЪНІЕ ИЗВѢСТНО О ВЪЗМЪВІИ И МЛТВѢК ЮЩЕ ЖЕ И О ЗНАМЕНИ(Х) БЛГ(Д)ТНЫ(Х) И ПРѢЛЪСТНЫ(Х) И КОЕ РАЗЛИЧІЕ ТОПЛОТЫ ДѢИСТВА И ТАКО КРОМѢ НАСТАВНИКА ОУДОБѢТЪ СЪВѢТЪХОДИТЬ ПРѢЛЪ(С). ГЛА(В) БІ
incipit	Подобааше ѡвѣ намъ рещи по бж(с)твеному ѡчителю. не трѣбовати еже ѡ писаніи помощи. или ѡ инѣхъ дѣаніа
explicit	нж тако же сѣще въ скверънныхъ мѣстѣхъ сѣаа, не примѣшаетъ сѣ или врѣдитъ сѣ. нж паче исшаетъ таи смрадъ ѡгонитъ
osservazioni	(Si interrompe a metà del capitolo 11; la parte del capitolo 11 è peraltro divisa come se fossero 2 capitoli, ma al secondo non è dato un numero, forse per ricordarlo con la numerazione data al testo successivo)
carte	100r-101r
autore identificato	Johannes : Damascenus <pseudo>
autore presente	
titolo identificato	De virtutibus et passionibus (CPG 8111 cfr. CPG 4055;), frammenti: cfr PG 95,91 B2-94 D9 (De triplici parte animae; De facultate irascente; De facultate concupiscente [inizio])
titolo presente (o aggiunto, o	ѡ ДШѢВНѢ(М) ТРІЧАСТИ [nel campo esterno destro della pagina]

CAPITOLO 3

elaborato)	
incipit	ДША РАЗДѢЛѢЕТ СѦ НА СЛОВЕСНОЕ И ГАРУСТНОЕ ПОХОТНОЕ. СЛОВЕСНАГО ШЕШ СЪГРОШЕНІА СЖ(Т) СІА
explicit	ШЕРЖЕНІЕ ДХА ПРИЕМАА И Ш ЗДЕШНІИХЪ ИЗЪШЕ(Д), СЪ БЕСТРО(С)ТІЕМЪ И РАЗУМОМЪ ИСТИННЫМЪ БОУ ПРѢ(Д)СТОИТЪ СВѢТОМЪ СЪМЪЖ И БЛЖЕННЫМЪ ТРОИЦЪ СЪ СЪМЪИ АГГЫ, ВЪ ВЪКЫ БЕСКОНЕЧНЫМЪ ШСІАВАЕМЪ
osservazioni	
carte	101r
autore identificato	
autore presente	
titolo identificato	
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	
incipit	ОУГОТОВАЛЪ ЕСИ ПРѢ(Д) МНОМЪ ТРАПЕЗЪ, И ПРОЧЕЕ. ТРАПЕЗА ОУБЕШ НАЗНАМЕНУЕТЪ ДѢЛАТЕЛНЪ ДОБРОДѢТЕЛЪ
explicit	САМОЛЮБИЕ ЕСТЬ, ТАКЕ КЪ ТѢЛОУ СТРО(С)ТНАА И БЕСЛОВЕСНАА ЛЮБОВЪ. ЕСИ ЖЕ СЪПРОТИВЛѢЕТ СѦ ЛЮБОВЪ И ВЪЗ(Д)РЪЖАНІЕ. ИМѢКИ ОУБЕШ ТО, ИМАТЪ ВЪСА СТРАСТИ
osservazioni	è presentato come il seguito del precedente, ma non è presente nei paralleli e non ha corrispondente nel testo greco
carte	101r-126v
autore identificato	Maximus : Confessor
autore presente	ИЖЕ ВЪ СЪМЪ(Х) ШЦА НАШЕГО МАЖІМА
titolo identificato	Capita de caritate (CPG 7693 PG 90, 960-1080)
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	ПРѢ(Д)СЛОВІЕ Ш ЛЮ(Б)ВИ
incipit	СЕ КЪ ПОСТНИЧЬСКОМУ ЖИТІЮ СЛОВО, И ЕЖЕ О ЛЮБВИ ПОСЛА(Х) СЛОВО ТВОЕМОУ ПРО(Д)БІЮ. ШЧЕ ЕЛПИДІЕ
explicit	ДА ИЖЕ ОУБЕШ СТАЖАВЪ ЛЮБОВЪ, САМОГО БА СТАЖАЛЪ ІЕ(С). ПОНЕЖЕ БЪ, ЛЮБЫ ІЕ(С). ТОМЪ СЛАВА ВЪ ВЪ(К)Ы ВЪКШ(М)
osservazioni	
carte	126v-130v

autore identificato	Gregorius Sinaita
autore presente	
titolo identificato	De quietudine (Ad Niphonem) (http://pinakes.irht.cnrs.fr/rech_oeuvre/resultOeuvre/filter_auteur/4031/filter_oeuvre/5024 ; Beyer 1985, pp. 73-80; Philokalia, IV, pp. 71-79 = PG 150,1313-1329; Rigo 2002, n. 4; Rigo 2008, 490-501)
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	СКАЗАНИЕ МАЛОЕ ГРИГОРІА ИНОКА СІНАИТА Ѡ БЕЗМЛВІИ ВЪ ГЛАВІЗНА(Х) ПА(Т)НАДЕСАТИ(Х)
incipit	О ѡБРАЗѢХЪ МЛѢВЫ. Два ѡБРАЗА СЖ(Т) СЪЕДИНЕНІА, ПАЧЕ ЖЕ ВЪХОДЫ, ѡБЪЖДОУ ѢМНЫЖ МЛѢВЫ, ИЖЕ ДХѠМЪ ВЪ СР(Д)ЦИ ДѢИСТВУЕМЫЖ
explicit	прѢ(Д)рѢ(ч)ннаа бо дѢланіа тѢшжи сѧ на всѢхъ днѣхъ болѢзньно съвръшати, и пло(д) въ врѢмѧ съ блѣхъ снхѣхъ пожьнетъ
osservazioni	Ogni capitolo ha un titolo
carte	131r-138v
autore identificato	Hesychius : Sinaita
autore presente	
titolo identificato	De temperantia et uirtute – recensio longior – seconda centuria (CPG 7862, 1 <i>Philokalia</i> , I, pp. 141-73; PG 93, coll. 1511-1544)
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	
incipit	...ИМАЩЕИ И ВЪНАТРОУНАА БРАНѢ ГАКО И ВЪ ЧИНОУ. СИЦЕ И ОУМНЖА БРАНѢ ДА ВОИНСТВОУЕМЪ. прѢж(д)Ѣ ВЪНИМАНІЕ
explicit	КАКО НЕ КОНЕЧНО НЕНАВИДИМЪ ВЪ ТОУЖ(д)ИМЪ ОУКРАШЕНИ ЛЪСТАЩЕ Сѧ, ДШЕЖ И ТѢЛѠ(М)...
osservazioni	Acefalo per caduta di un fascicolo prima di c. 131: inizia da metà del capitolo 7 (greco 4); mutilo per caduta di almeno 1 carta dopo c. 138: termina con il capitolo 91. Tuttavia si dovrebbe ipotizzare la presenza anche della prima centuria nel fascicolo che manca.
carte	147r-149v
autore identificato	
autore presente	
titolo identificato	Apophtegmata Patrum, Collectio systematica (Skitskij paterik), L (CPG

	5610), cfr. Veder 2005, 281-282; Veder 1981, 58-59
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	
incipit	...[вѣз]чьстивѣиша пѣ(с) и звѣрїи ю(с). та вѣ ни прогнѣвашѣ когда сътворшаго и(х), нї на сж(д) идж(т)
explicit	вѣса члѣки тако единого зрѣти. и клеветѣ ѡшаати сѡ.
osservazioni	acefalo, per caduta di 1 carta segue identificazione dei vari apoftegmi
carte	147r
<i>incipit</i>	Рѣ(ч) пакы. оувы тебѣ дшѣ, тако ѡвыкла еси въпрашати тѣчїж слово бжїе и слышати вѣсегда
<i>identificazione</i>	L:13, Apophtegmata, (2) Collectio anonyma CPG 5561, N 581a
carte	147r
<i>incipit</i>	Рѣ(ч) пакы. оувы тебѣ тѣло тако позна ѡсквернѣжща(а) тѡ и вѣсегда
<i>identificazione</i>	L:14, Apophtegmata, (2) Collectio anonyma CPG 5561, N 581b
carte	147r
<i>incipit</i>	Тѣж(д)ѣ пакы рѣ(ч). оувы юномѣ наплгнѣжшомѣ свое чрѣво
<i>identificazione</i>	L:15, Apophtegmata, (2) Collectio anonyma CPG 5561, N 581d
carte	147r
<i>incipit</i>	Рѣ(ч) авва макариѣ великыи. дондеже любитѣ дшѡ славѣ чл(в)чѡ, далече ю(с) славы бжнж
<i>identificazione</i>	L:16, Leloir 1974, 15:8
carte	147r
<i>incipit</i>	Рѣ(ч) пакы. не иже себе ѡхжж(д)ажн безчьстѡ сии ю(с) смѣреномѣдрѣ
<i>identificazione</i>	L:17
carte	147r
<i>incipit</i>	Бра(т) стжжаемѣ ѡ помышленїи лѡкавы(х), скрѣбѣше
<i>identificazione</i>	L:18, Apophtegmata, (2) Collectio anonyma CPG 5561, N 584
carte	147rv
<i>incipit</i>	Дроугыи нѣкто ѡ великыи(х) постникѣ. живыи вѣ енатѣ алеѡ(н)дрѣстѣмѣ

<i>identificazione</i>	L:19, Apophthegmata, (2) Collectio anonyma CPG 5561, N 585
<i>carte</i>	147v
<i>incipit</i>	Дроугыци гави сѧ емоу сатана и глѧ къ нѧмоу. глѧ ти старче нѣси христїанинъ
<i>identificazione</i>	L:20, Apophthegmata, (2) Collectio anonyma CPG 5561, N 586
<i>carte</i>	147v
<i>incipit</i>	Бра(т) въпроси старца глѧ. како ѡчѣ родъ нашъ не можетъ дръжати по(с) ѡцѣ
<i>identificazione</i>	L:21, Apophthegmata, (2) Collectio anonyma CPG 5561, N 588 Cfr. van Wijk 1935-36, 73: 165v
<i>carte</i>	147v
<i>incipit</i>	Старець нѣкын великъ, сѣдѣше въ сирин въ гора(х) андиоуїискы(х) имѣше же брата живѣща съ нимъ
<i>identificazione</i>	L:22, Apophthegmata, (2) Collectio anonyma CPG 5561, N 589
<i>carte</i>	148r
<i>incipit</i>	Глѣше пакы старецъ о злопомнѣни тако еже никако. не ненавиствовати или ѡпечалити кого
<i>identificazione</i>	L:23
<i>carte</i>	148r
<i>incipit</i>	Ре(ч) пакы. крадын или лъжж или инъ грѣ(х) творѧи. множице же егда въсхоуше(т) сътворити грѣ(х)
<i>identificazione</i>	L:24, Apophthegmata, (2) Collectio anonyma CPG 5561, N 590
<i>carte</i>	148r
<i>incipit</i>	Ре(ч) пакы. аще хоуеши въ тѣлеси тако бесплътенъ боу сѣжити, мѣтвж негрѣста(н)но имѣи таино въ ср(д)ци своемъ
<i>identificazione</i>	L:25, QRT 39
<i>carte</i>	148r
<i>incipit</i>	Ре(ч) пакы. тако же хотѧи ѡчистити злато аще единъ ча(с) въжеже(т) ѡгнь пакы погаси(т)
<i>identificazione</i>	L:26, QRT 40
<i>carte</i>	148r
<i>incipit</i>	Ре(ч) старецъ. въ всѣ(х), ꙗко лѣтѣ(х) подвигоу сѧ. не ѡставиши стране(н)

	помыслъ въннѣти въ ср(д)це мое
<i>identificazione</i>	L:27, Budge 1907, n. 382
carte	148rv
<i>incipit</i>	Бра(т) въпроси старца гл̃а. како по(д)баеѣ ми быти въ кеїи
<i>identificazione</i>	L:28
carte	148v
<i>incipit</i>	Бра(т) нѣкыи непрѣстаннѣи мѣтвѣ прилежж и ничесо же дѣлаж, по въса вечеры на трапезѣ хлѣбъ ѡбрѣташе
<i>identificazione</i>	L:29, Apophthegmata, (2) Collectio anonyma CPG 5561, N 440 Capaldo 1981, 36, n. 80
carte	148v
<i>incipit</i>	Гл̃ааше нѣкыи ѿ ѡцѣ. како иногда хѡтѣ искоушити п(о)мыслъ мой, аще пари(т)
<i>identificazione</i>	L:30
carte	148v
<i>incipit</i>	Гл̃ааше же и се. како длъженъ ю(с) хѡтѣи сѣа исправити, въса чл̃кы како единого зрѣти
<i>identificazione</i>	L:32, Apophthegmata, (1) Collectio alphabetica CPG 5560, Poemen S 19 (195)
carte	148v-149r
autore identificato	Marcus : Eremita
autore presente	сѣтѣо марка скитѣскаго
titolo identificato	Opusc. i. De lege spirituali (CPG 6090 PG 65, 905-929), qui i capp. 54, 116, 120, 127, 187, 189, 192
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	ѿ главизнь сѣтѣо марка скитѣскаго
<i>incipit</i>	Ничто же помышлѣни ни твори, безъ иже по вѣѣ разумѣ
<i>explicit</i>	а иже правѣ възыскажши егѡ, ѡбращж(т) съмирениѣ
osservazioni	nel testo slavo sono presentati come un unico testo con il successivi (cfr. CPG)
carte	149r
autore identificato	Marcus : Eremita

autore presente	
titolo identificato	
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	Opusc. ii. De his qui putant se ex operibus iustificari (CPG 6091 PG 65, 929-965), qui i capp. 15, 27
incipit	Хотѣли что творити и немогы, тако же сътворивши ю(с)
explicit	пришоуетъ оубо ср(д)це мѣ, прѣвити же не мѡже(т)
osservazioni	
carte	149rv
autore identificato	Ephraem : Graecus
autore presente	сѣго ефрема сѣ рина
titolo identificato	De recta vivendi ratione (capita XC) (CPG 3941 Ephraem, Assemani 1743, 56-72), qui i capp. 1-11 più tre capitoli non rintracciabili nel greco
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	
incipit	Право житіе желаети, смѣреніе держи. кромѣ бо сего
explicit	въ иже бо ча(с) не вѣси, прииде(т). и горе неоготовленому
osservazioni	
carte	150r-154v; 156rv
autore identificato	
autore presente	
titolo identificato	
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	Главизны ѡца макара. и прочіхъ стхъ
incipit	Ре(ч) авва макаръ. не по(д)бае(т) хрїстїаниноу оклеветавати, или осѣждити, или осѣж(д)ати кого
explicit	сице бо мжздѣ своѣ ѡ гѣ бѣ прїимеши исплѣнено, рекшаго, еже сътвориете мѡнѣ братїа(м) нищїимъ, мнѣ сътвориете
osservazioni	Cfr. <i>Athos Zogr</i> 83, unità: 139-154; 161; 155-160; 162-165; 168-175 (incipit in Nikolova 1980, 391-392) cfr. Veder 1981, 62: "Un lot de 41 pièces extraites des <i>Homélie</i> s du Pseudo-Macaire / Syméon, de l' <i>Asceticon</i> de l'abbé Isaïe et du <i>De</i>

	<i>Oratione de Nil, y inclus une partie des pièces publiés du Cod Karakallou 251 par DRAGUET 1965; mss: SkP CP2 (f. 57v-59), EF 3 (f. 132-160), et les mss de la compilation slave de récits édifiants connue sous le nom de Svodnyj Paterik (ch. 172-208 de EREMIN 1927: 85-101)”.</i>
carte	150r
incipit	Рече авва макарь. не по(д)бае(т) хр(с)тїанїнѣ ѡклеветавати, или ѡсждити, или ѡсжж(д)ати кого
identificazione	Eremin 1927, n. 172
carte	150r
incipit	Ре(че) пакы. мнози оубе(о с)ж(т) ѿ на(с) чьтжше бж(с)твное писанїе
identificazione	Eremin 1927, n. 173
carte	150r
incipit	Ре(че) пакы. оупо(д)би (с)л оубо подвижажи сл, въ мирѣ семъ
identificazione	Eremin 1927, n. 174
carte	150rv
incipit	Ре(че) пакы. како же земледѣлатель садл лозы многы
identificazione	Eremin 1927, n. 175
carte	150v
incipit	Ре(че) пакы. како же злато съ землеж смѣшено есть
identificazione	Eremin 1927, n. 176
carte	150v
incipit	Тъж(д)е ре(че). тѣло члчє, црковъ ю(с) бжїа
identificazione	Eremin 1927, n. 177
carte	150v
incipit	Тъж(д)е ре(че). прѣстолъ бж(ст)ва оумъ нашъ ю(с)
identificazione	Eremin 1927, n. 178
carte	150v-151r
incipit	Ре(че) пакы. како же жена имѡщи с̃на прѣмждра едиородна
identificazione	Eremin 1927, n. 179
carte	151r
incipit	Ре(че) пакы. дїаволъ оубв ю(с) жезлъ наказанїа
identificazione	Eremin 1927, n. 180

<i>carte</i>	151r
<i>incipit</i>	Ре(че) пакы. тако же оубо тѣло приопцаж сѧ иномоу тѣлеси
<i>identificazione</i>	Eremin 1927, n. 181
<i>carte</i>	151rv
<i>incipit</i>	Ре(че) пакы. тако же слнце сїаа и вѣтръ дышж. и оубо вѣтръ
<i>identificazione</i>	Eremin 1927, n. 182
<i>carte</i>	151v
<i>incipit</i>	Ре(че) пакы. тако же члкъ зра шра летаца
<i>identificazione</i>	Eremin 1927, n. 183
<i>carte</i>	151v
<i>incipit</i>	Ре(че) пакы. блженъ инокъ прѣшедын страшнаа мѣста
<i>identificazione</i>	Eremin 1927, n. 184
<i>carte</i>	151v
<i>incipit</i>	Ре(че) пакы. по(д)баертъ члкоу по всѧ часы посѣщати свое срце
<i>identificazione</i>	Eremin 1927, n. 185
<i>carte</i>	151v-152r
<i>incipit</i>	Тъж(д)е ре(че). тако же нищъ кто иного бога(т)ство исчитаж сам же
<i>identificazione</i>	Eremin 1927, n. 186
<i>carte</i>	152rv
<i>incipit</i>	Тъж(д)е ре(че). егда бо оуслышиши тако хс съниде въ адъ
<i>identificazione</i>	Eremin 1927, n. 187
<i>carte</i>	152v
<i>incipit</i>	Бра(т) проси старца глѧ. почто забы ма бѣ, и ѿвращает сѧ млтвы м(о)еж
<i>identificazione</i>	Eremin 1927, n. 188
<i>carte</i>	152v
<i>incipit</i>	Ре(че) пакы. помлїмъ бѧ тако да просвѣтитъ очи ср(д)цѧ наши(х)
<i>identificazione</i>	Eremin 1927, n. 189
<i>carte</i>	152v
<i>incipit</i>	Ре(че) старецъ аще стра(х) бжїи въ ср(д)ци и мамы
<i>identificazione</i>	Eremin 1927, n. 190

CAPITOLO 3

<i>carte</i>	152v
<i>incipit</i>	ТЪЖ(Д)Е РЕ(ЧЕ). БРАТІЕ СТАЖА(М) НЕ(С)НЖА МЖДРО(С)
<i>identificazione</i>	Eremin 1927, n. 191
<i>carte</i>	153r
<i>incipit</i>	РЕ(ЧЕ) ПАКЫ. ПОДРАЖАИМЪ ТРИ ОТРОКЫ И ПЕЩЪ СТРАСТЕН
<i>identificazione</i>	Eremin 1927, n. 192
<i>carte</i>	153r
<i>incipit</i>	РЕ(ЧЕ) АВВА ПИМИНЪ. ТАКО ЖЕ ИСТОЧНИКЪ ИМЪЖ СМРА(Д) МНОГЪ
<i>identificazione</i>	Eremin 1927, n. 193; = К 1 (c'è anche un titolo: ПИМИНОВО)
<i>carte</i>	153r
<i>incipit</i>	РЕ(ЧЕ) АВВА МАКАРЪ. ТАКО ЖЕ ПЕЩЕРА ТЕМНА ЖИЛИЩЕ ГАДОВО(М) БЫВАЕТЪ
<i>identificazione</i>	Eremin 1927, n. 194 = К 2
<i>carte</i>	153rv
<i>incipit</i>	РЕ(ЧЕ) АВВА ИСАНА. ТАКО ЖЕ МРТЪВЫИ ВЪ ГРОВЪѢ Ѡ ЧРЪВІИ СЪНЪДАЕТ СѦ
<i>identificazione</i>	Eremin 1927, n. 195 = К 5
<i>carte</i>	153v
<i>incipit</i>	ТЪЖ(Д)Е РЕ(ЧЕ). Ѡ ПАТИ(Х) СТРАСТЕН БРАНЪ БЛЖДА ОУМНОЖАЕТ СѦ
<i>identificazione</i>	Eremin 1927, n. 196
<i>carte</i>	153v
<i>incipit</i>	ТЪЖ(Д)Е РЕ(ЧЕ). ТАКО ЖЕ СМЛАДЪ СЪПЛЕТ СѦ ДРЪ(ВОУ) И ИСОУШАЕТЪ ПЛО(Д) ЕГО
<i>identificazione</i>	Eremin 1927, n. 197 = К 6
<i>carte</i>	153v
<i>incipit</i>	РЕ(ЧЕ) АВВА ИСАКЪ ИГОУМЪНЪ СКИТСКИИ. ИНОКЪ СЪДѦИ НА ТРАПЕЗЪѢ
<i>identificazione</i>	Eremin 1927, n. 198 = К 8 (ma abbreviato)
<i>carte</i>	153v-154r
<i>incipit</i>	РЕ(ЧЕ) СТАРЕЦЪ. ТАКО СЪДАЩОУ МИ НЪКОГДА СЪЩЕМЪ ІѠАНОМЪ КОЛОВОМЪ
<i>identificazione</i>	Eremin 1927, n. 199 = К 10
<i>carte</i>	154r
<i>incipit</i>	ПОВЪДА НАМЪ АВВА ПЕТРЪ ОУЧНИКЪ ЩѦ ИСАІЖ. ТАКО ВЪПРОСИ(Х) ЩѦ МОЕГО ИСАІЖ ГЛА

<i>identificazione</i>	Eremin 1927, n. 200
<i>carte</i>	154rv
<i>incipit</i>	РѢ(ЧЕ) АВВА ИСАІА. ХОТѦИ СП(С)ТИ СѦ, Ѡ ПРАЗНОСЛОВІА ДА ПРѢСТАНЕТЪ
<i>identificazione</i>	Eremin 1927, n. 201 = Isaias : Gazeus, Excerpta (Isaias, Iordanitis 1911, 221 l. 32 – 222 l. 7)
<i>carte</i>	154v
<i>incipit</i>	РѢ(ЧЕ) СЪТЪИ НИЛЪ. СЪИ ВЪКЪТЪ ПОКААНІА, ѠНЪ ВЪЗДААНІА
<i>identificazione</i>	Eremin 1927, n. 202
<i>carte</i>	154v
<i>incipit</i>	ТЪЖ(Д)Е РЕ(ЧЕ). БРАТІЕ. ГѦЖЕ ИЩЕ(Т) БЪ Ѡ НА(С), СІА И ТВОРѢМЪ
<i>identificazione</i>	Eremin 1927, n. 203
<i>carte</i>	154v
<i>incipit</i>	ТЪЖ(Д)Е РЕ(ЧЕ). БРАТІЕ. НЕ ЗДЕШНАЖ ИЩА(М) СЛАВЫ НИ ПЛЪТИ ПРОМЫСЛА
<i>identificazione</i>	Eremin 1927, n. 204
<i>carte</i>	156r
<i>incipit</i>	БРА(Т) ПРІИДЕ КЪ ѠЦѢЮ НИЛОУ И ГЛЕ(Т) ЕМОУ ЧТО СЪТВОРА АВВА ТАКО ПОМЫШЛЕНІА
<i>identificazione</i>	Eremin 1927, n. 205
<i>carte</i>	156v
<i>incipit</i>	БРА(Т) ВЪПРОСИ СТАРЦА ГЛА. ЧТО СЪТВОРА ѠЧЕ ТАКО НЕ ДѢЛАЖ НИЧЬСОГО
<i>identificazione</i>	Eremin 1927, n. 206
<i>carte</i>	156v
<i>incipit</i>	БРА(Т) ВЪПРОСИ СТАРЦА ГЛА. АЩЕ ЕСМЪ НА МЪКЕТѢ И ПРІИДЕ(Т) МИ
<i>identificazione</i>	Eremin 1927, n. 207
<i>carte</i>	156v
<i>incipit</i>	РѢ(ЧЕ) ѠЦЪ ИСАІА. АЩЕ ПРИЗОВЕШИ НИЩА ОУПОКОИТИ ЕГО БѦ РА(Д)
<i>identificazione</i>	Eremin 1927, n. 208
<i>carte</i>	156v + 36rv
autore identificato	Macarius <pseudo>/Symeon
autore presente	ИЖЕ ВЪ СЪТЪХЪ ПРѢП(Д)ѠБНАГ(О) ѠЦѢ НАШЕГО макарія
titolo identificato	Opusculum I, 13-14 (CPG 2413 (1); PG 34, 836-841)

	= Sermones LXIV (Typus I = collectio B) (CPG 2410), Homilia 56 = Homiliae spirituales L (Typus II = collectio H) (CPG 2411, PG 34, 449-882), 19
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	ИЖЕ ВЪ СТЫХЪ ПРЪП(Д)ВНАГ(О) ШЦЯ НАШЕГО макариа слово зѣло полезно
incipit	Хотѣли пристѣпити къ г̃оу и животоу вѣчномоу спо(д)бити сѧ. и жилище х̃оу быти. и д̃ха ст̃го исплѣнити сѧ
explicit	потреба во комоуж(д)о како же на мл̃твѣхъ ноудн(т) себе и притлазаетъ не хотѣщоу ср(д)цоу
osservazioni	mutilo per caduta carte (almeno una)
carte	155rv
autore identificato	Macarius <pseudo>/Symeon
autore presente	
titolo identificato	Sermones LXIV (Typus I = collectio B) (CPG 2410), Homilia 8, 2, 1- 8, 4, 1
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	
incipit	...или шблѣче сѧ въ багрѣницѣхъ д̃ха. или видѣ ц̃р̃к̃<--->и почи<--->и бѣ д̃ша сице естѣ. имать глѣбинѣхъ нѣкѣхъ и оуды многы. и прочее грѣ(х) въшедѣ, дрѣжитѣ еи въ сѧ оуды и разоумны ср(д)чныѣ. таже, поискавшоу чл̃коу, приходитѣ блг(д)тѣ къ нему. и оудрѣжитѣ два оуда д̃шна
explicit	или даби былѣ гравеликѣ, и има(т) сжсѣды многы. или началство и мы ѿ чьства въ себѣ, сице естѣ оумное сжцѣство бесѣмртнаа д̃ша добротѣ чьстнѣ паче въсѣ(х) съз(д)анїи. шбразѣ и по(д)бїе б̃жїе...
osservazioni	acefalo e mutilo; foglio incollato: la grafia ha elementi simili a quella di cc. 147r-149r l. 14 (ma non è la stessa); ma la mancanza di rubricatura fa pensare che provenga da un altro manoscritto, quantunque la carta sia dello stesso tipo
BIBLIOGRAFIA E RIPRODUZIONI	
bibliografia del ms	Christova 2009, 126-132 (n. 56) e bibliografia ivi citata
riproduzioni	Microfilm alla NBKM

6. SOFIJA NBKM 672 (1365-75)

DESCRIZIONE ESTERNA	
Identificazione e composizione del manoscritto	
Città	София
Biblioteca	Народна библиотека „Св. Св. Кирил и Методий”
Fondo	славянски ръкописи
Segnatura	672
Numero inventario	
Composizione	Omogenea
Fogli volanti	
Struttura materiale	fascicoli legati, ma con carte staccate (I, 11, 244, 277, 289)
Datazione e materia	
Datazione	1365-75 (filigrane; Vutova 1994, 26: anni 70)
1. espressa 2. desumibile 3. stimata	3
Materia	cartaceo
Carte e dimensioni	
carte: guardie iniziali	I (di restauro) + I
carte: corpo	289
carte: guardie finali	
mancanze	lacune: dopo le prime carte (così riordinate: cc. 1, 7, 2, 4-6) grossa lacuna: 16 cc. poi c. 3 e lacuna: di 1 carta; segue da c. 8. lacuna di 4 cc. tra c. 181 e c. 182
frammenti	
note	

CAPITOLO 3

dimensioni: h	225
dimensioni: b	150
dim: a carta	120
note	
Decorazione	rubricatura; semplice decorazione a corda attorcigliata con croce in centro in rosso a c. 1
Legatura	
datazione	1962 (cfr. appunto incollato a c. I)
materia assi	cartone
materia coperta	pelle
dimensione coperta	150 x 238
elementi metallici	no
altro	incisione a secco
note	
Storia, nomi, antiche segnature	
Storia	
Nomi e luoghi	
Antiche segnature	antica biblioteca 274
note	
Osservazioni	
Altre informazioni	
filigrane	<p>51. Melograno 51a: alle cc. 24/29; 26/27; 32/37; 34/35; 39/46; 56/61; 57/60; 65/68; 82/83; 96/101; 105/108; 111/118; 130/131; 136/141; 138/139; 144-149; 152/157; 161/164; 162/163; 168/173; 169/172; 176/181; 178/179; 206/207; 227/234; 235/242; 244/249; 245/248; 254/255; 260/265; 268/273; 270/171; 275/282; 284/289;</p> <p>51b: alle cc. 41/44; 48/53; 50/51; 64/69; 71/78; 73/76; 79/86; 90/91; 97/94; 98/99; 104/109; 113/116; 121/124; 122/123; 128/133; 145-148; 153/156; 220/225; 221/224; 229/232; 237/240; 251/258; 262/263; 277/280; 286/287;</p> <p>52. Nave a vela alle cc. 15/22, 18/19;</p>

	<p>53. Campana 53a: alle cc. 190/191; 212/217; 53b: alle cc. 214/215;</p> <p>54. Ascia 54a: alle cc.2; 185; 187/194; 196/201; 204/209; 54b: alle cc. 184; 197/200</p> <p>frammento di filigrana, non identificabile: x su asta: alla c. I</p>
fascicolazione	<p>Il restauro ha ricostruito i fascicoli in modo non conforme all'originale. Sulla base delle filigrane, della segnatura dei fascicoli, e del contenuto si può ricostruire che si trattava di quaderni in tutto il manoscritto.</p> <p>Le prime 8 cc. non sono in ordine: vanno lette in questa sequenza: cc. 1, 7, 2, 4-6; [lacuna di 16 cc.]; c. 3; [lacuna di 1 c.]; c. 8; da carta 8: 1 x 7 (c. 14); 20 x 8 (c. 174); 1 x 7 [lacuna di 1 c.] (c. 181); [lacuna di 3 cc.] 1 x 5 (c. 186); 12 x 8 (c. 282); 1 x 7 (c. 292).</p>
segnatura dei fascicoli	<p>Segnature nelle carte 1-8 posteriori e non corrispondenti alla ricostruzione in base al contenuto.</p> <p>c.1 (illeggibile) c. 3r r c. 4v a c. 5v r</p> <p>c. 8r/14v d c. 15r/22v e c. 23r/30v s c. 31r 38v z</p> <p>ecc. fino a c. 78v quaderni numerati in centro in basso (a c. 63r in basso a sx; a c. 70v entrambe) con numeri slavi (lettere) 103-110 numerato in basso verso la legatura ѕı 111-118 numerato in basso verso la legatura (a c. 118v illeggibile) ѕı 119-126 numerato in basso verso la legatura (a c. 119r illeggibile) нı 127-134 numerato in basso verso la legatura (a c. 134v illeggibile) ѿı 159-166 numerato in basso in centro, o un po' verso la legatura; ultimo: кr</p> <p>219-226 segnato in basso al centro solo all'inizio лa 227-234 segnato in basso al centro solo all'inizio лb 235-242 segnato in basso al centro solo all'inizio лr 243-250 segnato in basso al centro solo all'inizio лd 251-258 segnato in basso al centro solo all'inizio лe</p>

	259-266 segnato in basso al centro solo all'inizio λs 267-274 segnato in basso al centro all'inizio λs (segnato alla fine da mano più tarda in basso a sinistra 283-289 segnato in basso a destra solo all'inizio λs
foratura	
rigatura	
specchio rigato	
righe	
disposizione del testo	
richiami	
scrittura e mani	primo copista: cc. 1-22, ortografia mista secondo copista: cc. 23-48, 50- 51, 53- 54: onciale bello, ortografia terzo copista: cc. 49,52: semionciale minuto e bello, ortografia mista quarto copista: cc. 55-114, ortografia etimologica quinto copista: cc. 115-289, ortografia mista
sigilli e timbri	
frammenti	
stato di conservazione	Notevoli danni per umidità e muffe; il restauro degli anni '60 ha ricostruito il materiale cartaceo, ma la legatura del restauro ha provocato ulteriori danni ai fogli; la copertina è staccata alla fine.
DESCRIZIONE INTERNA	
Testi	
carte	1rv
autore identificato	Gregorius : Sinaita
autore presente	Григорїа Синайта
titolo identificato	In Ef 6, 12 (cfr. Tachiaos 1983, 126; Rigo 2002, n.8)
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	ГРИГОРІА СИНАЙТА БЪСѢ[...] тлъкъ. ѡ еже тако н[ѣс наша брань] къ кръви и плът[и. и что юстъ брань] и кто воинъ и въсѣор[ужество бѣжїе]
incipit	Станице естъ, добродѣ(т)лемъ разс[тоанїе по]зорище же, аггѣл(м) и вѣс(м) събранїе [оплъче]нїе же брани, добродѣтѣлемъ и стр[(с)темь съра]женїе началници же ѡб(м) х̃с и м[иродръ]жець боренїе, ратованїе
explicit	град же бѣ, въ нем же прѣпочи[ваеть в]сѣкъ текыи. тако въ началѣ [и

	конци нач]аншїихъ и почившии(х) и съврѣшахши(х) [д]ѣла бжїе
osservazioni	
carte	1v; 7rv
autore identificato	Johannes : Damascenus <pseudo>
autore presente	
titolo identificato	De virtutibus et passionibus (CPG 8111 cfr. CPG 4055;), frammenti: cfr PG 95,91 B2-94 D9 (De triplici parte animae; De facultate irascente; De facultate concupiscente [inizio])
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	Ѡ дшѣвнѣмь трїчлсти
incipit	дшѣ раздѣлѣ(т) сѧ, на словесное, и гѣростное, похотное. словеснаго оубо съгрѣшенїа сж(т) сїа
explicit	Ѡбрѣченїе дхѣ приемаѧ и Ѡ здешнїи(х) изъше(д), съ бестр(с)тиемъ и разсломомъ истинны(м) [б]оу прѣ(д)стоитъ свѣтѡ(м) стѣмъ блжєнны[а т]ронцѣ съ стѣми аггѣ въ вѣкы бесконечныѣ ѡсїаваемъ
osservazioni	[in Dsp è tra gli <i>Scripta aliorum Patrorum sub nomine Ephraemi</i>]
carte	7v; 2; 4-6; 3; 8-17v
autore identificato	Gregorius : Sinaita
autore presente	Григорїа Синаїта
titolo identificato	Capita per acrostichidem (http://pinakes.irht.cnrs.fr/rech_oeuvre/resultOeuvre/filter_auteur/4031/filter_oeuvre/5022 ; Beyer 1985, 38-63; Philokalia, IV, 31-62 =PG 150, 1239-1300; Rigo 2002, n. 1; Rigo 2008, 435-476)
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	главы съ краегранесїемъ. зелополезны. Ихъ же краегранесїе є(с) сїе: слова различна Ѡ заповѣдехъ, велѣни(х) и обѣтовани(х) еще и Ѡ безмѣтїевїи и млѣчанїи краегранесїе сє (riportato come nel catalogo, perché ormai difficilmente leggibile)
incipit	Словесноу оубо быти ком(с) или [быти по естѣств]оу ꙗкоже вѣ прѣж(д)є ч(с)тоты
explicit	или мьздѣ въ бж(д)щємъ нж и ꙗко члѣкоугодникъ и лѣстєць крѣчємьствоуѧ слово бжїе ѡсжждєнь бждєтъ
osservazioni	c. 7v titolo

CAPITOLO 3

	<p>cc.2,4-6: capitoli 1-27 [lacuna: mancano 16 (?) fogli, contenenti i capitoli 28-113] c. 3: capitoli 114-116 [lacuna: manca 1 foglio, contenente i capitoli 117-118] a c. 8r inizia il capitolo 119 e poi in ordine fino al 137</p>
carte	17v-18v
autore identificato	Gregorius Sinaita
autore presente	
titolo identificato	<p>Capita alia, 1-5 (http://pinakes.irht.cnrs.fr/rech_oeuvre/resultOeuvre/filter_auteur/4031/filter_oeuvre/5021; Beyer 1985, 64-66; Philokalia, IV, 63-65 = PG 150, 1299-1302; Rigo 2002, 2; Rigo 2008, 477-480)</p>
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	
incipit	<p>Прѣвъзраченїа въсѣѣ гаже о х(с)ѣ, доспѣти въсѣѣкъ кто длѣженъ естъ крѣстивынса въ х(с)а</p>
explicit	<p>ниже единож оумалѣеть любви. нж помалоу възрацаемѣ добродѣтели, помалоу и злоба въ еже не быти ѿхѣдитъ</p>
osservazioni	<p>Sono i capitoli 1-5. Sono numerati di seguito ai precedenti, da 138 a 142, ma anche con titolo autonomo. Il 141 porta il titolo о страстнѣмъ измѣненїи e il 142 о влазѣ(м) измѣненїи</p>
carte	19r-29r
autore identificato	Gregorius Sinaita
autore presente	Тогож(д)е Григорїа Синаита
titolo identificato	<p>De quietudine (Ad Niphonem) (http://pinakes.irht.cnrs.fr/rech_oeuvre/resultOeuvre/filter_auteur/4031/filter_oeuvre/5024; Beyer 1985, pp. 73-80; Philokalia, IV, pp. 71-79 = PG 150,1313-1329; Rigo 2002, n. 4; Rigo 2008, 490-501)</p>
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	<p>Оказанїе малое ѿ безмльви въ главизнахъ патнадесатихъ</p>
incipit	<p>О шобразѣхъ молитвы. Два шбраза сж(т) соединенїа, паче же въхѣды, шболадоу оумныа мл̃ты, иже дх̃омъ въ ср(д)ци дѣиствоуемыа</p>

explicit	прѣ(д)ре(че)ннаа во дѣланїа тѣщи са на всѣкъ днѣ волѣзїнно сврѣшати, и пло(д) съ Бл҃гъ въ врѣмѣ сїи(х) пожнеть
osservazioni	
carte	29r-35v
autore identificato	Gregorius Sinaita
autore presente	Тогож(д)ѣ Грїгорїа Сїнаита
titolo identificato	Capita de oratione, 1-6 (http://pinakes.irht.cnrs.fr/rech_oeuvre/resultOeuvre/filter_auteur/4031/filter_oeuvre/5027 ; Beyer 1985, 81-88; Philokalia, IV, 80-88 = PG 150, 1329-1338; Rigo 2002, n. 5; Rigo 2008, 502-508)
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	О безмльви, главиз(д)ны (sic!)
incipit	ѡ еже како по(д)баеть сѣдѣти въ безмльви. Овогда оубо на столѣ лїножанше ради троудѣ. овогда же и на постели малѣише до врѣмене ѿрады ради
explicit	сврѣшены(х) бо ю(с) и се по ап(с)лоу еже и алкати и насыщати са и въ всемь мощно быти
osservazioni	
carte	35v-42r
autore identificato	Gregorius Sinaita
autore presente	
titolo identificato	De operationibus gratiae (Ad Longinum), 1-11 (http://pinakes.irht.cnrs.fr/rech_oeuvre/resultOeuvre/filter_auteur/4031/filter_oeuvre/5023 ; Beyer 1985, 67-72; Philokalia, IV, 66-70 = PG 150, 1304-1312; Rigo 2002, n. 3; Rigo 2008, 481-489)
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	Бѣдѣнїе извѣсто ѡ безмльви и мл҃твѣ и еще же и ѡ знаменихъ блг(д)тны(х) и прѣбл҃стны(х) и что различїе топлотѣ и дѣиствоу и како кромѣ наставника оудовь свѣсходить прѣбл҃сть
incipit	Глава прѣваа. По(д)баше оубо намь рещи по великомуу Ѹчителю, никако же трѣбовати ажѣ ѿ писанїа п(о)моци или ѿ инѣ(х) ѿць
explicit	нж тако же сл҃це въ сврѣнны(х) мѣстѣхъ сїаа, не примѣшаеѣ са или врѣдитѣ са нж паче исоушае(т) тли смрадѣ ѿгонить

CAPITOLO 3

osservazioni	(Si interrompe a metà del capitolo 11; la parte del capitolo 11 è peraltro divisa come se fossero 2 capitoli, ma al secondo non è dato un numero, forse per ricordarlo con la numerazione data al testo successivo)
carte	42r-47r
autore identificato	Gregorius Sinaita
autore presente	
titolo identificato	Capita de oratione, 7-8 (http://pinakes.irht.cnrs.fr/rech_oeuvre/resultOeuvre/filter_auteur/4031/filter_oeuvre/5027 ; Beyer 1985, 81-88; Philokalia, IV, 80-88 = PG 150, 1329-1338; Rigo 2002, n. 5; Rigo 2008, 502-508)
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	О прѣльсти въ нем же и о ины(х) мнѡгы(х) винахъ. глава г҃і
incipit	зри оубо тако хоцѣ тѣ опасно вѣ(д)ти о прѣльсти, еже оухранѣти сѧ ѿ неѧ
explicit	сице и дшѧ аще имать разсѣжденіе ѿ оумнаго чювьства познаваеть ст҃го дх҃а дарованїа и сатанина мьчтанїа
osservazioni	vengono presentati come la continuazione del testo precedente, numerati insieme come capitolo 13
carte	47r-48r
autore identificato	Stephanus Nicomediensis (Athanasius Alexandrinus : Pseudo)
autore presente	
titolo identificato	Syntagma ad quendam politicum (CPG 2286 PG 28, 1396-1408), qui 1400 l. 49 – 1401 l. 19
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	нрави бж҃іаго промысла
incipit	Бѣсѣ ѿ бѧ. и печалнаа и недостоинаа. нѣ оба бл҃говоленїемь. оба же смотренїемь ина же попоущенїемь
explicit	Сирѣчь остави въ самовласти и ожесточаѧ ожестѧ ср(д)це фараоново. рекше, попоустѧ ожесточити сѧ ради непокоѣства его
osservazioni	
carte	48rv
autore identificato	Stephanus Nicomediensis (Athanasius Alexandrinus : Pseudo)
autore presente	

titolo identificato	Syntagma ad quendam politicum (CPG 2286 PG 28, 1396-1408), qui 1401 ll. 20-52
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	о самовласти нашеѣ. глава
incipit	Бѣ члѣка самовластѣна създ(д)а. словомѣ и прѣмъдростию почѣть, прѣ(д)вчима его положи въ животь и смръть
explicit	не нждитъ бо сѧ ни гоубити самовластное наше. въ обо або оуклоненіе къ добродѣтели глѧ и злобѣ, власть прѣдохомъ
osservazioni	
carte	48v-57r
autore identificato	Gregorius Sinaita
autore presente	
titolo identificato	De quattuor hierarchiis (http://pinakes.irht.cnrs.fr/rech_oeuvre/resultOeuvre/filter_auteur/4031/filter_oeuvre/13714 ; Rigo 2005, 2-19; Rigo 2002, n. 7)
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	о чьтыре(х) сщнѣночлѣствѣ(х) и колиж(д)и сщнѣночлѣство глѣтъ сѧ. и елиж(д)и раз(д)ѣлѣетъ сѧ. оуставное видѣніе
incipit	Бина оубо въсѣмъ тронца, ѿ оумнаго оумное же, ѿ словеснаго рѣше единьствѣнаго. единьствѣное же, ѿ образнаго. образное же ѿ законнаго сщнѣночлѣства
explicit	или пакы чаша ю(с), въоженіа въ весели сѣмысла естѣствѣнаго изстѣпленіе
osservazioni	
carte	57rv
autore identificato	Gregorius Sinaita
autore presente	
titolo identificato	De subiectione et oboedientia (= Capita alia, 12 ? Rigo 2005, 50; cfr. Rigo 2002, n. 2)
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	о повиновани и послушани
incipit	Повинованіе ю(с) х(с)ви работаніе. аггл(с)кое дѣланіе исплъненіе

CAPILO 3

	заповѣдѣмъ, послушаніе ю(с), жизнь вѣчнаа
explicit	се҃го ради и иже ѿ повинованіа ѿпадѣи, ѿ не(с)ъ и ѿ бѣ низверженъ бы(с) бж(с)твнѣишии оцѣи оуставиша
osservazioni	
carte	57v-59r
autore identificato	Gregorius Sinaita
autore presente	тогоже
titolo identificato	Capita alia, 6-7 (http://pinakes.irht.cnrs.fr/rech_oeuvre/resultOeuvre/filter_auteur/4031/filter_oeuvre/5021 ; Beyer 1985, 64-66; Philokalia, IV, 63-65 = PG 150, 1299-1302; Rigo 2002, n. 2; Rigo 2008, 477-480)
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	главизны о сънныи(х) искоушени(х)
incipit	въпро(с). К[олижди] истицателныи грѣ(х) выва[етъ] грѣшное и безгрѣшное. ѿвѣ(т) ѿ трїе(х) оубо вещей съгрѣшательное
explicit	нж податливоу [и це]дроу. иже во въси(х) таковыи, ра[доуи] сѧ. ѿ бѣ а не ѿ члѣкъ шкрѣмѣмъ
osservazioni	I capitoli 6-7; il capitolo 6 è diviso in tre parti; numerate da 1 a 3; il capitolo 7 ha un titolo a sé: о еже како по(д)вае(т)ъ възимати мл(с)тынѧ безмѣлѣвникоу:
carte	59v-61r
autore identificato	Stethatus, Nicetas
autore presente	Никїты иншка и пре(з)витера обитѣли стоудитскыж стифат(а)
titolo identificato	Libellus per quaestiones et responsiones (http://pinakes.irht.cnrs.fr/rech_oeuvre/resultOeuvre/filter_auteur/5282/filter_oeuvre/11062 ; Stethatus, Hausherr, Horn 1928, xxxiv-xxxv)
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	
incipit	въпро(с). Каа ю(с) мысль мира, и также въ мирѣ ѿре(ч)нїа. ѿвѣ(т). Мысль оубо также мира ѿре(ч)нїа и бѣгство вещей житейскыи(х)
explicit	и зрѣнїе бж(с)твнаго свѣта. и по прп(д)вномоу словеси. блжж ени ре(ч)

	чисти ср(д)цѣмъ, како ти бѣ оузрадѣтъ.
osservazioni	
carte	61r-84v
autore identificato	Stethatus, Nicetas
autore presente	того(ж)
titolo identificato	Capita Practica (http://pinakes.irht.cnrs.fr/rech_oeuvre/resultOeuvre/filter_auteur/5282/filter_oeuvre/11051 ; PG 120, 851-899)
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	главы дѣлателны сътницѣ прѣвѣжѣ
incipit	Четыри нещюуж вины быти, въ троици съврѣшеннѣи добродѣтели. еже на еже писати по(д)вижжщѣмъ полезнаа
explicit	или злыми тѣ болѣзньми шбложжѣтъ и напастми, въ по(д)стрѣканіе плѣти твоѣж, и шзобленіе
osservazioni	Sono presenti 80 capitoli, numerati, ma diversamente dall'edizione greca. Rispetto all'edizione del testo greco: greco = slavo 1 = 1-4 2-36 = 5-39 37 = 40-41 38-50 = 42-54 51 = manca 52-53 = 55-56 54 = manca 55 = 57 56 = manca 57-59 = 58-60 60 = manca 61 = 61 62 = manca 63 = 62 64 = manca 65-67 = 63-65 68 = manca 69 = 66 70 = manca 71 = 67 72-73 = mancano 74-76 = 68-70

	<p>77-80= mancato 81-82 = 71-72 83 = manca 84 = 73 85 = manca 86 = 74 87 = manca 88-90 = 75-77 91-92 = manca 93-94 = 78-79 95-97 = mancato 98 = 80 99-100 = mancato</p>
carte	84v-109r
autore identificato	Stethatus, Nicetas
autore presente	того(ж)
titolo identificato	Capita Phisica http://pinakes.irht.cnrs.fr/rech_oeuvre/resultOeuvre/filter_auteur/5282/filter_oeuvre/11050 ; PG 120, 899-952)
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	Дрoугыж ѿ естествовны(х) того(ж) главизнь, вторыж сътницж
incipit	Начало оубо любви бжиж, еже видимыи(х) и члчьскыи(х) вещи прѣневерженіе. срѣда же, ср(д)ца и оума очищеніе
explicit	и съшоше(д) съ нимъ ѿ земли на не(с)а, съцр(с)твоуетъ х(с)ви въ цр(с)тви ба и щца оупоконвь желаніа всѣ своа, томоу слава въ вѣкы аминъ
osservazioni	Qui numerati da 81 a 148. Rispetto all'edizione del testo greco: greco = slavo 1-7 = 81-87 8 = manca 9-10 = 88-89 11-13 = mancato 14-19 = 90-95 20-21 = mancato 22-23 = 96-97 24 = manca 25-31 = 98-104 32-34 = mancato 35-44 = 105-114

	<p>45 = manca 46-47 = 115-116 48 = manca 49-50 = 117-118 51-52 = manca 53 = 119 54-55 = mancato 56 = 120 57-58 = mancato 59 = 121 60 = manca 61-65 = 122-126 66-67 = mancato 68 = 127 69 = manca 70-78 = 128-136 79-80 = mancato 81 = 137 82 = manca 83-86 = 138-141 87-88 = mancato 89 = 142 90-91 = mancato 92-93 = 143-144 94-95 = mancato 96-99 = 145-148 100 = manca</p>
carte	109r-119v
autore identificato	Stethatus, Nicetas
autore presente	того(ж)
titolo identificato	Capita Gnostica (http://pinakes.irht.cnrs.fr/rech_oeuvre/resultOeuvre/filter_auteur/5282/filter_oeuvre/11049 ; PG 120,954-1010; Rigo 2008, 103-142)
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	ины, ѿ главизнь, третїѡ того(ж) (сътницѡ aggiunto a margine da altra mano)
incipit	Иноу образъ бѣжи. и доуговидимаа ѡ образѣ. ѡобразъ во бѣжи дѣша мысльна. оумъ, и словѡ, едино и нераз(д)ѣлно естѣствѡ
explicit	и всѣмъ покорившим сѧ словоу, прѣдает сѧ цр(с)тво ѿ него же бѡу и ѡцѡу, томоу слава и ч(с)ь и поклонѣнїе, въ вѣк(о)м

CAPITOLO 3

osservazioni	Qui numerati da 149 a 176. Rispetto all'edizione del testo greco: greco = slavo 1-7 = mancano 8-9 = 149-150 10-12 = mancano 13-16 = 151-154 17-19 = mancano 20-23= 155-158 (il 23 greco solo la prima parte) 24-30 = mancano 31 = 159 23 = manca 33-34 = 160-161 35-37 = mancano 38-45 = 162-169 46-52 = mancano 53 = 170 54-63 = mancano 64-66 = 171-173 67 = manca 68 = 174 69 = manca 70 = 175 71-93 = mancano 94 = 176 95-100 = mancano
carte	119v-181v
autore identificato	Macarius <pseudo>/Symeon
autore presente	прп(д)внаг(ω) ѿца нш҃го макаріа
titolo identificato	Opuscola II-VII (CPG 2413(2) PG 34,841-968; Philokalia, III, 171– 234)
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	главизны прп(д)внаг(ω) ѿца нш҃го макаріа ѿ словесъ его прѣтворена логосѣт(ω) р҃н главизнѣ
incipit	Блг(д)тиж оубо и даромъ д҃ха бж(с)твн(а)го кѣж(д)ω на(с) сп҃сеніе пріемлетъ. вѣрож же и любовиж, и пω(д)виго(м) произволеніа самовласт҃наго
explicit	Тѣмами съпротивникоу кѣзни на на(с) еже въ х҃а лю[бве] ѿтрг҃нжти покоушажцѣ...
osservazioni	Qui fino al 31 di col. 964, poi lacuna; mutilo: dopo c. 181 c'è una lacuna di 4 cc. La numerazione differisce da quella dell'edizione greca:

	greco = slavo Opusculus II 1 = 1 2 = 2-3 3-17 = 4-18 Opusculus III 1-9 = 19-27 10 = 28-29 11-14 = 30-33 Opusculus IV 1-29 = 34-62 Opusculus V 1-12 = 63-74 13 = 75-76 14-21 = 77-84 Opusculus VI 1-14 = 85-99 15 = 100-101 16-21 = 102-107 22-23 = 108 24 = 109 25-26 = 110 27-31 = 111-115 Opusculus VII 1-6 = 116-121 7 = 122-123 8 = 124 9 = 125-126 10-31 = 127-148
carte	182r
autore identificato	Marcus eremita
autore presente	
titolo identificato	Opusc. i. De lege spirituali (CPG 6090 PG 65, 905-929)
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	
incipit	Да не нерадиш[и кога]а помыслъ ѿ небрѣжени[га]
explicit	разоумъ в(о) естествов[нѣ] прѣ(д)варѣетъ вѣр[ж]
osservazioni	Nel testo slavo è presentato insieme con il successivo (CPG dice che si tratta di un'unica opera), come capitoli numerati di seguito. Acefalo, per perdita di 4 cc. Di difficile lettura per le condizioni della

	carta. Qui da 57 a 66 (greco: capp. 91, 92, 97, 98, 102, 103, 107, 108, 110, 112). La traduzione è la stessa di <i>Sankt-Peterburg RNB</i> Gil'f 47, ma è diversa (oppure è una redazione molto diversa) rispetto per esempio al testo in <i>Athos Chil</i> 474, 355r-362r.
carte	182rv
autore identificato	Marcus eremita
autore presente	
titolo identificato	Opusc. ii. De his qui putant se ex operibus iustificari,(CPG 6091 PG 65, 945; 943)
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	
incipit	Иѡако(ж) дѣж(д)ѣ излѡвса на землѡ садовомѣ подде(т) приходѡтѣ къ сла(д)кыиимѣ
explicit	втораа же по сѣи ю(с) невѣрїе.
osservazioni	Nel testo slavo è presentato insieme con il precedente (CPG dice che si tratta di un'unica opera), come capitoli numerati di seguito. Qui da 67 (= greco 109) a 68 (= greco 97).
carte	182v-199v
autore identificato	Theodorus : Edessenus
autore presente	прп(д)бнаго ѡца ншего феѡдѡра едесскаго
titolo identificato	Capita ascetica (http://pinakes.irht.cnrs.fr/rech_oeuvre/resultOeuvre/filter_auteur/5365/filter_oeuvre/11491 ; Possinus 1683, 345-403; Philokalia, I, 304-24; cfr. Rigo 2008, XXV)
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	главы дѣтѣльны прп(д)бнаго ѡца ншего феѡдѡра едесскаго
incipit	Поне(же) оубо бл҃гаго бѣ блг(д)тїж ѡтвръгше сѡ сатаны дѣ(л) его л҃кавы(х) и къ х(с)оу приложихом сѡ
explicit	сѣтворити начѡто къ вѣсе бо сп҃сенїе нше въ щедрота(х) лежи(т) и бѣжїи чл҃колюбїи. ѡко томоу по(д)бае(т) вѣсѣка сла(ва) чьсть и поклонѣнїе въ вѣкы, и въ вѣкы, вѣкѡ(м) аминѣ
osservazioni	qui sono presenti solo 97 capitoli (numerati da 1 a 95, ma ce n'è uno non numerato tra 49 e 50 e uno tra 50 e 51); non sono presenti i capitoli 37 e 38 della collezione e uno (ancora non identificato) tra 71 e 76 (qui sono i

	<p>numeri 67-72: riporto gli incipit: ѿз. Сѣпостатъ оубо живота нашего оумалѣеть... ѿи. Ни единъ оубо ѿ своеж мощи троуды прѣтърпѣти... ѿф. Дѣтѣлнѣа къ разоумнѣи съпрагьи... о. И сеже тихо(с)любчеда... оа. Пощенїа волѣзни скончаважтса... ов. Плъ(т) скынцвѣ(т), пощенїемъ ївадаетъ...</p>
carte	199v-209r
autore identificato	Philotheus : Monachus
autore presente	прп(д)внаго ѿца ншего Фїлѡфеа. храма сѣрыхъ бѣж иже във кжпинѣ Синаистѣи.
titolo identificato	Capita de temperantia (CPG 7864 Philokalia, II, 274-286; Ogliari 2002, 71-104)
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	
incipit	Бстѣ оумнаа бра(н) въ на(с) самѣ(х) видимыж горша. и по(д)баертъ бл҃гочестивомоу дѣлателю теши по разоумѣ и гонити въ оумѣ
explicit	іако же їшевъ прѣтърпѣваж. бесчѣсти гл҃а и злыихъ ненареко(х) псы моихъ швецъ. еже ю(с) десныи(х) помыслъ, пасомыихъ ѿ гл҃а. оумш(м) вѣдаше:
osservazioni	dopo l'intestazione è presente la frase rituale: бл(с)ви ѿче. ci sono 38 capitoli
carte	209r-212v
autore identificato	Isaias : Gazaeus
autore presente	прп(д)внаго ісаж
titolo identificato	Asceticon, Fragmenta (5) (CPG 5555 PG 40, 1205-1212)
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	главизны полезны
incipit	Три добродѣтели сж(т) проразоумѣваемыж въ оумѣ въсег(д)а. еже по естѣствеѣ стр҃мленїе. и мжжѣство. и нелѣностное
explicit	нж по(до)баертъ емоу въпити въсег(д)а къ бѣу. помощи его и милости
osservazioni	greco = slavo

CAPITOLO 3

	1-4 = 1-4 5 = manca 6 = 5-6 7-9 = 7-9 10 = 10-12 11-12 = 13-14 13 = 15-16 14 = manca 15-19 = 17-21
carte	212r-213v
autore identificato	Isaias : Gazaesus
autore presente	ица исанж
titolo identificato	Excerpta (Isaias, Iordanitis 1911, 224 l. 34 – 225 l. 33)
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	сло(в)
incipit	Рече авва исана, бога(т) сын добръкъ мысла. крываетъ вънѣтръ храма скровища своа. скровище бо являемо всеждѣваемо, и ѿ князъ навѣтоуетса
explicit	и въсѣко(ж) добродѣтели оукрашено ю(с). и въсѣкого сквернына дѣланїа оудалено нѣгде, и далече ѿстоитъ:
osservazioni	
carte	213rv
autore identificato	
autore presente	
titolo identificato	Apophthegmata patrum, Collectio systematica (Skitskij paterik CPG 5610), 3:5b (=QRT 36) (cfr. Veder 2005, 263)
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	
incipit	Рече старецъ. горе мнѣ горе мнѣ яко вѣре(н) са слышж, и вы(х) невѣрны(х) горшїи. они бо не познавшѣ бѣ, ни ѿвръгошж (с) его. азъ же познавъ блг(д)тъ дѣховнжж и прїемъ
explicit	и пакы ослабѣ колѣкраты тѣ исцѣли и пакы възврати са ко(л)краты тѣ наоучи. и ты не прѣввистъ
osservazioni	

carte	213v-220r
autore identificato	Gennadius I: Constantinopolitanus
autore presente	ГЕНАДІА АРХІЕП(С)ПА КОНСТАДИНА ГРАДА
titolo identificato	Centum capita (Стословец) (cfr. Lichačev 1987, 448-449; edizione Mušinskaja, Mišina, Golzšenko, Moldovan 2009, 212-279)
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	слово ѡ вѣрѣ. гла(ва) р
incipit	Бѣроуѣи въ ѡца и сѣна и ст҃го д҃ха. троицѣ нераздѣлнѣа, нистѣлїаннѣа, едино бжествиѣа. ѡца нерож(д)енна. сѣна рож(д)енна, нествзданна же. д҃ха же ст҃го не рож(д)енна, ни ствзданна
explicit	нелицемер(н)е. члдо е҃(г)лїа. снѣтъ вѣскрсенїа. наследни(ки) жизни. ѡ х(с)ѣ исѣѣ ги нѣшемѣ еможе слава и дрѣжава. ч(с)ѣ и поклонѣнїе, стѣ ѡцѣмѣ и стѣымѣ д҃хо(м). и нинѣ и пр(с)но и въ вѣкы вѣкѡ(м). ами(н)
osservazioni	Come in Sankt-Peterburg RNB Gil'f 47 mancano i capitoli 44-47; 50-59
carte	220r-226v
autore identificato	Symeon : Iunior
autore presente	прп(д)внаго ѡца нашего сїмевна новаго б҃гослова, и҃оумена бывша монастырѣ ограда ст҃го маманта
titolo identificato	Catecheses, 26 De poenitentia, et principio vitae solitariae (http://pinakes.irht.cnrs.fr/rech_oeuvre/resultOeuvre/filter_auteur/5309/filter_oeuvre/11112 ; DOC 2, 1675 [Orationes]; Symeon, Krivochéine, Paramelle 1965, 68-96)
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	ѡ пооученїа книги прп(д)внаго ѡца нашего сїмевна новаго б҃гослова, и҃оумена бывша монастырѣ ограда ст҃го маманта. о началожителствїи зѣло полезно и сп(с)но. по(д)вно елма мироу ниже мира ѡрекших сѣ, и къ иночьском(ѣ) житїю притекшїихъ и оучително, нов(о)началнымѣ рѣшително же ствврѣшенѣннимѣ
incipit	Братїа и ѡцї. вѣсѣ(к) члкъ, иже елма мира и гже въ мирѣ, вѣсѣ(х) ѡрекии сѣ
explicit	давшаго ти дарѣ ст҃го своего и животворящаго д҃ха. еможе по(д)бае(т) всѣка слава. чьстѣ и поклонѣнїе, и нинѣ и присно и въ вѣкы вѣкѡмѣ. аминѣ
osservazioni	

CAPILO 3

carte	227r-229v
autore identificato	Nicephorus : Athonitus
autore presente	тo(гo)ж(д)ѣ сїмewнa нoвaг(o) бѣгocлoвa
titolo identificato	De sobrietate et custodia cordis (http://pinakes.irht.cnrs.fr/rech_oeuvre/resultOeuvre/filter_auteur/4760/filter_oeuvre/8696 ; PG 147, 945-996 cfr. Rigo 2008, 425-428 [cfr. Rigo 1991])
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	o млѣтвѣ
incipit	Всѣхъ оудъ вѣрѣте дїавo(л)ъ съ вѣсы свoимнѣ ѿнe<л>ижe ѿ рaгa и ѿ бѣ ѿгнaнa зa прѣслoушaнїe съ<дѣл>a члѣкa слoвe(с)нoе всѣкoгo члѣкa пoкoлѣбaтн и вѣ нoщн и вѣ днѣ мыслѣнo
explicit	нмн же всѣ твoа прннoшeнїa пoдa(с). и хoщeшн прїлтн, [o X(с)ѣ їсѣ]ѣ гнї нїшн, съ нн(м) же ѿцoу коу[пнo н] стїмoу дхoу слaвa и дрѣжaвa. ч(с)ъ и <пoклa>нѣнїe вѣ вѣкы вѣкo(м). aмн(н)
osservazioni	qui solo PG 147, 959-966; inizia con una citazione di Simeone: in realtà è pseudo Simeone: cfr. Rigo 2008, 425; Symeon, Darrouzès 1980, 193-196
carte	229v-235r
autore identificato	Symeon : Iunior <pseudo>
autore presente	тo(гo)ж(д)ѣ
titolo identificato	Methodus de sancta oratione et attentione (Hausherr 1927, 150-172)
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	o млѣтвѣ
incipit	Трїe сж(т) вѣннмaнїa, и млѣтвы вѣрaзн. иже дшa вѣзвoдн(т) сa или ннзвoдн(т) сa
explicit	тaжe съврѣшeнoе кѣ бoу вѣннмaнїe или ѿлжчeнїe, врѣхѣ хрaмѣ прoтaгнeмѣ. и тaкo дхoвнн хрaмѣ съврѣшн(м)
osservazioni	ci sono titoli anche per la seconda e la terza parte
carte	235rv
autore identificato	
autore presente	

titolo identificato	Apophthegmata patrum, Quaestiones et responsa senum de tentationibus, 1 (CPG 5564 BHG 1444e)
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	въпро(с) [...] ѿвѣ(т)
incipit	Како по(д)баѣтъ инокъ быти въ келїи
explicit	Ѣже оукланѣти сѧ члчьскаго разоумѧ, да помыслоу оупразнившоу сѧ, разоу(м) бжїи въсели сѧ
osservazioni	
carte	235v
autore identificato	Macarius <pseudo>/Symeon
autore presente	
titolo identificato	Opusculum I, 4 (CPG 2413 (1); PG 34, 854 ll. 37-45)
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	въпро(с) [...] ѿвѣ(т)
incipit	Что оубо мы иже никако же въше(д)ше въ ср[(д)це] оумо(м), како начнемъ
explicit	и всѣми заповѣдными добродѣтѣми, възможемъ оулѣчити прошенїе
osservazioni	
carte	235v
autore identificato	
autore presente	
titolo identificato	Apophthegmata patrum, Dialogus de contemplatione (CPG 5565 BHG ⁿ 1448rb), 18-19
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	въпро(с) [...] ѿвѣ(т)
incipit	Како може(т) кто всег(д)а млѣти сѧ, изнемагает во тѣло въ слоужбѣ
explicit	въпро(с) како въсегда ѿвѣ(т) яще гаси, аще пїеши, аще въ пжтѣ ходиши, аще дѣло твориши, не ѿстѣпѧи ѿ млѣвы
osservazioni	
carte	235v-245r
autore identificato	

CAPILO 3

autore presente	
titolo identificato	Apophtegmata Patrum, Svodni Patericon (CPGs 5614) qui Eremin 1927, nn. 172-192
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	Главизны щѣа макара. и прочїи(х) ст҃хъ
incipit	Рече авва макаръ. не по(д)бае(т) хр(с)тїанїнѣ ѡклеветавати, или ѡсѣдити, или ѡсѣж(д)ати кого
explicit	сице бо мѣз(д)ж свож ѿ га ба прїимеши исплѣнено, рекшаго, еже сътвористе моимъ братїамъ нищїимъ, мнѣ сътвористе
osservazioni	vedi <i>Athos Zogr</i> 83, unità: 139-154; 161; 155-160; 162-165; 168-175 (incipit in Nikolova 1980, 391-392) cfr. Veder 1981, 62: “Un lot de 41 pièces extraites des <i>Homélie</i> s du Pseudo-Macaire / Syméon, de l' <i>Asceticon</i> de l'abbé Isaïe et du <i>De Oratione</i> de Nil, y inclus une partie des pièces publiés du Cod Karakallou 251 par DRAGUET 1965; mss: <i>SkP</i> CP2 (f. 57v-59), EF 3 (f. 132-160), et les mss de la compilation slave de récits édifiants connue sous le nom de <i>Svodnyj Paterik</i> (ch. 172-208 de EREMIN 1927: 85-101)”. Alcuni apoftegmi sono stati identificati in Isaias, Draguet 1965 e sono stati contrassegnati con la lettera K e il numero progressivo dell'edizione
carte	235v-236r
incipit	Рече авва макаръ. не по(д)бае(т) хр(с)тїанїнѣ ѡклеветавати, или ѡсѣдити, или ѡсѣж(д)ати кого
identificazione	Eremin 1927, n. 172
carte	236r
incipit	Ре(че) пакы. мнози оубо сж(т) ѿ на(с) чьт҃юще б҃женное писанїе
identificazione	Eremin 1927, n. 173
carte	236r
incipit	Ре(че) пакы. оупо(д)би(с)а оубо подвижали сѧ, въ мирѣ семъ
identificazione	Eremin 1927, n. 174
carte	236r
incipit	Ре(че) пакы. тако же земледѣлате(л) сада лозы многы
identificazione	Eremin 1927, n. 175
carte	236v

<i>incipit</i>	Рѣ(чѣ) пакы. тако же злато съ землеж смѣшено ю(с)
<i>identificazione</i>	Eremin 1927, n. 176
<i>carte</i>	237r
<i>incipit</i>	Тѣж(д)ѣ рѣ(чѣ). тѣло члѣе, црковъ ю(с) бжїа
<i>identificazione</i>	Eremin 1927, n. 177
<i>carte</i>	237r
<i>incipit</i>	Тѣж(д)ѣ рѣ(чѣ). прѣсто(л) бж(с)тва оумъ нашъ ю(с)
<i>identificazione</i>	Eremin 1927, n. 178
<i>carte</i>	237r
<i>incipit</i>	Рѣ(чѣ) пакы. тако же жена имѣши сѣна прѣмждра единородна
<i>identificazione</i>	Eremin 1927, n. 179
<i>carte</i>	237v
<i>incipit</i>	Рѣ(чѣ) пакы. дїаво(л) оубо ю(с) жезлъ наказанїа
<i>identificazione</i>	Eremin 1927, n. 180
<i>carte</i>	237v
<i>incipit</i>	Рѣ(чѣ) пакы. тако же тѣло пришцаж сѣ иномоу тѣлесн
<i>identificazione</i>	Eremin 1927, n. 181
<i>carte</i>	238r
<i>incipit</i>	Рѣ(чѣ) пакы. тако же сѣнцѣ сїад и вѣтръ дышж и оубо вѣтръ
<i>identificazione</i>	Eremin 1927, n. 182
<i>carte</i>	238r
<i>incipit</i>	Рѣ(чѣ) пакы. тако же члѣкъ зрѣ шрѣ летѣща
<i>identificazione</i>	Eremin 1927, n. 183
<i>carte</i>	238v
<i>incipit</i>	Рѣ(чѣ) пакы. блженъ инокъ прѣшедын страшнаа мѣста
<i>identificazione</i>	Eremin 1927, n. 184
<i>carte</i>	238v
<i>incipit</i>	Рѣ(чѣ) пакы. по(д)бае(т) члѣкоу по всѣ часы посѣщати свое срѣце
<i>identificazione</i>	Eremin 1927, n. 185
<i>carte</i>	239r

CAPITOLO 3

<i>incipit</i>	Тѣж(д)е ре(че). тако же ниць кто иного бога(т)ство исчитаѣ сам же
<i>identificazione</i>	Eremin 1927, n. 186
<i>carte</i>	239r
<i>incipit</i>	Тѣж(д)е ре(че). ег(д)а во оуслышиши тако х̄с̄ съниде въ адъ
<i>identificazione</i>	Eremin 1927, n. 187
<i>carte</i>	240r
<i>incipit</i>	Ре(че) авва макаръ. тако же пецера темна жилище гадовω(м) бываетъ
<i>identificazione</i>	Eremin 1927, n. 194
<i>carte</i>	240r
<i>incipit</i>	Бра(т) проси старца г̄ла. почто забы ма б̄ъ и ѿвращает сѧ мл̄твы моеѧ
<i>identificazione</i>	Eremin 1927, n. 188
<i>carte</i>	240v
<i>incipit</i>	Ре(че) пакы. помл̄имъ б̄а тако да просвѣти(т) очи ср(д)цъ н̄шихъ
<i>identificazione</i>	Eremin 1927, n. 189
<i>carte</i>	241r
<i>incipit</i>	Ре(че) стар<ецъ> аще стра(х) б̄ж̄и въ ср(д)ци имамы
<i>identificazione</i>	Eremin 1927, n. 190
<i>carte</i>	241r
<i>incipit</i>	Тѣж(д)е ре(че). братїе стлжа(м) не(с)нжа мждρω(с)
<i>identificazione</i>	Eremin 1927, n. 191
<i>carte</i>	241r
<i>incipit</i>	Ре(че) пакы. подражаимъ трї отроки и печьъ стр(с)тени
<i>identificazione</i>	Eremin 1927, n. 192
<i>carte</i>	241r
<i>incipit</i>	Ре(че) авва пимїнъ. тако же источни(к) ижеж сира(д) многоъ
<i>identificazione</i>	Eremin 1927, n. 193 = K 1
<i>carte</i>	241v
<i>incipit</i>	Ре(че) авва isaia. тако же мр̄твыи въ гробѣ ѿ чр̄вїи сънѣдает сѧ
<i>identificazione</i>	Eremin 1927, n. 195 = K 5
<i>carte</i>	241v

<i>incipit</i>	ТѢЖ(Д)Е РЕ(ЧЕ). ѿ ПАТИ(Х) СТРО(С)ТЕН БРАНЬ БЛЖДА ОУМНОЖАЕТ СЛ
<i>identificazione</i>	Eremin 1927, n. 196
<i>carte</i>	242r
<i>incipit</i>	ТѢЖ(Д)Е РЕ(ЧЕ). ІАКО ЖЕ СМІЛАЖЪ СЪПЛЕ(Т) СЛ ДРѢВОУ И ИСОУШАЕ(Т) ПЛО(Д) ЕГО
<i>identificazione</i>	Eremin 1927, n. 197 = K 6
<i>carte</i>	242r
<i>incipit</i>	РЕ(ЧЕ) АВВА ИСААКЪ ИГОУМЕ(Н) СКИ(Т)СКИИ. ИНОКЪ СЪДАН НА ТРАПЕЗЪ
<i>identificazione</i>	Eremin 1927, n. 198 = K 8 (ma abbreviato)
<i>carte</i>	242r
<i>incipit</i>	РЕ(ЧЕ) АВВА ИСАІА. ХОТЛИ СП(С)ТИ СЛ, ѿ ПРАЗНОСЛОВІА ДА ПРѢСТАНЕ(Т)
<i>identificazione</i>	Eremin 1927, n. 201 = Isaias : Gazeus, Excerpta (Isaias, Iordanitis 1911, 221 l. 32 – 222 l. 7)
<i>carte</i>	242v
<i>incipit</i>	РЕ(ЧЕ) СЪТЛИ НИЛЪ. СЪИ ВЪКЪ ПОКААНІА, ОНЪ ВЪЗ(Д)АНІА
<i>identificazione</i>	Eremin 1927, n. 202
<i>carte</i>	242v
<i>incipit</i>	ТѢЖ(Д)Е РЕ(ЧЕ). БРАТІЕ. ІАКЕ ИЩЕ(Т) БЪ ѿ НА(С), СІА И ТВОРѢМЪ
<i>identificazione</i>	Eremin 1927, n. 203
<i>carte</i>	243r
<i>incipit</i>	ТѢЖ(Д)Е РЕ(ЧЕ). БРАТІЕ. НЕ З(Д)ЕШНАЖ ИЩА(М) СЛАВЫ НИ ПЛЪТИ ПРОМЫСЛА
<i>identificazione</i>	Eremin 1927, n. 204
<i>carte</i>	243r
<i>incipit</i>	БРА(Т) ПРІИДЕ КЪ ѿЦОУ НИЛОУ И ГЛЕ(Т) ЕМОУ ЧТО СЪТВОРА АВВА ІАКО ПОМЫШЛЕНІА
<i>identificazione</i>	Eremin 1927, n. 205
<i>carte</i>	244v
<i>incipit</i>	БРА(Т) ВЪПРОСИ СТАРЦА ГЛА. ЧТО СЪТВОРА(Л) ѿЧЕ ІАКО НЕ ДѢЛАЖ НИЧЬСОГО
<i>identificazione</i>	Eremin 1927, n. 206
<i>carte</i>	244v
<i>incipit</i>	БРА(Т) ВЪПРОСИ СТАРЦА ГЛА. АЩЕ ЕСМЪ НА МЪСТѢ И ПРІИДЕ(Т) МИ

<i>identificazione</i>	Eremin 1927, n. 207
carte	245r
<i>incipit</i>	Рѣ(чѣ) ѿцѣ̃ исаїа. аще призовеши ница оупоконти его бѣ ра(д)
<i>identificazione</i>	Eremin 1927, n. 208
carte	245r-249r
autore identificato	
autore presente	ѿца̃ исаїа
titolo identificato	Collectio systematica (Skitskij paterik), O:1 (CPG 5610), cfr. Veder 2005, 282 = Apophtegmata, (2) Collectio anonyma CPG 5561, J 764 = De Marco (vel Macario) et monachis septem BHG ⁴ 1445ra
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	
<i>incipit</i>	ѿцѣ̃ исаїа повѣда на(м). тако сѣдѣщюу ми нѣког(д)а близъ ст҃го ѿца̃ макаріа. прїидошж ѣ братїи ѿ александріа, искоуш(а)жше его и г҃лаше
<i>explicit</i>	разоумѣимъ братїе моа бл(с)веннаа, тако и ѿ празнѣ слово дамы г҃ви
osservazioni	
carte	249r-252v
autore identificato	Macarius <pseudo>/Symeon
autore presente	ст҃го макаріа
titolo identificato	Opusculum I, 9 (da metà)-12 (CPG 2413 (1); PG 34, 828, l. 56-836) = Sermones LXIV (Typus I = collectio B) (CPG 2410), Homilia 8
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	слово, ѿ съврѣшеннѣи и истиннѣи мѣтвѣ
<i>incipit</i>	Добро ю(с) постѣ. вѣнїе. странничество. нж сїа еше, житїа сж(т) бл҃га. ѿбаче чинъ христїано(м) вѣнѣтръ ю(с) си(х)
<i>explicit</i>	зриши ли тако г҃ъ хоше(т), и самїи чловѣци не хотѣ(т) приближити сѣ б҃ви и ѿверѣсти мл(с)тѣ; емѣ же слава въ вѣкы аминъ
osservazioni	
carte	252v-253v
autore identificato	Macarius <pseudo>/Symeon
autore presente	

titolo identificato	Sermones LXIV (Typus I = collectio B) (CPG 2410), Homilia 4,10-11
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	
incipit	Еѣпрошенъ бы(с) великыи макариѣ. ты очѣ въ коемъ прѣслѣ еси нѣѣ, ръци на(м). и ѿвѣща. Съ знаменїемъ чьстнаго и животворѣщаго кр(с)та
explicit	сеѣго ра(д) глѣ(т) таковыи члѣкѣтъ, ꙗко нѣсмъ ѿнж(д) вѣ(с) свобо(д)
osservazioni	la parola вѣ(с) nell'explicit è aggiunta dal copista nel margine sinistro, e richiamata da un segno. Il blocco fino a 256v è presentato come un unico testo.
carte	253v-255r
autore identificato	Macarius <pseudo>/Symeon
autore presente	
titolo identificato	Sermones LXIV (Typus I = collectio B) (CPG 2410), Homilia 63,1,1-4; 63,2,2 (l. 1) -3 (l. 4); 63,3,6 (ll.1-; 4); 63,4,5 (l. 11) – 7 (l. 6)
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	
incipit	Слово цр(с)твїа проповѣданное ѿ проповѣдни(к) истинѣ члдо(м) цр(с)твїа проповѣдите и глїте ꙗко же рече(ч) гѣ. вѣмъ дано ю(с) вѣ(д)ти таинны цр(с)твїа бжїа
explicit	слава бл҃госр҃дїюу еѣго и неисповѣдимѣи любви
osservazioni	
carte	255rv
autore identificato	Macarius <pseudo>/Symeon
autore presente	
titolo identificato	Sermones XLIII (CPG 2412), 1,1 (l. 38) – 2 (l. 5); 2 (l. 31) – 3 (l. 2)
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	
incipit	Иѣво братїа оучѣщаа сѣ цр(с)твоу не(с)номѣ, вѣсег(д)а трѣвоуж(т) наставни(к)

CAPITOLO 3

explicit	въ истинѣ во яко не вѣсте неплѣннаа гаже сж(т) на нѣсехъ. и непрѣходимаа
osservazioni	
carte	255v
autore identificato	Macarius <pseudo>/Symeon
autore presente	
titolo identificato	Sermones XLIII (CPG 2412), 7, 6 (ll. 27-36)
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	
incipit	Е҃съи хрїстїаны мнѡ(т) себе быти исповѣданїа ра(д) вѣры иже въ х҃а, или и за малы нѣкыа добродѣтели
explicit	съ ржкѡма дшѣвными нескждно оумо(м) ѡсѡзжще, си и сжть истиннїи хр(с)тїанѣ
osservazioni	
carte	255v-256r
autore identificato	Macarius <pseudo>/Symeon
autore presente	
titolo identificato	Sermones XLIII (CPG 2412), 8, 1 (ll. 1-20)
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	
incipit	сии ю(с) новыи завѣ(т). съ ю(с) закѡ(н) дх҃а иже въ ср(д)цихъ пишемыи. проповѣданныи ѿ пр(о)ркъ. въ семъ законѣ пло(д) принашають дша плоды прав(д)ѣ и живе(т) ѡ бж҃ѣ жизнь вѣчнжѡ. иже оубѡ не приж(т) блг(д)тѣ ѿ б҃а, и иже кто не оуповаи прїжтѣ даръ ст҃го дх҃а
explicit	елици въ дх҃омъ бж҃їемъ вода(т) сѡ, си и снѡве бж҃їи сж(т)
osservazioni	
carte	256rv
autore identificato	Macarius <pseudo>/Symeon
autore presente	

titolo identificato	Sermones XLIII (CPG 2412), 15, 1 (ll. 1-19)
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	
incipit	ИЖЕ СЖ(Т) Х(С)ВИ ДОСТОИИИ ХР(С)ТІАНЕ, НЕ ѿ ПИСАНИИ НАВЫЦАДѢТЪ И ГЛА(Т)
explicit	АЩЕ БО СИИ (РЕЧЕ) ОУМЛѢЧА(Т), КАМЕНІЕ ВЪЗЪПІЕТЪ, ПРѢ(Д)ГЛАДАШЕ ГЪ
osservazioni	РЕЧЕ nell'explicit è scritto sopra la riga con altro inchiostro
carte	256v
autore identificato	Macarius <pseudo>/Symeon
autore presente	
titolo identificato	Sermones LXIV (Typus I = collectio B) (CPG 2410), Homilia 2,12,18
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	
incipit	ПОТЪЩИИ СѦ ОУБО ВРАТІЕ ВЪСЕѦ СИЛОЖ СЕБЕ ГЪВИ ѿДАТИ. ѿ ВЪСѢКОГО ЗЕМНАГО ИСКОУСА И ВЪСѢКОЖ ПОХОТИ
explicit	ВѢЧНѢИ ЖИЗНИ НАСЛѢДНИЦИ БЖДЕ(М). ѿ Х(С)Ѣ ІСЪСѢ ГИ НШЕМЪ. ЕМЪ ЖЕ СЛАВА И ДРЪЖАВА СЪ БЕЗНАЧАЛНЫ(М) ЕГО ѿЦѢМЪ И ПРѢСѢТЪМЪ БЛГЪИМЪ И ЖИВОТВОРАЩИ(М) ЕГО ДХОМЪ, И НИИѢ И ПР(С)НО И ВЪ ВѢКЫ ВѢКѦ(М). АМИИЪ
osservazioni	
carte	256v-257r
autore identificato	
autore presente	ТОГ(О)Ж(Д)Е МАКАРІА ВЕЛИКОГА (in fondo alla pagina)
titolo identificato	
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	
incipit	ЄЛИКЫ ЖЕ ЛѢНИВЫ И НЕМЖЖЕСТВЫ ДША И СЛАВЫ, ИЖЕ АЩЕ ВЪ ПЛѢТИ ПОЛЪЧА(Т) ѿЩЕНІЕ СР(Д)ЦА ѿ ЧАСТИ А НЕ СЪВРЪШЕНѢ
explicit	И НЕ СПО(Д)БИШЖ (С) ДАРОУ, ЕГ(Д)А КОЛИ ѿБНАЖЖ(Т) СѦ ЗА СЪВРЪШЕНІА РАЗУМЪ. И СЧЕТНАГО МНѢНІА ИХЪ КЫЧЕНІЕ
osservazioni	

CAPIULO 3

carte	257r-v
autore identificato	Macarius <pseudo>/Symeon
autore presente	сѣго макаріа великаго
titolo identificato	Homiliae spirituales L (Typus II = collectio H) (CPG 2411, PG 34, 449-882), 49 (qui ll. 1-29)
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	
incipit	Ище кто изше(д) ѿ свои(х) и ѿрек сѧ мира въсе(го). и пищѧ мира измѣн сѧ. и имѣнїи. и ѡца и мѣре, гѧ ра(д)
explicit	іако же гѣ ре(ч). вѣроужи въ мѧ, прѣиде ѿ сѣмрѣти въ живо(т). поне(ж) ю(с) дроуга сѣмр(т)ъ ѿ ви(д)мыж. и инъ живо(т) ѿ ви(д)маго
osservazioni	
carte	257v-258r
autore identificato	Macarius <pseudo>/Symeon
autore presente	
titolo identificato	Homiliae spirituales L (Typus II = collectio H) (CPG 2411, PG 34, 449-882), 15 (qui ll. 674-681)
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	
incipit	мнози бо ѡ вышни(х) испытажше, и хждождство дрѣжжше. и ѡ жити правѣ пекжше сѧ
explicit	за змноженїе приводи(т) члѧ въ явлени грѣхы на еже сѣдѣтнихъ
osservazioni	il testo slavo sembra continuazione del precedente, senza soluzione di continuità
carte	258r
autore identificato	Macarius <pseudo>/Symeon
autore presente	
titolo identificato	Epistula magna (qui Jaeger 1954, 241, ll. 11-22)
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	
incipit	Ико по(д)баеетъ дѣши чистити сѧ. не тѣкмо ѿ явленны(х) грѣховъ.

	сирѣ(ч). влѣда. татѣы. оубѣиства. чрѣвоуеѣгаденїа. клеветы. льжѣ. празнословїа. вѣплѣ. смѣха. скрѣнствїа. сребролюбїа. лихонимѣствїа
explicit	аще не вѣпрѣкы глѣмъ и съпротивъ подвигнемъ сѧ съкрѣвены(м) помысло(м). на вѣсѣкѣ ча(с) исплашаще оумь. да не смѣситъ сѧ съ скрѣвеными стр(с)тми
osservazioni	
carte	258rv
autore identificato	Macarius <pseudo>/Symeon
autore presente	Ѳог(о)ж(д)ѣ макаріа (in fondo alla pagina)
titolo identificato	Sermones LXIV (Typus I = collectio B) (CPG 2410), Homilia 3,3,9
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	
incipit	Горе дѣши ѡнои нерадѣщїи о ѡчищенїи земли ср(д)ца своего. ни мѣлитъ вл(д)кж да ѡвали(т) непло(д)ныи и съкрѣвеныи камѣ[нѣ и] вѣсѣко [дро]бноѣ каменїе ср(д)ца своего
explicit	іако не единъ дѣлаешн. естъ во с тобоѡ вж(с)твн(а) сила съпоспѣшѣствѡущи велми
osservazioni	Le frasi sono in ordine diverso rispetto all'edizione greca.
carte	258v-259r
autore identificato	Macarius : Aegyptianus
autore presente	сѣѣо макаріа
titolo identificato	Epistula 2 (Gehin 1999, 111-112)
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	како по(до)бае(т) быти инокоу
incipit	Помышлѣж оубо члѣда по моемоу нравоу іако сице длѣженъ ю(с) быти инокъ, да сѣдѣ вѣ кели свои, събере(т) оумъ ѡ вѣсѣкож печали
explicit	единица вѣ троїци познаваетъ сѧ. и троица вѣ единѣствѣ знаетъ сѧ
osservazioni	
carte	259r
autore identificato	
autore presente	

CAPILO 3

titolo identificato	
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	
incipit	Да бѣде(т) же оубо бл҃говоленїемъ бж҃їемъ, мл̄твы твоѣ прѣчисты и не съмжтны. ѿ. г. ѿ. ѿ. и вечернѣ. павечерница же и полоунощница
explicit	ег(д)а прилоучи(т)ти сѧ, тѣ чїа скончави ихъ а не прѣстѣпави
osservazioni	nel manoscritto è presentato all'interno di un testo attribuito a Macario
carte	259r
autore identificato	Macarius <pseudo>/Symeon
autore presente	
titolo identificato	Preces (CPG 2416) qui PG 34,445 l. 32-448 l.3
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	
incipit	Моли же сѧ сице на кѣ иж(д)о ча(с) прѣнїа твоего гл҃а, бж҃е оцѣсти мѧ
explicit	и въсхвалѧ имѧ твое ст҃ое оцѣ и сн̄а и ст҃го дх҃а. ннѣ пр(с)но и въ вѣкы вѣкω(м), ами(н)
osservazioni	
carte	259r
autore identificato	
autore presente	
titolo identificato	
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	
incipit	Иденїе же твое да бѣде(т) сицево. еже ненасытити сѧ въ прѣсыщенїе
explicit	аще мощно ю(с), не прикасаи сѧ пици. развѣ аще въжж(д) да всѧ испиши водѧ.
osservazioni	nel manoscritto è presentato all'interno di un testo attribuito a Macario
carte	259v
autore identificato	Macarius <pseudo>/Symeon
autore presente	то(го)ж(д)е макра (sic! in margine sinistro della pagina)

titolo identificato	Homiliae spirituales L (Typus II = collectio H) (CPG 2411, PG 34, 449-882), 26 (qui II. 156-169)
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	
incipit	Добле(с) стра(да)лица, се естѣ да вѣше(д) въ свое ср(д)це, сътвори(т) бранѣ къ сатанѣ и възненавиди(т) его. и побѣдивъ помышленїа его
explicit	оуже прѣлювы сътвори съ неж въ ср(д)ци своемѣ. естѣ бо блж(д) тѣлѡ(м) съвршаемъ. и юсть блж(д) дши причастивши сѧ сатанѣ
osservazioni	
carte	259v
autore identificato	Anastasius : Sinaita
autore presente	СѢТѢ АН(А)СТАСІА
titolo identificato	Questiones et Responsiones, 24 (CPG 7746)
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	въпро(с)...Ѡвѣ(т).
incipit	Что ю(с) еже непрѣстанно мѣлити сѧ. не бо ю(с) мощно члѣкоу домоумѣ и члѣды пекѣшоу сѧ, и въ мирѣ живѣшоу, непрѣстанно мѣлити сѧ. Ѡвѣ(т). Не вѣсѣко ѡ словеснѣи мѣлтивѣ се ап(с)лѣ рече
explicit	и на пѣти. и на трапезѣ. и на трѣжици. и на въ[сакомѣ мѣстѣ] може(т) [ср(д)це] мѣлити сѧ
osservazioni	
carte	260r
autore identificato	Palladius : Helenopolitanus
autore presente	
titolo identificato	Historia lausiaca (CPG 6036 BHG 1435-1438v), 58,3-4 (II. 23-37)
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	пал(а)дїев(о)
incipit	Дїѡкли(т) нѣкто бѣше постникѣ въ фївандѣ [Ѡ] граматїкїж прѣвѣ[ж] послѣж(д)е вѣда[вѣ] себе въ фїлософскаа
explicit	прилоучивши сѧ дшѧ въ законѣ бл҃гочестнѣ бж(с)твенѣ мысли съ бл҃гомѣ ю(с)

CAPILO 3

osservazioni	
carte	260r-261r
autore identificato	Isaias : Gazaeus
autore presente	ица исаїа
titolo identificato	Asceticon (CPG 5555) estratto: 25,1-2 Isaias, Iordanitis 1911, 151-153
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	
incipit	Члкъ аще не остави(т) въсѣко дѣнство мира сего, не може(т) слоужити бѣу. иево слоуж(ж)ба бѣу ю(с), еже не имѣти на(м) странн(о) что. вънер(д)а млити сѧ
explicit	оубо въ всѣ дѣланїемъ. прѣвѣжде(т) и бѣ въ не(м) видѣнїемъ
osservazioni	traduzione piuttosto libera oppure presuppone un testo greco diverso dall'edizione
carte	261r
autore identificato	Theodorus : Studites
autore presente	ѳеѡ(дѡ)ра стѡудита
titolo identificato	Parva Catechesis, 84 ll. 40-56 (http://pinakes.irht.cnrs.fr/rech_oeuvre/resultOeuvre/filter_auteur/5384/filter_oeuvre/11563 ; Possinus 1683, 314, IV)
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	
incipit	Подвигнѣм сѧ оубо вратїе. и въсеж силож оукрѣпим сѧ по дрѣжавѣ крѣпости иже въ на(с) дѧа
explicit	теченїе сконча(х) вѣрж съблюдохъ тѣм же ищѣдит ми сѧ прав(д)ѣ вѣнецъ
osservazioni	
carte	261r
autore identificato	Johannes : Carpathius
autore presente	карпа(ѳїѳ(ѳ)) (in margine sinistro della pagina; dopo la ѳ si intravede appena; riportato nel catalogo)
titolo identificato	Capita hortatoria ad monachos in India (CPG 7855), 52 (Philokalia, I, 287; PG 85, 801a)

titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	
incipit	Многа подвига и врѣмене потреба, въ мѣтва(х). тако да оберѣмѣмъ несъмыслѣнное оумно оустроеніе
explicit	въ немъ же живе(т) х̄с̄, тако же рече(ч) ап(с)лъ. или не вѣсте тако х̄с̄ живе(т) въ ва(с)
osservazioni	la citazione si trova anche nel “Trattato sulla custodia del cuore” di Niceforo l'Athonita (cfr. Rigo 2008: 425)
carte	261rv
autore identificato	
autore presente	великаго василіа (in fondo alla pagina)
titolo identificato	
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	
incipit	Ико же не въ ржкотворены(х) цр̄кѣвахъ живе(т) х̄с̄, сице ни въ образовани нѣкы(х) издани оумныхъ
explicit	нж еше зръцало имѣшон и гаданіе
osservazioni	
carte	261v-262r
autore identificato	Marcus Eremita
autore presente	ираковъ (sic! in margine superiore della pagina)
titolo identificato	Opusc. IV. De baptismo (CPG 6093 PG 65, 985-1028): qui 11, ll. 27-32 (c. 261v ll. 3-9); 58-79 (cc. 261v l. 9-c. 262r l. 7); parte non identificata (c. 262r ll. 7-17)
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	
incipit	Заповѣ(д) намъ въземшемъ ни ѿ чьсомъ же пиши сѧ нж въсѣцѣ(м) храненіемъ, блюсти свое ср(д)це
explicit	въ врѣмя же чистыхъ мѣтвъ, вѣдѣти обыкнж
osservazioni	
carte	262r

CAPITOLO 3

autore identificato	Nilus : Ancyranus ?
autore presente	нило(во)
titolo identificato	
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	
incipit	Иже оубо вънѣтрѣ мысли своеѣ бывши оумъ вънеп(д)а мѣлти сѣ, тако же съ невѣстоѣ жени(х)
explicit	или кто настави(т) ма дондеже не възрѣтими на соуѣтнаа и гнѣвы лъжныѣ въ мѣлтвѣ
osservazioni	
carte	262rv
autore identificato	Maximus Confessor
autore presente	
titolo identificato	Capita de Caritate, 71-72 CPG 7693 PG 90,960-1080
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	
incipit	х҃с҃ естѣ скровище иже на селѣ съкрывеное ср(д)ца твоего
explicit	ег(д)а любовіа и въз(д)ръжаніемъ себе очисти(т) и толна множае, елико чистотѣ простиражтѣ
osservazioni	
carte	262v
autore identificato	
autore presente	ѳеω(дω)ра стоудн(т)а
titolo identificato	
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	
incipit	Прїидѣте вънидѣ(м) въ клѣ(т) дѣшевиѣ. г҃ви мѣлтвины въз(д)ажше и пїжше
explicit	скрижали прїемше заповѣди вънѣтрѣ тако же мωѳси. славоѣ блистажца лицемъ любве его

osservazioni	
carte	262v
autore identificato	Isaac Ninivita
autore presente	исааковъ
titolo identificato	Sermones ascetici et epistulae CPG 7868 estratto da 30 (Versione slava B 2, cfr. A2; cfr. Granstrem-Tichomirov 2007: 175; Isaac, Theotokis 1770, 187 l. 22-188 l. 2)
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	
incipit	Поспѣши сѧ въннѣ въ клѣ(т) сѧщѣжѧ вънѧтрѣ тебе. и оузриши клѣ(т) не(с)нѧжѧ
explicit	и оберѧщиши тамо въсхож(д)енїѧ въ них же въсходити възможешѣ
osservazioni	la citazione si trova anche nel “Trattato sulla custodia del cuore” di Niceforo l’Athonita (cfr. Rigo 2008: 425)
carte	262v-263r
autore identificato	
autore presente	
titolo identificato	
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	
incipit	Ре(че) нѣкыи ѿ ѿцѣ. въж(д)ѣ тако зрѣни двѣ естѣ. едно по блг(д)ти. и другоє ѿ подви(г) даемѡ
explicit	тако мѣчтанїѧ сѧ(т) и дшѣ тѣщеславны и прѣвъзношени
osservazioni	
carte	263r
autore identificato	Theodorus : Studites
autore presente	ѡеѡ(дѡ)ра стѡудита
titolo identificato	Parva Catechesis, 60 ll. 6;30-36 (http://pinakes.irht.cnrs.fr/rech_oeuvre/resultOeuvre/filter_auteur/5384/filter_oeuvre/11563 ; Possinus 1683, 312, II)
titolo presente (o aggiunto, o	

CAPITOLO 3

elaborato)	
incipit	Трѣзвенїа многа потреба и въниманїа и оуготовленїе ср(д)ца, еже ввоузд(д)ати оумъ на(ш) не ѿводити сѧ въ гаже не по(д)баеть
explicit	еди(н) покон. и едина сладо(с), еже очищати дш̄ж. и къ вестр(с)тїю възирати
osservazioni	
carte	263r
autore identificato	
autore presente	карпа(ф)
titolo identificato	
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	
incipit	Еже како да не бихо(м) глосили сѧ ѿ чюствъ прѣльщаеми ѡ соуѣтствѣ, добро вънимати гл̄щомоу
explicit	и вѡ слава дъщерє цр̄вы вънѡтрѣдоу
osservazioni	
carte	263rv
autore identificato	Isaias : Gazaesus
autore presente	с̄т̄го исаїа (in fondo alla pagina)
titolo identificato	Asceticon (CPG 5555) estratto: 25,10 ll. 6-15; 10, 1.22-11 l. 4 Isaias, Iordanitis 1911, 159-160
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	
incipit	По(д)вна ю(с) дша желѣзоу. и аще вблѣнит сѧ орѣж(д)авѣеть. ег(д)а же раж(д)еж(д)е(т) сѧ огнь ѡчищаетъ е
explicit	что ен сътвори миръ. и како еж поустѣж оучини
osservazioni	
carte	263v-264r
autore identificato	Isaias : Gazaesus
autore presente	
titolo identificato	Asceticon (CPG 5555) estratto: 25,11 l. 34-12 l. 18; 14 l. 53-15 l. 3; 15

	II.27-29 Isaias, Iordanitis 1911, 161-162; 165-166
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	
incipit	НЕВЪЗМОЖНО ОУБѦ Ю(С) ДѢШИ ВЪННИТИ ВЪ ЦР(С)ТВО, СИРѢ(Ч) ВЪ ПОКОИ СНА БЖІА
explicit	или злато. или жилища. или сладостѣ
osservazioni	
carte	264r-265r
autore identificato	Evagrius Ponticus
autore presente	ѡца нила
titolo identificato	Rerum monachalium rationes, 10 (CPG 2441 PG 40, qui 1261 l. 56 – 1264 l. 15)
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	
incipit	ѡще ли же по прилоучаю срѣченіе братіи бжде(т) естѣ потреба тако ти и дваши и триши гаси неоунывани скръби
explicit	Ѧпоустѣ его и пакы начни еже по бѣк поученіе свое
osservazioni	il testo procede poi con una parte che non trova corrispondente nel testo greco
carte	265rv
autore identificato	Evagrius Ponticus
autore presente	
titolo identificato	Rerum monachalium rationes, 9 (CPG 2441 PG 40, qui 1261 ll. 13-47) = Apophtegmata, (1) Collectio alphabetica, Evagrius 1 (CPG 5560 BHG 1443-1444c PG 65, qui 173) = Apophtegmata, (3) Collectio systematica, III, 3+5 (CPG 5562 BHG 1442v Guy 1993, 148-152) l'apoftegma compare in traduzione slava, ma attribuito a Evagrio, nella <i>Collectio systematica (Skitskij paterik)</i> (CPG 5610), cfr. Veder 2005, 263, che lo presenta come 3:5 (altra traduzione o redazione)
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	
incipit	Ре(ч) стѣи ниль. сѣдѣ въ келіи свои, събери си оумѣ. помѣни днь

	сѣмѣртныи. помышлѣни вѣдѣж. прїими болѣзнь
explicit	іако да понѣ снхъ памлѣтїж, нечистыхъ и пакостны(х) избѣжиши помышленїи
osservazioni	
carte	265v-270r
autore identificato	
autore presente	
titolo identificato	Apophthegmata Patrum, Collectio systematica (Skitskij paterik, CPG 5610), L (cfr. Veder 2005, 281-282; Veder 1981, 58-59)
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	главы словь. ажє посла авва мѡѵси, къ аввѣ пїминоу. и хранли тѣхъ, избавлѣет сѡ ѿ мѣжы. и почнетъ идеже съвѣщае(т) сѣсти или въ поустыни. или посрѣ(д) члѣкъ. гла(в)
incipit	Ре(ч) старецъ. іако длѣженъ ю(с) члѣкъ оумѣрвити себе ѿ ближнѣго своего
explicit	въ сѡ члѣкъ іако единого зрѣти. и клеветъ ѡшаати сѡ.
osservazioni	segue identificazione dei vari apoftegmi
carte	265v
<i>incipit</i>	Ре(ч) старецъ. іако длѣженъ ю(с) члѣкъ оумѣрвити себе ѿ ближнѣго своего
<i>identificazione</i>	L:2 (ma incipit corrisponde alla versione di Veder 1981, 58, L:1), Apophthegmata, (1) Collectio alphabetica CPG 5560, Moses 14 (1)
carte	265v
<i>incipit</i>	Пакы ре(ч). іако члѣкъ длѣженъ ю(с) оуморити себе ѿ въсѣкыж лѣкавыж
<i>identificazione</i>	L:3 (ma incipit corrisponde alla versione di Veder 1981, 58, L:2), Apophthegmata, (1) Collectio alphabetica CPG 5560, Moses 15 (2)
carte	265v
<i>incipit</i>	Ре(ч) старецъ. аще не члѣкъ има(т) себе въ ср(д)ци своемъ
<i>identificazione</i>	L:4 (ma incipit corrisponde alla versione di Veder 1981, 58, L:3), Apophthegmata, (1) Collectio alphabetica CPG 5560, Moses 16 (3)
carte	266r
<i>incipit</i>	Ре(ч) старецъ. аще не съгласит сѡ дѣло съ мѣтвѡж
<i>identificazione</i>	L:5a (ma incipit corrisponde alla versione di Veder 1981, 58, L:4),

	Apophthegmata, (1) Collectio alphabetica CPG 5560, Moses 17 (4a)
<i>carte</i>	266r
<i>incipit</i>	Въпроси пакы бра(т). что ю(с) помогающе чловѣкоу въ всѣхъ скръвех) его
<i>identificazione</i>	L:5b-6 (ma incipit corrisponde alla versione di Veder 1981, 58, L:5), Apophthegmata, (1) Collectio alphabetica CPG 5560, Moses 18ab (4b-5)
<i>carte</i>	266r
<i>incipit</i>	Гла бра(т) старцоу. что длъженъ ю(с) члкъ въкомъ (sic!) искоушени находоции нанъ
<i>identificazione</i>	L:7 (ma incipit corrisponde alla versione di Veder 1981, 59, L:6), Apophthegmata, (1) Collectio alphabetica CPG 5560, Moses 18c (6)
<i>carte</i>	266r
<i>incipit</i>	Ре(ч) бра(т). се нѣкто бѣж раба своего ѿ грѣсѣ его же сътвор(о)ри
<i>identificazione</i>	L:8 (ma incipit corrisponde alla versione di Veder 1981, 59, L:7), Apophthegmata, (1) Collectio alphabetica CPG 5560, Moses 18d-f (7)
<i>carte</i>	267r
<i>incipit</i>	Ре(ч) старецъ. вѣжъ(д). аще есть члкъ подвижникъ, истаже(т) бѣ ѿ него
<i>identificazione</i>	L:9, Apophthegmata, (2) Collectio anonyma CPG 5561, N 577
<i>carte</i>	267r
<i>incipit</i>	Ре(ч) пакы. како члкъ въкоу(ш) сладости нестѣжательныж
<i>identificazione</i>	L:10, Apophthegmata, (2) Collectio anonyma CPG 5561, N 578
<i>carte</i>	267r
<i>incipit</i>	Ре(ч) пакы. иже вещи не възненавидѣвыи, ког(д)а можетъ възненавидити свож дшѣ
<i>identificazione</i>	L:11, Apophthegmata, (2) Collectio anonyma CPG 5561, N 579
<i>carte</i>	267r
<i>incipit</i>	Ре(ч) пакы тѣиж(д)е. аще твори(т) члкъ вынж вбличити
<i>identificazione</i>	L:12, Apophthegmata, (2) Collectio anonyma CPG 5561, N 580
<i>carte</i>	267r
<i>incipit</i>	Ре(ч) пакы. оувы тебѣ дшѣ, како вбыкла еси въпрашати тѣчїа слово бжїе и слышати въсегда
<i>identificazione</i>	L:13, Apophthegmata, (2) Collectio anonyma CPG 5561, N 581a

CAPITOLO 3

<i>carte</i>	267r
<i>incipit</i>	Рѣ(ч) пакы. о҃вы тѣбѣ тѣло яко позна ѡскверѣнѣжшаа тѣ и вѣсегда
<i>identificazione</i>	L:14, Apophthegmata, (2) Collectio anonyma CPG 5561, N 581b
<i>carte</i>	267r
<i>incipit</i>	Тѣи ж(д)ѣ пакы рѣ(ч). о҃вы юнномуу наплѣнѣшомоу свое чрѣво
<i>identificazione</i>	L:15, Apophthegmata, (2) Collectio anonyma CPG 5561, N 581d
<i>carte</i>	267v
<i>incipit</i>	Рѣ(ч) авва макариѣ великыи. дондеже люби(т) дшѣ слава члчл, далече ю(с) слава бжїж
<i>identificazione</i>	L:16, Leloir 1974, 15:8
<i>carte</i>	267v
<i>incipit</i>	Рѣ(ч) пакы. не иже себе ѡхоуж(д)аж и безчѣстѣ сии е(с) смѣреномждръ
<i>identificazione</i>	L:17
<i>carte</i>	267v
<i>incipit</i>	Бра(т) стѣжжамъ ѿ помышленїа лжкавыхъ, скръбѣше
<i>identificazione</i>	L:18, Apophthegmata, (2) Collectio anonyma CPG 5561, N 584
<i>carte</i>	267v
<i>incipit</i>	Дроугыи нѣкто ѿ великыхъ постникъ, живыи въ епатѣ алеѡд(н)дрѣстѣ(м)
<i>identificazione</i>	L:19, Apophthegmata, (2) Collectio anonyma CPG 5561, N 585
<i>carte</i>	268r
<i>incipit</i>	Дроугици гави сѣ емоу сатана и глѣ емоу глѣ ти старче нѣси хр(с)тїанинъ
<i>identificazione</i>	L:20, Apophthegmata, (2) Collectio anonyma CPG 5561, N 586
<i>carte</i>	268r
<i>incipit</i>	Бра(т) въпроси старца глѣ. како ѡчѣ ро(д) на(ш) не може(т) дрѣжати по(с) ѿцѣ
<i>identificazione</i>	L:21, Apophthegmata, (2) Collectio anonyma CPG 5561, N 588 van Wijk 1935-36, 73: 165v
<i>note</i>	fanno parte dello stesso apoftegma anche le seguenti due parti con incipit: - Ико же во члѣхъ хотѣ оугасити ѡгнь полѣщѣ на нивѣ свои

	- Оице и члѣкъ аще не ѡтиде(т) въ мѣсто, иде же съ троудо(м) ѡбрѣтае(т)
<i>carte</i>	268r
<i>incipit</i>	Старець нѣкыи великъ сѣдѣше въ сирѣи въ гора(х) андѣѡхѣискы(х) имѣше же брата живѡща съ ни(м)
<i>identificazione</i>	L:22, Apophtegmata, (2) Collectio anonyma CPG 5561, N 589
<i>carte</i>	268v
<i>incipit</i>	Глѣше пакы старецъ ѡ злопомнѣни тако еже никако. [не] ненавиствовати или ѡпечалити кого
<i>identificazione</i>	L:23
<i>carte</i>	269r
<i>incipit</i>	Ре(ч) пакы. крадыи или лъжж. или инь грѣ(х) творѣи. множицеж ег(д)а въсхоще(т) сътворити грѣ(х)
<i>identificazione</i>	L:24, Apophtegmata, (2) Collectio anonyma CPG 5561, N 590
<i>carte</i>	269r
<i>incipit</i>	Ре(ч) пакы. аще хоцеши въ тѣлеси тако бесплѣте(н) бѡу слоужити, млѣвж непрѣстанно имѣи тайно въ ср(д)це своемъ
<i>identificazione</i>	L:25, QRT 39
<i>carte</i>	269r
<i>incipit</i>	Ре(ч) пакы. тако же хотѣи ѡчистити злато аще еди(н) ча(с) въжеже(т) ѡгнь пакы погаси(т)
<i>identificazione</i>	L:26, QRT 40
<i>carte</i>	269r
<i>incipit</i>	Ре(ч) старецъ. въ всѣхъ, кѣти(х) лѣтѣ(х) подвигохъ сѧ не ѡставихъ стране(н) помыслъ вънити въ ср(д)це мое
<i>identificazione</i>	L:27, Budge 1907 n. 382
<i>carte</i>	269v
<i>incipit</i>	Бра(т) въпроси старца глѣ. како по(до)баеѡ ми быти въ келїи
<i>identificazione</i>	L:28
<i>carte</i>	269v
<i>incipit</i>	Бра(т) нѣкыи непрѣстаннѣи млѣвѣ прилежж и ничьсо же дѣлаж, по въсѧ вечера на трапезѣ хлѣбъ ѡбрѣташе

CAPITOLO 3

<i>identificazione</i>	L:29, Apophthegmata, (2) Collectio anonyma CPG 5561, N 440 Capaldo 1981, 36:80
<i>carte</i>	269v
<i>incipit</i>	Глѣаше нѣкыи ѿ ѿцѣ. тако иногда хотѣ искоушити помыслъ мои, аще пари(т)
<i>identificazione</i>	L:30
<i>carte</i>	270r
<i>incipit</i>	Глѣаше же паки. тако длъженъ ю(с) хотѣи сѣа исправити, въсѣа члѣкы тако единого зрѣти
<i>identificazione</i>	L:32, Apophthegmata, (1) Collectio alphabetica CPG 5560, Poemen S 19 (195)
<i>carte</i>	270r-286r
autore identificato	Zosimas
autore presente	ѿца зосими
titolo identificato	Alloquia (CPG 7361 BHG ^a 1448x)
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	всѣды дѣшеполезны ѿца зосими
<i>incipit</i>	Повѣда на(м) оученикъ ѿца зосими. нѣк(о)гда рече(че) сѣдѣши ми съ ѿцѣмъ моимъ зосима, и дѣшеполезны(м) словесе(м) глѣаше(м) на(м), въпроси(х) его и ѿ семъ. како достоинно ю(с) комѣ ѿгнати ѿ себе гору(с)
<i>explicit</i>	вѣдѣт бо тако начѣтъ шестювати пѣтемъ истиннымъ. и хоцетъ тещи пѣтемъ бж(с)твнымъ и послѣдовати преп(д)бнымъ ѿцѣ(м)
osservazioni	Il testo slavo (cfr. incipit in Eremin 1927, n. 89) presuppone un testo greco più ampio, diverso e in ordine diverso rispetto all'edizione Zosimas, Iordanites 1913.
<i>carte</i>	286r-289v
autore identificato	Anastasius : Sinaita <pseudo>
autore presente	иже въ сѣты(х) оца нѣшго, анастасіа горы синансыѣ
titolo identificato	Questiones et Responsiones, Appendix 25 (Munitz, Richard 2006, 222-229)
titolo presente (o aggiunto, o elaborato)	въпро(с)...ѿвѣ(т)

incipit	Ѡкждоу дѡша члѡча многаши глѡтъ нѣккыѡ вънѡтрѡ помыслы и словеса скрѡтн(н)а. и нечиста и смраднѡ. неволѡно и безѡ изволенїѡ множицеѡ же и глѡы нѣккыѡ безъ вожныѡ на бѡ же и на сѡтыѡ тайны
explicit	сїѡ вамѡ въ малѣ гак(о) [чед]емѡ назнамена(х) проснвшимѡ. да оуѡвѣст[е к]онимѡ образѡ(м) прѣклѡнїтїи сѡ възмож[е]те Ѡ лѡкаваго. цѣлоуѡжем о гїи
osservazioni	
BIBLIOGRAFIA E RIPRODUZIONI	
bibliografia del ms	Conev 1923, 183-191; Christova, Karadzova, Ikonomova 1982, 48, n. 93; Vutova 1994, 26
riproduzioni	NBKM possiede un microfilm, di non buona qualità (anche perché il manoscritto è in certe parti già di per sé illeggibile) NBKM ha messo le foto a disposizione su internet

CAPITOLO 3

CAPITOLO 4

CONTENUTI NUOVI PER UN NUOVO SVILUPPO MONASTICO¹

1. MISCELLANEE ASCETICO-MONASTICHE

Il XIV secolo vede comparire in ambito slavo una nuova tipologia di manoscritto, la miscellanea di tipo ascetico monastico. Come ha già osservato D. Bogdanović nel 1981, “специфичног и најчешће променљивог садржаја, ти се кодекси разликују од оних стандардних, утврђених зборника проповедничке или жнтијне књижевности који су се знатно пре XIV века формирали на јужнословенском терену превођељем сличних рукописних кљига са грчког језика ('Зланоуст', 'Маргарит' и сл.) или, чак, самосталном компилацијом ("Симеонов Златоструј“, на пример). Ти старији зборници били су састављени по календарском, празничком реду, те им је структура била на неки начин, литургијска”².

Come si è visto nei capitoli precedenti, è la necessità di mostrare il fondamento tradizionale della nuova proposta e insieme di formare i monaci alla vita spirituale, accompagnando la testimonianza personale del maestro con dei testi di lettura nella loro lingua, che spinge a tradurre testi fino ad allora non tradotti e a raccogliere, tra questi ulti-

¹Una parte dei risultati raccolti in questo capitolo è stata presentata alla tavola rotonda *Byzantine missions among the Slavs* nel XXII Congresso internazionale di Studi Bizantini – Sofia 22-27 agosto 2011 e al Convegno internazionale *Памятники средневековой письменности и историческая реальность - VI Загребинские чтения*, San Pietroburgo 6-8 ottobre 2011, e sarà pubblicata nella rivista “Palaeobulgaria”.

²Bogdanović 1981, 202.

mi e il patrimonio già in lingua slava, le opere necessarie allo scopo in apposite miscellanee.

Del processo di diffusione delle nuove proposte ascetiche anche nel mondo slavo i manoscritti su cui abbiamo fermato la nostra attenzione sono i primi testimoni. Si tratta di collezioni di contenuto ascetico-monastico che potremmo definire “di nuova concezione”: come ha già notato D. Bogdanović, non si tratta più di raccolte con funzione liturgica, ma legate piuttosto alla vita monastica. Gregorio il Sinaita, nella sua opera *De quietudine*, offre delle indicazioni su come si debba leggere e propone gli autori cui il monaco si debba rivolgere. Scrive Gregorio:

“Dice Climaco: «Sei un operaio, abbi quindi letture pratiche. Quest’attività rende infatti superflue le altre». Leggi sempre gli scritti sulla hesychia e la preghiera come Climaco, sant’Isacco, san Massimo, san Nilo, sant’Esichio, Filoteo il Sinaita, il Nuovo Teologo, il suo discepolo Stethatos e altri simili. Lascia le altre per il momento, non perché tu le debba rigettare, ma perché non rispondono allo scopo, dato che volgono la mente alle raffigurazioni dei pensieri, distogliendola dalla preghiera. La tua lettura sia effettuata in solitudine, non con voce orgogliosa e superba, non con ricerca di una perfetta dizione o di eleganza del linguaggio o di piacere dell’armonia. Non essere assente, benché presente, dominato dall’idea di piacere agli altri. Non essere insaziabile, perché la misura è l’eccellenza. Non leggere con rozzezza, languidità o negligenza, ma con serietà, modestia, tranquillità, avvedutezza, e con misura nella mente, nell’anima e nella ragione. In questo modo la mente si fortificherà, sino a quando acquisterà l’abitudine di pregare intensamente. Dalle altre diverse letture a cui abbiamo accennato ricaverà invece oscurità e rilassamento e così la ragione farà male alla testa e sarà spossata per la preghiera”³.

Negli anni 60 del XIV secolo il genere di manoscritto “Miscellanea ascetico monastica” giunge alla sua maturità. Ne è un esempio compiuto il manoscritto *Sankt-Peterburg RNB Gil’f 47*, con il suo quasi gemello, di minor estensione e di poco posteriore, *So-*

---

³Gregorius : Sinaita, *De quietudine (Ad Niphonem)*, 11 (traduzione italiana di Rigo 2008, 498-499).

fija NBKM 672 e il suo contemporaneo *Sofija BAN 80 (Rjapov sbornik)*, come pure il manoscritto *Sofija NBKM 1036* che accanto allo *Svodnij Paterik* presenta una ricca antologia monastica, per molti aspetti parallela agli altri tre manoscritti, con la seconda parte di *Sankt-Peterburg RNB Gil'f 35* che proviene da un manoscritto gemello. Tutti e cinque i codici contengono i due opuscoli di Niceforo l'Athonita (Nicephorus : Athonitus) e dello pseudo Simeone il Nuovo teologo (Symeon : Iunior <pseudo>), che abbiamo visto essere in un certo senso all'origine del movimento di rinnovamento spirituale; contengono pure tutte le opere di Gregorio il Sinaita⁴. Vi sono poi presenti gli altri autori raccomandati da Gregorio.

Alcuni estratti dalla *Scala* di Climaco (Johannes : Climacus) sono testimoniati da NBKM 1036 (cc. 117v-121r). Di Isacco il Siro (Isaac : Ninivita) è presente un breve estratto dai *Sermoni* (Gil'f 47, c. 444rv; NBKM, cc. 672 262v); di Massimo il confessore (Maximus : confessor) i *Capita de Caritate* (Gil'f 47, cc. 70r-119v; un estratto è ripetuto anche in Gil'f 47, cc. 443v-444r; BAN 80 cc. 1r-46r; NBKM 672, c. 262rv); Simeone il Nuovo teologo (Symeon : iunior) è presente con la *Catecheses* 26 (Gil'f 47, cc. 399v-406r; NBKM 672, cc. 220r-226v; NBKM 1036, cc. 225v-229v) oltre che con il *Metodus*, a lui attribuito. Niceta Stethatos con il *Libellus per quaestiones et responsiones* (Gil'f 47, cc. 190v-191v; NBKM 672, cc. 59v-61r) e con le tre centurie di Capitoli (Gil'f 47, cc. 191v-241r NBKM 672 61r-119v). Evagrio (Evagrius : Ponticus, sotto il nome di Nilo) è rappresentato dal trattato *De oratione* (Gil'f 47, cc. 120r-131v; BAN 80, 188r-194v; NBKM 1036, cc. 196v-203r), da alcuni estratti del *Rerum monachalium rationes* (Gil'f 47, cc. 450r-451v; NBKM 672, 264r-265v) e da una epitome del *De octo spiritibus malitiae* (Gil'f 47, cc. 451v-452r; BAN 80, 186v-187v; NBKM 1036, cc. 165r-166r). Si trovano poi le due centurie *De temperantia et virtute* di Esichio di Bathos (Hesychius : Sinaita) (NBKM 1036, cc. 167r-186v; BAN 80, 46v-83v). Di Filoteo il Sinaita (Philoteus monachus) in tutte e cinque le raccolte i *Capita de temperantia* (Gil'f 47,

⁴Eccezion fatta come si è visto per l'Omelia sulla trasfigurazione. Gli inni, di cui esiste un testo slavo ma che non hanno equivalente nella tradizione greca (cfr. Rigo 2002, 89, nn. 9-10) sono in ogni caso presenti in un altro tipo di manoscritti. A loro va dedicata una ricerca a parte.

cc. 332r-342r; NBKM 672, cc. 199v-209r; BAN 80, cc. 195r- 206v; NBKM 1036, cc. 203r-209v; Gil'f 35, 37r-42v).

Tra gli “altri simili” sono presenti una ventina di autori, tra i quali i maggiormente rappresentati sono lo pseudo Macario (Macarius <pseudo>/Symeon), di cui è testimoniata una piccola antologia di testi che merita uno studio specifico, Marco il monaco (Marcus eremita), Teodoro di Edessa (Theodorus : Edessenus), con i *Capita ascetica*, Isaia di Scete (Isaias : Gazaeus), anch'egli con diversi estratti antologizzati e Zosima (Zosimas) con gli *Alloquia*. Inoltre sono presenti apoftegmi provenienti dalle più diverse raccolte.

Una raccolta simile, ma con alcune significative differenze, è testimoniata in ambito greco dal codice, che risale agli stessi anni 60, *Matsouki Ecclesiae sanctae Parascevae* (olim monasterii Bylizas 5)⁵, che Antonio Rigo ritiene proveniente da “ambienti vicini al patriarca Callisto I, e quindi di fatto alla «scuola» del Sinaita”⁶, individuando come probabile luogo di esecuzione i monasteri dell'Athos.

Con gli ambienti di Callisto era certamente in contatto Teodosio di Tărnovo al cui monastero ci sembra di dover riferire i manoscritti slavi di cui ci stiamo occupando. Dal punto di vista del contenuto, rispetto al manoscritto di Matsouki nei manoscritti slavi mancano le opere direttamente riferibili a Callisto (*Vita* di Gregorio e *Capitoli*⁷). Non è stato ancora compiuto invece uno studio sulla tradizione testuale delle opere di Evagrio e di Filoteo di Bathos, in base alla quale Rigo ipotizza un ambiente compositivo athonita per il manoscritto greco.

E in ogni caso proprio le relazioni tra la cerchia di Callisto e quella di Teodosio potrebbero spiegare la presenza di testi connessi con la prima nel monastero di Kefalarevo, centro della seconda. Nella *Vita* di Teodosio si racconta che dopo la morte di Gregorio,

⁵cfr. Rigo 2003: XXI-XXIV; XXVI-XXXIII. Una descrizione più completa, presentata a un convegno a Matsouki il 3 luglio 2011, sarà pubblicata a breve da Rigo.

⁶Rigo 2003: XXXII.

⁷Callist I, Rigo 2010, cfr. Rigo 2007.

egli stesso si recò sul monte Athos dove *събрава же оубе ѿноуаѣ ѡботроуднѣ тако же ѡбоуаѣ пчела таже о дѣлани и видѣни вѣса словеса*⁸. In questo modo possiamo pensare che anche arricchisca di opere ascetiche la biblioteca del futuro monastero di Kefalarevo. Come si è visto nel capitolo 2 vi sono motivi codicologici e paleografici che collegano i manoscritti slavi strettamente tra loro e presi insieme all'ambiente bulgaro.

Alcuni manoscritti, per i quali abbiamo la fondata convinzione che siano stati composti a Paroria, il monastero di Gregorio, ci permettono di seguire il processo di formazione di queste raccolte in traduzione slava. Degli autori citati dal testo di Gregorio, troviamo alcuni estratti da Isacco in *Moskva GIM Uv 510 - 4*, la *Scala* di Climaco in *Sankt-Peterburg RNB Pogod 1054* e le centurie di Esichio in *Moskva GIM Chlud 237*. In questi manoscritti l'attenzione ai padri del deserto è testimoniata dalla prima attestazione dell'*Historia monachorum in Aegypto* (Uv 510 – 4, cc. 1r-68r), che poi confluirà nell'Egipetskij paterik, e dello Svodni Patericon (in Chlud 237, cc. 1r-111v), come pure da estratti dello Skitskij paterik. Troviamo anche già alcuni testi che confluiranno nelle raccolte degli anni 60, come le piccole antologie di Marco il monaco (Uv 510 – 4, cc. 206v-207r), il *Trattato* di Niceforo l'Athonita (Uv 510 – 4, cc. 218r-221r e Pogod 1054, cc. 322v-325r), nella sua parte teoretica. E troviamo anche i *Capita de oratione* di Gregorio il Sinaita.

2. LA TRADUZIONE DELLE OPERE DI GREGORIO IL SINAITA

Della traduzione delle opere di Gregorio il Sinaita si è occupato in modo preliminare A.-E. Tachiaos⁹, e ultimamente A. Delikari¹⁰. Lo studio qui presentato consente alcune puntualizzazioni, che forniscono anche alcune informazioni sul processo di scrittura stessa di alcune opere.

⁸Callist I, Zlatarski 1904, 10.

⁹Tachiaos 1983.

¹⁰Delikari 2006.

In primo luogo segnaliamo che già negli anni 60 le opere ascetiche di Gregorio vengono a far parte costante delle miscellanee monastiche anche in lingua slava. Il confronto tra i vari manoscritti ci mostra come progressivamente si strutturano, fino a formare un corpo si potrebbe dire unitario, che nella tradizione slava ingloba anche i tre testi di Stefano di Nicomedia e anche un commento a Ef 6,12, non conosciuto in greco, che fino a prova contraria va considerato di Gregorio.

Due opere mostrano ancora una certa instabilità: è probabilmente il segno che si tratta di opere più tarde. Si tratta dei *Capita alia* e dei *Capita de oratione*. I primi cinque *Capita alia* sono stabilmente collegati con i *Capita per achrostichidem*, e probabilmente risalgono al tempo della stesura di quelli, prima della partenza per Paroria¹¹. Forse invece gli altri *Capita alia*, che si seguono il *De quattuor Hierarchiis* nell'ordine 12, 6,7, risalgono a un periodo posteriore¹². Non sono testimoniati i capitoli 8-11.

Per quanto riguarda i *Capita de oratione*, le traduzioni slave ci testimoniano la storia della loro composizione. In manoscritti degli anni 30 e 40¹³ (dunque mentre Gregorio era ancora vivo, appena trasferito a Paroria) troviamo già i primi tre capitoli. Come era d'uso per gli autori ancora in vita, i manoscritti li presentano come anonimi e non li attribuiscono esplicitamente a Gregorio. Il fatto poi che i testi del Sinaita siano inseriti all'interno di una antologia di testi autorevoli, come sono quelli di Marco il monaco, Efrem il Siro, Anastasio il Sinaita e la lettera ai monaci dello pseudo Crisostomo oppure di Macario e Nilo, ci testimonia dell'autorevolezza di cui godeva Gregorio ancora in vita. Negli anni 45-55 compare la traduzione slava dei capitoli 5-7¹⁴, di seguito ai primi tre. Tuttavia nella tradizione manoscritta successiva a volte il capitolo 7 si troverà staccato, insieme con il

¹¹Cfr. Rigo 2002, 90.

¹²Rigo 2005, XXXIII propone una datazione tarda per il *De quattuor Hierarchiis*, che in greco è testimoniato per la prima volta nel codice di Matsouki, dopo che probabilmente il testo era giunto da Paroria all'Athos.

¹³Degli anni 30: *Moskva GIM* Uv 510-4, cc. 210r-212v; *Sofija BAN* 77, 124r-127r; degli anni 40: *Moskva GIM* Chlud 237, cc. 198r-199r.

¹⁴*Sankt-Peterburg RNB* Pogod 1054, cc. 315r-322v.

capitolo 8. I dati codicologici slavi confermano perciò l'indicazione di Rigo, che nel capitolo 7 aveva visto “un cenno (unico nell'opera di Gregorio il Sinaita) agli inizi delle controversie teologiche a Bisanzio e all'«inchiesta» di Barlaam tra i monaci di Tessalonica nel 1337”¹⁵. Il capitolo 4 sarà presente solo nei manoscritti degli anni 60, contenenti le opere complete di Gregorio.

La vicenda compositiva dell'ottavo capitolo attende invece un'adeguata investigazione. Come osserva Rigo, esso, “assente in diversi manoscritti, riproduce in sostanza un passo delle pseudo-Macario l'Egiziano”¹⁶. In traduzione slava lo troviamo senza nome già in *Moskva GIM* Chlud 237, c. 209v-210r, in una redazione lievemente diversa da quella che comparirà poi nelle altre raccolte e seguita da un testo di Macario con l'indicazione $\tau\omicron\rho\omicron\text{-}\kappa\alpha\delta\epsilon$ (“dello stesso autore”)¹⁷. Nella stessa sequenza lo ritroviamo anche in *Sankt-Peterborg RNB* Gil'f 47, cc. 447rv, come pure in *Beograd NBS* Rs 26, 9rv. A partire dagli anni 60 lo troviamo poi nella collezione delle opere di Gregorio, stabilmente legato al capitolo 7 (di nuovo in *Sankt-Peterborg RNB* Gil'f 47, cc. 55v-59v come pure in *Sofija NBKM* 672, cc. 42r-47r) o insieme a tutti gli altri *Capita de oratione* (*Sofija NBKM* 1036, cc. 291r-296v; *Sankt-Peterborg RNB* Gil'f 35, 90v-95v). Certo, era usuale per Gregorio prendere dei testi di autori spirituali e commentarli, ma i rapporti tra il testo di Macario e quello di Gregorio in questo caso sono ancora tutti da investigare.

I manoscritti studiati ci consentono così di penetrare un po' nella spiritualità della scuola di Gregorio in Sinaita, e in particolare dei monasteri di Paroria, che ci testimoniano la fase iniziale, con un impegno di traduzione in slavo delle opere necessarie alla vita del monaco, e del monastero di Kefalarevo, che ci testimonia una fase più compiuta in un certo senso di sintesi. Il legame con l'Athos, da cui Gregorio proviene e dove restano al-

¹⁵Rigo 2008, 508, nota 283.

¹⁶Rigo 2008, 512, nota 301. Il passo in questione è Macarius <pseudo>/Symeon, Sermones LXIV (Typus I = collectio B) (CPG 2410), Homilia 2,10.

¹⁷Il testo che segue è: Macarius <pseudo>/Symeon, Sermones LXIV (Typus I = collectio B) (CPG 2410), Homilia 3,3,9.

CAPITOLO 4

cuni suoi discepoli, e a cui si reca in visita Teodosio dopo la morte del maestro, si traduce in uno scambio in tutte e due le fasi.

Nel capitolo seguente presenteremo un *Catalogo per autori* delle opere testimoniate dai manoscritti, quasi a descrivere una ideale biblioteca di Gregorio il Sinaita, testimoniata dalle traduzioni slave. Come si vedrà si tratta per la quasi totalità di nuove traduzioni¹⁸.

---

¹⁸Il fenomeno delle traduzioni nel XIV secolo è ampiamente studiato. Cfr. per uno sguardo di sintesi Taseva, Jovčeva 2009, Jovčeva, Miltenova 2009 e la bibliografia ivi citata.

CAPITOLO 5 CATALOGO PER AUTORI

AMMONAS (sec. IV)
(DOC 1, 104; CPG II: 68)

Non sono note testimonianze di traduzioni slave anteriori.

Ammonae dicta (CPG 2381 Ammonas, Nau 1914, 455-458)
Sankt-Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 394v-400v
Sankt-Peterburg RNB Gil'f 35 (1365-75), 143v-146r

Bibliografia: Tvorogov 2006, 372

AMMONIUS (V sec.)
(DOC 1, 104)

Non sono note testimonianze di traduzioni slave anteriori.

De sanctis patribus barbarorum incursione in monte Sina et Raïthu preremptis BHBS p.
434-435 14.01 I.1 CPG 6088 BHG 1300
Sankt-Peterburg RNB Gil'f 35 (1365-75), 59r-66v

ANASTASIUS : SINAITA (640-700 ca.)
(DOC 1, 114; PMA 44)

Sono note antiche traduzioni di diverse parti dell'opera di Anastasio e della Pseudo Atanasio¹, alcune presenti già nell'Izbornik 1076². Mi risulta che i frammenti presenti nei manoscritti qui studiati non siano presenti anteriormente.

Quaestiones et Responsiones, 2 (CPG 7746)

Moskva GIM Uv 510-4° (1330-40), 212v-213r

Sankt-Peterburg RNB Pogod 1054 (1345-55), 325r-326v

Paris BnF Sl 8 (1355-65), 174v-175r

Questiones et Responsiones, 24 (CPG 7746)

Sankt-Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 441v

Sofija NBKM 672 (1365-75), 259v

Narrationes. A. Narrationes 42 (CPG 7758A) qui 6 (= BHG 883; Anastasio, Nau 1902, 63 l. 28 - 64 l. 15, n. VI)

Paris BnF Sl 8 (1355-65), 137v

ANASTASIUS : SINAITA <pseudo>

Questiones et Responsiones, Appendix 25 (Munitz, Richard 2006, 222-229)

Paris BnF Sl 8 (1355-65), 217r-221r

Sofija NBKM 672 (1365-75), 286r-289v

---

¹Cfr. Miklas 1991. W. Veder sta conducendo una ricerca in proposito, di cui si attende la pubblicazione.

²Cfr. Mušinskaja, Mišina, Golzšenko, Moldovan 2009, 38-43

APOPHTHEGMATA PATRUM
(DOC 1, 274)

Estratti dalle diverse collezioni di apoftegmi sono molto presenti nei manoscritti studiati. Alla *Collectio systematica (Skitskij paterik)*, di traduzione molto antica, si aggiungono diversi estratti di varia provenienza, e soprattutto l'*Historia monachorum in Aegypto* e quella collezione tipicamente slava che nasce e si sviluppa proprio in questo periodo, lo *Svodni patericon*.

Collectio alphabetica (CPG 5560)

Collectio alphabetica (CPG 5560 BHG 1443-1444c PG 65,72-440 qui 201, ll. 29-49),
Theodora 3 (Guy 4)
Sankt-Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 387v-388r

Quaestiones et responsa senum de tentationibus (CPG 5564 BHG 1444e), 1

Moskva GIM Uv 510-4° (1330-40), 193v-195r
Sankt-Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 416r
Sofija NBKM 672 (1365-75), 235rv

Dialogus de contemplatione (CPG 5565 BHGⁿ 1448rb), 18-19

Sankt-Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 416r
Sofija NBKM 672 (1365-75), 235v

Dialogus de contemplatione (CPG 5565 BHGⁿ 1448rb), 18-19, 22

Paris BnF Sl 8 (1355-65), 188r-189r

Collectio systematica (Skitskij paterik) (CPG 5610)

dal capitolo 2 (cfr. Veder 2005, 262-263) qui i nn. 3, 4, 14, 23, 24, 28
Moskva GIM Uv 510-4° (1330-40), 78rv

3:5b (=QRT 36) cfr. Veder 2005, 263

Sankt-Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 347rv
Sofija NBKM 672 (1365-75), 213rv

6:20 cfr. Veder 2005, 267 = Apophtegmata, (3) Collectio systematica CPG 5562 BHG

CAPITOLO 5

1442v, VI:20 (ma qui si tratta di una redazione diversa, più lunga)
Sankt-Peterburg RNB Gil'f 35 (1365-75), 57r-59r

dal capitolo 12 (cfr. Veder 2005, 274) qui i nn. 1, 2, 3, 4, 7, 8, 11
Moskva GIM Uv 510-4° (1330-40), 104r-105v

dal capitolo 15 (cfr. Veder 2005, 275-277) qui i nn. 1, 3, 11, 17, 19, 20, 36, 38, 58, 59, 76,
94, 96, 99, 101, 102
Moskva GIM Uv 510-4° (1330-40), 71v-74r

dal capitolo 16 (cfr. Veder 2005, 277) qui i nn. 6, 8, 12, 23
Moskva GIM Uv 510-4° (1330-40), 74rv

dal capitolo 20 (cfr. Veder 2005, 279-280) qui i nn. 3, 8, 11, 13
Moskva GIM Uv 510-4° (1330-40), 75r-78r

capitolo L (cfr. Veder 2005, 281-282; Veder 1981, 58-59)
Sankt-Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 454v-459r
Sofija NBKM 672 (1365-75), 265v-270r
Sankt-Peterburg RNB Gil'f 35 (1365-75), 147r-149v (acefalo per caduta di una
carta)

L:4 (cfr. Veder 2005, 281-282, ma traduzione diversa) = Apophtegmata, (1) Collectio
alphabetica CPG 5560, Moses 16 (3)
Moskva GIM Uv 510-4° (1330-40), 210r
Moskva GIM Uv 510-4° (1330-40), 226v

dal capitolo M (cfr. Veder 2005, 282, ma ci sono dei detti in più di quelli riportati da
Veder; cfr. Isaias, Iordanitis 1911: discorso 7 nn. 4ss)
Moskva GIM Uv 510-4° (1330-40), 68r-70v
Paris BnF Sl 8 (1355-65), 229v-230r

O:1 (cfr. Veder 2005, 282) = Apophtegmata, (2) Collectio anonyma CPG 5561, J 764; =
De Marco (vel Macario) et monachis septem BHG⁴ 1445ra
Sankt-Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 428r-432v
Sofija NBKM 672 (1365-75), 245r-249r

Bibliografia: Veder 1974; Veder 1976, 214-215; Nikolova 1980, 9-11, 16, 19-23; Veder
1981; Veder 2011

Collectio alphabetica (Azbučnij Pateric) (CPG 5611) Caldarelli 1996: n. 336; cfr. van
Wijk 1935-1936: 57 (69v, 15) = Collectio alphabetica (CPG 5560) Poemen 114
(Guy 116)= Collectio systematica (CPG 5562), 9, 22
Sankt-Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 477v

Bibliografia: van Wijk 1935-1936; Capaldo 1975, 13-27; Capaldo 1975-1976; Veder 1976, 215-217; Nikolova 1980, 9-11, 16, 20-23; Capaldo 1981; Caldarelli 1996

Collectio anonyma (Ierusalemiskij Paterik) (CPG 5612)

cfr. van Wijk 1935-1936: 65 (116r, 21) = Collectio anonyma (CPG 5561) N 519 =
Collectio systematica (CPG 5562), 15, 129a
Sankt-Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 475v-476r

cfr. van Wijk 1935-1936: 65 (116v,13) = N 520 = Collectio systematica (CPG 5562), 15,
129b
Sankt-Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 476r-477v

cfr. van Wijk 1935-1936: 66 (121v, 16) = Collectio anonyma (CPG 5561), N 592/53
Sankt-Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 477v

cfr. van Wijk 1935-1936: 68 (c. 135r, 11) = Nau 1902, 615 (Paris gr. 1596, 542-543)
Sankt-Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 477v-478v

Bibliografia: van Wijk 1935-1936; Capaldo 1975, 13-27; Veder 1976, 215-217; Nikolova 1980, 9-11, 16, 20-23; Capaldo 1981

Svodni Patericon CPG 5614

qui Eremin 1927³: n. 32, Nikolova 1980: n. 36 = Johannes Moschus, Pratum spirituale
(CPG 7376 BHG 1442), qui n. 105
Sankt-Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 461r-462r

qui Eremin 1927: n. 33, Nikolova 1980: n. 37 = BHG 999w PG 34,385-392
Sankt-Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 462r-465v

qui Eremin 1927: n. 65, Nikolova 1980: n. 69
Sankt-Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 465v-470r

qui Eremin 1927: n. 67, Nikolova 1980: n. 71
Sankt-Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 470r-471v

qui Eremin 1927: n. 71, Nikolova 1980: n. 76 = Collectio anonyma (CPG 5561), N
642-643
Sankt-Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 478v-482r

qui Eremin 1927: n. 81, Nikolova 1980: n. 86 = Collectio anonyma (CPG 5561), N 441
Sankt-Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 471v-472v

qui Eremin 1927: n. 84, Nikolova 1980: n. 89 = Collectio systematica (Skitskij paterik)

³Il riferimento è alla numerazione dell'incipitario di Eremin 1927, 85-101

CAPITOLO 5

(CPG 5610), 18:13 : cfr. Veder 2005: 278 = Collectio alphabetica (CPG 5560) Macarius 3

Sankt-Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 472v-474r

qui Eremin 1927: n. 108, Nikolova 1980: n. 158 = BHG 2100

Sankt-Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 482r-484r

qui Eremin 1927: nn. 172-208

Veder 1981, 62: “Un lot de 41 pièces extraites des *Homélies* du Pseudo-Macaire / Syméon, de l'*Asceticon* de l'abbé Isaïe et du *De Oratione* de Nil, y inclus une partie des pièces publiés du Cod Karakallou 251 par DRAGUET 1965; mss: *SkP* CP2 (f. 57v-59), EF 3 (f. 132-160), et les mss de la compilation slave de récits édifiants connue sous le nom de *Svodnyj Paterik* (ch. 172-208 de EREMIN 1927: 85-101)”

Alcuni apoftegmi sono stati identificati in Isaias, Draguet 1965

Sankt-Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 416r-428r

Sofija NBKM 672 (1365-75), 235v-245r

Sankt-Peterburg RNB Gil'f 35 (1365-75), 150r-154v; 156rv

Bibliografia: Tvorogov 1998, 35 n. 6; Tvorogov 2006, 421

qui Eremin 1927: nn. 172-192

Sankt-Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 416r-422r

qui Eremin 1927: nn. 193-208

Sankt-Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 422r-428r

qui Eremin 1927: n. 215 = Johannes Moschus, Pratum spirituale (CPG 7376 BHG 1442), qui n. 50

Sankt-Peterburg RNB Gil'f 35 (1365-75), 14r

qui Eremin 1927: n. 221 = Collectio systematica (Skitskij paterik)(CPG 5610), 12:11 : cfr. Veder 2005: 274 = Collectio alphabetica (CPG 5560) Macarius 19

Sankt-Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 474v

qui Eremin 1927: n. 222

Sankt-Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 474v-475r

qui Eremin 1927: n. 222bis = Collectio alphabetica (CPG 5560) Theodora 6 (Guy 7)

Sankt-Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 475rv

qui Nikolova 1980 n. 123 = J 721

Sankt-Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 474rv

Bibliografia: Eremin 1927; Veder 1976, 221-222; Nikolova 1978; Nikolova 1980

Historia monachorum in Aegypto (CPG 5620 BHGa 1433-1434 Festugière 1971)

sono i capitoli 2-30 dell'Egipetskij paterik, cfr. Eremin 1936: 37

Moskva GIM Uv 510-4° (1330-40), 1r-68r

Bibliografia: Eremin 1936; Capaldo 1975; Veder 1976; Nikolova 1980, 7-9, 16, 20-23; Nikolaev 1987; Veder 2005, 200-215

Повѣда намъ нѣкыи ѿ искѹсны(х) оцѣ. како въ нже съвькѹпа сѧ съ цѣлми г҃сти

Moskva GIM Uv 510-4° (1330-40), 180v-184r

**Рече(ч) паллади чрьнецъ г҃лѧ. мжжъ бѣ етеръ въ алеѡандрии воинъ. именовъ ѿвѧнн. жи(т)е
ины таково, весь днь сѣдѣше въ монастыри своемъ**

Moskva GIM Uv 510-4° (1330-40), 78r

Рече старецъ. како члкъ сѣдѧи въ кели своем. и подчаж сѧ въ ѱлмѣхъ

Moskva GIM Uv 510-4° (1330-40), 188v-189r

ATHANASIUS : ALEXANDRINUS <pseudo>
(DOC 1, 303)

Quaestiones ad Antiochum ducem (CPG 2257 PG 28, 597-700; Kirchmeyer 1964 lo attribuisce a Maximus : Confessor)

Sankt-Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 348r-382r: sono presenti le seguenti domande e risposte: 1-16; 18-23; 26; 25; 27-51; 55-77; 79-101; 103-105; 107-111; 115-119; 121-124; 126-131; 120; 132; 112-114; 125; 133-135; 137 (solo il primo paragrafo)

Sermo pro iis qui saeculo renuntiarunt (CPG 2287 PG 28, 1409-1420, qui fino a 1420 l. 36 [manca solo l'ultima frase]; cfr. Kirchmeyer 1964, 311-313: sono parti di Isaias Gazaeus, Asceticon (CPG 5555) 15; 17)

Paris BnF Sl 8 (1355-65), 224r-227v (= a *Sofija NBKM* 1036, 236v-fino a 239r l. 6)

Sankt-Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 382r-387v

BASILIIUS : CAESARIENSIS (ca. 330 - 379)
(DOC 1, 368; CPG II: 140)

La tradizione manoscritta slava delle opere di Basilio è stata studiata da A. A. Turilov⁴. Non è stato possibile tuttavia identificare il frammento e la raccolta (testimoniata anche in *Sofija NBKM* 1036) presenti nei manoscritti studiati.

**Ико же не въ ржкотворенныхъ црквахъ живеть хс, сице ни въ шобразовани нккыхъ
изданихъ оумныхъ**
attribuito dal manoscritto a Basilio il grande
Sankt-Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 443v

varianti:

**Ико же не въ ржкотворены(х) црквахъ живе(т) хс, сице ни въ шобразовани
нккы(х) издани оумныхъ** (*Sofija NBKM* 672 (1365-75), 261rv)

**Ѡ поученіа стго васіліа. главы краткы. Ико по(д)баеть обнажащомѣ сѧ, дѣла творити
таже по(до)бна сжть мнихѡ(м). дѣлати оубо по(д)баеть дѣла по(д)бна**
Sankt-Peterburg RNB Gil'f 35 (1365-75), 42v-45v

DAMASCENUS, PETRUS (XII sec.)

(PMA 144; ma è un cognome; la datazione tradizionale è VIII secolo, ma in realtà è XII:
cfr. Rigo 2008, 235)

Nel manoscritto *Paris BnF* Sl 8 sono presenti quasi tutte le opere di Pietro Damasceno (restano escluse soltanto il II libro, *Alfabeto*, e l'opuscolo *Sui comandamenti del Signore*)⁵. Il fatto che non siano presenti negli altri manoscritti fa pensare a una

---

⁴Turilov 2004.

⁵Cfr. Rigo 2008, 235-236.

provenienza athonita della traduzione.

Liber multifarius moralis (Liber I)

(http://pinakes.irht.cnrs.fr/rech_oeuvre/resultOeuvre/filter_auteur/4978/filter_oeuvre/9534; Philokalia, III, 5-111)

Paris BnF Sl 8 (1355-65), 1r-130r

In epistulam ad abatem (Nikolopoulos 1973, 207-212; cfr. Rigo 2008, 235)

Paris BnF Sl 8 (1355-65), 130r-133v

De octo spiritibus malitiae (cfr. Rigo 2008, 235; Monac. gr. 318, Bodl. Baroc. 133)

Paris BnF Sl 8 (1355-65), 133v-136r

De tribus partibus animae (cfr. Rigo 2008, 235; Vat. Pal. gr. 210 [XIII secolo]; Monac. gr. 318 [XIII secolo], Bodl. Baroc. 133 [XIV secolo], Mosq. Syn. gr. 411 [Vladimir 421, XV secolo])

Paris BnF Sl 8 (1355-65), 178r-180v

DANIEL : RAITHENUS (ca. VII sec.)
(PMA 145)

L'opera di Daniele si accompagna alla Scala di Climaco.

Vita sancti Iohannis Climaci a. Daniele retractata BHG 882c
Sankt-Peterburg RNB Pogod 1054 (1345-55), 3r-7v

DIADOCHUS : PHOTICENSIS (V sec.)
(DOC 1, 623; CPG III: 189)

La traduzione di quest'opera è attribuita da Turilov “болг. книжниками в сер. XIV в., возможно на Афоне”⁶. Ebbe poi una certa diffusione anche in ambito slavo orientale.

⁶Turilov 2007a.

CAPITOLO 5

Capita centum de perfectione spirituali (CPG 6106 PG 65, 1167-1222 [in latino]
Diadocus, des Places 1955, 84-163)
Sankt-Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 132r-174r

Bibliografia: Tvorogov 2006, 388

DOROTHEUS : GAZEUS (VI sec.) (DOC 1, 656; PMA 158)

Si tratta della traduzione effettuata in Bulgaria nel XIV secolo (esiste una traduzione slavo orientale del XIII secolo, testimoniata da due manoscritti⁷). La presenza in *Moskva GIM* Uv 510-4° di una sezione che si trova poi nell'opera completa in *Sankt-Peterburg RNB Pogod* 1054 può far pensare a due fasi del processo di traduzione e quindi conferma che si tratta dello stesso ambiente di composizione.

Index operarum Dorothei

Sankt-Peterburg RNB Pogod 1054 (1345-55), 2r

Doctrinae diversae I-XVIII (CPG 7352 Doroteus, Regnault, de Prévaille 1963, 146-486
PG 88, 1671-1793; 1821-1836)

Sankt-Peterburg RNB Pogod 1054 (1345-55), 199v-293v

Epistulae I-VI (CPG 7353 Doroteus, Regnault, de Prévaille 1963, 488-512 PG 88,
1793-1808)

Sankt-Peterburg RNB Pogod 1054 (1345-55), 293v-300r

Epistulae VII-XVI (CPG 7353 Doroteus, Regnault, de Prévaille 1963, 507-525 PG 88,
1812; 1837-1841)

Moskva GIM Uv 510-4° (1330-40), 221r-226v

Sankt-Peterburg RNB Pogod 1054 (1345-55), 301v-304v

Sententiae XVIII (CPG 7354 Doroteus, Regnault, de Prévaille 1963, 526-530 PG 88,
1808-1811)

Sankt-Peterburg RNB Pogod 1054 (1345-55), 300r-301v

---

⁷Cfr. Christova 2001, 47-50; Bernackij 2007, 36.

APPENDIX

Epistula de Dorothei vita et scriptis (CPG 7359 BHGⁿ 2116z Doroteus, Regnault, de Prévile 1963, 110-120 PG 88, 1613-1617)
Sankt-Peterburg RNB Pogod 1054 (1345-55), 191r-193v

Vita sancti Dosithei (CPG 7360 BHG 2117 Doroteus, Regnault, de Prévile 1963, 122-145)
Sankt-Peterburg RNB Pogod 1054 (1345-55), 193v-199v

Bibliografia: Christova 2001; Dimitrov 2002; Tvorogov 2006, 389; Bernackij 2007; Dimitrov 2010

EPHRAEM : GRAECUS (IV sec.)
(DOC 1, 672; CPG II: 366)

Quantunque alcuni estratti delle opere di Efrem siano presenti già nei *Fogli di Rila* (XI secolo), la *Paraenesis* completa è testimoniata in ambito slavo-meridionale soltanto a partire dal XIV secolo⁸. Oltre ad alcuni estratti dalla *Paraenesis*, sono presenti nei manoscritti qui studiati anche estratti da alcuni testi di tipo più strettamente monastico, di cui non ho notizia di testimonianze anteriori.

Consilium de vita spiritali, ad monachum novitium (capita XCVI) (CPG 3934 Ephraem, Assemani 1732, 258-282) qui solo i capp. 23, 17, 18, 35 [ll. 1-4], 42-46
Moskva GIM Uv 510-4° (1330-40), 187v-188v

De recta vivendi ratione (capita XC) (CPG 3941 Ephraem, Assemani 1743, 56-72), qui i capp. 1-11 più tre capitoli non rintracciabili nel greco
Moskva GIM Uv 510-4° (1330-40), 207r-209r
Sankt-Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 459v-461r
Sankt-Peterburg RNB Gil'f 35 (1365-75), 149rv

Paraenesis (slavice), 25: Paraenesis de patientia et animae compunctione (CPG 3966

---

⁸Cfr. Turilov, 2008, 99.

Ephraem, Bojkovsky 1984, 123-125 Ephraem, Assemani 1743, 366-368)
Moskva GIM Uv 510-4° (1330-40), 119v-122r
Bibliografia: Tvorogov 1998, 32 n. 21

Paraenesis (slavice), 26: Sermones paraenetici ad monachos Aegypti (Paraenses quinquaginta), 25 (CPG 3942 Ephraem, Bojkovsky 1984, 125-132 Ephraem, Assemani 1743, 108-111)
Moskva GIM Uv 510-4° (1330-40), 122r-125r

Paraenesis (slavice), 42: Sermones paraenetici ad monachos Aegypti (Paraenses quinquaginta), 41 (CPG 3942 Ephraem, Bojkovsky, Aitzetmuller 1987, 20-27 Ephraem, Assemani 1743, 148-154)
Moskva GIM Uv 510-4° (1330-40), 105v-119v
Bibliografia: Tvorogov 1998, 32 n. 10

Paraenesis (slavice), 50: Sermo asceticus (CPG 3909 Ephraem, Bojkovsky, Aitzetmuller 1987, 66-103 Ephraem, Assemani 1732, 40-70)
Moskva GIM Uv 510-4° (1330-40), 125r-162v
Bibliografia: Tvorogov 1998, 31 n. 5

Paraenesis (slavice), 54-76: Sermo de virtutibus et vitiis (capita XXII) (CPG 3905 Ephraem, Bojkovsky, Aitzetmuller 1987, 121-142 Ephraem, Assemani 1732, 1-18)
Moskva GIM Uv 510-4° (1330-40), 162v-180v

Bibliografia: Archangel'skij 1890; Radeva 2002; Bojović 2003, 82-147; Bojović 2004; Tvorogov 2006, 391 (in generale la Paraenesis)

EVAGRIUS : PONTICUS (ca. 346-399)
(DOC 1, 746; CPG II: 78)

Sembrano la prima testimonianza di traduzione slava.

Rerum monachalium rationes, 9 (CPG 2441 PG 40, qui 1261 ll. 13-47)
= Apophtegmata, (1) Collectio alphabetica, Evagrius 1 (CPG 5560 BHG 1443-1444c PG 65, qui 173)
= Apophtegmata, (3) Collectio systematica, III, 3+5 (CPG 5562 BHG 1442v Guy 1993, 148-152)
l'apoftegma compare in traduzione slava, ma attribuito a Evagrio, nella *Collectio*

systematica (Skitskij paterik) (CPG 5610), cfr. Veder 2005, 263, che lo presenta come 3:5 (altra traduzione o redazione)
Sankt-Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 451v-452r
Sofija NBKM 672 (1365-75), 265rv

Rerum monachalium rationes, 10 (CPG 2441 PG 40, qui 1261 l. 56 – 1264 l. 15)
Sankt-Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 451rv
Sofija NBKM 672 (1365-75), 264r-265r

De octo spiritibus malitiae (CPG 2451 PG 79, 1145-1164) (sentenze estratte)
Sankt-Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 452v-454r

De oratione (CPG 2452 PG 79, 1165-1200)
Sankt-Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 120r-131v
(Non c'è l'introduzione; c'è un capitolo in più al n. 34 (БЕЗМАТЕЖНА МИТРА ЕСТЬ, КРАИНЕЕ РАЗОУМ'ЕНІЕ ѿма); perciò dal 34 in poi lo slavo ha un numero in più; 98 e 99 sono uniti nel n. 99; dal 100 perciò la numerazione torna uguale; 151 è aggiunto da altra mano, con ortografia serba e tratto da un'altra redazione del testo rispetto al parallelo di *Sofija NBKM* 1036 e uguale invece a quella di *Deč* 75; 152 e 153 mancano)

GENNADIUS : CONSTANTINOPOLITANUS, I
(DOC 1, 803)

Il testo in slavo è già presente nell'Izbornik 1076⁹.

Centum capita (Стословец) (cfr. Lichačev 1987, 448-449; edizione Mušinskaja, Mišina, Golzšenko, Moldovan 2009, 212-279)
Sankt-Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 503r-509r
Sofija NBKM 672 (1365-75), 213v-220r
(mancano i capitoli 44-47; 50-59)

Bibliografia: Tvorogov 1998, 30; Tvorogov 2006, 381

---

⁹Cfr. Tvorogov 1987.

GREGORIUS : SINAITA (ca. 1275-1346?)
(DOC 1, 884; PMA 238; cfr. per datazione Rigo 2002b)

Su Gregorio il Sinaita vedi quanto detto all'interno del capitolo.

Capita per acrostichidem

(http://pinakes.irht.cnrs.fr/rech_oeuvre/resultOeuvre/filter_auteur/4031/filter_oeuvre/5022; Beyer 1985, 38-63; Philokalia, IV, 31-62 = PG 150, 1239-1300; Rigo 2002, n. 1; Rigo 2008, 435-476)

Sankt-Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 1r-35v (in corrispondenza della carta mancante tra cc. 6 e 7 c'è caduta di testo e mancano i capitoli 39-44 [di quest'ultimo c'è la parte finale])

Sofija NBKM 672 (1365-75), 7v; 2; 4-6; 3; 8-17v (lacune all'inizio per perdita fogli: c'erano tutti, ora ci sono: 1-27; 114-116; 119-137)

Sankt-Peterburg RNB Gil'f 35 (1365-75), 66v-85r

Bibliografia: Tvorogov 2006, 388 (comprende anche Capita alia 1-5)

Capita alia

(http://pinakes.irht.cnrs.fr/rech_oeuvre/resultOeuvre/filter_auteur/4031/filter_oeuvre/5021; Beyer 1985, 64-66; Philokalia, IV, 63-65 = PG 150, 1299-1302; Rigo 2002, n. 2; Rigo 2008, 477-480)

I capp. 1-5 sono numerati di seguito ai precedenti, da 138 a 142, ma gli ultimi due anche con titolo autonomo. Il 141 porta il titolo **o страстник(м) измѣненн** e il 142 **o блазѣк(м) измѣненн**

Paris BnF Sl 8 (1355-65), 230r-231r (qui solo 6, e sembra di mano posteriore)

Sankt-Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 35v-37r (capp. 1-5), 68r-69v (capp. 6-7)

Sofija NBKM 672 (1365-75), 17v-18v (capp. 1-5); 57v-59v (capp. 6-7)

Sankt-Peterburg RNB Gil'f 35 (1365-75), 85rv (capp. 1-5); 90rv (capp. 6-7)

De subiectione et oboedientia

(= Capita alia, 12 ? Rigo 2005, 50; cfr. Rigo 2002, n. 2)

Sankt-Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 67v-68r

Sofija NBKM 672 (1365-75), 57r-v

Sankt-Peterburg RNB Gil'f 35 (1365-75), 88v-90r

De operationibus gratiae (Ad Longinum)

(http://pinakes.irht.cnrs.fr/rech_oeuvre/resultOeuvre/filter_auteur/4031/filter_oeuvre/5023; Beyer 1985, 67-72; Philokalia, IV, 66-70 = PG 150, 1304-1312; Rigo 2002, n. 3; Rigo 2008, 481-489)

(Si interrompe a metà del capitolo 11; la parte del capitolo 11 è divisa in 2 capitoli con il numero 12; si raccorda così con la numerazione del testo successivo)

Sankt-Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 50v-55v (fino a metà del cap. 11)

Sofija NBKM 672, 35v-42r (fino a metà del cap. 11)

Sankt-Peterburg RNB Gil'f 35 (1365-75), 97v-100r

De quietudine (Ad Niphonem)

(http://pinakes.irht.cnrs.fr/rech_oeuvre/resultOeuvre/filter_auteur/4031/filter_oeuvre/5024; Beyer 1985, pp. 73-80; Philokalia, IV, pp. 71-79 = PG 150, 1313-1329; Rigo 2002, n. 4; Rigo 2008, 490-501)

Sankt-Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 37r-45v

Sofija NBKM 672 (1365-75), 19r-29r

Sankt-Peterburg RNB Gil'f 35 (1365-75), 126v-130v

Bibliografia: Tvorogov 2006, 388

Capita de oratione

(http://pinakes.irht.cnrs.fr/rech_oeuvre/resultOeuvre/filter_auteur/4031/filter_oeuvre/5027; Beyer 1985, 81-88; Philokalia, IV, 80-88 = PG 150, 1329-1338; Rigo 2002, n. 5; Rigo 2008, 502-508)

Moskva GIM Uv 510-4° (1330-40), 210r-212v (i capp. 1-3)

Sankt-Peterburg RNB Pogod 1054 (1345-55), 315r-322v (capp. 1-3; 5-7)

Paris BnF Sl 8 (1355-65), 173r-174v (i capp. 1-3), 180v-188r (i capp. 5-7, sotto il nome di Simeone il Nuovo Teologo)

Sankt-Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 45v-50v (capp. 1-6); 55v-59v (capp. 7-8, vengono presentati come la continuazione del *De operationibus gratiae (Ad Longinum)*, numerati insieme come capitolo 13); 447rv (cap. 8, all'interno di una collezione di testi di Macarius)

Sofija NBKM 672, 29r-35v (capp. 1-6); 42r-47r (capp. 7-8)

Sankt-Peterburg RNB Gil'f 35 (1365-75), 90v-95v (capp. 1-8)

Bibliografia: Tvorogov 2006, 388

De quattuor hierarchiis

(http://pinakes.irht.cnrs.fr/rech_oeuvre/resultOeuvre/filter_auteur/4031/filter_oeuvre/13714; Rigo 2005, 2-19; Rigo 2002, n. 7)

Sankt-Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 60v-67v

Sofija NBKM 672, 48v-56v

Sankt-Peterburg RNB Gil'f 35 (1365-75), 86r-88v

In Ef 6, 12

(cfr. Rigo 2002, n.8)

Sofija NBKM 672 (1365-75), 1rv

Sankt-Peterburg RNB Gil'f 35 (1365-75), 85v-86r

Bibliografia: Tvorogov 2006, 388

Bibliografia: Tachiaos 1983; Delikari 2006

HESYCHIUS : SINAITA (XII sec.)

(DOC 2, 936; PMA 294; per datazione cfr. Rigo 2008, LIX)

Non sono note testimonianze di traduzioni slave anteriori.

De temperantia et virtute – recensio longior – prima centuria (CPG 7862, 1 Philokalia, I, 141-173 PG 93, 1479-1512)

greco = slavo

1-15 = 1-15

16-18= 16

19 = manca

20-30 = 17-27

31 = manca

32- 53 = 28-49

54 = manca

55-59 = 50-55

60 manca
 61-70 = 56-65
 71 manca
 72-73 = 66-67
 74 manca
 75 = 68
 76-77 = 69
 78 = 70
 79-81 mancano
 82-83 = 71-73
 84 = 73-74
 85-93 = 75-83
 94 manca
 95 = 84
 96 = 85-86
 97 = 87
 98-100=88-90
 Paris BnF Sl 8 (1355-65), 138r-153v

De temperantia et uirtute – recensio longior – seconda centuria (CPG 7862, 1 *Philokalia*, I, 141-73; PG 93, 1511-1544)
 sono i secondo 100 capitoli, ma non c'è alcun titolo e la numerazione prosegue dai precedenti:

1-7 = 91-97
 8 manca
 9-21 = 98-110
 22-23 mancano
 24-32 = 111-119
 33 manca
 34-75 = 120-161
 76 = 162-163
 77-87 = 164-174
 88-89 mancano
 90 = 175
 91-92 mancano
 93-96 = 176-179
 97 = 180
 98 manca
 99-100 = 181-182
 Paris BnF Sl 8 (1355-65), 153v-172r
 Sankt-Peterburg RNB Gil'f 35 (1365-75), 131r-138v (qui acefalo e mutilo per caduta carte)

ILARION : KIEVISKIJ <pseudo>
(PMA 336)

La presenza di questa redazione del testo, molto diversa da quella edita sulla base di *Sankt-Peterburg BAN Tp 13* (manoscritto pure degli anni 60 del XIV secolo) da Petrovskij, fa presupporre che si tratti di due traduzioni diverse di un testo greco. L'identificazione di questo Ilarion con Ilario di Kiev, che si appoggia solo sulla testimonianza di due manoscritti serbi, sembra in realtà poco probabile. Tutto lascia pensare che il redattore delle miscellanee da noi studiate avesse in mente Ilario il grande, considerato il fondatore del monachesimo palestinese nel IV secolo, di cui peraltro non ci sono noti testi¹⁰.

De recusatione mundi, monasticae vitae causa

edizione, ma altra traduzione: Ilarion, Petrovskij 1865

Sankt-Peterburg RNB Gil'f 35 (1365-75), 54v-55v

Sankt-Peterburg RNB Gil'f 35 (1365-75), 55v-57r (II parte)

De vita heremitica (Ševyrev 1850, 41-42 cfr. Nikol'skij 1906, 111-115)

Paris BnF Sl 8 (1355-65), 214r-216v (cfr. Sankt-Peterburg BAN TP 13, cc. 36v-38v)

Bibliografia: Tvorogov 1998, 33 nn. 1-2; Tvorogov 2006, 393

---

¹⁰Su Ilario il grande cfr. Van'kova 2009.

ISAAC : NINIVITA (VII sec.)
(DOC 2, 1068; PMA 340)

Sono note due redazioni della traduzione delle opere di Isacco in slavo. La prima ad opera di Zaccheo Vagil tra la fine del XIII secolo e l'inizio del XIV (A), la seconda ad opera di Ioann, presso la Lavra dell'Athos , negli anni 20-30 del XIV secolo (B). I testi contenuti nei nostri manoscritti sembrano testimoniare una redazione mista, anche se più vicina alla redazione B.

Sermones ascetici et epistulae (CPG 7868) estratto da 5 (Versione slava B 57, cfr. A5; cfr. Granstrem-Tichomirov 2007: 185-186; Isaac, Theotokis 1770, 32 ll. 17-22)
Moskva GIM Uv 510-4° (1330-40), 217v

Sermones ascetici et epistulae (CPG 7868), 7 (Versione slava B 9, cfr. A17; cfr. Granstrem-Tichomirov 2007: 141; 158; cfr. Isaac, Theotokis 1770, 46-51)
Moskva GIM Uv 510-4° (1330-40), 184r-187v

Sermones ascetici et epistulae (CPG 7868) estratto da 30 (Versione slava B 2, cfr. A2; cfr. Granstrem-Tichomirov 2007: 175; Isaac, Theotokis 1770, 187 l. 22-188 l. 2)
Sankt-Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 445rv
Sofija NBKM 672 (1365-75), 262v

Sermones ascetici et epistulae (CPG 7868) estratto da 44 (Versione slava B 5, cfr. A3 terza parte; cfr. Granstrem-Tichomirov 2007: 175; Isaac, Theotokis 1770, 271 l. 13)
Moskva GIM Uv 510-4° (1330-40), 226v

Sermones ascetici et epistulae, 75-76 CPG 7868 (Versione slava A 21 [solo le prime due parti] cfr. B 10-11; cfr. Isaac, Theotokis 1770, 434-438)
Moskva GIM Uv 510-4° (1330-40), 189r-193v

Bibliografia: Fedotova 2001; Minčeva 2004; Granstrem, Tichomirov 2007

ISAIAS : GAZAEUS (V sec.)
(DOC 2, 1070; CPG III: 79 [Isaias : Gazaeus (Scetensis?)])

La tradizione manoscritta greca di questo autore non è stata ancora adeguatamente studiata, il che rende anche più difficile l'attribuzione dei brani. Non sono note testimonianze di traduzioni slave anteriori.

Asceticon (CPG 5555) 3; 4,5 l. 24 – 8 l. 9 Isaias, Iordanitis 1911, 7-14; 21-25
(Stephanus : Thebaita <pseudo>, Constitutio ad omnes monachos, cfr. Darrouzès 1961, 1525; Sauget 1964, 367-368)
Sankt-Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 388v-394v

Bibliografia: Tvorogov 1998, 37 n. 2; Tvorogov 2006, 428

Asceticon (CPG 5555) estratti, il primo è Asceticon 4, 1 ll. 14-15 Isaias, Iordanitis 1911, 15 et passim
Moskva GIM Uv 510-4° (1330-40), 70v-71r

Asceticon (CPG 5555) 4,7 ll. 33-44 Isaias, Iordanitis 1911, 24
(attribuito anche a Stephanus : Thebanus, Constitutio ad omnes monachos,
http://pinakes.irht.cnrs.fr/rech_oeuvre/resultOeuvre/filter_auteur/5279/filter_oeuvre/11039 Stephanus, Duobouniotis 193 (1913), 12; cfr. Darrouzès 1961, 1525; cfr. anche Sauget 1964, 367-368)
Paris BnF Sl 8 (1355-65), 173v-174r

Asceticon (CPG 5555) 15; 17
vedi Athanasius : Alexandrinus <pseudo>, Sermo pro iis qui saeculo renuntiarunt

Asceticon (CPG 5555) estratto: 25,1-2 Isaias, Iordanitis 1911, 151-153
Sankt-Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 442rv
Sofija NBKM 672 (1365-75), 260r-261r

Asceticon (CPG 5555) estratto: 25,10 ll. 6-15; 10, 1.22-11 l. 4 Isaias, Iordanitis 1911, 159-160
Sankt-Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 448v-449r
Sofija NBKM 672 (1365-75), 263rv

Asceticon (CPG 5555) estratto: 25,11 l. 34-12 l. 18; 14 l. 53-15 l. 3; 15 ll.27-29 Isaias, Iordanitis 1911, 161-162; 165-166
Sankt-Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 449r-450r
Sofija NBKM 672 (1365-75), 263v-264r

Asceticon, Fragmenta (5) (CPG 5555 PG 40, 1205-1212)

greco = slavo

1-4 = 1-4

5 = manca

6 = 5-6

7-9 = 7-9

10 = 10-12

11-12 = 13-14

13 = 15-16

14 = manca

15-19 = 17-21

Sankt-Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 343r-346r

Sofija NBKM 672 (1365-75), 209r-212v

Excerpta (Isaias, Iordanitis 1911, 224 l. 34 – 225 l. 33)

Sankt-Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 346r-347r

Sofija NBKM 672 (1365-75), 212r-213v

JOHANNES : CARPATHIUS (VII sec.)
(DOC 2, 1119; PMA 375)

Si tratta di brevi estratti. Non sono note comunque testimonianze di traduzioni slave anteriori.

Capita hortatoria ad monachos in India (CPG 7855), qui solo il cap. 52, Philokalia, I, 287 (PG 85, 801a)

Sankt-Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 443v

Sofija NBKM 672 (1365-75), 261r

Capita hortatoria ad monachos in India (CPG 7855) qui solo il cap. 100 PG 85, 1857-1860

Sankt-Peterburg RNB Gil'f 35 (1365-75), 28rv + 12r-13v

Еже како да не вишумь глаумили сѧ ѿ чювствѣ прѣльщаєми ѡ сѣтствѣк, добро

ВЪНИМАТИ ГЛАЩОМОУ

attribuito dal manoscritto a Johannes Carpatius
Sankt-Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 448rv

varianti:

Љже како да не бихо(м) глаумили са ѿ чювствѣ прѣльщани и соуѣтствѣ, добро
ВЪНИМАТИ ГЛАЩОМОУ (Sofija NBKM 672 (1365-75), 263r)

JOHANNES : CHRYSOSTOMUS (+ 407)
(DOC 2, 1120; CPG II: 491)

I testi di Crisostomo sono estranei alle raccolte ascetico-monastiche. Qui provengono dalla parte del convoluto che costituiva gli ultimi fascicoli di una *Margarit*.

De paenitentia homiliae 1-9 (CPG 4333; PG 49,323-336), qui 7, vedi Severianus :
Gabalensis, De paenitentia et compuntione (CPG 4186; ВМЧ нов 1792-1809)

In Genesim (sermones 1-9) (CPG 4410) qui sermo 6 (PG 54, 604-607)
Sankt-Peterburg RNB Gil'f 35 (1365-75), 7v-8v

qui sermo 7 (PG 54, 607-616)
Sankt-Peterburg RNB Gil'f 35 (1365-75), 9r-11v; 29r-30v

Bibliografia: Granstrem, Tvorogov, Valevičjus 1998

JOHANNES : CHRYSOSTOMUS <pseudo>

Per le omelie, vedi quando scritto a proposito di Crisostomo.

L'Epistola ad monachos è un testo tipicamente monastico, di cui registriamo qui la

prima attestazione.

Homilia de capto Eutropio (CPG 4528 PG 52,395-414 БМЧ НОВ. 1132-1161; 1854-1865)
Sankt-Peterburg RNB Gil'f 35 (1365-75), 15r-19v + 139r-143v

In illud: Simile est regnum caelorum patri familias (CPG 4587 PG 59,577-586 БМЧ НОВ
1759-1771)
Sankt-Peterburg RNB Gil'f 35 (1365-75), 30v-35v

Epistula ad monachos (CPG 4627 PG 60, 751-756)
(fino a c. 324v riga 20 corrisponde a PG 60 fino a 753 riga 65; poi finale diversa
molto più breve)
Moskva GIM Uv 510-4° (1330-40), 213r-217v
Sankt-Peterburg, RNB Pog 1054 (1345-55), 322v-325r
Paris BnF Sl 8 (1355-65), 175r-178r

JOHANNES : CLIMACUS (VI sec.)
(DOC 2, 1155; PMA 376)

La *Scala* di Pogod 1054 è il primo esempio della redazione della vecchia traduzione dell'opera.

Iohannis ab. Rhaiteni et Iohannis Climaci epistulae mutuae (CPG 7850 BHG 883d BHGn
883db PG 88,624-628)
Sankt-Peterburg RNB Pogod 1054 (1345-55), 7v-10r

Scala paradisi (CPG 7852 PG 88, 632-1164)
Sankt-Peterburg RNB Pogod 1054 (1345-55), 10r-176r

Liber ad pastorem (CPG 7853 PG 88,1165-1209)
Sankt-Peterburg RNB Pogod 1054 (1345-55), 176v-190v

Bibliografia: Mostrova 1991; Mostrova 1993; Mostrova 1994; Vasileva, Jankova 2002;
Vasileva 2002; Tvorogov 2006, 411

JOHANNES : CLIMACUS <pseudo>

Accuratus libris capitumve syllabus (PG 88,629)
Sankt-Peterburg RNB Pogod 1054 (1345-55), 1r
Prologus (solo ultima parte) (CPG 7851; PG 88,129CD)
Sankt-Peterburg RNB Pogod 1054 (1345-55), 1v

JOHANNES : DAMASCENUS (DOC 2, 1158; PMA 377) <pseudo>
(STEPHANUS NICOMEDIENSIS?)

Non sono note testimonianze di traduzioni slave anteriori.

De virtutibus et passionibus (CPG 4055; cfr. CPG 8111), frammenti: cfr PG 95,91 B2-94
D9 (De triplici parte animae; De facultate irascente; De facultate concupiscente
[inizio])
Sofija NBKM 672 (1365-75), 1v; 7rv
Sankt-Peterburg RNB Gil'f 35 (1365-75), 100r-101r

MACARIUS
(DOC 2, 1273)

Questo frammento, raro anche nei manoscritti greci, può essere attribuito realmente a
Macario. Non sono note testimonianze di traduzioni slave anteriori.

Epistula 2 (Gehin 1999, 111-112)
Sankt-Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 450rv
Sofija NBKM 672 (1365-75), 258v-259r

Bibliografia: Tvorogov 1998, 35 n. 5

Да бждетѣ же оубо бл҃говоленїемъ бж҃їемъ, мл҃твы твоѣ, прѣчисты и не съмжтны. ѿ. г҃. ѿ.
 ѿ. (и) вечернѣ. павечерница же, и полунощница
 nel manoscritto è presentato all'interno di un testo attribuito a Macario
 Sankt Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 450v

varianti:

Да бжде(т) же оубо бл҃говоленїемъ бж҃їемъ, мл҃твы твоѣ прѣчисты и не
 съмжтны. ѿ. г҃. ѿ. ѿ. и вечернѣ. павечерница же и полунощница (Sofija NBKM
 672 (1365-75), 259r)

Иденїе же твоє, да бждеть сицево. еже ненасытити сѧ въ прѣсыщенїе
 nel manoscritto è presentato all'interno di un testo attribuito a Macario
 Sankt Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 450v-451r

variante

Иденїе же твоє да бжде(т) сицево. еже ненасытити сѧ въ прѣсыщенїе (Sofija
 NBKM 672 (1365-75), 259r)

Єлики же л҃бнвы и немжжествы дѣша и славы, иже аще въ плѣти получатъ ѿщенїе
 ср(д)ца ѿ части а не съвршенѣ
 [nel manoscritto è attribuito a Macario]
 Sankt-Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 442v-443r

varianti:

Єлики же л҃бнвы и немжжествы дѣша и славы, иже аще въ плѣти полдча(т)
 ѿщенїе ср(д)ца ѿ части а не съвршенѣ (Sofija NBKM 672 (1365-75),
 256v-257r)

MACARIUS <pseudo>/SYMEON (IV sec.)
 (DOC 1, 1273 [Macarius]; CPG II: 73)

Oltre a una selezione di estratti dagli opuscoli II-VII, si trova nei nostri manoscritti una

CAPITOLO 5

raccolta di testi dello pseudo Macario che ha una composizione stabile e si ripete in *Sankt-Peterburg RNB Gil'f 47*, *Sofija NBKM 672*, come anche in *Sofija NBKM 1036* e *Beograd NBS Rs 26*. Non sono note testimonianze di traduzioni slave anteriori.

Opusculum I, 4 (CPG 2413 (1); PG 34, 854 ll. 37-45)
Sankt-Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 416r
Sofija NBKM 672 (1365-75), 235v

Opusculum I, 9 (da metà)-12 (CPG 2413 (1); PG 34, 828, l. 56-836) = Sermones LXIV
(Typus I = collectio B) (CPG 2410), Homilia 8
Sankt-Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 432v-436v
Sofija NBKM 672 (1365-75), 249r-252v

Bibliografia: Tvorogov 1998, 35 n. 3; Tvorogov 2006, 421

Opusculum I, 13-14 (CPG 2413 (1); PG 34, 836-841)
= Sermones LXIV (Typus I = collectio B) (CPG 2410), Homilia 56
= Homiliae spirituales L (Typus II = collectio H) (CPG 2411, PG 34, 449-882), 19
Sankt-Peterburg RNB Gil'f 35 (1365-75), 156v + 36rv, mutilo per caduta carte
(almeno una)

Opuscola II-VII (CPG 2413(2) PG 34,841-968; Philokalia, III, 171– 234)
la numerazione differisce da quella dell'edizione greca

greco = slavo

Opusculus II

1 = 1

2 = 2-3

3-17 = 4-18

Opusculus III

1-9 = 19-27

10 = 28-29

11-14 = 30-33

Opusculus IV

1-29 = 34-62

Opusculus V

1-12 = 63-74

13 = 75-76

14-21 = 77-84

Opusculus VI

1-14 = 85-99

15 = 100-101
 16-21 = 102-107
 22-23 = 108
 24 = 109
 25-26 = 110
 27-31 = 111-115
 Opusculus VII
 1-6 = 116-121
 7 = 122-123
 8 = 124
 9 = 125-126
 10-34 = 127-151

Sankt-Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 241r-308r
 Sofija NBKM 672 (1365-75), 119v-181v (mutilo, presente fino a slavo 148 = greco VII, 31: dopo c. 181 c'è una lacuna di 4 cc.)

Sermones LXIV (Typus I = collectio B) (CPG 2410), Homilia 2,10
 cfr. Gregorius : Sinaita, Capita de oratione, 8

Sermones LXIV (Typus I = collectio B) (CPG 2410), Homilia 2,12,18
 Sankt-Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 441r
 Sofija NBKM 672 (1365-75), 256v

Sermones LXIV (Typus I = collectio B) (CPG 2410), Homilia 3,3,9 (Le frasi sono in ordine diverso rispetto all'edizione greca.)
 Sankt-Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 447v
 Sofija NBKM 672 (1365-75), 258rv

Sermones LXIV (Typus I = collectio B) (CPG 2410), Homilia 4,10-11
 Sankt-Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 436v-437v
 Sofija NBKM 672 (1365-75), 252v-253v

Sermones LXIV (Typus I = collectio B) (CPG 2410), Homilia 8, 2, 1- 8, 4,1
 Sankt-Peterburg RNB Gil'f 35 (1365-75), 155rv

Sermones LXIV (Typus I = collectio B) (CPG 2410), Homilia 63,1,1-4; 63,2,2 (l. 1) -3 (l. 4); 63,3,6 (ll.1-; 4); 63,4,5 (l. 11) – 7 (l. 6)
 Sankt-Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 437v-439v
 Sofija NBKM 672 (1365-75), 253v-255r

Bibliografia: Tvorogov 1998, 36 n. 7; Tvorogov 2006, 421

CAPITOLO 5

Homiliae spirituales L (Typus II = collectio H) (CPG 2411, PG 34, 449-882), 15 (qui ll. 674-681)

Sankt-Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 446rv

Sofija NBKM 672 (1365-75), 257v-258r

Homiliae spirituales L (Typus II = collectio H) (CPG 2411, PG 34, 449-882), 26 (qui ll. 156-169)

Sankt-Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 448v

Sofija NBKM 672 (1365-75), 258rv

Homiliae spirituales L (Typus II = collectio H) (CPG 2411, PG 34, 449-882), 49 (qui ll. 1-29)

Sankt-Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 445v-446r

Sofija NBKM 672 (1365-75), 257rv

Sermones XLIII (CPG 2412), 1, 1 (l. 38) – 2 (l. 5); 2 (l. 31) – 3 (l. 2)

Sankt-Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 439v-440r

Sofija NBKM 672 (1365-75), 255rv

Sermones XLIII (CPG 2412), 7, 6 (ll. 27-36)

Sankt-Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 440r

Sofija NBKM 672 (1365-75), 255v

Sermones XLIII (CPG 2412), 8, 1 (ll. 1-20)

Sankt-Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 440rv

Sofija NBKM 672 (1365-75), 255v-256r

Sermones XLIII (CPG 2412), 15, 1 (ll. 1-19)

Sankt-Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 440v-441r

Sofija NBKM 672 (1365-75), 256rv

Preces CPG 2416 qui PG 34,445 l. 32-448 l.3

Sankt-Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 450v

Sofija NBKM 672 (1365-75), 259r

Epistula magna (qui Jaeger 1954, 241, ll. 11-22)

Sankt-Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 446v-447r

Sofija NBKM 672 (1365-75), 258r

MARCUS : EREMITA (+ post 430)

(DOC 2, 1287; CPG III: 184; cfr. PMA 461 che lo dice diverso dal Marcus Anachoreta del X sec.)

Una selezione di capitoli presente fin dai manoscritti più antichi, e una più ampia che vi si affianca nei manoscritti degli anni '60; in fine un breve estratto dal *De Baptismo*. Non sono note testimonianze di traduzioni slave anteriori.

Opusc. i. De lege spirituali (CPG 6090 PG 65, 905-929)

Una selezione di capitoli:

greco – slavo

introduzione = 1

1 = 2

2 = 3-4

3-8 = 5-10

10 = 11

9 = 12

11-13 = 13-15

19 = 16

24 = 17

23 = 18

25-31 = 19-25

37-39 = 26-28

41-47 = 29-35

49 = 36

51-53 = 37-39

57-58 = 40-41

59-60 = 42

61-62 = 43

63 = 44

65-66 = 45-46

69 = 47

73 = 48

76-77 = 49-50

79 = 51

83-86 = 52-55

90-92 = 56-58

97-98 = 59-60

CAPITOLO 5

102-103 = 61-62

107-108 = 63-64

110 = 65

112 = 66

Nel testo slavo è presentato insieme con il successivo (CPG dice che si tratta di un'unica opera), come capitoli numerati di seguito.

Sankt-Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 308r-311v

Sofija NBKM 672 (1365-75), 182r: poiché è acefalo, qui i capp. slavo da 57 a 66 = greco 91, 92, 97, 98, 102, 103, 107, 108, 110, 112.

La traduzione è diversa (oppure è una redazione molto diversa) rispetto per esempio al testo in *Athos Chil* 474, 355r-362r.

i capp. 54, 116, 120, 127, 187, 189, 192

Moskva GIM Uv 510-4° (1330-40), 206v-207r

Sankt-Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 459rv

Sankt-Peterburg RNB Gil'f 35 (1365-75), 148v-149r

Opusc. ii. De his qui putant se ex operibus iustificari (CPG 6091 PG 65, 929-965)

(i capp. 109; 97) Nel testo slavo sono presentati insieme con una selezione di capitoli dall'Opusc. i (CPG dice che si tratta di un'unica opera), come capitoli numerati di seguito. Qui da 67 a 68.

Sankt-Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 311v

Sofija NBKM 672 (1365-75), 182rv

(i capp. 15, 27) Nel testo slavo sono presentati come un unico testo con i precedenti dell'Opusc. i.

Moskva GIM Uv 510-4° (1330-40), 207r

Sankt-Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 459v

Sankt-Peterburg RNB Gil'f 35 (1365-75), 149r

Opusc. IV. De baptismo (CPG 6093 PG 65, 985-1028)

cap. 11, ll. 27-32 (c. 261v ll. 3-9); 58-79 (cc. 261v l. 9-c. 262r l. 7); parte non identificata (NBKM 672 c. 262r ll. 7-17)

Sankt-Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 443v-444v

Sofija NBKM 672 (1365-75), 261v-262r

MAXIMUS : CONFESSOR (ca. 580-662)
(DOC 2, 1311; PMA 474)

Non sono note testimonianze di traduzioni slave anteriori. I capitoli 71-72 sono anche presenti autonomamente in una più ampia collezione di testi.

Capita de Caritate (CPG 7693 PG 90,960-1080)
Sankt-Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 70r-119v
Sankt-Peterburg RNB Gil'f 35 (1365-75), 101r-126v

excerpta, i primi sono 11, 22
Paris BnF Sl 8 (1355-65), 221v-224r

Bibliografia: Tvorogov 1998, 36 n. 3; Tvorogov 2006, 423

(solo 71-72)
Sankt-Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 444v-445r
Sofija NBKM 672 (1365-75), 262rv

Наоучивши сѧ копати рѣвенники дѣланіемъ и видѣніемъ такоже патрїарси, таже въ немъ
добродѣтели и разоума
nel manoscritto è attribuito a Massimo
Sankt-Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 445r

cfr. anche Athanasius : Alexandrinus <pseudo>, Quaestiones ad Antiochum ducem

MOSCHUS, JOHANNES

Pratum spirituale (CPG 7376 BHG 1442), qui n.50 = Apophtegmata patrum, Svodni
Patericon CPGs 5614 qui Eremin 1927: n. 215
Sankt-Peterburg RNB Gil'f 35 (1365-75), 14r

Pratum spirituale (CPG 7376 BHG 1442) qui n. 105 = Apophtegmata patrum, Svodni
Patericon CPGs 5614 qui Eremin 1927: n. 32, Nikolova 1980: n. 36
Sankt-Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 461r-462r

NICEPHORUS : ATHONITUS (XIII sec.)
(DOC 2, 1345; PMA 497 [Niceforus : Athonita])

Non sono note testimonianze di traduzioni slave anteriori. Il testo è presente in tutti i manoscritti studiati: dapprincipio solo la parte “sistemica” originale; nel testo di Niceforo a questa parte è premezza una piccola antologia di testi, l'ultimo dei quali, attribuito a Simeone il Nuovo teologo, si aggiunge nel testo slavo a partire dagli anni '50.

De sobrietate et custodia cordis

(http://pinakes.irht.cnrs.fr/rech_oeuvre/resultOeuvre/filter_auteur/4760/filter_oeuvre/8696; PG 147, 945-996; cfr. Rigo 2008, 425-428 [cfr. Rigo 1991])

Moskva GIM Uv 510-4° (1330-40), 218r-221r (qui solo 961-966)

Sankt-Peterburg, RNB Pog 1054 (1345-55), 322v-325r (qui solo 961-966)

Paris BnF Sl 8 (1355-65), 189r-192r (qui solo 959-966)

Sankt-Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 407r-409v (qui solo 959-966)

Sofija NBKM 672 (1365-75), 227r-229v (qui solo 959-966)

Sankt-Peterburg RNB Gil'f 35 (1365-75), 50r-51r (qui solo 959-966)

Bibliografia: Tvorogov 1998, 37 n. 3 (la versione che comprende anche il detto di Simeone il Nuovo Teologo)

NILUS : ANCYRANUS (430)
(DOC 2, 1361)

**Иже оубо вънаторъ мысли своеѣ бывши оумъ вънегда молит сѧ, тако же съ невѣстож
женихъ**

nel ms è attribuito a Nilo

Sankt-Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 444v

varianti:

**Иже оубо вънаторъ мысли своеѣ бывши оумъ вънег(д)а мѣлти сѧ, тако же съ
невѣстож жени(х)** (Sofija NBKM 672 (1365-75), 262r)

PALLADIUS : HELENOPOLITANUS
(DOC 2, 1409; CPG III: 168 [Palladius])

Historia lausiaca (CPG 6036 BHG 1435-1438v), 58,3-4 (ll. 23-37)
Sankt-Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 441v-442r
Sofija NBKM 672 (1365-75), 260r

PHILEMON anachoreta in Aegypto
(BHG III: 65)

Narratio BHG 2368 (*Philokalia*, II, pp. 241-52)
Sankt-Peterburg RNB Pogod 1054 (1345-55), 304v-315r

PHILOTHEUS : MONACHUS (X sec.)
(DOC 2, 1488; PMA 553)
(detto anche Sinaita, o di Batos; per la datazione cfr. Rigo 2008: XXII)

Una selezione di capitoli dall'opera di Filoteo. Non sono note testimonianze di traduzioni slave anteriori.

Capita de temperantia (CPG 7864 *Philokalia*, II, 274-286; Ogliari 2002, 71-104)
ci sono 38 capitoli
Sankt-Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 332r-343r
Sankt-Peterburg RNB Gil'f 35 (1365-75), 37r-42v
Sofija NBKM 672 (1365-75), 199v-209r

Bibliografia: Tvorogov 2006, 430

ЯЩЕ ВЪ ИСТИНѢ ОУБО ОДЪКАТИ ВЪ СТОУДѢ ПОМЫШЛЕНІА ХУЩЕШИ И БЕЗМЯЛЬБѢСТВОВАТИ
БЛГОУТИШНО

nel manoscritto è attribuito a Filoteo

Sankt-Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 448r

SEVERIANUS : GABALENSIS (+ post 408)
(DOC 2, 1607; CPG II: 468)

I testi di Severiano, che sono attribuiti a Giovanni Crisostomo, sono estranei alle raccolte ascetico-monastiche. Qui provengono dalla parte del convoluto che costituiva gli ultimi fascicoli di una *Margarit*.

De paenitentia et compuntione (CPG 4186; ВМЧ нов 1792-1809) (è presente anche come omelia 7 di Johannes : Chrisostomus, De paenitentia homiliae 1-9 [CPG 4333; PG 49,323-336])

Sankt-Peterburg RNB Gil'f 35 (1365-75), 20r-27v

Quomodo animam acceperit Adamus (CPG 4195; ВHGn 420q; ВМЧ нов 1865-1873 [è presente anche alle coll. 1184-1190 in un'altra traduzione])

Sankt-Peterburg RNB Gil'f 35 (1365-75), 4r-7v

Bibliografia: Tvorogov 1998, 25, 31

STEPHANUS : NICOMEDIENSIS
(Athanasius : Alexandrinus <pseudo>; cfr. Rigo 2008, XXX-XXXI)

Due brevi testi, inseriti nel corpus delle opere di Gregorio il Sinaita.

Syntagma ad quendam politicum (CPG 2286 PG 28, 1396-1408)

qui 1400 l. 49 – 1401 l. 19:

Sankt-Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 59v-60r

Sofija NBKM 672 (1365-75), 47r-48r

Sankt-Peterburg RNB Gil'f 35 (1365-75), 95v

qui 1401 ll. 20-52:

Sankt-Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 60v

Sofija NBKM 672 (1365-75), 48rv

Sankt-Peterburg RNB Gil'f 35 (1365-75), 95v-96r

vedi anche JOHANNES : DAMASCENUS <pseudo>

STEPHANUS : THEBAITA

(http://pinakes.irht.cnrs.fr/rech_oeuvre/resultOeuvre/filter_auteur/5876/filter_oeuvre/13776; Pinakes attribuisce però erroneamente queste opere a Stephanus Sabaita; cfr. Darrouzès 1961, 1525; Lucchesi 1998)

Brevi estratti inseriti in una antologia.

Constitutio ad omnes monachos

(http://pinakes.irht.cnrs.fr/rech_oeuvre/resultOeuvre/filter_auteur/5279/filter_oeuvre/11039 Stephanus, Duobouniotis 193 (1913), 12)

vedi Isaias : Gazaeus, Asceticon (CPG 5555) 3; 4,5 l. 24 – 8 l. 9 (Isaias, Iordanitis 1911, 7-14; 21-25; cfr. Darrouzès 1961, 1525; Sauget 1964, 367-368)

Mandata ad renuntiantes saeculum

(http://pinakes.irht.cnrs.fr/rech_oeuvre/resultOeuvre/filter_auteur/5279/filter_oeuvre/11041 Stephanus, Duobouniotis 193 (1913), 11, cfr. Darrouzès 1961, 1525, n. 3; cfr. anche Sauget 1964, 367-368)

CAPITOLO 5

Sankt-Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 388rv

Bibliografia: Tvorogov 1998, 37 n. 1; Tvorogov 2006, 428

STETHATUS, NICETAS (ca. 1005-1090)

(DOC 2, 1352; PMA 498; Hinterberger 2010, 51 per la determinazione che Stethatus sia un cognome)

Sono presenti tutte le opere ascetiche di Niceta (su 300 capitoli, ne sono tradotti 176).

Non sono note testimonianze di traduzioni slave anteriori.

Libellus per quaestiones et responsiones

(http://pinakes.irht.cnrs.fr/rech_oeuvre/resultOeuvre/filter_auteur/5282/filter_oeuvre/11062; Stethatus, Hausherr, Horn 1928, xxxiv-xxxv)

Sankt-Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 190v-191v

Sofija NBKM 672 (1365-75), 59v-61r

Capita Practica

(http://pinakes.irht.cnrs.fr/rech_oeuvre/resultOeuvre/filter_auteur/5282/filter_oeuvre/11051; PG 120, 851-899)

Sono presenti 80 capitoli, numerati, ma diversamente dall'edizione greca. Rispetto all'edizione del testo greco:

greco = slavo

1 = 1-4

2-36 = 5-39

37 = 40-41

38-50 = 42-54

51 = manca

52-53 = 55-56

54 = manca

55 = 57

56 = manca

57-59 = 58-60

60 = manca

61 = 61

62 = manca
63 = 62
64 = manca
65-67 = 63-65
68 = manca
69 = 66
70 = manca
71 = 67
72-73 = mancano
74-76 = 68-70
77-80 = mancano
81-82 = 71-72
83 = manca
84 = 73
85 = manca
86 = 74
87 = manca
88-90 = 75-77
91-92 = manca
93-94 = 78-79
95-97 = mancano
98 = 80
99-100 = mancano

Sankt-Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 191v-211r
Sofija NBKM 672 (1365-75), 61r-84v

Capita Phisica

(http://pinakes.irht.cnrs.fr/rech_oeuvre/resultOeuvre/filter_auteur/5282/filter_oeuvre/11050; PG 120, 899-952)

Qui numerati da 81 a 148. Rispetto all'edizione del testo greco:

greco = slavo
1-7 = 81-87
8 = manca
9-10 = 88-89
11-13 = mancano
14-19 = 90-95
20-21 = mancano
22-23 = 96-97
24 = manca
25-31 = 98-104

CAPITOLO 5

32-34 = mancano
35-44 = 105-114
45 = manca
46-47 = 115-116
48 = manca
49-50 = 117-118
51-52 = manca
53 = 119
54-55 = mancano
56 = 120
57-58 = mancano
59 = 121
60 = manca
61-65 = 122-126
66-67 = mancano
68 = 127
69 = manca
70-78 = 128-136
79-80 = mancano
81 = 137
82 = manca
83-86 = 138-141
87-88 = mancano
89 = 142
90-91 = mancano
92-93 = 143-144
94-95 = mancano
96-99 = 145-148
100 = manca

Sankt-Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 211r-231v (due capitoli sono numerati 128, causando una sfasatura di numerazione , ma il testo è uguale agli altri testimoni slavi)

Sofija NBKM 672 (1365-75), 84v-109r

Capita Gnostica

(http://pinakes.irht.cnrs.fr/rech_oeuvre/resultOeuvre/filter_auteur/5282/filter_oeuvre/11049; PG 120,954-1010; Rigo 2008, 103-142)

Qui numerati da 149 a 176. Rispetto all'edizione del testo greco:

greco = slavo

1-7 = mancano

8-9 = 149-150
10-12 = mancano
13-16 = 151-154
17-19 = mancano
20-23 = 155-158 (il 23 greco solo la prima parte)
24-30 = mancano
31 = 159
23 = manca
33-34 = 160-161
35-37 = mancano
38-45 = 162-169
46-52 = mancano
53 = 170
54-63 = mancano
64-66 = 171-173
67 = manca
68 = 174
69 = manca
70 = 175
71-93 = mancano
94 = 176
95-100 = mancano

Sankt-Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 231v-241r (a causa della sfasatura nella numerazione iniziata nella centuria precedente sono numerati da 148 a 175)
Sofija NBKM 672 (1365-75), 109r-119v

SYMEON : IUNIOR (949-1022)
(DOC 2, 1675; PMA 621 [SIMEON : NOVUS THEOLOGUS])

Le opere di Simeone tradotte in slavo sono relativamente poche¹¹. Universalmente diffusa nelle raccolte ascetico-monastiche dagli anni '60 in poi la *Catechesi* 26. Compagno anche degli excerpta degli *Inni* e dei *Capitoli*. Non sono note testimonianze di traduzioni slave anteriori.

Hymni

(http://pinakes.irht.cnrs.fr/rech_oeuvre/resultOeuvre/filter_auteur/5309/filter_oeuvre/11117) excerpta a partire da 21, 194 cfr. Symeon, Darrouzès 1980, 195, n. 5 Sankt-Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 69v-70r

Catecheses, 26 De poenitentia, et principio vitae solitariae

(http://pinakes.irht.cnrs.fr/rech_oeuvre/resultOeuvre/filter_auteur/5309/filter_oeuvre/11112; DOC 2, 1675 [Orationes]; Symeon, Krivochéine, Paramelle 1965, 68-96)

Sankt-Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 400v-407r

Sofija NBKM 672 (1365-75), 220r-226v

Sankt-Peterburg RNB Gil'f 35 (1365-75), 45v-49v

Bibliografia: Tvorogov 1998, 37 n. 2; Tvorogov 2006, 428

Capita theologica, gnostica et practica

(http://pinakes.irht.cnrs.fr/rech_oeuvre/resultOeuvre/filter_auteur/5309/filter_oeuvre/11110 ; SC 51 bis) antologia

sono 12 capitoli, estratti dalla collezione
slavo = greco

1 = 1,63

2 = 1,64

3 = 3,12

4 = 3,20

5 = 3,21

6 = 3,22

7 = 3,29

---

¹¹Cfr. F. J. Thomson, *The mediaeval slav reception of the works of Symeon the New theologian*, abstract della relazione tenuta al XXII Congresso internazionale di Studi Bizantini – Sofia 22-27 agosto 2011.

8 = 3,30

9 = 3,32

10 = 3,33

11 = 3,35

12 = 3,38

Sankt-Peterburg RNB Gil'f 35 (1365-75), 96r-97v

SYMEON : IUNIOR <pseudo> (XIII sec.)
(per la pseudoepigrafia e la datazione cfr. Rigo 2008, 402)

Uno dei testi più importanti per l'ambiente monastico del Sinaita. Compare per la prima volta nel manoscritto athonita *Paris BnF Sl 8* e poi in tutti i successivi.

Methodus de sancta oratione et attentione (Hausherr 1927, 150-172)

Paris BnF Sl 8 (1355-65), 192r-199r

Sankt-Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 409v-416r

Sofija NBKM 672 (1365-75), 229v-235v

Sankt-Peterburg RNB Gil'f 35 (1365-75), 51r-54v

Bibliografia: Tvorogov 1998, 37 n. 4; Tvorogov 2006, 428

THALASSIUS : CAESARIENSIS (VII sec.)
(DOC 2, 1699; PMA 642)

Non sono note testimonianze di traduzioni slave anteriori.

Centuriae IV de caritate et continentia (CPG 7848 PG 91, 1428-1470)

Sankt-Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 174r-190v

THEODORUS : EDESSENUM (IX sec.)
(Beck 1959, 583; Rigo 2008: XXIV-XXV)

Non sono note testimonianze di traduzioni slave anteriori.

Capita ascetica

(http://pinakes.irht.cnrs.fr/rech_oeuvre/resultOeuvre/filter_auteur/5365/filter_oeuvre/11491; Possinus 1683, 345-403; Philokalia, I, 304-24; cfr. Rigo 2008, XXV)
Sankt-Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 311v-331
Sofija NBKM 672 (1365-75), 182v-199v

Bibliografia: Tvorogov 1998, 38 n. 3; Tvorogov 2006, 429

THEODORUS : STUDITES (759-826)
(DOC 2, 1725; PMA 649 [Theodorus : Studita])

Parva Catechesis, 60 ll. 6;30-36

(http://pinakes.irht.cnrs.fr/rech_oeuvre/resultOeuvre/filter_auteur/5384/filter_oeuvre/11563; Possinus 1683, 312, II)
Sankt-Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 448r
Sofija NBKM 672 (1365-75), 263r

Parva Catechesis, 84 ll. 40-56

(http://pinakes.irht.cnrs.fr/rech_oeuvre/resultOeuvre/filter_auteur/5384/filter_oeuvre/11563; Possinus 1683, 314, IV)
Sankt-Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 443rv
Sofija NBKM 672 (1365-75), 261r

Приидѣте вънидѣмъ въ клѣтъ дѣшевижа. ꙗви мѣтвины въз(д)ажце и пѣжце

attribuito nel ms a Theodorus : Studites

Sankt-Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 445r

varianti:

Прїидѣте вънидѣ(м) въ клѣ(т) дѣшевижа. ꙗви мѣтвины въз(д)ажце и пѣжце
(Sofija NBKM 672 (1365-75), 262v)

ZOSIMAS : ABBAS (V-VI aec.)
(DOC 2, 1817; PMA 696 [Zosimus])

Non sono note testimonianze di traduzioni slave anteriori.

Alloquia (CPG 7361 BHG^a 1448x)

(Il testo slavo [cfr. incipit in Eremin 1927, n. 89] presuppone un testo greco più ampio, diverso e in ordine diverso rispetto all'edizione Zosimas, Iordanites 1913)
Sankt-Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 484r-503r
Sofija NBKM 672 (1365-75), 270r-286r

TESTI AGIOGRAFICI

Vita Macarii a. Sarapione (Ivanova 2008, 19.01.I, p. 445; BHG 999j)
Moskva GIM Uv 510-4° (1330-40), 227r-265v

Vita Macarii romani anachoretæ (Ivanova 2008, 19.01.II, p. 445-446; BHG 1005 –
edizione testo slavo Tichonravov 1863b: 66-77)
Moskva GIM Uv 510-4° (1330-40), 265v-275r

Vita Marci Atheniensis eremitæ in Libya BHG 1039 BHBS p. 514, 5.04 (cfr. 5.03.II.16)
Moskva GIM Uv 510-4° (1330-40), 195r-206v

Bibliografia: Tvorogov 1990, 214; Tvorogov 2008, 399

Paphnutius, Vita Onuphrii anachoretæ in Aegypto (Ivanova 2008, 12.06.II. 1aa, p.
544-545; BHG 1379)
Moskva GIM Uv 510-4° (1330-40), 279v-281v (mutilo per caduta di carte alla
fine del manoscritto)
Paris BnF Sl 8 (1355-65), 199r-214v

Vita Pauli eremitæ in Aegypti Thebaide (Ivanova 2008, 15.01.I, p. 439-440; BHG 1470)
Moskva GIM Uv 510-4° (1330-40), 275r-279v

APPENDICE 1
ALCUNI ALTRI MANOSCRITTI

1. SOFIJA BAN 77 (1330-40)

DESCRIZIONE ESTERNA	
Identificazione e composizione del manoscritto	
Città	София
Biblioteca	Научен архив на Българска академия на науките
Fondo	Сб. X
Segnatura	77
Numero inventario	
Composizione	Omogenea
Fogli volanti	
Struttura materiale	fascicoli slegati
Datazione e materia	
Datazione	1330-40 (il catalogo lo data all'inizio del XIV secolo, ma motivi paleografici e di contenuto suggeriscono una datazione lievemente posteriore)
1. espressa 2. desumibile 3. stimata	3
Materia	membranaceo (pccppccppccppccp)
Carte e dimensioni	
carte: guardie iniziali	
carte:corpo	286

APPENDICE 1

carte: guardie finali	
mancanze	
frammenti	
note	
dimensioni: h	195
dimensioni: b	140
dim: a carta	277-278
note	
Decorazione	
Legatura	
datazione	
materia assi	
materia coperta	
dimensione coperta	
elementi metallici	
altro	
note	manca
Storia, nomi, antiche segnature	
Storia	
Nomi e luoghi	
Antiche segnature	antica biblioteca: /segnature:
note	
Osservazioni	
Altre informazioni	
filigrane	
fascicolazione	1-2? 3-12 (manca il bifoglio 9-10?) mancano le p. 13-14 15-26 segnate 23-28(fino a qui c'è un ordine sbagliato delle pagine, da ricostruire; forse le pp. segnate 15-16 vanno inserite dopo la pagina segnata di nuovo 23; il foglio numerato di nuovo 25-26 non è al suo posto) 29-

segnatura dei fascicoli	segnati all'inizio in basso, con numeri slavo antichi; il primo che si vede è $\bar{\text{v}}$; l'ultimo fascicolo è segnato $\bar{\text{as}}$
foratura	
rigatura	a punteruolo, 1r; 4v; 5r; 8v di ogni quaderno
specchio rigato	130 x 100
righe	4 verticali, due a sinistra e due a destra; 20 orizzontali
disposizione del testo	sopra la riga
richiami	
scrittura e mani	
sigilli e timbri	
frammenti	
stato di conservazione	copertina perduta; fascicoli slegati; molti segni di muffa nelle carte iniziali e finali
Legami tra manoscritti	
BIBLIOGRAFIA E RIPRODUZIONI	
bibliografia del ms	Kodov 1969, 155-159; Nikolova 1980, 42; Capaldo 1981, 43

2. MOSKVA GIM CHLUD 237 (1340-50)

DESCRIZIONE ESTERNA	
Identificazione e composizione del manoscritto	
Città	Москва
Biblioteca	Государственный Исторический Музей
Fondo	Хлудов
Segnatura	237
Numero inventario	
Composizione	Omogenea: ma potrebbero essere due manoscritti diversi (vedi numerazione dei fascioli): A: 1-111 B: 112-305
Fogli volanti	
Struttura materiale	fascicoli legati
Datazione e materia	
Datazione	1340-50
1. espressa 2. desumibile 3. stimata	3, in base alle filigrane
Materia	cartaceo
Carte e dimensioni	
carte: guardie iniziali	11, di restauro
carte: corpo	305
carte: guardie finali	11, di restauro
mancanze	
frammenti	
note	
dimensioni: h	278

dimensioni: b	210
dim: a carta	100
note	
Decorazione	rubricatura
Legatura	
datazione	moderna
assi	legno
materia coperta	pelle
dimensione coperta	
elementi metallici	
altro	decorazione a impressione a secco
note	
Storia, nomi, antiche signature	
Storia	Il manoscritto nel 1355 è stato depositato presso il monastero di Paroria.
Nomi e luoghi	Fudul, Paroria
Antiche signature	antica biblioteca: /signature:
note	
Osservazioni	
Altre informazioni	
filigrane	<p>studiate da Lichačov 1899, 214; Grozdanović-Pajić 1990, 186-187; qui si offre una descrizione completa e minuziosa.</p> <p>6. Mezzo caprone 6a: alle cc. 77/82 6b: alle cc. 105/102, 213/206</p> <p>7. Aquila (sono presenti le due gemelle) alle cc. 7, 15, 16, 173/166, 167/172, 171/168, 170/169, 174/181, 180/175, 176/179, 177/178, 182/189, 188/183, 184/187, 186/185, 197/190, 191/196, 192/195, 193/194, 237/232, 236/233, 235/234, 238, 246/239, 240/245, 244/241, 242/243, 247/256, 257/264, 263/258, 259/262, 260/261, 265/272, 266/271, 270/267, 269/268, 278/273, 277/274, 275/276, 279, 300/299</p> <p>8. Pettine (sono presenti le due gemelle) alle cc. 30/26, 29/28, 64/63, 89/86, 112/117, 116/113, 114/115, 153/154, 161/162</p>

9. Castello con torre centrale (sono presenti le due gemelle)
alle cc. 12, 221/214, 215/222, 221/216, 217/220, 224/231; 301/298

10. Campana

10a: alle cc. 32/39, 34/37, 52/59, 85/90, 103/104, 119/124, 131/128, 135/140, 142/149, 148/143, 151/156, 158/165, 164/159, 160/163

10b: alle cc. 24/17; 25/31; 38/33, 53/58, 57/54; 79/80, 125/118, 123/120, 126/133, 127/132, 141/134, 147/144, 145/146, 155/152, 304

11. Due cerchi attraversati da una linea con sopra una croce

alle c. 87/88, 198/205, 204/199, 203/200, 202/201

12. Ruota

alle cc. 226/229

13. Salsicciotto

alle cc. 208/211, 228/227

14. Testa di ariete

alle cc. 223/214

15. Accetta

alle cc. 6, 302/297

16. balestra

16a: alle cc. 18/23, 19/22, 21/20, 45/40, 51/46; 49/48, 68/75, 69/74, 71/72, 76/83, 92/99, 96/95, 107/100, 106/101, 111/108, 138/137, 290/293,

16b: alle cc. 36/35, 43/42, 44/41, 47/50, 55/56, 60/67, 61/66, 62/65, 73/70, 78/81, 84/91, 93/98, 94/97, 109/110, 121/122, 136/139, 150/157, 295/288, 289/294, 292/291

16c: 129/128

17. Brocca con manico

alla c. 27

filigrana non identificata: c. 207/212, 210/209, 219/218, 303/296

altra filigrana non identificata: 225/230

non hanno filigrane le carte: 248/255, 249/254, 250/253, 251/252,

	280-287
fascicolazione	<p>In grassetto i fascicoli non regolari. La legatura è di restauro, cosicché è a volte difficile stabilire la fascicolazione originale; le cc. 1-16 sono riattaccate e non per il momento possibile capire la loro fascicolazione originale.</p> <p>17-24, 25-31 (c. 27 senza corrispondente e non al suo posto; il testo prosegue da 26 a 28, mentre 27 fa parte del <i>Rismki paterik</i> che comincia a c. 51) 32-39 40-45, 46-51 (dopo 51 va letto 27, ma la corrispondente carta del bifoglio sembra che manchi) 52-59, 60-67, 68-75, 76-83, 84-91, 92-99, 100-107 108-111, 112-117 (ma sembra senza caduta di testo) 118-125, 126-133, 134-141, 142-149, 150-157, 158-165, 166-173, 174-181, 182-189, 190-197, 198-205, 206-213, 214-223 224-231 232-238 (c. 238 è senza la corrispondente nel bifoglio. caduta di testo?) 239-246 247-256 257-264, 265-272 273-279 (c. 238 è senza la corrispondente nel bifoglio) 280-287, 288-295, 296-303; 304; 305</p>
segnatura dei fascicoli	<p>in basso verso l'interno</p> <p>c. 117v: verosimilmente a</p> <p>c. 118r e 125v: Б</p> <p>c. 126r e 133v: P</p> <p>c. 134r e 141v: A</p> <p>c. 142r: e</p> <p>c. 149v: si vede solo segno di numero</p> <p>c. 150r e 157v: s</p> <p>c. 158r: z</p>
foratura	
rigatura	
specchio rigato	
righe	44
disposizione del testo	una colonna
richiami	assenti

APPENDICE 1

scrittura e mani	diverse mani, molto simili, forse in parte uguali a <i>Sofija NBKM 1036</i>
sigilli e timbri	
frammenti	
stato di conservazione	Buono, restaurato
BIBLIOGRAFIA E RIPRODUZIONI	
bibliografia del ms	Popov 1872, 462-475; Lichačov 1899, I, XCIX-CIII; Nikolova 1980, 36-37; Turilov 1986, 368, № 12; Grozdanović-Pajić 1990, 186-187; Miklas 1994, 31-36; Nikolova 1999, 80-81; Granstrem, Tichomirov 2007, 141; Gagova 2010, 87-94

3. SOFIJA BAN 80 (1360-70)

DESCRIZIONE ESTERNA	
Identificazione e composizione del manoscritto	
Città	София
Biblioteca	Научен архив на Българска академия на науките
Fondo	
Segnatura	80
Numero inventario	
Composizione	Omogenea
Fogli volanti	
Struttura materiale	fascicoli legati
Datazione e materia	
Datazione	
1. espressa 2. desumibile 3. stimata	1360-70
Materia	cartaceo
Carte e dimensioni	
carte: guardie iniziali	3 (una con riutilizzo di carta di legatura)
carte: corpo	394
carte: guardie finali	3 (due con riutilizzo di carta di legatura)
mancanze	da verificare: catalogo dice molte: 12 all'inizio
frammenti	
note	
dimensioni: h	210
dimensioni: b	140
dim: a carta	100

APPENDICE 1

note	sono le dimensioni dopo il restauro (catalogo porta 205 x 135)
Decorazione	
Legatura	
datazione	di restauro recente (dopo il catalogo del 1969), con riutilizzo di parti della copertina antica
materia assi	legno
materia coperta	pelle, con incollata sopra pelle della copertina antica (databile dalle carte...)
dimensione coperta	220 x 150
elementi metallici	ganci per chiusura
altro	
note	
Storia, nomi, antiche segnature	
Storia	annotazione che ricorda il possesso di Rjapov (donato in ricordo suo nel 1866)
Nomi e luoghi	
Antiche segnature	antica biblioteca: /segnature:
note	
Osservazioni	
Altre informazioni	
filigrane	<p>30. Testa di bue con occhi e con sopra asta e stella composte da una linea 30a: alle cc. 219/224; 228/231; 236/239; 244/247; 251/256; 258/265; 269/270; 276/279; 282/287; 284/285; 291/manca(=*288quattor?); 297/298; 302/309; 310/317; 312/315; 327/328; 333(muso)/?; 341 (corna)/?; 346/349; 353/358; 362/365</p> <p>30b: alle cc. 220/223; 227/232; 235/240; 243/248; 253/254; 260/263; 266/273; 274/281; 288/manca(=*281bis?); 292/manca(=*288tris?); 295/300; 304/307; 318/232; 319/320; 325/330; 335/336; 338(muso)/?; 342(corna)/?; 344/351; 355/356; 360(corna)/manca</p> <p>31. Croce inscritta in un cerchio alle cc. 120/123</p> <p>32. Croce patriarcale 32a: alle cc. 110/117; 126/133; 134/139; 142/143; 147/154 32b: alle cc. 113/114; 129/130; 136/137; 141/144; 150/151</p>

	<p>33. Pera con due foglie 33a: alle cc. 8/13; 21/22; 24/29; 30/37; 33/34; 41/42; 47/52; 189/194; 203[gambo]/?; 205[frutti]/? 33b: alle cc. 10/11; 14/19; 15/18; 26/27; 39/44; 49/50; 191/192; 385/388; 390(frutti); 392/393</p> <p>34. Pera con due foglie 34a: alle cc. 55/60; 72/75; 94/101; 96/99; 97/98; 103/108; 162/167; 170/175; 172/173; 179/182; 180/181; 208/?213; 216[gambo]; 367(frutti)/manca; 370/373; 382(frutti)</p> <p>34b: alle cc. 54/61; 63/68; 65/66; 70/77; 73/74; 79/84; 87/92; 102/109; 156/159; 161/168; 164/165; 169/176; 171/174; 185/caduta; 210/?211; 217[gambo]; 368(frutti)/manca; 377(gambo); 383(frutti)</p> <p>35. Pera con due foglie alle cc. 2/5</p> <p>36. Arco con freccia 36a: alle cc. 196/201 36b: alle cc. 198/199</p>
<p>fascicolazione</p>	<p>1-7 (manca 1 foglio prima di 1) 8-13 (probabilmente manca il foglio esterno del fascicolo, perciò probabile lacuna) 14-19 (probabilmente manca il foglio esterno del fascicolo, perciò probabile lacuna) 20-23 (probabilmente manca il foglio esterno del fascicolo, perciò probabile lacuna) 24-29 (manca il foglio esterno del fascicolo, perciò lacuna di 2 cc. tra 23 e 24 e tra 29 e 30) 30-37 38-45 46-53 54-61 62-69 70-77 78-85 86-93 94-101 102-109 110-117 118-125 126-133</p>

	<p>134-139 (manca il foglio esterno del fascicolo, perciò lacuna di 1 c. tra 133 e 134 [inizio dei capitoli sulle gerarchie] e 2 cc. tra 139 e 140)</p> <p>140-146 (manca un foglio all'inizio del fascicolo)</p> <p>147-154</p> <p>155-160 (fascicolo di 3 bifogli, ma senza caduta di testo)</p> <p>161-168</p> <p>169-176</p> <p>177-184</p> <p>185-187 (3 cc. senza corrispondente: caduta di almeno 3 cc. dopo 187; il restauro ha unito in fogli carte che non erano unite!)</p> <p>188-194 (1 c. caduta dopo 194 con caduta di testo; manca penso un altro fascicolo)</p> <p>195-202</p> <p>le cc. 203-217 presentano una legatura di restauro che non corrisponde all'originale; una ricostruzione dell'originale risulta difficile e pertanto rimane ipotetica: 203-206; 207-214; 215-217</p> <p>218-225; 226-233; 234-241; 242-249; 250-257; 258-265; 266-273; 274-281</p> <p>282-288 (lacuna tra 281 e 282?)</p> <p>289-293 (cc. 291-293 incollate; lacuna sicuramente prima di 289: 3 cc.?)</p> <p>294-301; 302-309; 310-317</p> <p>318-323 (lacuna di 2 cc. tra 318 e 319)</p> <p>324-331</p> <p>332-339 (ma 333 e 338 originariamente non sono parte dello stesso bifoglio, cfr. filigrana! 338 non sembra al suo posto; da questo punto in poi è possibile che molti di questi fogli non siano al loro posto; i bifogli sono stati ricomposti dal restauro, senza conformità all'originale)</p> <p>340-343 (probabile lacuna di 4 cc. prima o dopo)</p> <p>344-351; 352-359</p> <p>360-366 (manca una c. dopo 366)</p> <p>367-368 (lacuna prima)</p> <p>369-374</p> <p>RICOSTRUZIONE IPOTETICA:</p> <p>376-384??</p> <p>385-388 (legatura tra 386 e 387)</p> <p>389-390?</p> <p>391-394 (legatura tra 392 e 393)</p>
segnatura dei fascicoli	<p>segnati all'inizio in basso a dx da 9 a 18 e alla fine in basso a sx alla fine del 20 a c. 146v</p> <p>all'inizio del 21 a c. 147r</p> <p>c. 54: 9 ecc</p>
foratura	

rigatura	
specchio rigato	
righe	23-27 (cfr. Kodov 1969, 174-175)
disposizione del testo	1 colonna
richiami	
scrittura e mani	Cfr. Kodov 1969, 175: 1r-152r; 152r-160v; 161r-187v; 188r-194v; 195r-206v; 207r-210v + 289r-366v; 211r-217v; 218r-288v; 367r-394v
sigilli e timbri	
frammenti	
stato di conservazione	
BIBLIOGRAFIA E RIPRODUZIONI	
bibliografia del ms	Kodov 1969, 174-188; su Gregorio: Tachiaos 1983, 125-128; 144

4. SOFIJA NBKM 1036 (1360-70)

DESCRIZIONE ESTERNA	
Identificazione e composizione del manoscritto	
Città	София
Biblioteca	Народна библиотека „Св. Св. Кирил и Методий”
Fondo	славянски ръкописи
Segnatura	1036
Numero inventario	11/951
Composizione	Omogenea
Fogli volanti	
Struttura materiale	fascicoli legati
Datazione e materia	
Datazione	1360-70 (filigrane)
1. espressa 2. desumibile 3. stimata	3
Materia	cartaceo
Carte e dimensioni	
carte: guardie iniziali	
carte: corpo	296
carte: guardie finali	
mancanze	lacuna iniziale di 4 fascicoli (presumibilmente 32 cc.) tra c. 4 e c. 5 una c. è stata tagliata lacuna
frammenti	
note	il manoscritto ha subito un ottimo restauro con integrazione della carta
dimensioni: h	280
dimensioni: b	217

dim: a carta	120
note	
Decorazione	<p>rubricatura; in alcuni casi al termine di qualche opera ci sono delle semplici cornicette, in nero e rosso; a piè di pagina talvolta svolazzi delle lettere e semplici disegni connessi con l'impaginazione del testo (vedi ad es. c. 290v)</p> <p>c. 259r semplice striscia a fiori intrecciati in rosso (come intestazione delle opere del Sinaita);</p> <p>a volte nel margine sinistro semplici disegni stilizzati di foglie indicano l'inizio di un'opera (ad es. c. 284r)</p>
Legatura	
datazione	Antica (originale?)
materia assi	legno
materia coperta	pelle
dimensione coperta	280x180
elementi metallici	ganci per allacciatura sulla tavola superiore
altro	decorazione a impressione, geometrica
note	
Storia, nomi, antiche segnature	
Storia	<p>a c. 100v, a 90 gradi nella legatura con scrittura del copista: НѢКОЕМИЪ ДІАКОНЪ</p> <p>annotazioni del XVII secolo (cc. 83v; 166v; 294v; 295v) testimoniano che questo manoscritto era nel monastero di san Teodoro Teron e san Teodoro Stratilate in Peruštica; vicino a Plodviv</p>
Nomi e luoghi	
Antiche segnature	
note	
Osservazioni	
Altre informazioni	
filigrane	<p>28. Fabbro</p> <p>28a: a cc. 1/6; 2/foglio non segnato; 15/22; 25/28; 23/30; 26/27; 33/36; 31/38; 47/54; 48/53; 49/52; 50/51; 55/62; 57/60; 66/69; 72/79; 74/77; 75/76; 80/87; 88/95; 91/92; 97/102; 106/109; 107/108; 104/111; 113/118; 121/126; 122/125; 123/124; 128/135; 130/133; 129/134; 139/140; 153/156; 154/155; 160/165; 161/164; 170/171; 178/179; 176/181; 185/188; 186/187; 192/196; 193/195; 201/202; 199/204; 208/211; 207/212; 206/213; 217/218; 225/226;</p>

	<p>28b: a cc. 3/5; 10/11; 9/12; 7/14; 16/21; 17/20; 18/19; 24/29; 32/37; 34/35; 39/46; 40/45; 41/44; 42/43; 56/61; 58/59; 64/71; 65/70; 67/68; 73/78; 81/86; 82/85; 83/84; 89/94; 90/93; 96/103; 98/101; 99/100; 105/110; 112/119; 114/117; 115/116; 120/127; 131/132; 137/142; 138/141; 152/157; 162/163; 159/166; 167/174; 168/173; 169/172; 175/182; 177/180; 183/190; 184/189; 191/197; 200/203; 198/205; 209/210; 222/229; 223/228; 224/227; 230/237; 239/244; 240/243</p> <p>29. Arco con freccia 29a: alle cc. 63; 144/151; 145/150; 147/148; 216/219; 231/236; 233/234; 249/250; 246/253; 255/260; 256/259; 257/258; 264/267; 265/266; 263/268; 273/274; 279/284; 286/293 287/292; 289/290; 295</p> <p>29b: alle cc. 136/143; 146/149; 214/221; 215/220; 232/235; 241/242; 238/245; 247/252; 248/251; 254/261; 262/269; 270/277; 272/275; 271/276; 281/282; 280/283; 278/285; 288/291; 294/296</p>
<p>fascicolazione</p>	<p>1-6 (c. tagliata tra 4 e 5 e c. non numerata tra 5 e 6) 7-13 (la c. 7 è incollata alla 8 e non ha corrispondente; probabilm. era con c. 14, che ora è incollata a c. 15) (14)15-22 23-30 31-38 39-46 47-54 55-62 63-71 (63 incollata a 64) 72-79 80-87 88-95 96-103 104-111 112-119 120-127 128-135 136-143 144- 151 152-158 (c. 158 incollata a 157 = lacuna di una c. tra c. 151 e 152) 159-166 167-174 175-182 183-190 191-197 (una c. tagliata tra 193 e 194, ma sembra senza caduta di testo)</p>

	<p>198-205 206-213 214-221 222-229 230-237 238-245 246-253 254-261 262-269 270-277 278-285 286-293 294-296 (295 incollata a 296)</p>
segnatura dei fascicoli	<p>di mano del copista, se non indicato diversamente c. 1r: in centro in basso 5 (sl) c. 6v: si vede solo il segno di numero c. 7r: in centro in basso 6 (sl) c. 22v: segnato 7 in lettere/numeri slavi; in basso in centro c. 23r e 30v: si vede solo il segno di numero cc. 31r e 38v: segnato 9 (c.s.) c. 39r in centro in basso 10 (in slavo) di mano posteriore c. 47r e c. 54v: in centro in basso: 11 (sl) di mano posteriore c. 55r: in centro in basso 12 (sl) di mano posteriore c. 63r e c. 71v in centro in basso 13 (sl) di mano posteriore c. 72r e c. 79v in centro in basso 14 (sl) di mano posteriore c. 80r: in centro in basso appena visibile: segno superiore della segnatura del copista c. 95v: in centro in basso appena visibile: segno superiore della segnatura del copista: c. 96r e 103v: in centro in basso 17 (sl) di mano posteriore c. 104r e 111v: in centro in basso 18 (sl) di mano posteriore c. 112r e c. 120v; in centro in basso 19 (sl) di mano posteriore c. 120r e 127v: in centro in basso 20 (sl) di mano posteriore c. 128r: in centro in basso 21 (sl) di mano posteriore c. 135v: in centro in basso segno superiore della segnatura del copista c. 136r: in centro in basso 22 (sl) sia di mano del copista sia posteriore c. 143v: in centro in basso 22 (sl) di mano posteriore c. 144r: n centro in basso 23 (sl) di mano posteriore c. 152r e c. 158v: in centro in basso 24 (sl) di mano posteriore c. 159r: si vede solo il segno di numero c. 167r e c. 174v: in centro in basso 26 (sl) c. 175r: in centro in basso 27 (sl) c. 182v: si vede solo il segno di numero c. 183r e c. 190v: in centro in basso 28 (sl)</p>

APPENDICE 1

	<p>c. 191r e c. 197v: in centro in basso 29 (sl) c. 198r e c. 205v: in centro in basso 30 (sl) c. 206r e c. 213v: in centro in basso 31 (sl) c. 214r e c. 221v: in centro in basso 32 (sl) c. 222r e c. 229v: in centro in basso 33 (sl) c. 237v: in centro in basso 34 (sl) c. 238r e c. 245v: in centro in basso 35 (sl) c. 246r e c. 253v: in centro in basso 36 (sl) c. 254r e c. 261v: in centro in basso 37 (sl) c. 262r e c. 269v: in centro in basso 38 (sl) c. 270r e c. 277v: in centro in basso 39 (sl) c. 278r: in centro in basso 40 (sl) c. 285v: si vede solo il segno di numero c. 286r e c. 293v: in centro in basso 41 (sl)</p>
foratura	
rigatura	
specchio rigato	135 x 230
righe	32
disposizione del testo	1 colonna
richiami	
scrittura e mani	1r-166r: Copista principale: simile al terzo copista di Sankt Peterburg RNB F.I.461 167r-296v
sigilli e timbri	timbro con scritta: Ръкописи на Държавна библиотека «В. Коларов» cc. 1r; 10r e di seguito ogni 10 cc.
frammenti	
stato di conservazione	buono
BIBLIOGRAFIA E RIPRODUZIONI	
bibliografia del ms	Kodov 1969, 174-188, per le filigrane: Vutova 1994, 25; edizione (parziale) del patericon: Nikolova 1980; edizione del Rimski paterik: Birkfellner 1979; su Gregorio: Tachiaos 1983, 129; 144 ; su Climaco: Mostrova 1994
riproduzioni	NBKM ha messo le foto a disposizione su internet

5. BEOGRAD NBS 26 (1365-75)

DESCRIZIONE ESTERNA	
Identificazione e composizione del manoscritto	
Città	Београд
Biblioteca	Народна библиотека Србије
Fondo	славјански рукописи
Segnatura	26
Numero inventario	
Composizione	Omogenea
Fogli volanti	
Struttura materiale	fascicoli legati
Datazione e materia	
Datazione	1365-75
1. espressa 2. desumibile 3. stimata	3
Materia	cartaceo
Carte e dimensioni	
carte: guardie iniziali	1
carte: corpo	368
carte: guardie finali	1
mancanze	
frammenti	
note	
dimensioni: h	212
dimensioni: b	145
dim: a carta	100

APPENDICE 1

note	
Decorazione	rubricatura a c. 14v nel margine sinistro: disegno schematico: golgota
Legatura	
datazione	moderna, di restauro, con reimpiego di parte della pelle antica
materia assi	legno
materia coperta	pelle
dimensione coperta	225 x 155
elementi metallici	
altro	
note	
Storia, nomi, antiche segnature	
Storia	
Nomi e luoghi	
Antiche segnature	antica biblioteca: /segnature:
note	
Osservazioni	
Altre informazioni	
filigrane	30. Testa di bue con occhi e con sopra asta e stella composte da una linea 49. Ala 50. Bastone pastorale (cc. 266/271, 267/270)
fascicolazione	1-8 9-15 (poi foglio tagliato) 16-71: quaderni 72-80 (un foglio tagliato prima di 72) 81-288: quaderni 289-290 291-294 295-318: quaderni 319-328 329-368: quaderni
segnatura dei fascicoli	
foratura	

rigatura	
specchio rigato	
righe	
disposizione del testo	
richiami	
scrittura e mani	<ul style="list-style-type: none"> - Redazione serba, con tracce di lingua e ortografia meridionale (bulgara o macedone); - Ortografia della Raška (particolarità descritte in Štavljanin-Đorđević, Grozdanović-Pajić, Cernić 1986: 45); - Scrittura cirillica semionciale-onziale (il secondo copista, che ha copiato il testo di Palamas: semionciale, con molti elementi di tachigrafia, per aspetto generale simile alla scrittura di cancelleria); da f. 295 fino alla fine il testo è in onciale (o semionciale molto regolare) - Primo copista: ff. 1-213 (tranne 6 che è di un terzo copista); 290-368 (stesso copista di altri due frammenti, nei codici 8 e 9 della NBS) - Secondo copista: ff. 230-290 <p>ѡ con due accenti vale ѡи</p>
sigilli e timbri	
frammenti	
stato di conservazione	
Legami tra manoscritti	
BIBLIOGRAFIA E RIPRODUZIONI	
bibliografia del ms	<p>Descrizioni: Kićović 1958: 51; Štavljanin-Đorđević 1968: 397, n. 27; Stipčević 1981: 46, n. 138; Bogdanović 1982: 33, n. 264; Štavljanin-Đorđević, Grozdanović-Pajić, Cernić 1986: 45-52</p> <p>bibliografia: Ivanova 1971: 234; Radunović 1986: 302; Turilov, Bernackij 2006: 27; Scarpa 2008; Scarpa 2008a</p>

6. DEČ 75 (1371)

DESCRIZIONE ESTERNA	
Identificazione e composizione del manoscritto	
Città	Београд
Biblioteca	Народна библиотека Србије
Fondo	Дечански манастир
Segnatura	75
Numero inventario	
Composizione	Omogenea
Fogli volanti	
Struttura materiale	fascicoli legati
Datazione e materia	
Datazione	1360/70 (GP-S 1995); 1370 (tavole pasquali c. 462 iniziano da 1371)
1. espressa 2. desumibile 3. stimata	2
Materia	cartaceo
Carte e dimensioni	
carte: guardie iniziali	no
carte: corpo	464 (dopo 277 ci sono 276 bis e 277 bis)
carte: guardie finali	no
mancanze	
frammenti	
note	
dimensioni: h	283
dimensioni: b	210
dim: a carta	100
note	

Decorazione	<p>rubricatura; titoli in vjaz' iniziali (di due tipi diversi)</p> <p>a c. 15r: intestazione a intreccio: contorni rossi, riempiti di verde e blu</p> <p>a c. 187r: intestazione rettangolare con cornice a intreccio e croce al centro del lato superiore a intreccio e interno a motivo floreale in rosso e nero (acquarello)</p> <p>a c. 188v: miniatura a tutta pagina rappresentante la scala, con didascalia</p> <p>a c. 191r: intestazione a p greca a intreccio complesso a cerchi con croce al centro del lato superiore in acquarello azzurro, verde e giallo</p> <p>a c. 277 bis intestazione a intreccio semplice, in rosso</p>
Legatura	
datazione	coeva al manoscritto?
materia assi	legno
materia coperta	pelle
dimensione coperta	275 x 190
elementi metallici	2 ganci di chiusura verso l'esterno (uno rotto)
altro	decorazione a impressione a secco: tre punzoni: uno a tre cerchi concentrici (mm 9); uno a quadrifoglio (mm 11); uno tondo con aquila bicipite (mm 17)
note	
Storia, nomi, antiche segnature	
Storia	
Nomi e luoghi	
Antiche segnature	antica biblioteca: /segnature: “№ 24” (inchiostro nero); “ᾠρ 230” (matita; il numero è ripetuto 3 volte) (entrambe segnate sul dorso interno della copertina superiore)
note	
Osservazioni	
Altre informazioni	
filigrane	<p>36. Arco con freccia</p> <p>44. Croce iscritta in un cerchio</p> <p>45. Pera con 2 foglie (sono presenti le due varianti)</p> <p>46. Tre monti con la croce</p>

	<p>47. Due cerchi affiancati con in mezzo una linea e una x sopra e sotto</p> <p>48. Arco con freccia</p>
fascicolazione	<p>1-5 (mancano 3 cc. all'inizio) 6-13; 14-21; 23-29; 30-37; 38-45; 46-53; 54-61; 62-69; 70-77; 78-85; 86-93; 94-101; 102-109; 110-117; 118-125; 126-133; 134-141; 142-149; 150-157; 158-165; 166-173; 174-181</p> <p>182-186 (2 cc. tagliate dopo c. 185 e una dopo c. 186) 187-193 (1 c. tagliata prima di c. 187) 194-201; 202-209; 210-217; 218-225; 226-233; 234-241; 242-249; 250-257; 258-265; 266-273</p> <p>274-276bis (2 cc. tagliate tra c. 277 e c. 276 bis e una dopo c. 276 bis) 277bis-284; 285-292; 293-300; 301-308; 309-316; 317-324; 325-332; 333-340; 341-348; 349-356; 357-364; 365-372; 373-380; 381-388; 389-396</p> <p>397-403 (1 c. tagliata tra 402 e 403) 404-411</p> <p>412-418 (1 c. tagliata prima di 412) 419-424 (2 cc. tagliate dopo 424) 425-432; 433-440; 441-448; 449-456</p> <p>457-462 (2 cc. tagliate dopo c. 462: c. 462 è pure staccato, ma lo strappo corrisponde esattamente al primo, cosicché si può dedurre che le carte mancanti, presumibilmente senza testo, fossero dopo c. 462)</p>
segnatura dei fascicoli	<p>(ci sono anche segnature a matita, non sempre corrette; qui si segnalano quelle a inchiostro, coeve all'originale) segnature in genere in centro in basso, salvo indicazione diversa traccia di segnature a c. 14 r e 21v c. 22r Δ fc. 30r e 37v ϵ fc. 38r e 45v s traccia di segnature a c. 78r traccia di segnature a c. 93v c. 94r Γ traccia di segnature a c. 109v traccia di segnature a c. 110r traccia di segnature a c. 133v traccia di segnature a c. 134r e 141v traccia di segnature a c. 142r c. 149v $\diamond$ c. 165v κ</p>

	<p>c. 193v а c. 201v в traccia di segnatura a c. 202r c. 209v г traccia di segnatura a c. 210r c. 217v д traccia di segnatura a c. 225v traccia di segnatura a c. 226r traccia di segnatura a c. 242r e 249v c. 250r е traccia di segnatura a c. 265v c. 266r а1</p> <p>c. 285г в c. 340v и c. 365г в1 traccia di segnatura a c. 372v traccia di segnatura a c. 380v c. 381r a destra in basso д1</p>
foratura	
rigatura	a impressione con punteruolo 2 verticali verso la legatura, 35 orizzontali: la prima e l'ultima più distanziate e non utilizzate per la scrittura (vedi bene a c. 55), 3 verticali verso l'esterno
specchio rigato	250 x 163
righe	35
disposizione del testo	1 colonna
richiami	
scrittura e mani	
sigilli e timbri	
frammenti	
stato di conservazione	buono
BIBLIOGRAFIA E RIPRODUZIONI	
bibliografia del ms	Minčeva 2004, 362; Bogdanović 2011, 283-294

APPENDICE 1

APPENDICE 2

FILIGRANE

INTRODUZIONE

La ricerca sulle filigrane è stata parte decisiva in questo lavoro. Essa ha consentito di datare con maggiore precisione i manoscritti, come pure di contribuire a individuare la struttura interna di ogni codice e a stabilire rapporti tra loro. I manoscritti analizzati solo in parte erano già stati analizzati da questo punto di vista, e in ogni caso è stato importante condurre la ricerca con meticolosità, per integrare le eventuali informazioni già presenti in letteratura.

Di ogni manoscritto si è cercato di individuare tutte le filigrane presenti, riproducendo, quando possibile, entrambi le varianti della coppia (filigrane “gemelle”, o “sorelle siamesi”¹). Nella descrizione dei manoscritti si sono indicati tutti i bifogli in cui compare la filigrana, eventualmente mettendo per primo il numero del foglio in cui compare il disegno. Si è cercato anche nella descrizione di mantenere l'attenzione alle “gemelle”, ma non sempre è stato possibile e in ogni caso l'attribuzione a questa o quella delle gemelle può soffrire a volte di una certa imprecisione.

Si è cercato di riprodurre il disegno con la più alta precisione, tenendo conto delle condizioni della carta che a volte sono critiche, e senza tener conto delle varianti dovute al

---

¹Cfr. Ornato 2001, 123; Agati 2003, 102; Harlfinger, Harlfinger 1974.

APPENDICE 2

processo della produzione, che a volte causava piccoli spostamenti. Si sono segnate anche le vergelle e, dove risultavano visibili, anche i filoni².

Per la datazione è stata usata un'ampia gamma di repertori: oltre a quelli più tradizionali, sono stati usati gli album disponibili di filigrane di manoscritti bulgari e l'ampia serie di pubblicazioni riguardanti le filigrane dei manoscritti serbi³.

Nei confronti è stata utilizzata la seguente scala: *uguale* significa che il disegno coincide; *quasi uguale* significa che si tratta della “gemella” (oppure di differenze di disegno nella riproduzione); *molto simile* significa che c'è una grande vicinanza (molto probabilmente si tratta della “gemella”); *simile* significa che è una filigrana diversa, ma con molti tratti in comune (proviene dalla stessa cartiera in una produzione molto vicina).

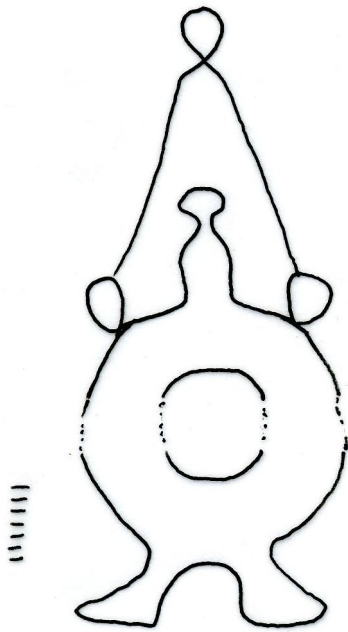
La datazione proposta è prudenzialmente indicata in un arco di dieci anni, ma con scatti di cinque in cinque, tenendo presente le datazioni proposte dai vari repertori.

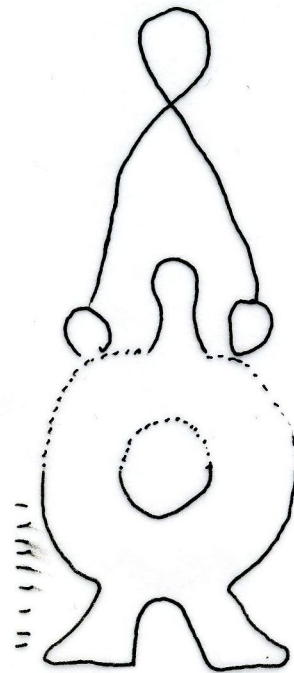
²In alcune filigrane, riprodotte da repertori, non è stato possibile segnare questi due elementi.

³I riferimenti precisi si trovano nelle descrizioni delle filigrane.

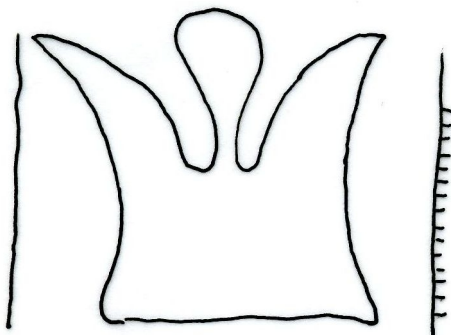
1. ALBUM DELLE FILIGRANE

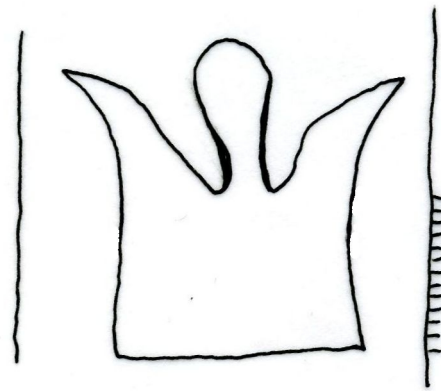
1a (1330-40)

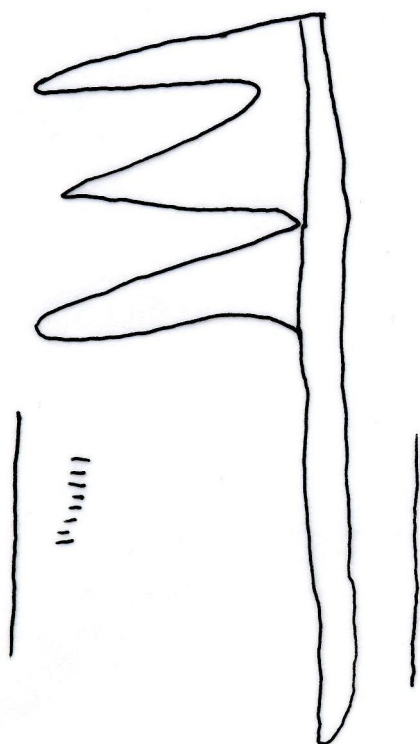
1b (1330-40)

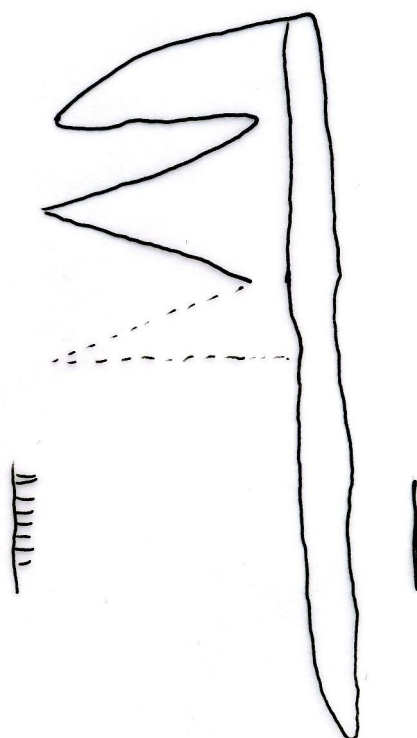
2a (1330-40)

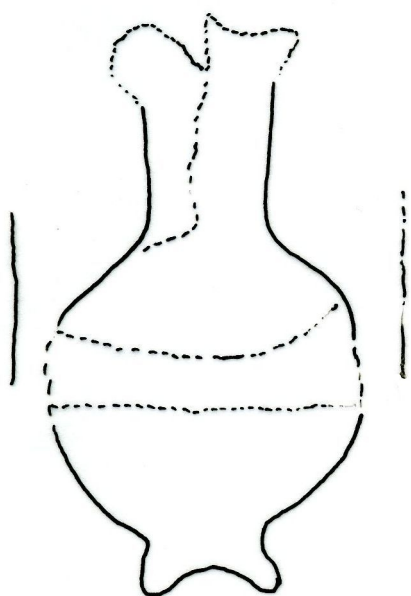
2b (1330-40)

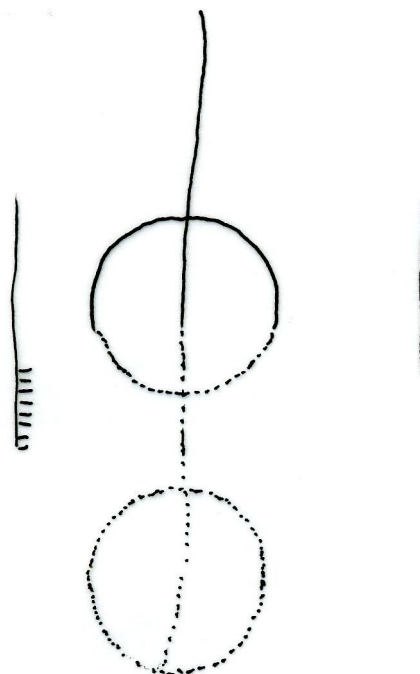
3a (1330-40)

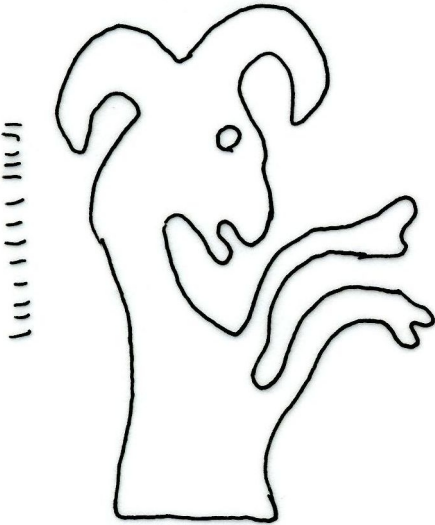
3b (1330-40)

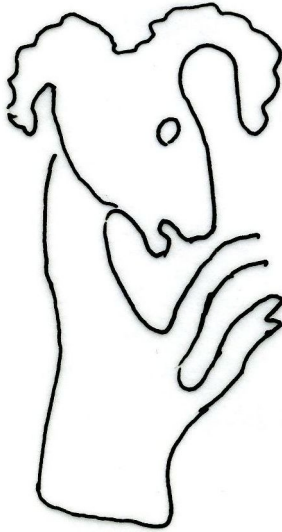
4 (1330-40)

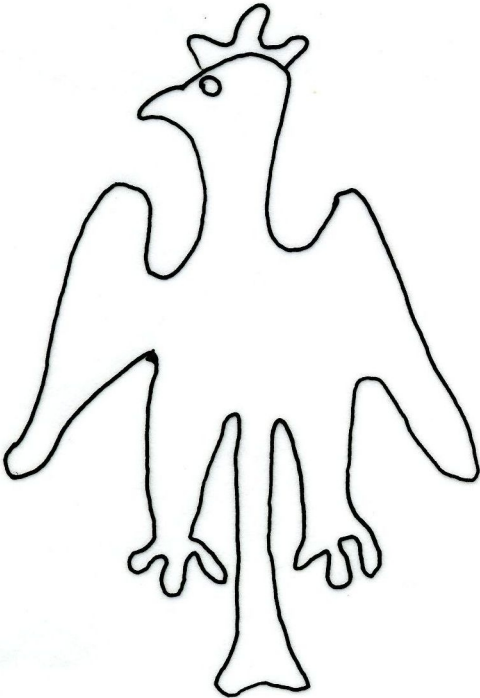
5 (1330-40)

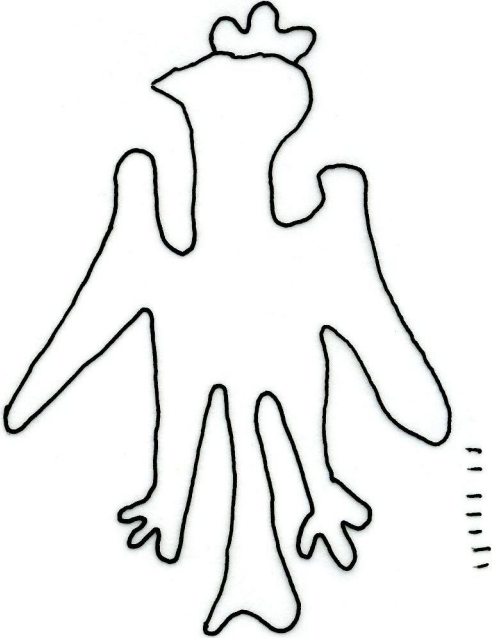
6a (1340-50)

6b (1340-50)

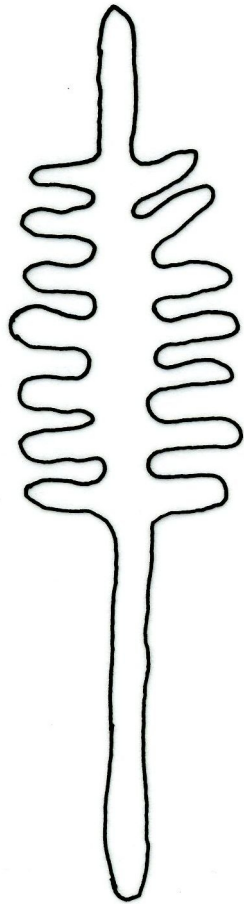

7a (1340-50)

7b (1340-50)

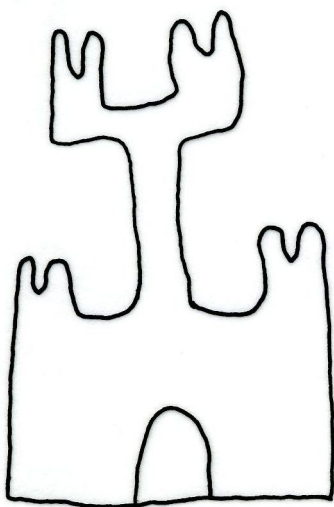

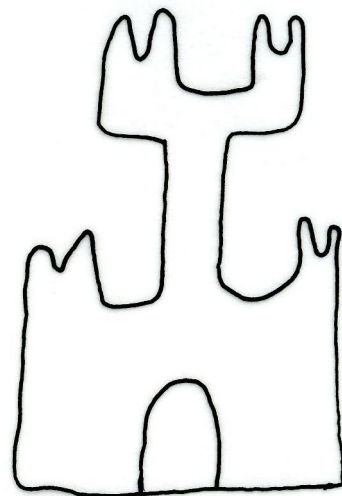
8a (1340-50)

8b (1340-50)

9a (1340-50)

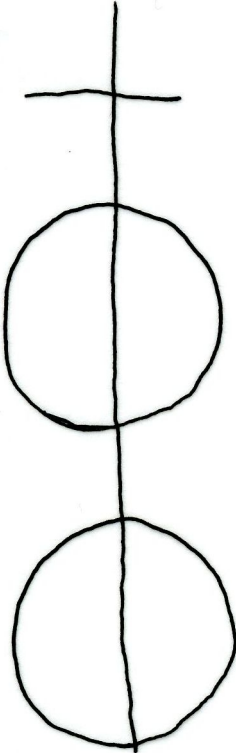
9b (1340-50)

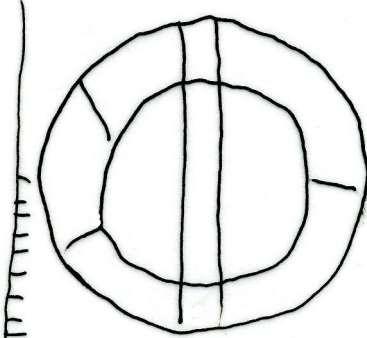
10a (1340-50)

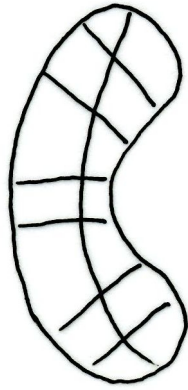
10b (1340-50)

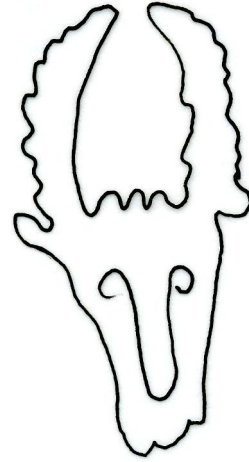
11 (1340-50)

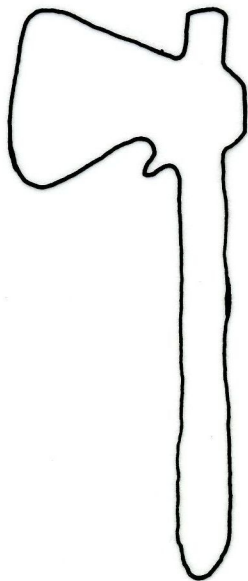
12 (1340-50)

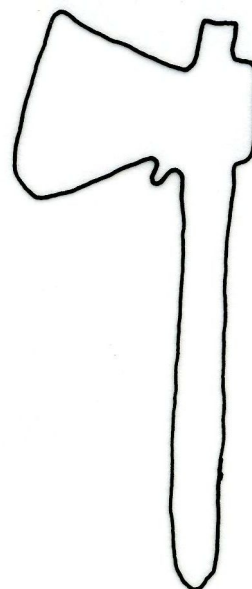
13 (1340-50)

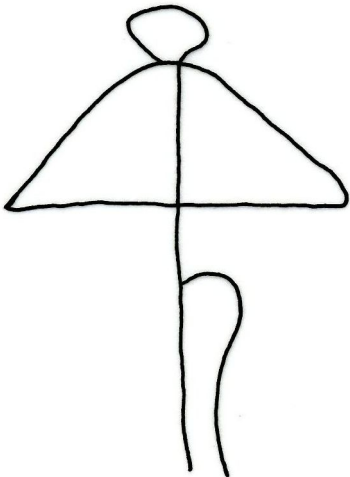
14 (1340-50)

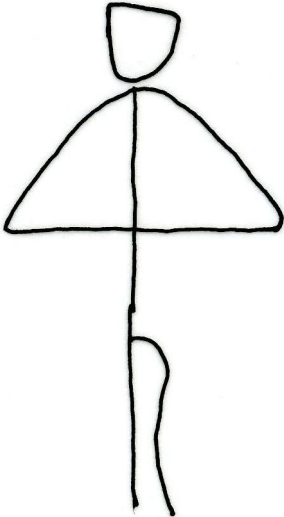
15a (1340-50)

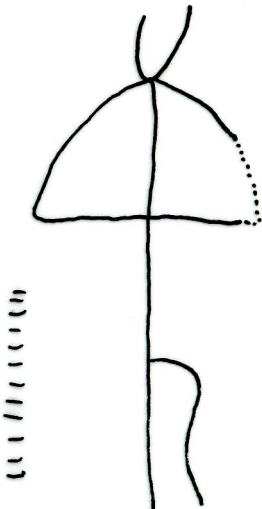
15b (1340-50)

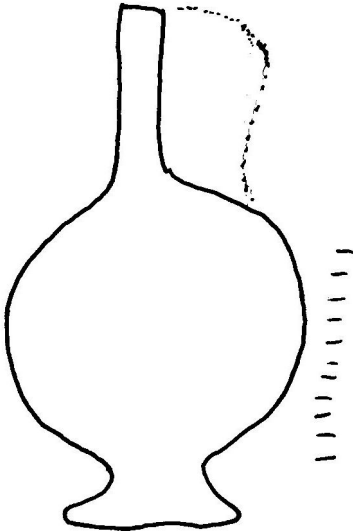
16a (1340-50)

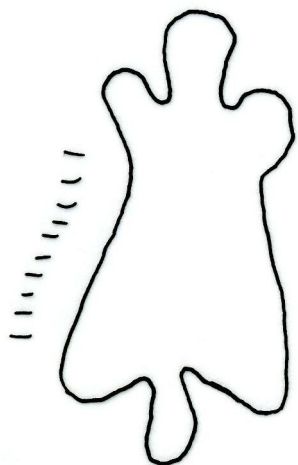
16b (1340-50)

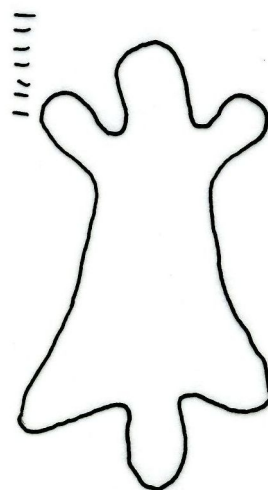
16c (1340-50)

17 (1340-50)

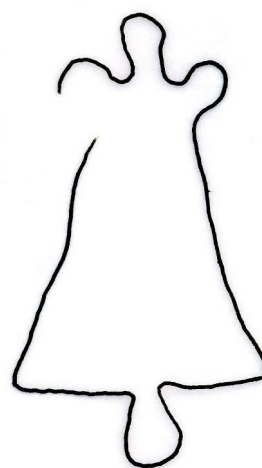
18a (1345-55)

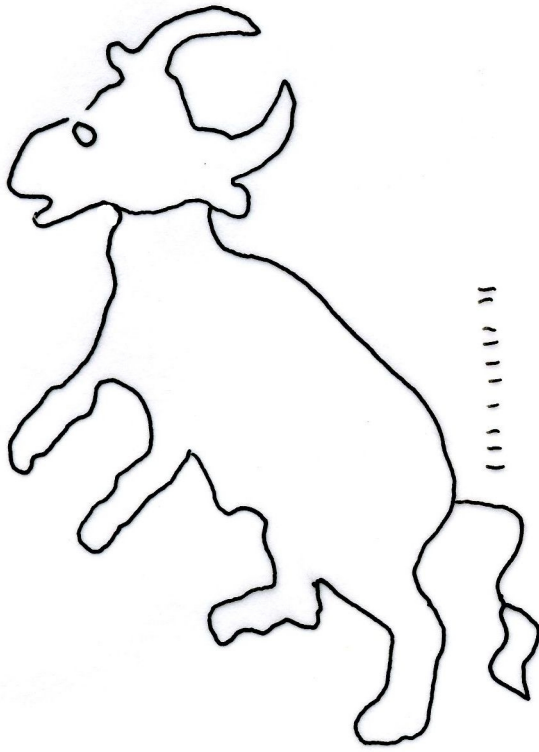
18b (1345-55)

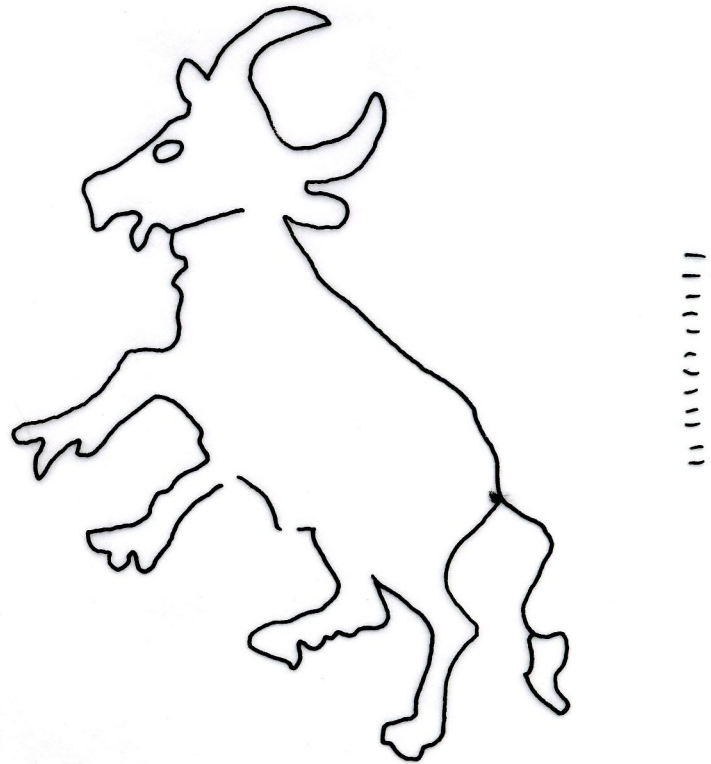
19a (1345-55)

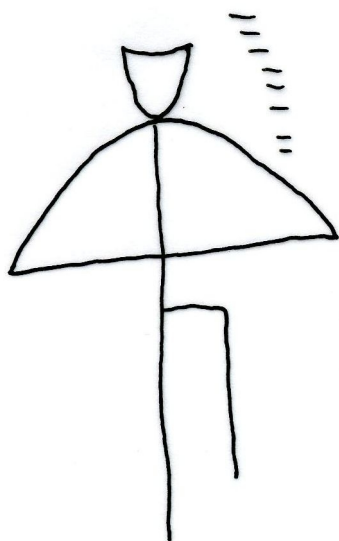
19b (1345-55)

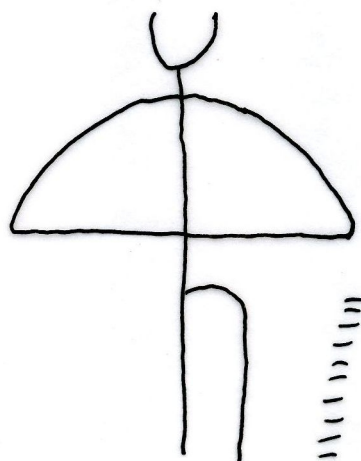
20a (1345-55)

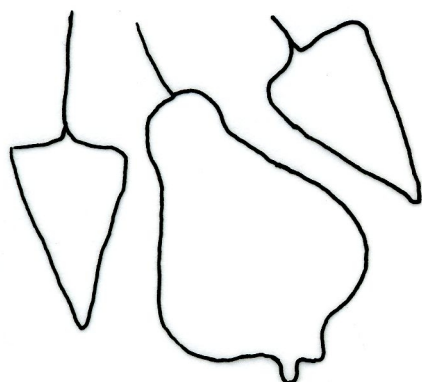
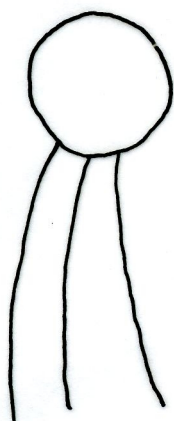
20 b (1345-55)

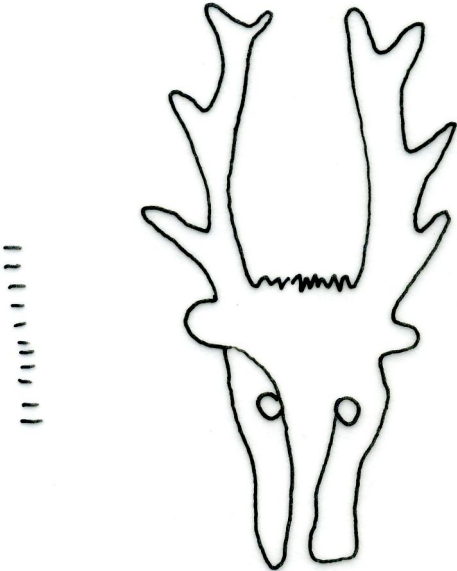
21a (1345-55)

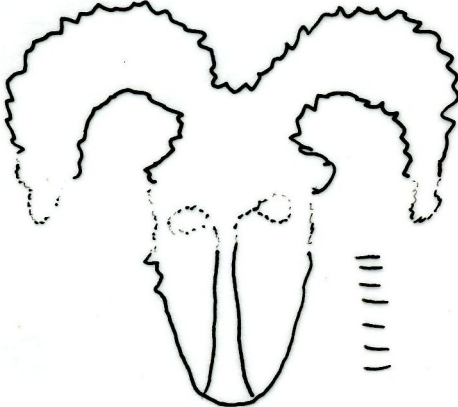
21b (1345-55)

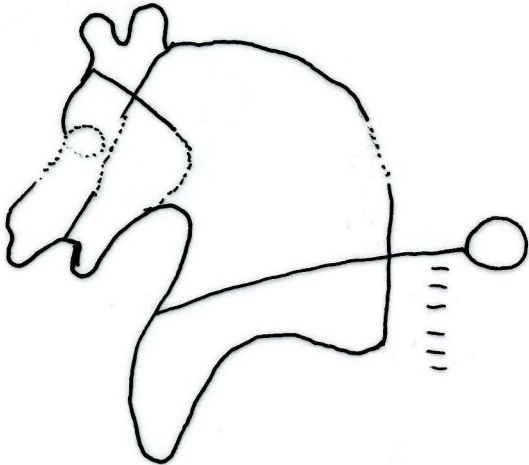
22 (1345-55)

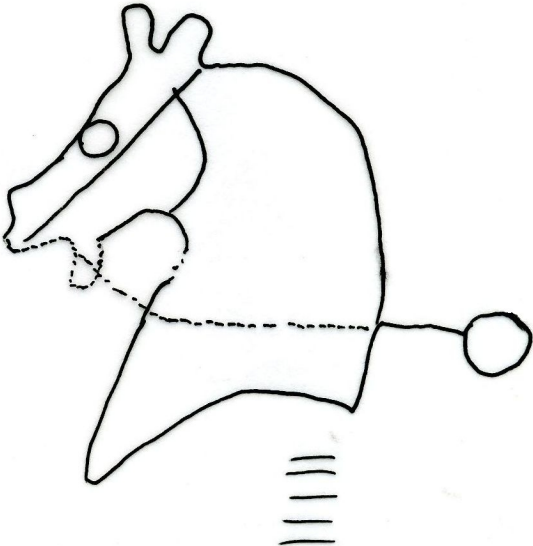
23 (1345-55)

24 (1355-65)

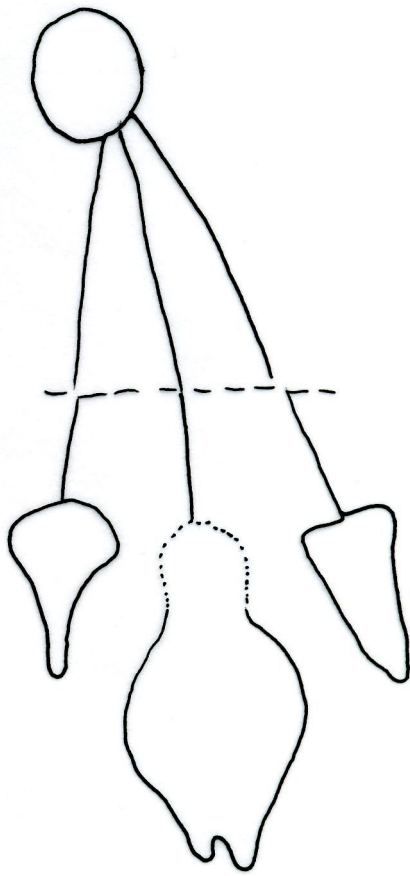

25a (1355-65)

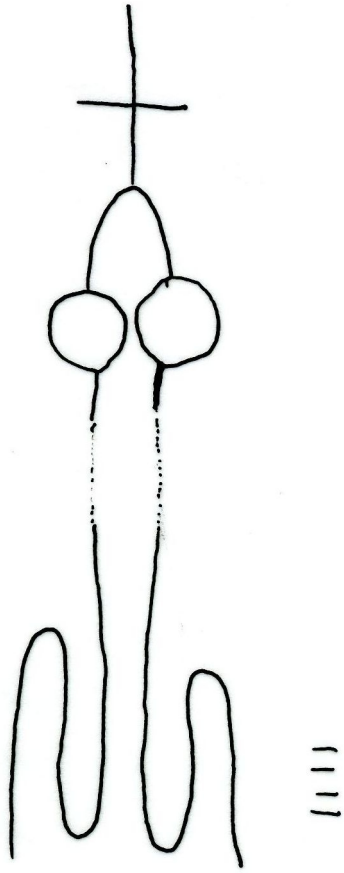

25b (1355-65)

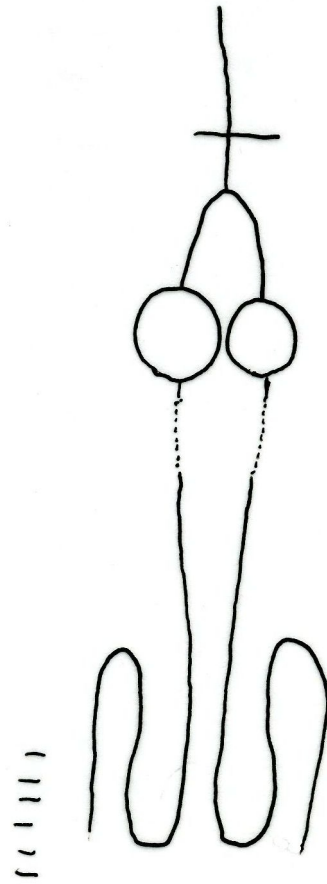

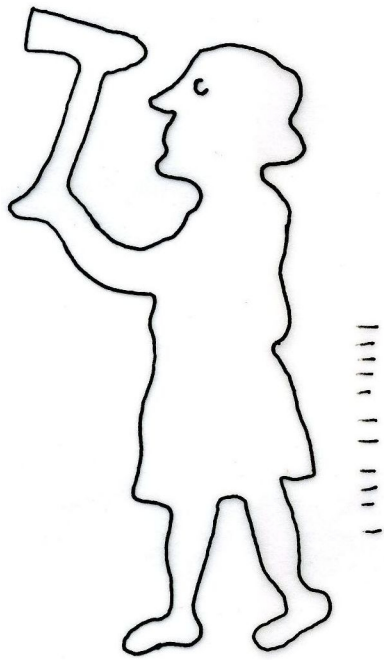
26 (1355-65)

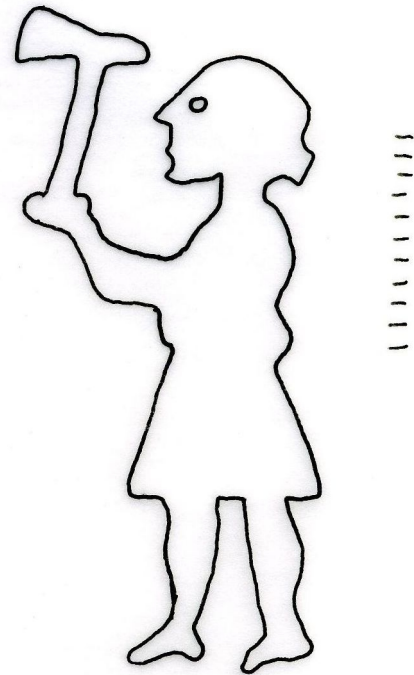
27a (1355-65)

27b (1355-65)

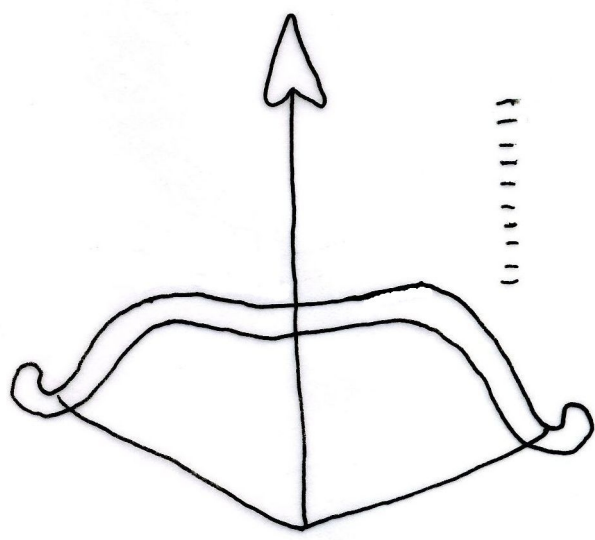
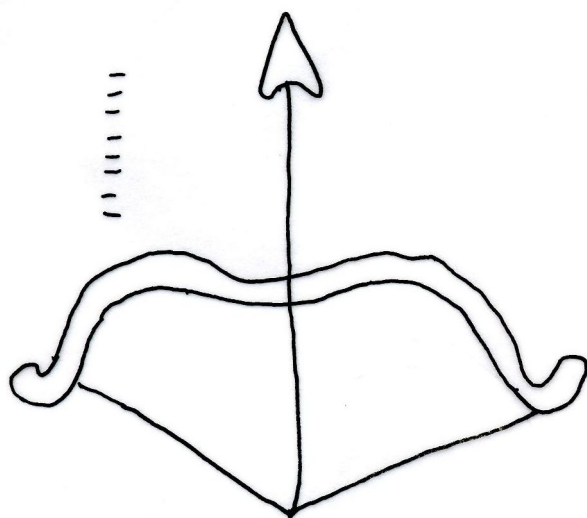

28a (1360-1370)

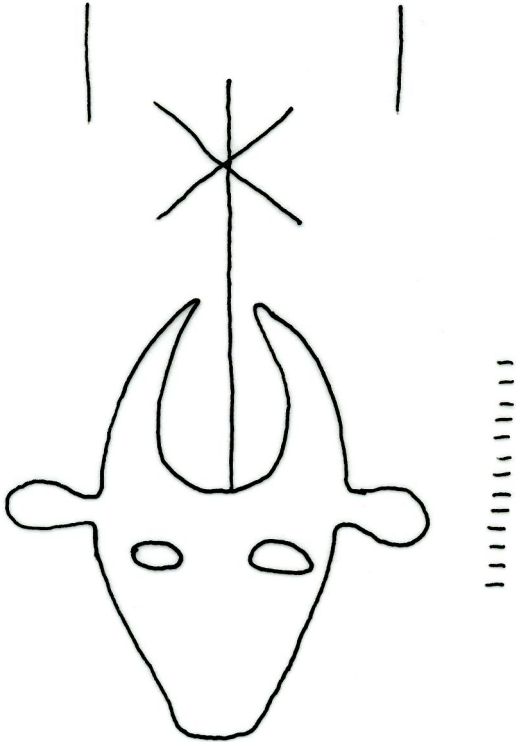
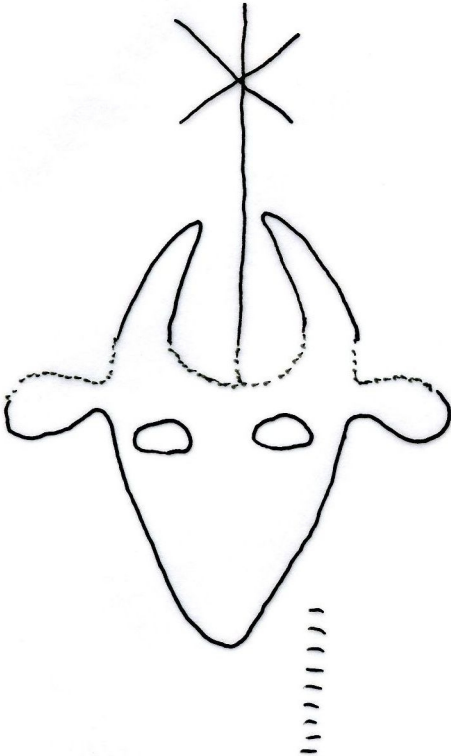
28b (1360-1370)

29a (1360-70)

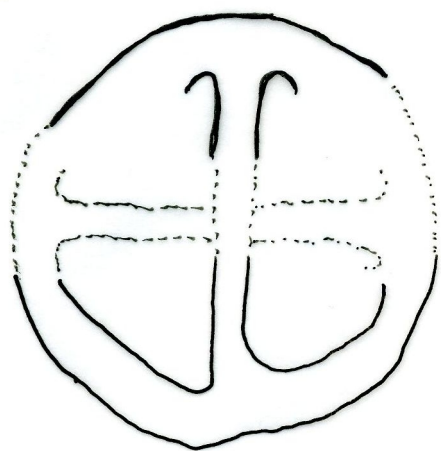

29b (1360-70)

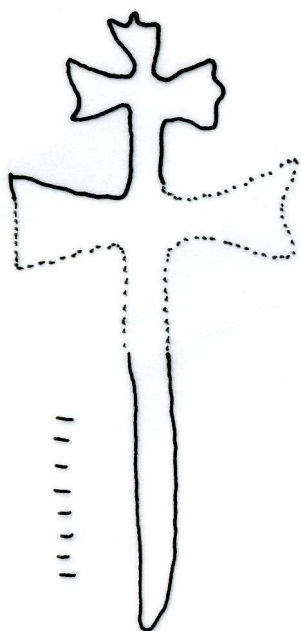
30a (1360-75)

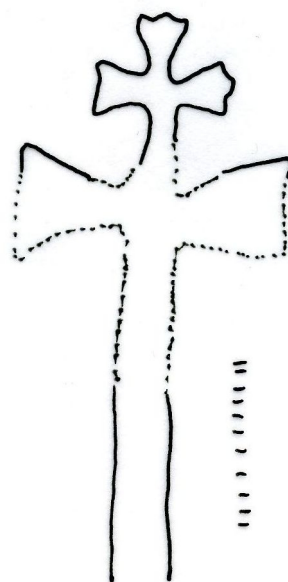
30b (1360-75)

31 (1360-70)

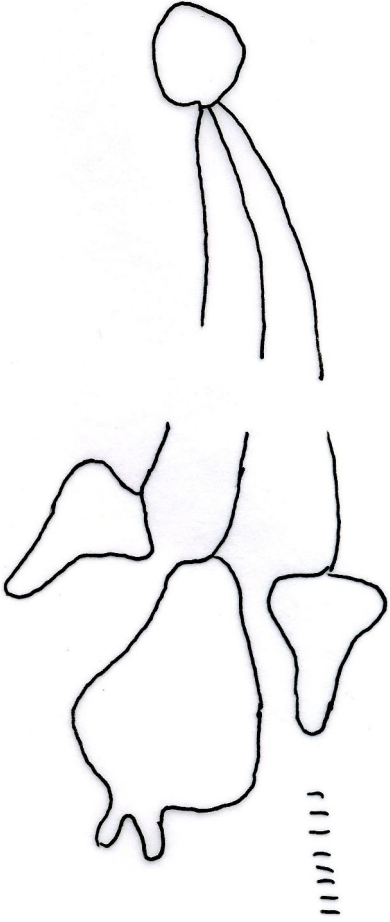
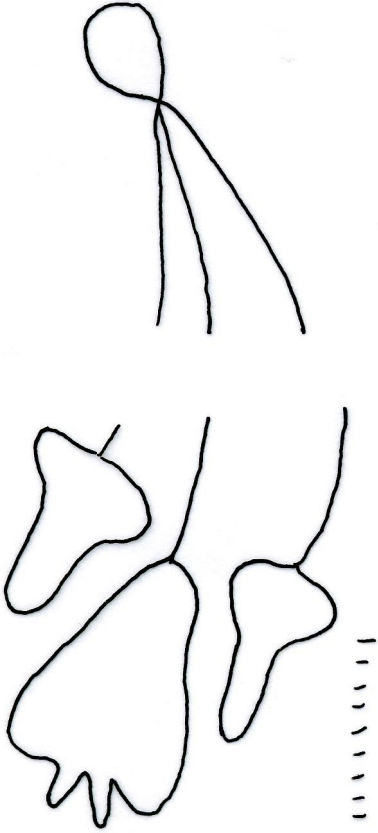

32a (1360-70)

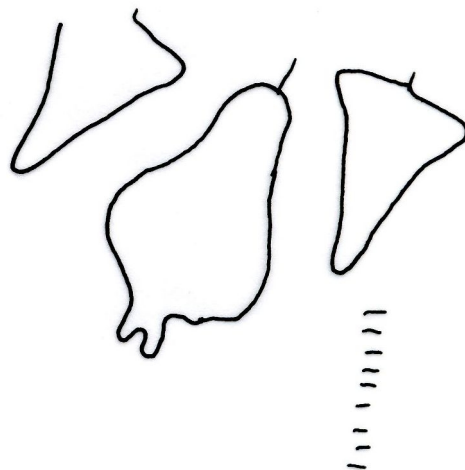
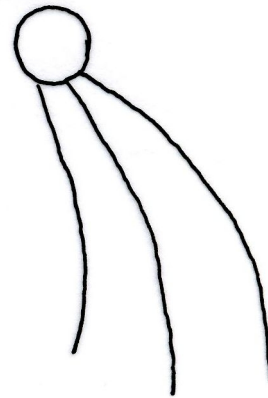
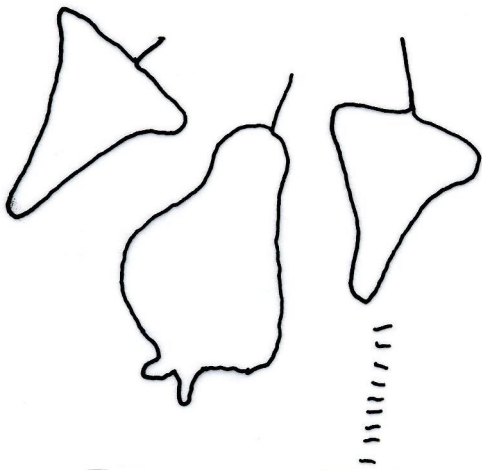
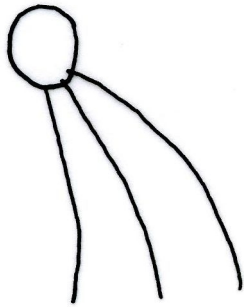
32b (1360-70)

33a (1360-70)

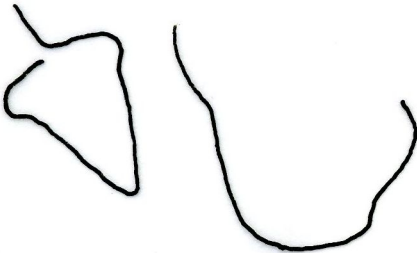

33b (1360-70)

34a (1360-70)

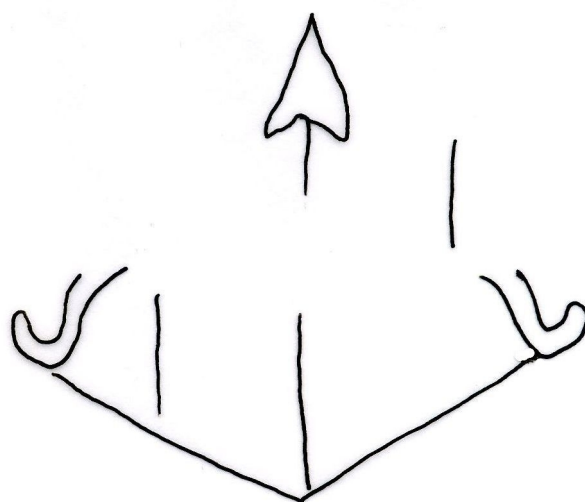
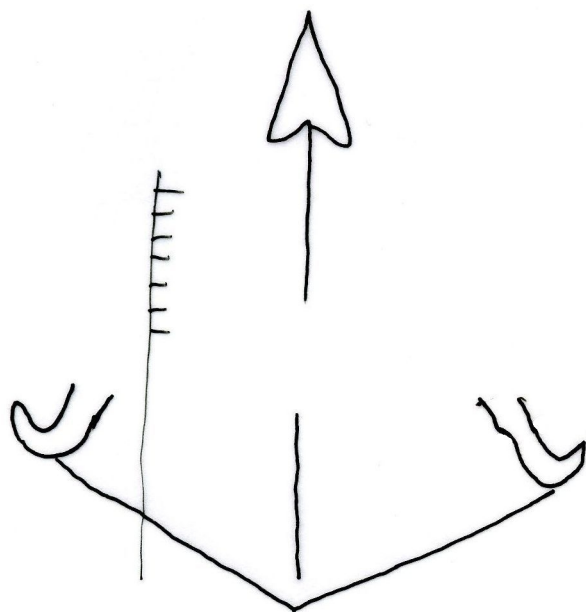
34b (1360-70)

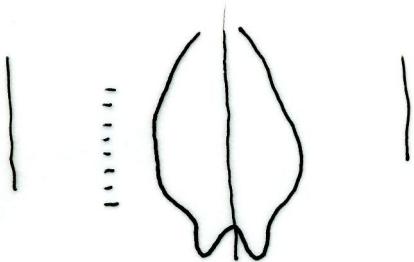
35 (1360-70)

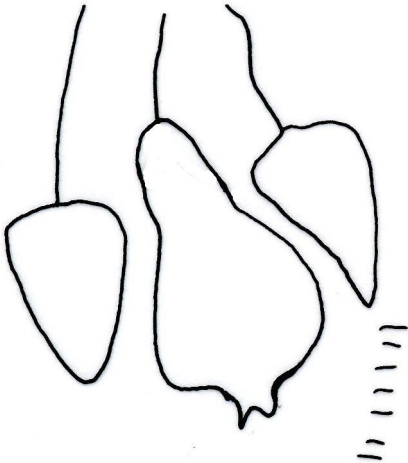
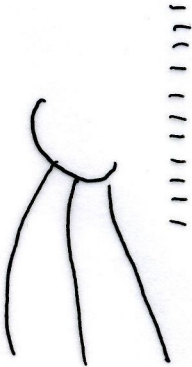
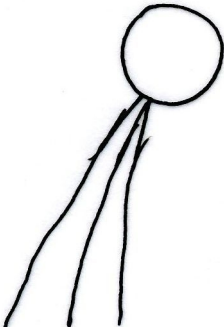
36a (1360-70)

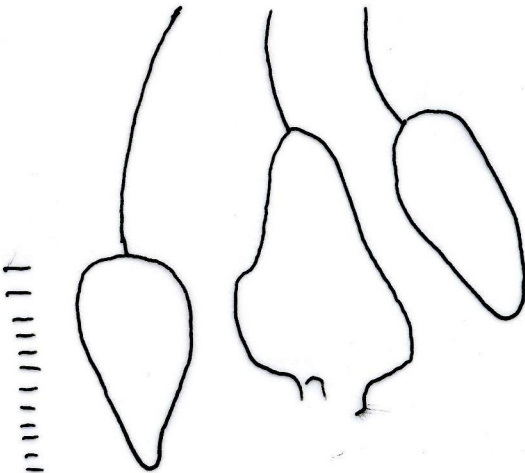
36b (1360-70)

37 (1360-70)

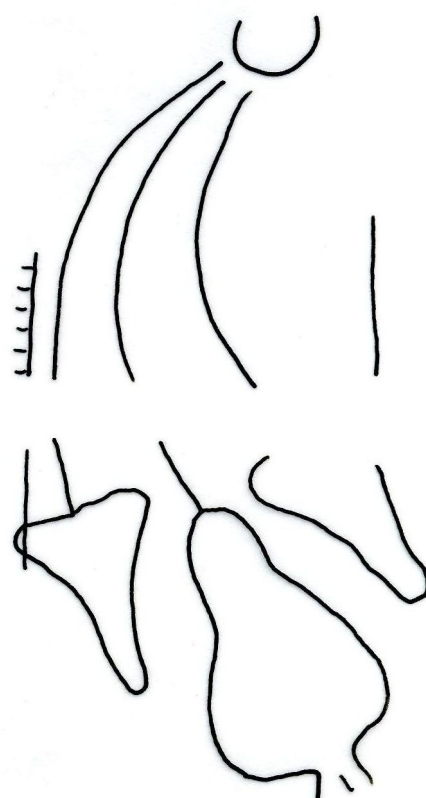
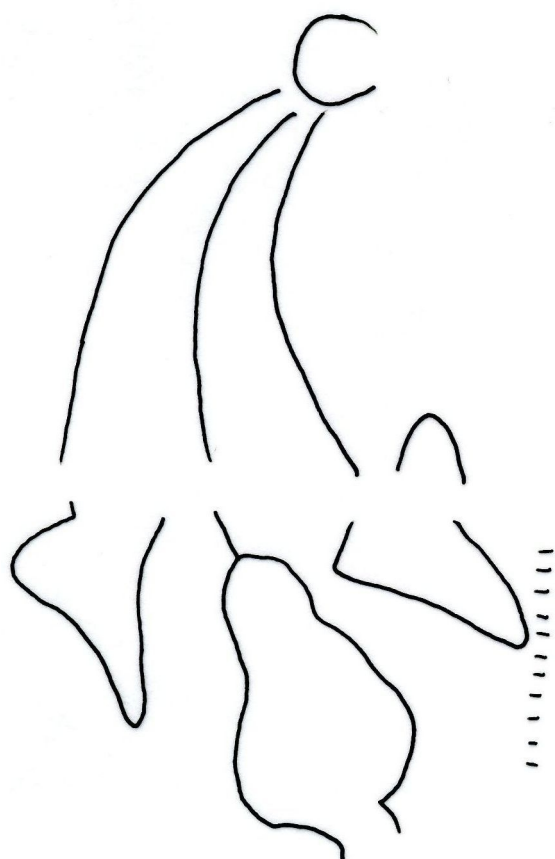

38a (1360-70)

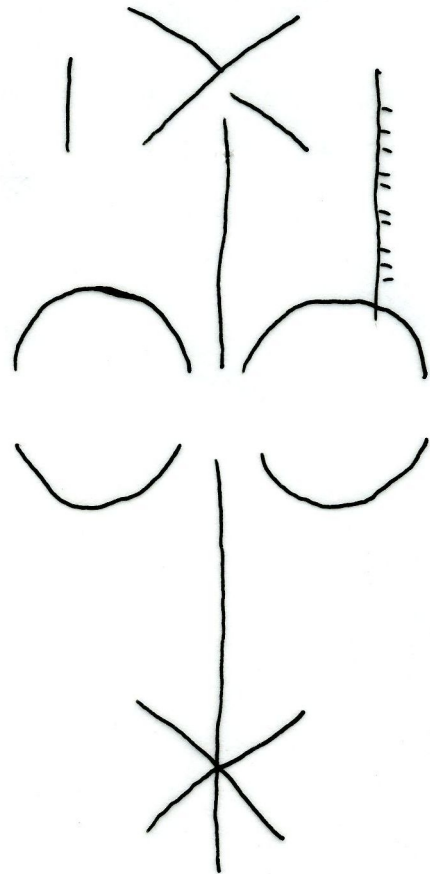
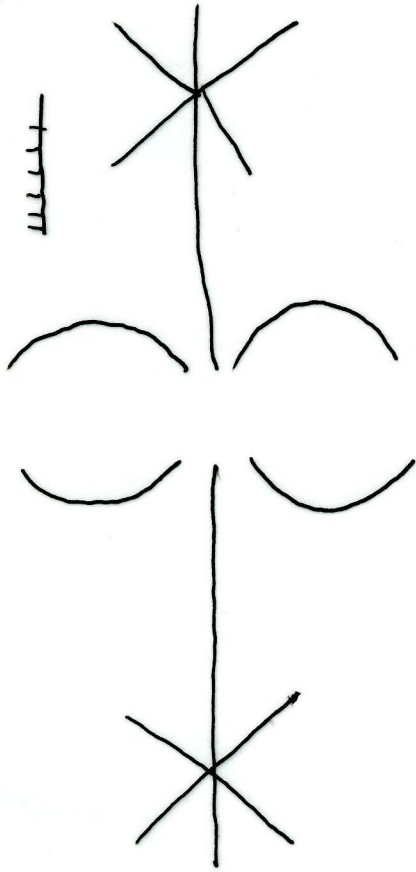
38b (1360-70)

39a (1360-70)

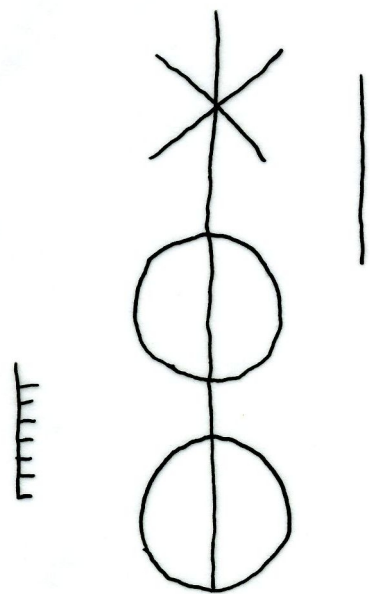
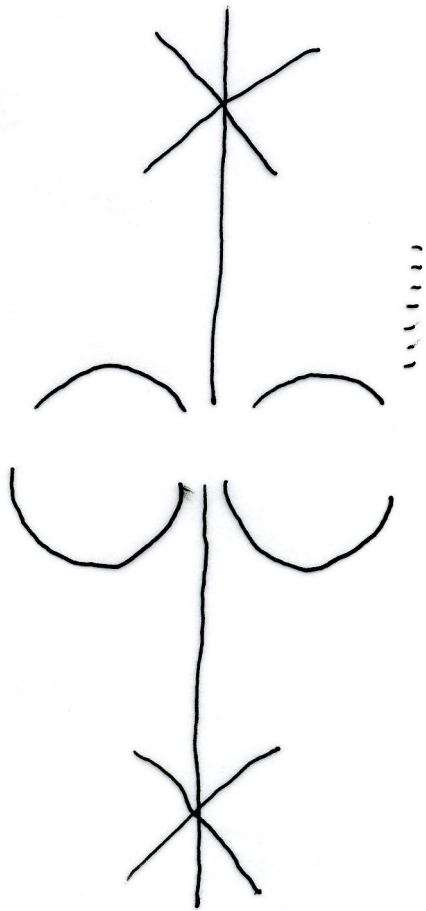
39b (1360-70)

40a (1360-70)

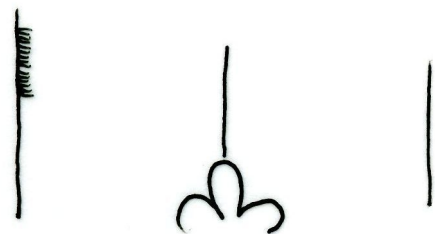

40b (1360-70)

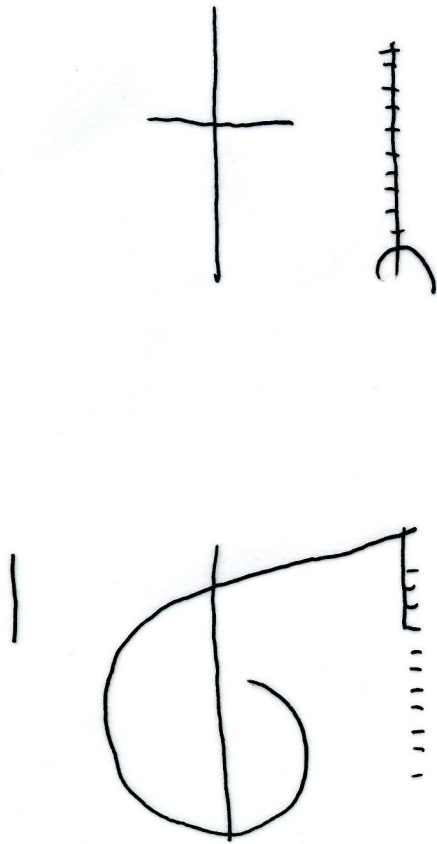
40c (1360-70)

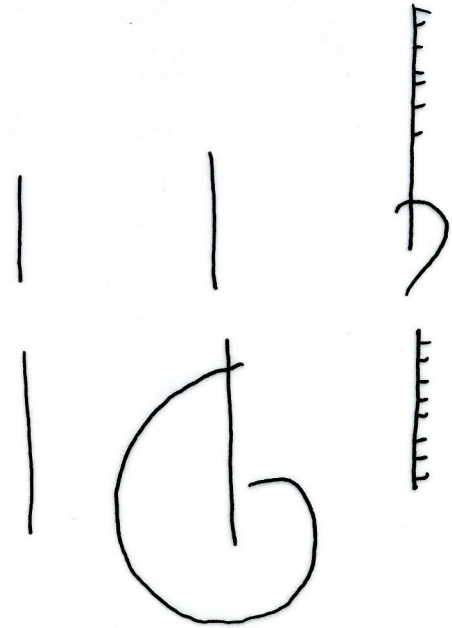
41 (1360-70)

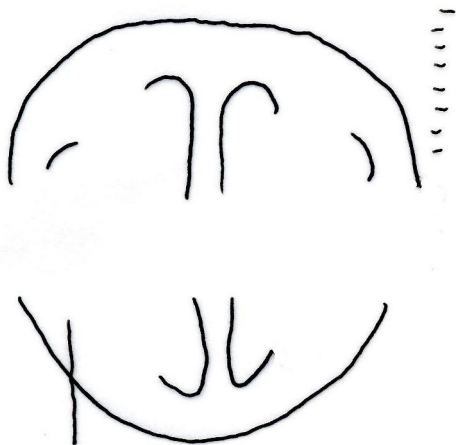
42 (1360-70)

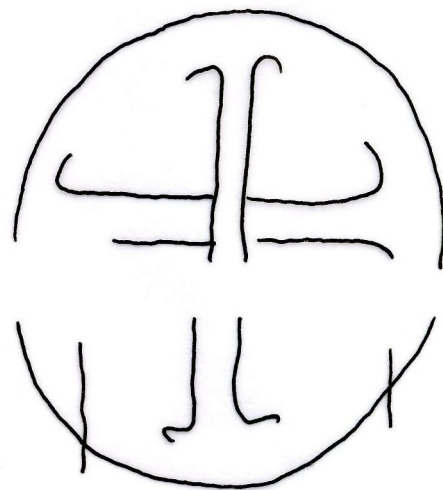
43a (1360-70)

43b (1360-70)

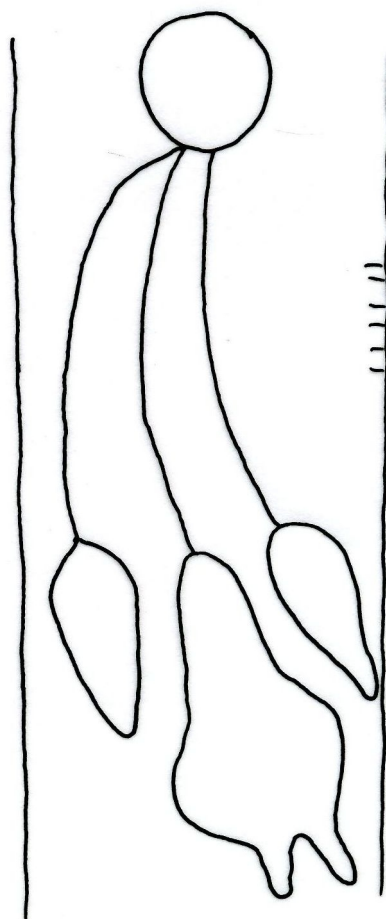
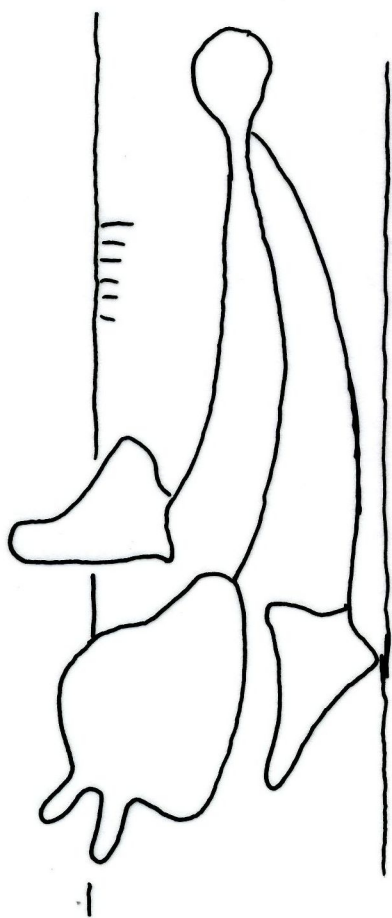

44a (1360-70)

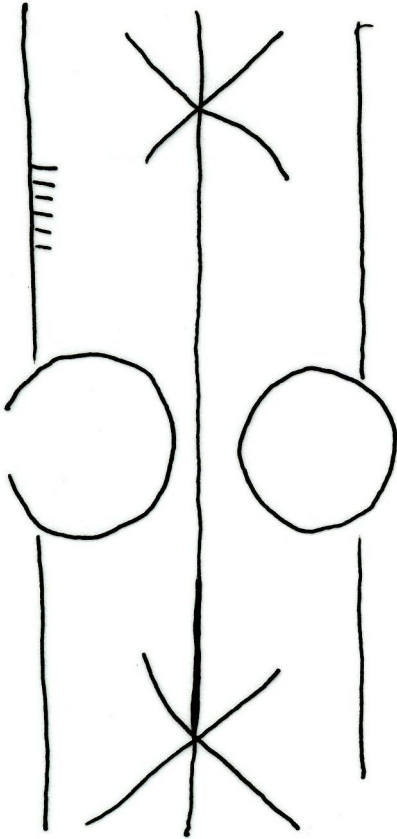
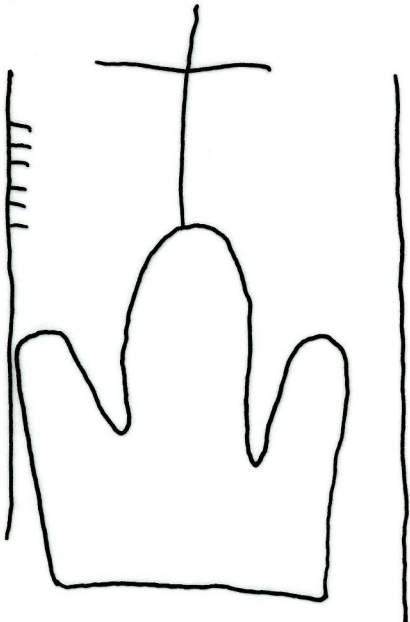
44b (1360-70)

45a (1360-70)

45b (1360-70)

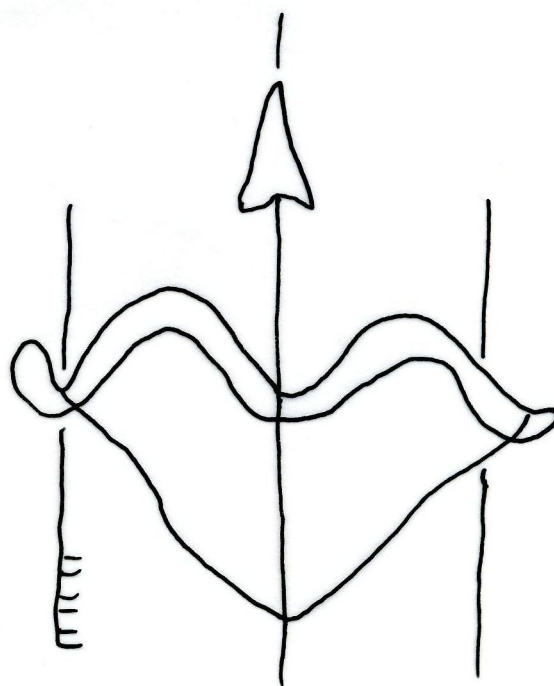
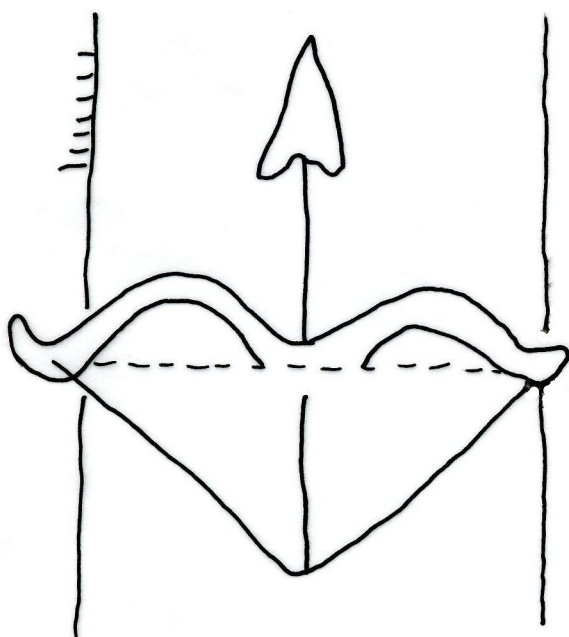
46 (1360-70)

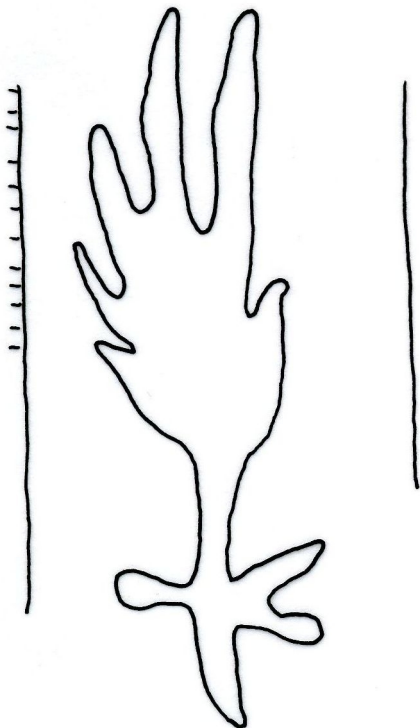
47 (1360-70)

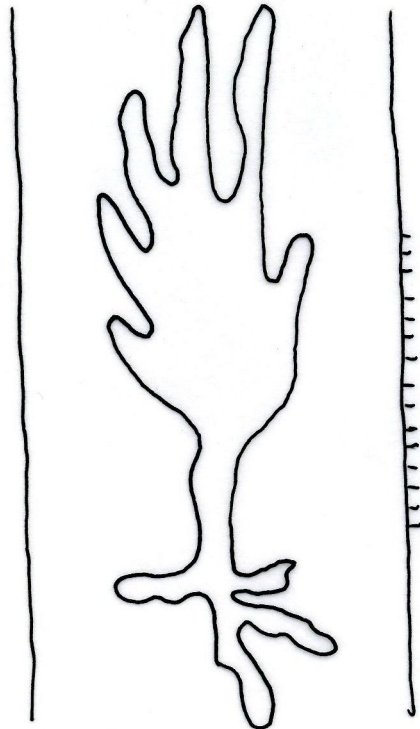
48a (1360-70)

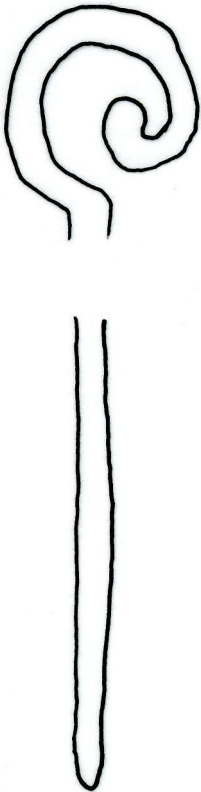
48b (1360-70)

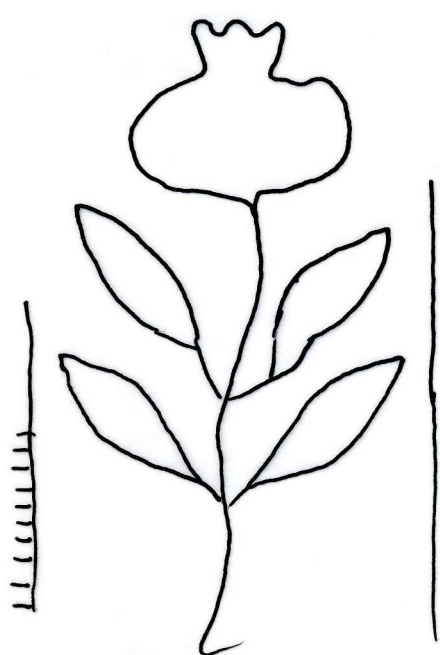
49a (1365-75)

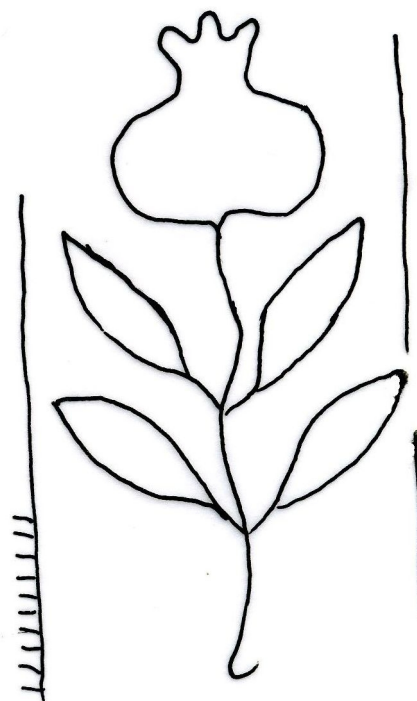
49b (1365-75)

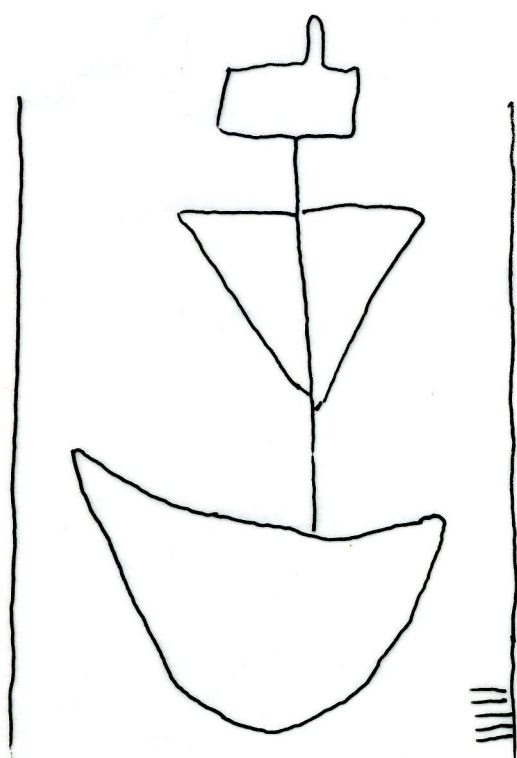
50 (1365-75)

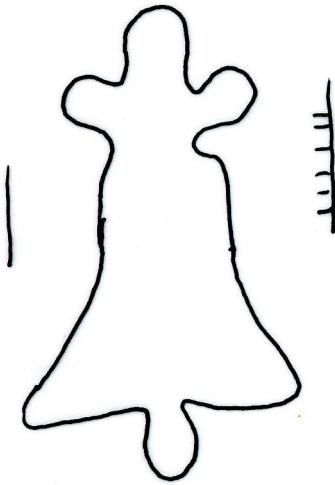
51a (1365-75)

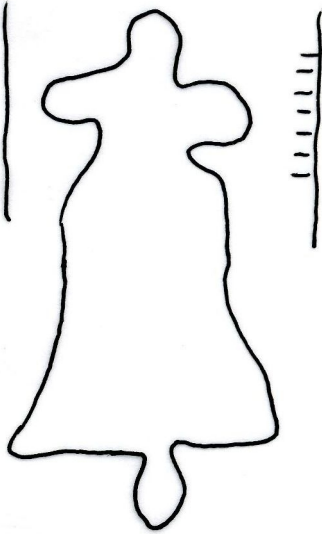
51b (1365-75)

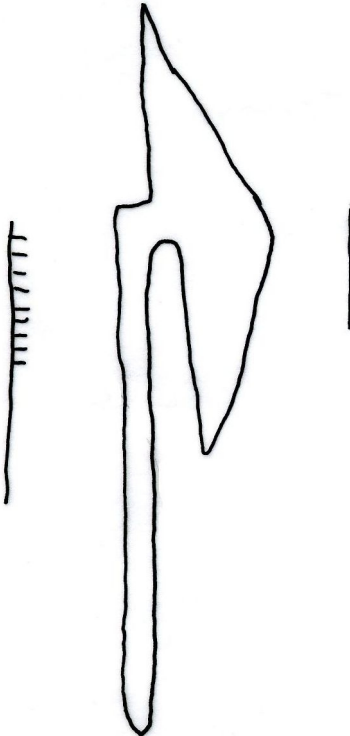
52 (1365-75)

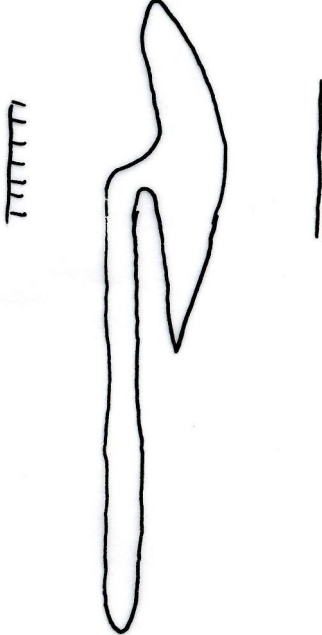
53a (1365-75)

53b (1365-75)

54a (1365-75)

54b (1365-75)

2. REGISTRO DELLE FILIGRANE

1. Borraccia (1330-40)

Moskva GIM Uv 510 - 4°

1a: simile a MT 936 (Lucca 1338)

1b: non sono stati trovati paralleli

2. Corona (1330-40)

Moskva GIM Uv 510 - 4°

2a: uguale a piccardonline 50894 (Bologna 1332); a Vasiljev, Grozdanović-Pajić 2004, n. 323, 325 (Sofija, D. gr. 179, degli anni 1330-40); a Harlfinger, Harlfinger 1974, Couronne 6b (Vind. Phil. 219, del 1337);

2b: uguale a piccardonline 50895 (Bologna 1332); a Christova 2009, n. 94 (Sankt-Peterburg RNB F.I.472 del secondo quarto del XIV secolo); a Harlfinger, Harlfinger 1974, Couronne 6a (Ferrar. II 155, del 1336-37);

simile a MT 3207 (Siena 1334); a Vasiljev, Grozdanović-Pajić 2004, n. 324 (Sofija, D. gr. 179, degli anni 1330-40).

3. Bandiera (1330-40)

Moskva GIM Uv 510 - 4°

3a: uguale a Stanković 2007, n. 147 (Athos Chil 473, II parte, degli anni 1335-45);

APPENDICE 2

quasi uguale a MT 3704 (Genova 1333);

3b: molto simile a B 5976 (= MT 3701), del 1328.

4. Brocca con manico (1330-40)

Moskva GIM Uv 510 – 4°

uguale a Stanković 2007, n. 74 (Chil 145, degli anni 1330-35), n. 79 (Chil 473, II parte degli anni 1335-45): 271/276; a Vasiljev-Grozdanović-Pajić 2004, n. 743 (София, D. gr. 312, degli anni 1330-40)

5. Due cerchi attraversati da una linea con sopra una croce (1330-40)

Moskva GIM Uv 510 – 4°

uguale a piccardonline 22377 (Lucca 1330)

6. Mezzo caprone (1340-50)

Moskva GIM Chlud 237

6a: uguale a L 3748 (Paris gr. 917A, del 1347);

6b: uguale a B 2834 (Provence 1345).

7. Aquila (1340-50)

Moskva GIM Chlud 237

(7a è riportata secondo il disegno di Grozdanović-Pajić 1990, n. 38)

7a: uguale a Lichačev 635 (= Grozdanović-Pajić 1990, n. 47) (Moskva RGB Sevast 30 [485], degli anni 1335-45);

7b: simile a Briquet 76 (Pisa 1345).

8. Pettine (1340-50)

Moskva GIM Chlud 237

(8a è riportata secondo il disegno di Grozdanović-Pajić 1990, n. 43)

Non sono stati trovati paralleli.

9. Castello con torre centrale (1340-50)*Moskva GIM Chlud 237*

(le due gemelle sono riportate secondo i disegni di Grozdanović-Pajić 1990, nn. 39-40)

molto simile a MT 7152 (= Grozdanović-Pajić 1990, n. 48) (Munchen 1340), 7155 (= Grozdanović-Pajić 1990, n. 49) (Palermo 1343);

simile a Briquet 15885 (Lubeck 1341); a piccardonline 101095 (Piacenza 1343).

10. Campana (1340-50)*Moskva GIM Chlud 237*

(le due gemelle sono riportate secondo i disegni di Grozdanović-Pajić 1990 nn. 32-33)

10a quasi uguale a Grozdanović-Pajić, Stanković 1995, n. 74 (Deč 92 del 1351); a Grozdanović-Pajić 1990, n. 19 (Moskva GIM Barsov 115, del 1348, con annotazione del patriarca Teodosio di Tarnovo);

10b riportata da Lichačev 1899, 2131;

quasi uguale a Christova 2009, n. 67 (Sankt-Petergurg RNB F.I.376, del 1348);

molto simile alla 17b di questo album (Sankt-Petergurg RNB Pogod 1054, degli anni 1345-55); a Grozdanović-Pajić, Stanković 1995, n. 75 (Deč 92 del 1351); a Grozdanović-Pajić 1990, nn. 17, 18, 20 (= Lichačev 1899, 762) (Moskva GIM Barsov 115, del 1348, con annotazione del patriarca Teodosio di Tarnovo); a Vasiljev, Grozdanović-Pajić 2004, n. 7 (Sofija, D. gr. 1, degli anni 1340-50);

simile a Vasiljev-Grozdanović-Pajić 2004, n. 891 (Sofija, D. gr. 370, degli anni 1340-50).

11. Due cerchi attraversati da una linea con sopra una croce (1340-50)

Moskva GIM Chlud 237

(è riportata secondo il disegno di Grozdanović-Pajić 1990, n. 41)

molto simile a MT 2029 (= Grozdanović-Pajić 1990, n. 50), del 1341-50.

12. Ruota (1340-50)

Moskva GIM Chlud 237

uguale a B 3133 (Lubeck 1341; = MT 1899); a Stanković 2006, n. 104 (Sofija, CIAI 852, degli anni 1345-55).

13. Salsicciotto (1340-50)

Moskva GIM Chlud 237

(è riportata secondo il disegno di Grozdanović-Pajić 1990, n. 31)

uguale a B 13599 (Montpellier 1336), 13600 (Draguignan 1338-40; = MT 6956); MT 6951 (Bigorre 1344), 6958 (Grenoble 1343; 1345); a Stanković 2006, n. 97 (Sofija, CIAI 852, degli anni 1345-55).

14. Testa di ariete (1340-50)

Moskva GIM Chlud 237

(è riportata secondo il disegno di Grozdanović-Pajić 1990, n. 42)

Non sono stati trovati paralleli.

15. Accetta (1340-50)

Moskva GIM Chlud 237

(le due gemelle sono riportate secondo i disegni di Grozdanović-Pajić 1990 nn. 36-37)

uguale a Christova 2009, n. 223 (Sankt-Petergurg RNB F.I.376, del 1348); a Lichačev 3747 (= Grozdanović-Pajić 1990, n. 46) (Paris gr. 917A, del 1347).

16. Balestra (1340-50)*Moskva GIM Chlud 237*

(16a e 16b sono riportate secondo i disegni di Grozdanović-Pajić 1990 nn. 34-35)

16a: uguale a Christova 2009, n. 219 (Sankt-Petergurg RNB F.I.376, del 1348);
a L 3746 (= Grozdanović-Pajić 1990, n. 45) (Paris gr. 917A, del 1347);

quasi uguale a filigrana ripresa da me alla 20b di questo album (Sankt-Petergurg RNB Pogod 1054, degli anni 1345-55);

16b: uguale a Lichačev 3745 (= Grozdanović-Pajić 1990, n. 44) (Paris gr. 917A, del 1347);

simile a Harlfinger, Harlfinger 1974, Arbalete 5 (Ambros. A 139 sup. del 1341)

16c: simile a Vasiljev-Grozdanović-Pajić 2004, n. 315 (Sofija, D. gr. 179, degli anni 1340-40); a MT 227, del 1348; a MT 240, del 1348.

17. Brocca con manico (1340-50)*Moskva GIM Chlud 237*

molto simile a Vasiljev-Grozdanović-Pajić 2004, n. 743-744 (Sofija, D. gr. 312, degli anni 1330-40); a MT 6845, del 1334; a MT 6864, verso il 1340; a MT 6867, del 1345

simile a B 12469 (Avignon 1340)

18. Campana (1345-55)*Sankt-Peterburg RNB Pogod 1054*

(riprodotte anche in Christova 2009, n. 68 e n. 75)

18a: uguale a Zogr 83¹, c. 84 (1345-55)

quasi uguale a Lichačev 1899, 2131 (Moskva GIM Chlud 237, degli anni 1340-50, vedi qui sopra al numero 10)

---

¹Colgo qui l'occasione per ringraziare Dimităr Peev e p. Kozma Popovski che hanno riprodotto per me le filigrane di Zogr 83.

19. Campana (1345-55)

Sankt-Peterburg RNB Pogod 1054

(riprodotte anche in Christova 2009, n. 73 e n. 74)

19a: uguale a Vasiljev-Grozdanović-Pajić 2004, n. 303 (Sofija, D. gr. 178, degli anni 1350-60); a MT 2840 (Dubrovnik, Ref. XIV, del 1347-48);

19b: uguale a Zogr 83, c. 35 (1345-55);

molto simile a Vasiljev-Grozdanović-Pajić 2004, n. 7 (Sofija, D. gr. 1, degli anni 1340-50)

20. Toro di profilo in salita (1345-55)

Sankt-Peterburg RNB Pogod 1054

(riprodotte anche in Christova 2009, nn. 23, 24, 25, 26)

uguale a Vasiljev-Grozdanović-Pajić 2004, n. 54 (Sofija, D. gr. 27, degli anni 1340-50); a Zogr 83, c. 232 (1345-55);

simile a Piccard 15.3, VI, n. 800 (Piacenza 1345), 811 e 812 (Bologna 1351); a B 2752 (Lyon 1347); a Vasiljev-Grozdanović-Pajić 2004, n. 1-2 (Sofija, D. gr. 1, degli anni 1340-50), nn. 858-859 (Sofija, D. gr. 361, degli anni 1340-50), nn. 889-890 (Sofija, D. gr. 370, degli anni 1340-50).

21. Balestra (1345-55)

Sankt-Peterburg RNB Pogod 1054

Uguale a WZMA AT4000-455_104 (Innsbruck, Universitäts- und Landesbibliothek Tirol, Cod. 455, degli anni 1360-70); a Piccard 9.11, n. 1943 [1342] e 1949-1950 [1351]; a Zogr 83, c. 260 (1345-55)

quasi uguale a Grozdanović-Pajić 1990 n. 34 = Lichačev 1899, n. 2132 (Moskva GIM Chlud 237 degli anni 1340-50, vedi più sopra, n. 16); n. 45; (vedi L 3746: Paris Bibl. Nat. 917A del 1348).

22. Pera con due foglie (1345-55)*Sankt-Peterburg RNB Pogod 1054*

(riprodotta anche in Christova 2009, n. 184)

uguale a Stanković 2003, n. 944 (Beograd MSPC 43, degli anni 1350-60); simile a Vasiljev-Grozdanović-Pajić 2004, n. 675 (Sofija, D. gr. 276, degli anni 1340-50), n. 856 (Sofija, D. gr. 356, degli anni 1340-50); a Prolović 2002, n. 45/12 (Wien Sl 45 [1350/75]); L 1899, 312 (Moskva GIM Sin Gr 173 [1348]).

23. Testa di cervo (1345-55)*Sankt-Peterburg RNB Pogod 1054*

(riprodotta, ma in modo sommario, anche in Christova 2009, n. 150)

uguale a B 15488 (1350) (=MT 2191); a Piccard 15.1, II, 173 (Pisa 1350); a Zogr 83 c. 270 (1345-55).

24. Testa di ariete (1355-65)*Paris BnF Sl 8*

uguale a Piccard XV 210 (Treviso 1360); simile a MT 1124 (Dubrovnik, DC XVII, 1350; Dubrovnik, DT I., ca. 1350; Dubrovnik, SC I., 1352-56); molto simile a Sofija BAN 78, c. 17 (1355-65).

25. Testa di cavallo (1355-65)*Paris BnF Sl 8*

25a: uguale a Piccard XV.3 556 (Treviso 1356); a Vasiljev-Grozdanović-Pajić 2004, n. 893 (Sofija, D. gr. 370, degli anni 1340-50); Prolović 2002, n. 58/5 (Wien Cod. Sl. 58, degli anni 1350-60);

25b: uguale a Piccard XV.3 555 (Treviso 1356); a Prolović 2002, n. 58/1 (Wien Cod. Sl. 58, degli anni 1350-60).

26. Pera con due foglie (1355-65)

Paris BnF Sl 8

uguale a Stanković 2003a, n. 360 (Pljevalj 72 degli anni 1360-70); a Stanković 2007, n. 475 (Athos Chil 265 degli anni 1355-65);

quasi uguale a Piccard XIV-II 695 (Würzburg 1356);

molto simile a Grozdanović-Pajić, Stanković 1995, n. 383 (Deč 62 degli anni 1360-70);

simile a Stanković 2007, n. 521 (Athos Chil 647 degli anni 1360-70); a Prolović 2002, n. 45/2 (Wien Cod. Sl. 45 degli anni 1350-75).

27. Chiavi (1355-65)

Paris BnF Sl 8

uguale a Piccard VIII-II 65-66 (Bologna 1357; Treviso 1360); a MT 2687-2688 (Krušedol 55, 1350-60; Tyrol [KW 165], 1358); a Stanković 2007, nn. 290-291 (Athos, Хил 144 [1355-65]); a Prolović 2002, n. 58/6, 58/7, 58/8 (Wien Cod. Sl. 58, degli anni 1350-60); a Stanković 2003, nn. 279-280 (Beograd MSPC 48, degli anni 1350-60);

molto simile a Sofija BAN 78, cc. 70 e 150 (degli anni 1355-65);

simile a Vasiljev-Grozdanović-Pajić 2004, n. 414-415 (Sofija, D. gr. 200, del 1366).

28. Fabbro (1360-70)

Sofija NBKM 1036

28a: uguale a Piccardonline 21431 (Landesregierungsarchiv Innsbruck Hs 289 [1363]); a Piccard 9, IV, n. 1365 (Lucca, del 1362), n. 1366 (Meran [Tirol], del 1363, n. 1367 (Treviso, del 1359);

28b: riprodotto in Vutova 1994, n. 85

uguale a Piccardonline 21432 (Landesregierungsarchiv Innsbruck Hs 289 [1363]); a B 7557 (Avignon, del 1357, cfr. Limoges, degli anni 1356/65; Firenze,

del 1359; Venezia, del 1360; Tyrol, degli anni 1363-67; Grenoble, degli anni 1363-67); a Stanković 2003 nn. 1335-1336 (Beograd MSPC 48, degli anni 1350-60), a MT 4817 (Krušedol 55, degli anni 1350-60)

a Piccard 9, IV, n. 1368 (Lucca, del 1362), n. 1369 (Meran [Tirol], del 1363), n. 1370 (Treviso, del 1359).

29. Arco con freccia

Sofija NBKM 1036

29a: (riprodotto anche in Vutova 1994, n. 55);

uguale a Christova 2009, n. 134 (Sankt-Peterburg RNB F.I.461 degli anni 1350-70; inspiegabilmente Christova 2009 lo data agli anni '70) = Lichačev 1899, n. 2304; a Grozdanović-Pajić – Stanković 1995 n. 437 (Deč 75 degli anni 1360-70), n. 441 (Deč 88 degli anni 1360-70); a Stanković 2007 n. 804 (Athos Chil 256 degli anni 1360-70), n. 805 (Athos Chil 257, degli anni 1360-70), n.807 (Athos Chil 758/VII, degli anni 1360-70); a Prolović 2002, n. 45/10 e 45/12 e 45/13 (Wien SI 45, degli anni 1350-75).

29b: (riprodotto anche in Vutova 1994, n. 56);

uguale a Christova 2009, n. 135 (Sankt-Peterburg RNB F.I.461 degli anni 1350-70; inspiegabilmente Christova 2009 lo data agli anni '70) = Lichačev 1899, n. 2305; a Grozdanović-Pajić – Stanković 1995 n. 436 (Deč 35, degli anni 1360-70); a Stanković 2003 n. 986 (Beograd MSPC 176, degli anni 1360-70); a Stanković 2007 n.800 (Athos Chil 143, degli anni 1360-70); n. 806 (Athos Chil 647, degli anni 1360-70); a Prolović 2002, n. 45/11 e 45/14 (Wien SI 45, degli anni 1350-75).

30. Testa di bue con occhi e con sopra asta e stella composte da una linea (1365-75)

Sofija BAN 80

Sankt-Peterburg RNB Gil'f 35 (solo gemella 30b)

Beograd NBS Pc 26

APPENDICE 2

30 a: uguale a B 14610 (degli anni 1368-73); a Stanković 2007, 86 (Athos Chil 758/III, degli anni 1365-75); a Stanković 1993, n. 40 (Sofija CIAM 98 [114], degli anni 1365-76); a MT 1350 (Zadar, Ger. del 1366; Split, Not.VIII [Zadar DA] del 1369); a MT 1353 (ma verificato e corretto da me) (Beograd NBS Pc 26, degli anni 1365-75);

30b: (riprodotto anche in Christova 2009, n. 18);

uguale a Stanković 1993, n. 40 (Sofija CIAM 98[114] degli anni 1365-75); a MT 1351 (Zadar, Per. I del 1369); a Beograd NBS Pc 26, c. 64/71 (degli anni 1365-75; filigrana verificata da me).

31. Croce inscritta in un cerchio (1360-70)

Sofija BAN 80

molto simile a Grozdanović-Pajić, Stanković 1991, n. 481 (Beograd Peć 92, degli anni 1360-70); a Christova 2009, n. 63 (Sankt-Peterburg RNB Gil'f 47 degli anni 1360-70; vedi anche qui sotto al n. 44a).

32. Croce patriarcale (1360-70)

Sofija BAN 80

32a: uguale a a Stanković 2007, n. 337 (Athos Chil 178, degli anni 1360-70); a Grozdanović-Pajić, Stanković 1991, n. 480 (Beograd Peć 92, degli anni 1360-70); a Stanković 2006, n. 17 (Sofija CIAI Gr. 209, degli anni 1960-70);

32b: uguale a Stanković 2006, n. 16 (Sofija CIAI Gr. 209, degli anni 1960-70); a Stanković 2007, n. 336 (Athos Chil 178, degli anni 1360-70); a MT 3585 (= B 5765, Pistoia, del 1348).

33. Pera con due foglie (1360-70)

Sofija BAN 80

33a: uguale a a Stanković 2007, n. 497 (Athos Chil 178, degli anni 1360-70);

33b: uguale a a Stanković 2007, n. 498 (Athos Chil 178, degli anni 1360-70).

34. Pera con due foglie (1360-70)*Sofija BAN 80*

34a: uguale a Stanković 2007, n. 513 (Athos Chil 647, degli anni 1360-70); n. 514 (Athos Chil 758/VII, degli anni 1360-70);

34b: uguale a Stanković 2007, n. 512 (Athos Chil 647, degli anni 1360-70);
simile a Christova 2009, n. 181 (Sankt-Peterburg RNB Gil'f 47 degli anni 1360-70; vedi anche qui sotto al n. 39a).

35. Pera con due foglie (1360-70)*Sofija BAN 80*

simile a Stanković 2007, n. 517 (Athos Chil 459, degli anni 1360-70).

36. Arco con freccia (1360-70)*Sofija BAN 80**Sankt-Peterburg RNB Gil'f 47**Deč 75*

(riprodotta in Christova 2009, nn. 137-139)

uguale a Stanković 2007, n. 806 (Athos Chil 647, degli anni 1360-70); a Vasiljev-Grozdanović-Pajić 2004, n. 271 (Sofija, D. gr. 155, datato 1336, ma tutte le filigrane degli anni 1360-70); a Vasiljev-Grozdanović-Pajić 2004, n. 498-499 (Sofija, D. gr. 234, datato 1365); a Grozdanović-Pajić-Stanković 1995, n. 327 (Deč 75, del 1360-70); a Stanković 2006, n. 136 (Sofija CIAI 914, degli anni 1960-70);

quasi uguale a Vasiljev-Grozdanović-Pajić 2004, n. 497 (Sofija, D. gr. 234, datato 1365);

simile a Vasiljev-Grozdanović-Pajić 2004, n. 261 (Sofija, D. gr. 143, del 1368); a Prolović 2002, n. 45/8, 45/13, 45/14 (Wien Cod. Sl. 45, degli anni 1350-75); simile a Vutova 1994, n. 55 (Sofija NBKM 1036, degli anni 1360-70, vedi anche qui sopra al n. 29).

37. Una pera(1360-70)

Sankt-Peterburg RNB Gil'f 47

(riprodotta anche in Christova 2009, n. 174)

uguale a Stanković 2007, n. 548 (Athos Chil 397, degli anni 1365-75);

simile a Grozdanović-Pajić-Stanković 1995, n. 391 (Deč 104, degli anni 1375-85).

38. Pera con due foglie (1360-70)

Sankt-Peterburg RNB Gil'f 47

38a: (riprodotta anche in Christova 2009, n. 182)

uguale a Grozdanović-Pajić,Stanković 1995, n. 378 (Deč 27, degli anni 1365-70);

38b: non sono stati trovati paralleli

39. Pera con due foglie (1360-70)

Sankt-Peterburg RNB Gil'f 47

39a: (riprodotta anche in Christova 2009, n. 181)

uguale a Grozdanović-Pajić-Stanković 1995, n. 379 (Deč 27, degli anni 1365-70);

simile a Sofija BAN 80 (vedi qui sopra al n. 34b)

39b: (riprodotta anche in Christova 2009, n. 183)

uguale a Grozdanović-Pajić-Stanković 1991, n. 521 (Peć 97, degli anni 1365-70); a Grozdanović-Pajić-Stanković 1995, n. 380 (Deč 27, degli anni 1360-70); a Stanković 2007, n. 530-531 (Athos Chil 471, degli anni 1360-70);

simile a Vasiljev-Grozdanović-Pajić 2004, n. 259 (Sofija, D. gr. 143, del 1368), n. 686 (Sofija, D. gr. 278 degli anni 1360-70).

40. Due cerchi affiancati con in mezzo una linea e una x sopra e sotto (3 varianti) (1360-70)

Sankt-Peterburg RNB Gil'f 47

(riprodotte anche in Christova 2009, n. 125-126)

uguale a Vasiljev-Grozdanović-Pajić 2004, n. 269 (Sofija, D. gr. 155, datato 1336, ma tutte le filigrane degli anni 1360-70); a Prolović 2002, n. 21/8, 21/9 (Wien Cod. Sl. 215, degli anni 1350-75);

quasi uguale a Vasiljev-Grozdanović-Pajić 2004, n. 494 (Sofija, D. gr. 234, datato 1365); a Prolović 2002, n. 21/6, 21/7 (Wien Cod. Sl. 45, degli anni 1360-70); a Grozdanović-Pajić-Stanković 1995, n. 327 (Deč 75, degli anni 1360-70).

41. Due cerchi attraversati da una linea e con sopra una x (1360-70)

Sankt-Peterburg RNB Gil'f 47

uguale a Vutova 1994, n. 43 (Šumen Istoričeski muzej 2, degli anni 1365-70);

molto simile a MT 2110 (Beograd SANU 55, degli anni 1360-70).

42. filigrana non identificata (XVI secolo?)

43. Lettera G (sono presenti le due varianti) (1360-70)

Sankt-Peterburg RNB Gil'f 47

(riprodotta anche in Christova 2009, nn. 3-4)

uguale a Stanković 2007, n. 769 (Athos Chil 256, degli anni 1360-70); a Prolović 2002, n. 45/23, 45/24, 45/25 (Wien Cod. Sl. 45, degli anni 1350-75);

quasi uguali a Christova 2009, nn. 1-2 = Lichačev 1899, nn. 2301-2302 (Sankt-Peterburg RNB F.I.461, degli anni 1360-70)

44. Croce iscritta in un cerchio (sono presenti le due varianti) (1360-70)

Sankt-Peterburg RNB Gil'f 47

(riprodotte in Christova 2009, nn. 63-64)

APPENDICE 2

quasi uguale a Stanković 2007, nn. 873-874 (Athos Chil 422, degli anni 1360-70); a Grozdanović-Pajić-Stanković 1995, n. 758-759 (Deč 75, del 1360-70); a Grozdanović-Pajić, Stanković 1991, n. 481-482 (Peć 92, degli anni 1360-70);

44a: molto simile a Sofija BAN 80 (degli anni 1360-70; vedi sopra n. 31)

44b: molto simile a Vutova 1994, n. 48 (Sofja CIAM 1160, degli anni 1370-80).

45. Pera con 2 foglie (1360-70)

Deč 75

45a: riprodotta da Grozdanović-Pajić-Stanković 1995, n. 385

45b: riprodotta da Grozdanović-Pajić-Stanković 1995, n. 384;

uguale a Stanković 2007, n. 521 (Athos Chil 455, degli anni 1360-70).

46. Tre monti con la croce (1360-70)

Deč 75

riprodotta da Grozdanović-Pajić-Stanković 1995, n. 786.

47. Due cerchi affiancati con in mezzo una linea e una x sopra e sotto (1360-70)

Deč 75

riprodotta da Grozdanović-Pajić-Stanković 1995, n. 327;

quasi uguale a Stanković 2007, n. 451 (Athos Chil 80, degli anni 1360-70), n. 454 (Athos Chil 455, degli anni 1360-70), n. 457 (Athos Chil 422, degli anni 1360-70); a Christova 2009, n. 125 (Sankt-Peterburg RNB Gil'f 47 degli anni 1360-70; vedi anche qui sopra, n. 40).

48. Arco con freccia (1360-70)

Deč 75

riprodotta da Grozdanović-Pajić-Stanković 1995, nn. 438-439;

uguale a Grozdanović-Pajić-Stanković 1995, n. 443 (Deč 103, degli anni 1360-70); a Christova 2009, n. 136 = Lichačev 1899, n. 2306 (Sankt-Peterburg

RNB F.I.461, degli anni 1360-70); simile a Vutova 1994, n. 57 (NMRM 3/7, degli anni 1370-80) e n. 58 (NMRM 1/16, degli anni 1360-80).

49. Ala (1365-75)

Sankt-Peterburg RNB Gil'f 35

Beograd NBS Pc 26

(riprodotto anche in MT 125, ma vedi il disegno più preciso nella nostra raccolta)

49a: (riprodotta anche in Christova 2009, n. 129)

49b: (riprodotta anche in Christova 2009, n. 130)

50. Bastone pastorale (1365-75)

Beograd NBS Pc 26

(riportata in MT 3641 e datata 1365-75)

quasi uguale a Stanković 2007, n. 921 (Athos Chil 422, degli anni 1360-70); L 484 = B 5782, del 1369.

51. Melograno (1365-75)

Sankt-Peterburg RNB Gil'f 47 (solo gemella 51b)

Sankt-Peterburg RNB Gil'f 35

Sofija NBKM 672

51a: (riprodotta in Vutova 1994, n. 67 e in Christova 2009, n. 163)

uguale a MT 4189 (Lucca, del 1370); a Christova 2009, n. 158; 160 (Sankt-Peterburg RNB F.I.197, degli anni 1365-75) = L 2023; 2025 (= MT 4190); a Stanković 2006, n. 131 e 133 (Sofija CIAI 912, degli anni 1960-70); a Stanković 2007, n. 915 (Athos Chil 422, degli anni 1360-70);

51b: (riprodotta in Christova 2009, n. 162; 164)

uguale a Christova 2009, n. 159; 161 (Sankt-Peterburg RNB F.I.197, degli anni 1365-75) = L 2024; 2029; uguale a Stanković 2006, n. 132 (Sofija CIAI 912, degli

APPENDICE 2

anni 1960-70); a Stanković 2007, n. 916 (Athos Chil 471, degli anni 1360-70); a Vasiljev, Grozdanović-Pajić 2004, n. 253 (Sofija D. gr. 136, degli anni 1360-70).

52. Nave a vela (1365-75)

Sofija NBKM 672

(riprodotta in Vutova 1994, 40 n. 27)

uguale a Christova 2009, n. 93 (Sankt-Peterburg RNB F.I.197, degli anni 1365-75) = L 2030 (= MT 6461); a Stanković 2007, n. 588 (Athos Chil 127, degli anni 1360-70).

53. Campana (1365-75)

Sofija NBKM 672

53a: uguale a Christova 2009, n. 76 (Sankt-Peterburg RNB Q.I.275, degli anni 1360-80) = L 2016

53b: uguale a Christova 2009, n. 77 (Sankt-Peterburg RNB Q.I.275, degli anni 1360-80) = L 2015

54. Ascia (1365-75)

Sofija NBKM 672

54a: (riprodotta in Vutova 1994, 55 n. 78)

uguale a Stanković 2003a, n. 491 (Пљеваљ 109, I parte, degli anni 1350-60) = MT 4667; a Christova 2009, n. 233 (Sankt-Peterburg RNB Q.I.275, degli anni 1360-80) = Lichačev 1899, n. 2014;

54b: uguale a Vasiljev, Grozdanović-Pajić 2004, n. 264 (del 1368); a Christova 2009, n. 235 (Sankt-Peterburg RNB Q.I.275, degli anni 1360-80) = L 2013; a Stanković 2007, n. 732 (Athos Chil 256, degli anni 1360-70); a Vasiljev, Grozdanović-Pajić 2004, n. 486 (Sofija, D. gr. 233, del 1371);

molto simile a Vutova 1994, n. 76 (NBRM 3/13, degli anni 1370-80); simile a MT 4669 (Beograd SANU 21, degli anni 1360-1375);

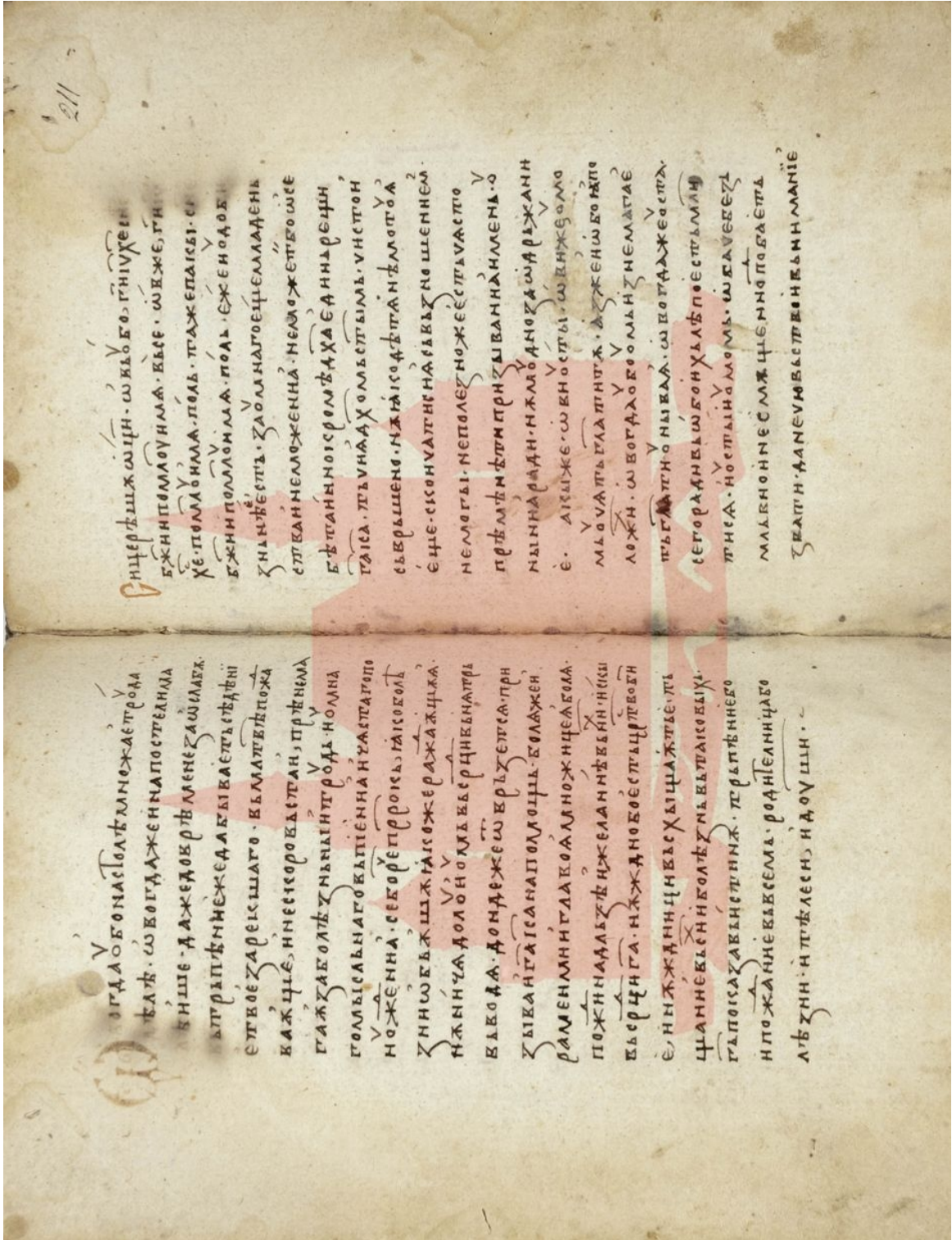
simile a L 234, del 1374.

APPENDICE 3

RIPRODUZIONI

1. Bologna Biblioteca Comunale Archiginnasio A I 3 (inizio XIV secolo), c. 273v
2. Moskva GIM Uv 510 (1330-40), cc. 210v-211r
3. Sofija BAN 77 (1330-40), cc. 123v-124r
4. Moskva GIM Chlud 237 (1340-50), c. 203v
5. Sank-Peterburg RNB Pogodin 1054 (1345-55), cc. 314v-315r
6. Sankt-Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), c. 423r
7. Sofija BAN 80 (1360-70), 140v-141r
8. Sofija NBKM 1036 (1360-70), c. 291r
9. Sofija NBKM 672 (1365-75), c. 29r
10. Paris BnF Sl 8 (1355-65), c. 231r
11. Beograd NBS 26 (1365-75), cc. 24v-25r
12. Deč 75 (1371), c. 290r

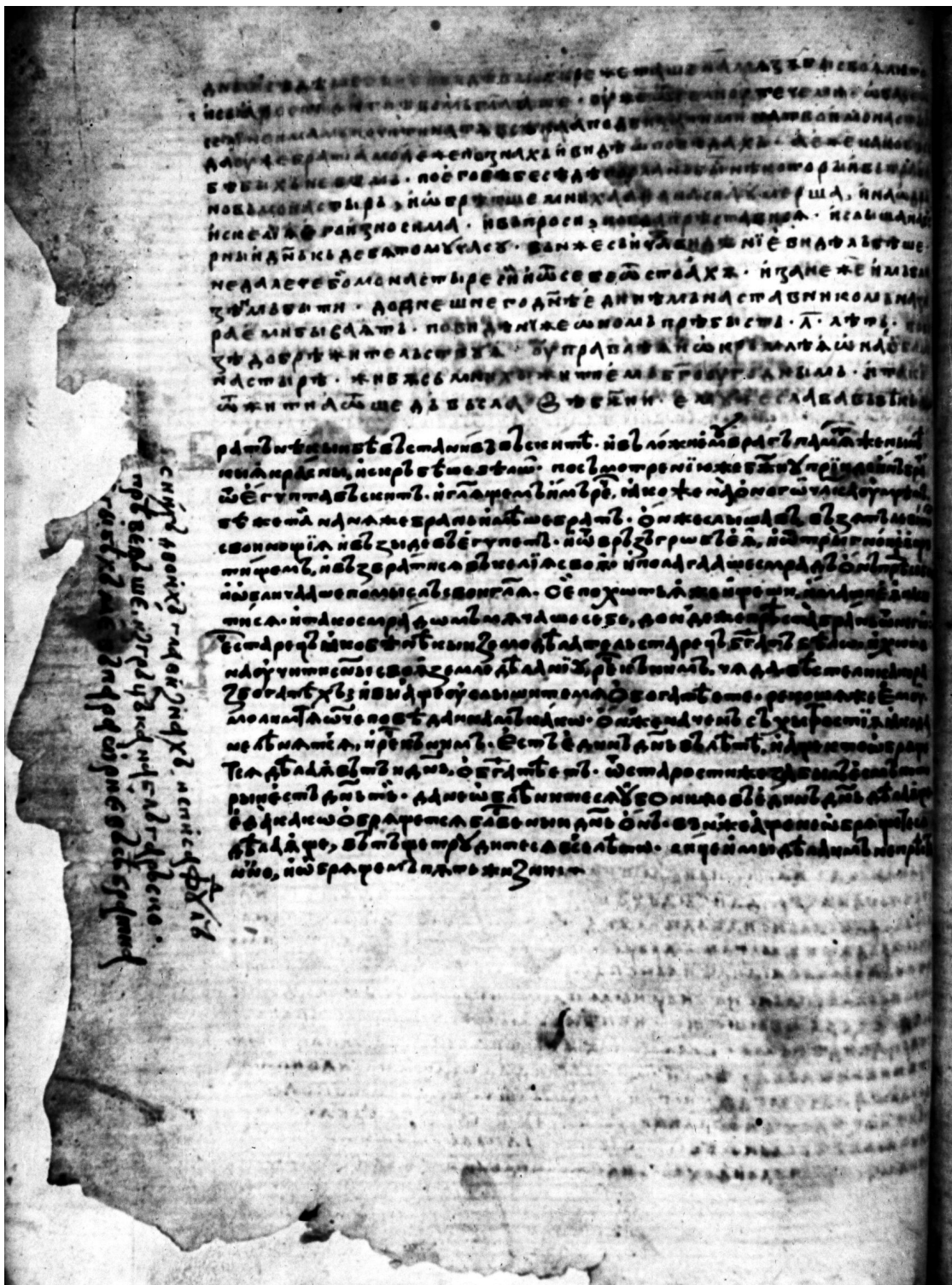

Moskva GIM Uv 510 (1330-40), cc. 210v-211r

алы тры зрыны нмль . махо бны нмль
 приплѣтє ласо радобаннѣ . оустоу
 мающе нполююще ба . приплѣтє
 свѣтъ вѣтвы со амене . дмнє вѣтлѣ
 іа ставше погыбнєтє . приплѣтє ш
 лене снєбєсє . шгнь стѣхъ ш бєнѣ .
 вь мнганє нпале неоскоуадо . іа бало
 нелоу мєла ннго . приплѣтє ш алє
 неслєтєбу . свѣтанєнзрє нмаа . ш
 дѣ вѣдоуоу ба . нпогєрнѣаюшоу ба .
 дмнє іаго забышє постѣднєсє .
 ннѣ мабь снѣ днѣ вѣпнєтѣгъ . дхо
 бєзынмн пропо вѣ дмнєсє . проповѣ
 лоуєтѣ машь вѣмъ . мєннхъ дша
 мль шнмль . пришеды нмнзньа
 вь мн роу . ма шєпашє стѣн нн
 ствнє . ннєсє вєрнннєнє вѣдѣлєвѣ . н
 мєпо роу ннєнє сє вѣ прѣдѣ ствнчѣ .
 нєвє снѣкєтнзннєнє вєбєшю прнєтн
 спєбнчѣ . Слаблгосрѣтєго н

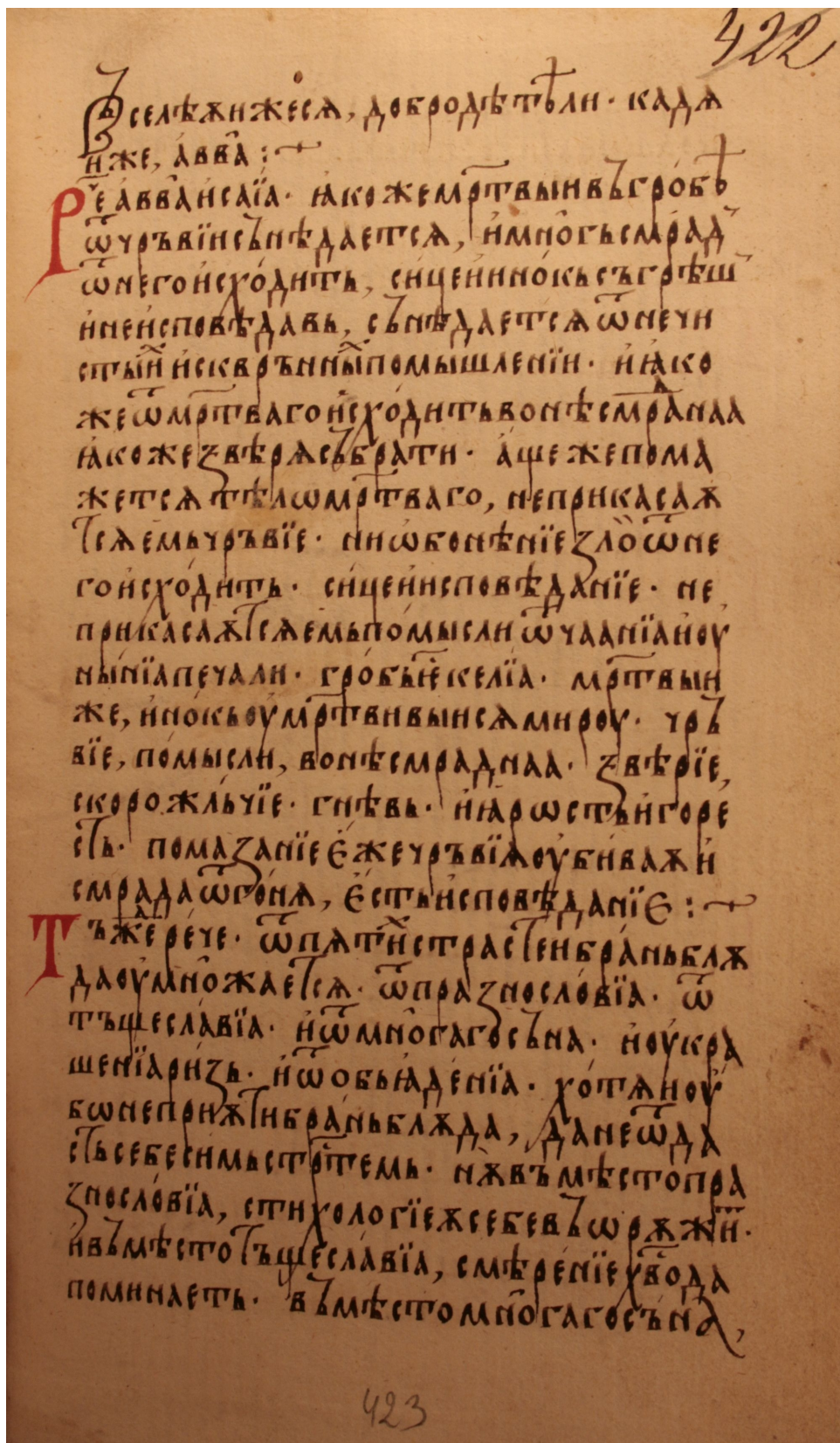
мнпоовѣ дмнлою бьбы . гапшєго
 нєхѣ мнлѣ . **како побантѣ сѣ**
дѣтн . вьбєзѣ мль бь н :
 вєгѣ оубонлго лѣ . мнпоманє троу
 дмнлѣтѣ . сѣвогдмє нпосгєнмла
 лѣ ншн . дмнє добрѣ лєнє зєсєлєбѣ
 дмннє вѣтѣмє вѣтрьпѣ нннє . сѣдѣ
 ннєтѣвопєнє зєрє іа шєдєго . вь мнлєтѣ
 нпєтѣаюущє . ннєскоро вѣстєн . прѣ
 мєлєганє забєлѣтє нннєнє троу . ноу
 мнлєго мльєсєлєго вь пннєннѣ
 ннєтєпєго нпєшоу мє ннѣ . снєборє
 пррнѣ . іа іє . болѣзєннє вь нншєлє іа
 іа мє рєтєаюущн . нє ннчє долѣ . бн
 шоу нє вь вѣрнє вєдѣлєдєнєтє швєрѣ
 тє . прнзѣ вѣго га . іа нпєлєоуцѣ .
 болєтє н рєлєлєнмн . нга . вєго . мнлн
 мннєю болє . по мѣ нн дмнлѣтѣ н
 мєлєнннѣ бь ннхѣ . нсєн вь вѣрннѣ
 ноу мѣ кєнє стѣ . шрєтє вєтнєнє . нноу

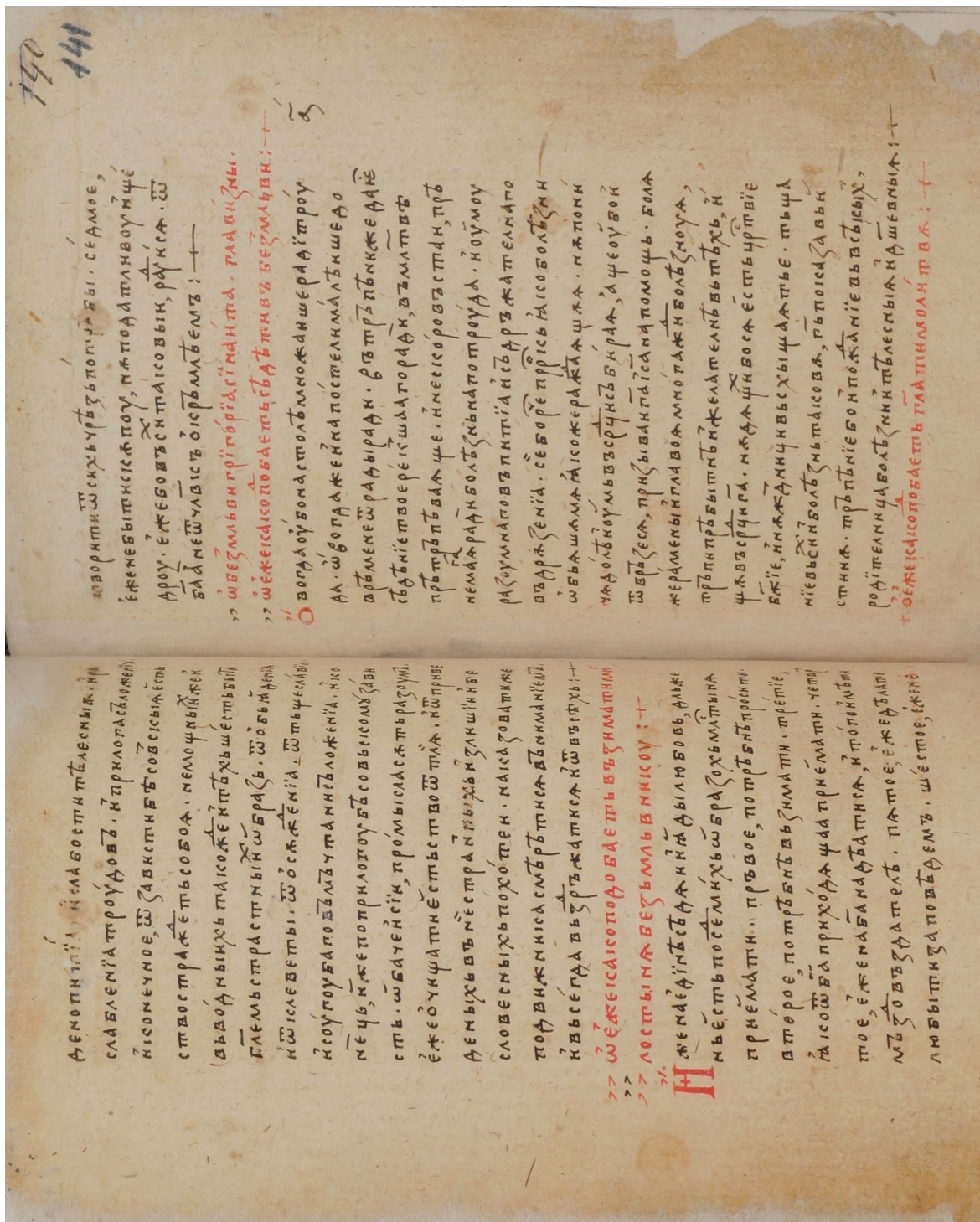

Moskva GIM Chlud 237 (1340-50), c. 203v

Sankt-Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), c. 423r

Sofija BAN 80 (1360-70), 140v-141r

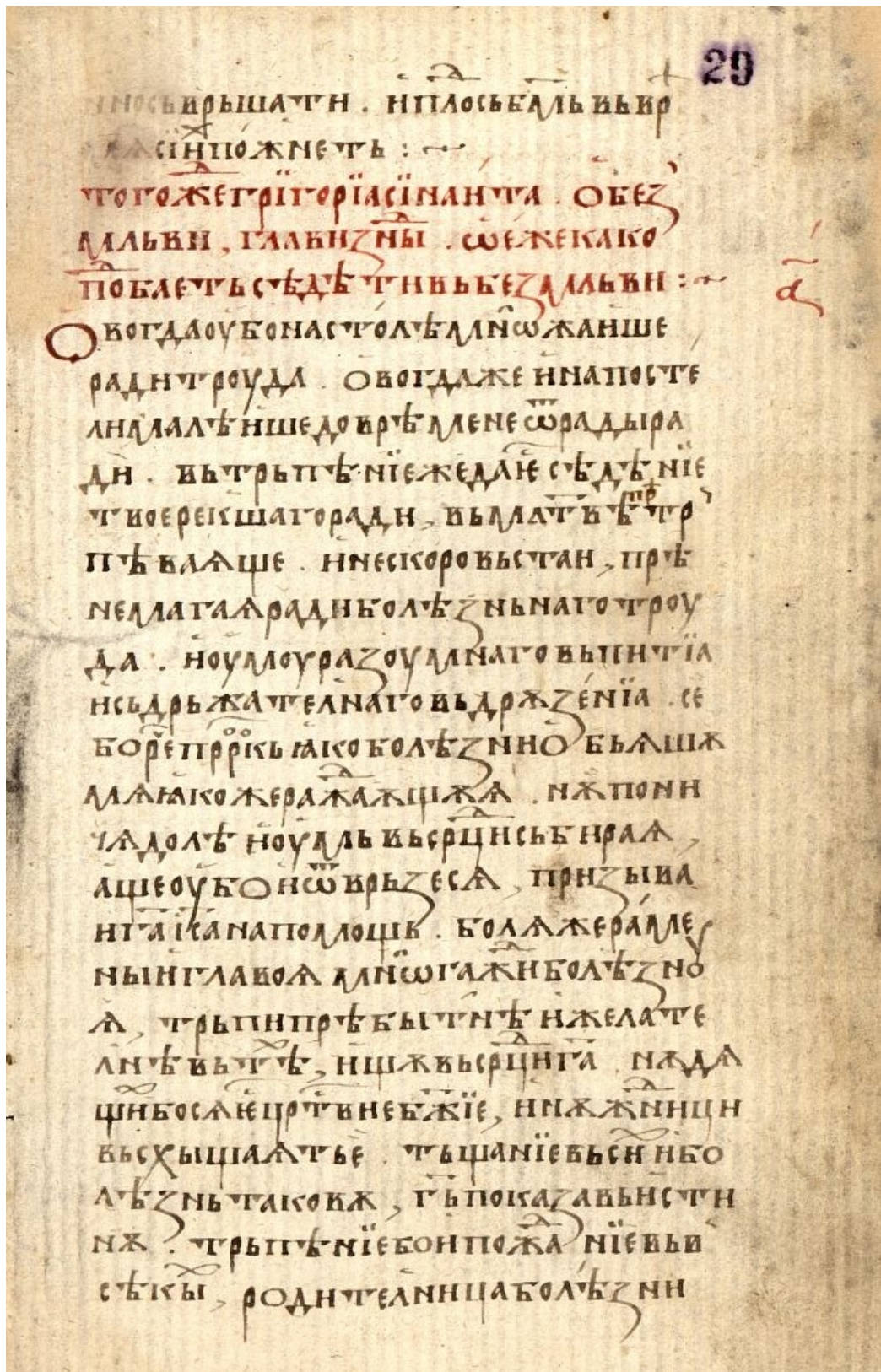
291

**ОБЕЗМЛЪВЕН ГРИГОРИАСИНА ПТА. ГЛАВНЪЗНЫ. ОБЪЖЕ
КАКО ПОБЕДЕТЬСЯ ДЪТН ВЪ БЕЗМЛЪВН: — — —**

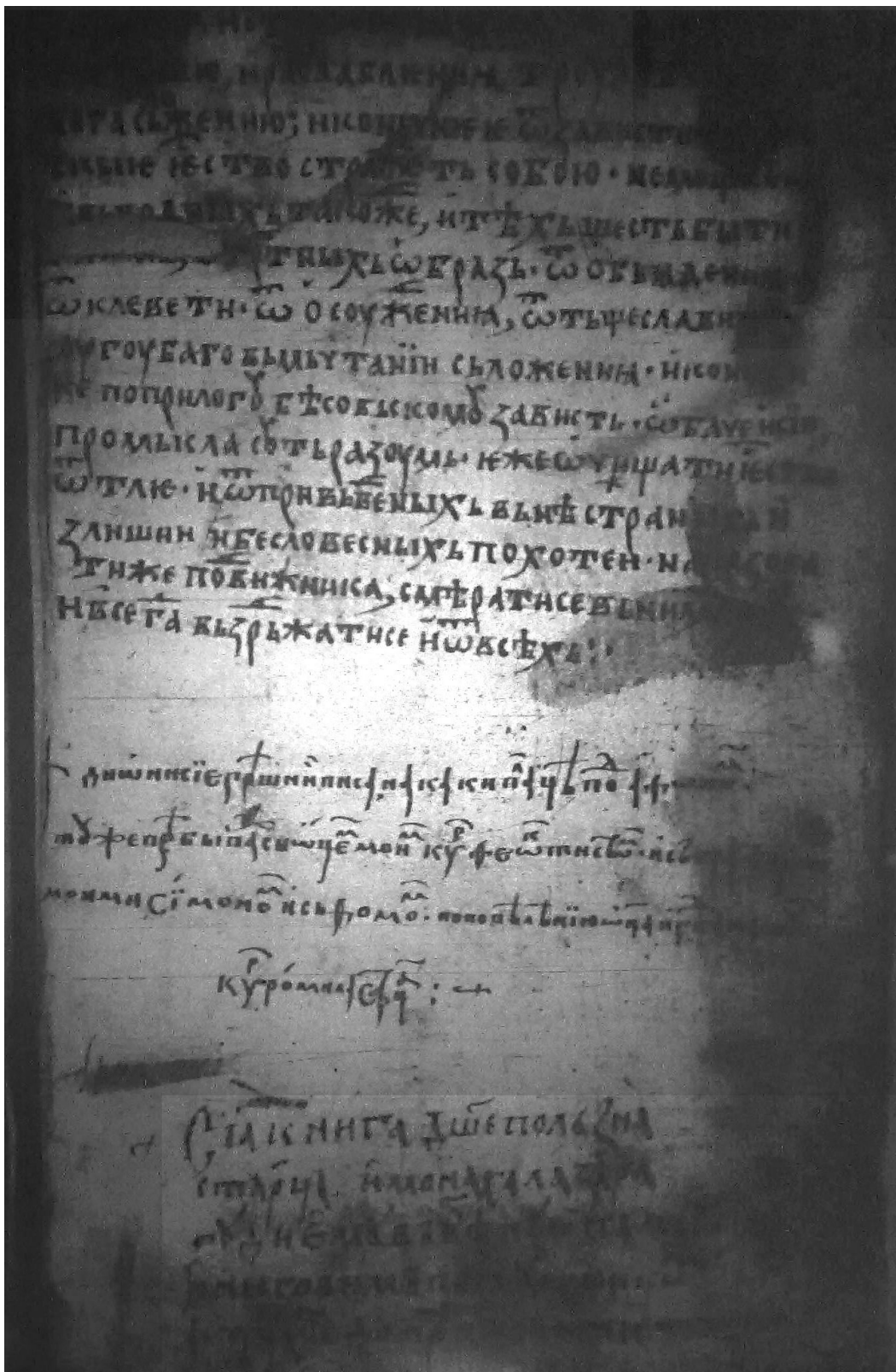
УБО ГА ДУ БО МА СТОЛЪ МНОЖА ИШЕ РАДИ ТРАДА. ОБО ГА ДЖЕН
НА ПЕС ТЕЛИ МАЛЪ ИШЕ ДОВРЪ МЕНЕШ РАДИ РАДИ. ВЪ ТРЪПЪ
НИ ЖЕ ДА ТЕС ДЪТН ИЕ ПВО ЕРЕКША АГО РАДИ, КЪ МЛПЪ ВЪ ПРЪТЪ
ПЪ ВАЖЕ. И НЕ СКОРО ВЪСТАИ, ПРЪ НЕ МА ГА Ж РАДИ ШЛЪЗНЪ
НАГО ТРАДА. И ОУ МА В РАХЪ МНАГО ВЪ ПИ ПТА И СЪ ДРЪ ЖА ПЪ ЕЛНА
ГО ВЪ ДРЪЗЕНІА. СЕШРЪ ПРЪКЪ БЪ ИЖЕ БОЛЪЗНИ О БЪ ШЪ МА
КЕ ЖЕ РАЖА ЖА. ИЖ ПОНУА ДОЛЪ И ОУМЪ ВЪ СРЪЦЕ БЪ И РА,
А РЕШЪ БО ИШЕ РЪЗЕСА, ПРИЗЫВА И ГЛА СНА ПОМОЩЬ. БЛАЖЕ
РАМЕН И ГЛА ВЪ МНОГА ЖЪ БОЛЪЗНОУЖ. ПРЪ ПИ ПРЪ БЪ ПИ ПЪ
ИЖЕ СЛА ПЪ ЕЛНЪ ВЪ ПЪ, ИШЪ ВЪ СРЪЦЕ ГЛА. ИЖ ДА ШИХЪ БО СЛА ПЪ ЧРЪТЪ ВЪ
БЪ ІЕ, И ИЖ ДЪТН ИЦА ВЪ СХИЩА Ж ПЪ. ТЪ ПТА ИЕ ВЪ СХЪ
И БОЛЪЗНЪ ПТАКОВЪ, ГЪ ПОКАЗА ВЪ ПИ ПИ ПЪ. ТРЪ ПЪ ИЕ
БЪ И ПОЖА ИЕ ВЪ СЪТЪ КЪ ХЪ РОДИ ТЕЛНИЦА БОЛЪЗНИ. И ПЪ
ЛЕСНЫ И ДЪШЕВНЫ: — **ОБЪЖЕ КАКО ПОБЕДЕТЬСЯ ДЪТН МАТЪЖ. ГЛА. В.**

ГИЦЕ РЕКШЪ ЖЪ ПЪ. О ВЪ ОУ БО, ГИ ПЪ ХЕ СЪ НЕ БЪ ПО МЛОУНИМА, ВЪ
СЪ, О ВЪ ЖЕ, ГИ ПЪ ХЕ ПО МЛОУНИМА, ДО ПОЛУ. ЕЖЕ И ДО БЪ ИШЕ
ІЕ, ДЛОУМО ИЕ ЕЩЕ МА ДЪ НЕ ЧЪ СЪ ТВО И НЕ МОЩІ. НЕ МОЖЕ БО
Ш СЕ СЪ ПТА И ИНО БЪ ХЪ ДЪ ДИ И РЕШИ ГЛА СНА. ПЪ ВЪ ИЖ ДЪ ХО МЪ СЪ ТЫ
МЪ. ВЪ ПЪ И СЪ ВЪ РЪШЕНЪ. ИЖ МАКО Ш П РОУА И ПЪ МО П ОУ ЖЕЩЕ,
СЪ ВЪ РЪШ И ПИ СІА СЪ БОУ СНА СЪ Ж ПИ И СЛОВЕСЫ НЕ МОГЫ. НЕ ДЪ
ЖНО ЖЕ ІЕ ЧА СТО ПРЪ ФМЪ И ПЪ ПИ ПРИЗЫВА И ДЪ ИМЕНЪ, ПРЪ НЕ
МА ГЛА И РАДИ. ИЖ ПО ІЕ СНО СЪ ДРЪ ЖА И РАДИ. ПАКЪ ЖЕ, Ш
ВНОУ СЪ ТЫ. Ш В И ЖЕ ОУ МО МЪ, ОУ ЧА ПЪ ГЛА ПИ ПЪ. АЖ Е И ОБО
Д ПО А ГЛА. ОБО ГА Д БО ОУ МЪ И З НЕ МА ГДЕ ПЪ ГЛА ПНОУНЫ ВА
Ж, ОБО ГА Д ЖЕ ОУ СЪ Т. СЕГО РАДИ ВЪ О БЪ И ПО ДО БА Е ПЪ МО
Л И ПЪ ВЪ ДЪ ПТА И, И ОУ СЪ ТЫ И ОУ МО МЪ. ОБЛУ БЕ ЗЪ МЛЪ ВЪ
И БЕ ЗЪ СЪ МЪ ШЕНІА ПО ДО БЛ Е ПЪ ВЪ ПИ ПИ ПЪ. ІАКО ДА НЕ Ч И ВЪ СЪ ТВО
И ВЪ И МАНІ БОУ МОУ, ГЛА СЪ МЪ ПТА ЖЪ ЗА БА ВА ПЪ Е ПЪ. ДО НДЕ
ЖЕ ОУ МЪ О БЪ И КИ ЖЕ ВЪ ВЪ ДЪ ПТА ПРЪ СЪ ПЪ Е ПЪ, И СНА Ж ПРІ И
М Е ПЪ Ш ДЪ ХА ВЪ ЖЕ КРЪ ПУ ПЪ И ВЪ СЪ ТЪ СЪ КЪ МЛ И ПИ СНА. П О

Sofija NBKM 1036 (1360-70), c. 291r

Sofija NBKM 672 (1365-75), c. 29r

Paris BnF Sl 8 (1355-65), c. 231r

25
 въ върци при воеде донде жесъ врьзетсе.
 призыван глгалапоше. ралемини глг
 во го ллнотнцѣ бо лне, по жнма лбѣ
 нтеламнѣ въ мн. нсѣсѣ въ рѣ гл. поу
 жно бо нѣ ретво пемѣнѣ, н поутпнцнвъ
 сѣщи дѣоу нѣ. тѣщаннѣ въ нн болѣ
 бѣ гласовѣ. гѣ пошгавннстнпоу. тѣщ
 нѣ н по тлнннѣ вѣ сѣмѣ. рѣ днтелннцѣ бо
 лѣ зпн. тѣ лесн, н дшн: *о бока днотѣс*
 нѣ рѣ шѣ шцѣ въ оубѣ. гн н хѣ нн стнн
 поллѣумлѣ, вѣсѣ. о втѣ, гн н хѣ поллѣ
 нѣмѣ. поль. тлѣтѣ пѣсѣнѣ. сѣмѣтнн поллѣмѣ.
 поль. ѣ тѣ оубѣ н зпнѣ нѣ. злѣмнго нѣ
 щѣ мларѣ н стѣ вѣ н лѣмѣ жѣ ннѣ. сѣ лѣжѣ
 тѣ бо сѣ сѣ тлннѣ. сѣ рѣмѣ хѣ дннѣ
 рѣщн глгсѣ. тѣ н бо рѣ шѣмѣ глгсѣ. чнѣ
 н сѣ врь шѣтнѣ. нѣ рѣ сѣ рѣ шѣ тѣмѣ лѣ
 шѣ нѣ ннѣ сѣмѣ рѣ шѣ ннѣмѣ, лѣмѣтн. нѣ
 поллѣмѣтнѣ чѣ сѣ рѣ шѣтнѣ пѣсѣтнн прнзѣ
 ннѣмѣ, о пѣтннѣ рѣ нн. нѣмѣ рѣ шѣтнѣ
 ннѣ. пѣсѣнѣ, сѣ нѣ оубѣтнѣ, шнн жѣ оубѣ
 дѣтѣ глгтн поу. лѣтѣ, н сѣ оубѣ поллѣмѣ.
 шѣмѣ оубѣ рѣ шѣтнѣ ннѣмѣ глгтннѣ
 вѣнѣ. шѣмѣтѣ оубѣтнѣ. сѣ глгтннѣ
 по нѣ лѣннѣ нѣ оубѣтнѣ нѣмѣ лѣмѣ.
 зѣмѣмѣ ннѣ сѣмѣ рѣ шѣтнѣ пѣсѣтннѣ. дннѣ
 чѣмѣ стѣмѣ. нѣмѣмѣ ннѣ оубѣтнѣ, глгтннѣ

26
 ульнѣ по вѣнѣ глг оубѣ рѣ шѣтнѣ. ннѣ
 сѣмѣтнѣ: *о бока днотѣс*
 ннѣ. бѣ зѣмѣтнѣ прѣ бѣ вѣ нѣ тѣмѣ
 ннѣ злѣмѣ ннѣ: сѣмѣ шѣ ннѣ сѣмѣ
 бннѣ прннѣ мѣтнѣ глгтннѣ:
 ѣ лѣмѣ пнлннѣ глг оубѣ рѣ шѣтнѣ
 тѣмѣ лѣсѣнѣ. нѣ глг оубѣ рѣ шѣтнѣ
 сѣмѣ бѣ рѣ ннѣ. пѣсѣнѣмѣ лѣжѣ
 бѣ рѣ рѣ шѣтнѣ сѣмѣ. ннѣмѣтнѣ
 сѣмѣ рѣ шѣтнѣ, оубѣмѣ вѣ рѣ шѣ
 тнѣ глгтннѣ. лѣщннѣмѣ лѣмѣ лѣ
 бѣмѣмѣмѣ оубѣтнѣ сѣмѣ рѣ шѣтнѣ
 дѣщннѣмѣ чѣтнѣ ннѣмѣ рѣ шѣтнѣ
 го хѣмѣмѣмѣмѣ. дѣщннѣмѣ вѣ рѣ шѣтнѣ
 чѣтнѣ. лѣщннѣмѣ ннѣмѣ вѣ рѣ шѣтнѣ
 поллѣмѣ: *о бока днотѣс*
 лѣмѣмѣмѣмѣмѣ глг оубѣ рѣ шѣтнѣ
 тѣмѣ прѣ рѣ шѣтнѣ. шѣмѣ глгтннѣ
 сѣмѣмѣ лѣмѣ ннѣ. лѣщннѣмѣ
 зѣмѣмѣмѣмѣ. вѣ рѣ шѣтнѣ ннѣмѣ
 сѣмѣмѣмѣмѣмѣ. вѣ рѣ шѣтнѣ
 лннѣмѣ по тѣмѣ рѣ шѣтнѣ. ннѣмѣ
 сѣмѣ. прѣмѣ лѣмѣ зѣмѣмѣмѣмѣ
 ннѣмѣмѣмѣмѣмѣмѣмѣмѣмѣмѣ
 сѣмѣмѣмѣмѣмѣмѣ. сѣмѣ рѣ шѣтнѣ
 ннѣмѣмѣмѣмѣмѣмѣмѣмѣмѣмѣ
 юцѣмѣ. ннѣмѣмѣмѣмѣмѣмѣмѣмѣ

Beograd NBS 26 (1365-75), cc. 24v-25r

APPENDICE 3

INCIPITARIO¹

̑ О ѿвръжени мира и ѿлжчени

Johannes : Climacus (Sinaita) pseudo, Accuratus libris capitumve syllabus (PG 88,629)
Sankt Peterburg RNB Pogod 1054 (1345-55), 1r

̑ посланье къ бра(т) аввы дорофѣга

Dorotheus : Gazeus, Index operarum Dorothei
Sankt Peterburg RNB Pogod 1054 (1345-55), 2r

̑ АВА АНТОНИЕ. ПРОУЖДЪ СѦ КЪ ГЛѢБИНѢ БЖНА СЖДА. И СПРОСИ ГЛѢ. ГИ КАКО ЕТЕРИ МАЛО ПОЖИВШЕ
ОУМИРАЖТЬ

Arophtegmata Patrum, Collectio systematica (Skitskij Paterik) CPG 5610 (dal capitolo
15) cfr. Veder 2005, 275-277
Moskva GIM Uv 510/4° (1330-40), 71v-74r

̑ АВА МАРТИНѢ ИВАНА ЛѢСТВИЧНИКА ПОСТИРИЖЕ. ЮГ(Д)А ЖЕ ВЫ(С). К. ЛЕ(Т). ТОГ(Д)А И ПРИВЕДЕ ЮГО
Anastasius : Sinaita, Narrationes. A. Narrationes 42 (CPG 7758A) qui 6 (= BHG 883;
Anastasio, Nau 1902, 63 l. 28 - 64 l. 15, n. VI)
Paris BnF Sl 8 (1355-65), 137v

̑ ЦЕ ВЪ ИСТИНЖ ОУБО ОДѢАТИ ВЪ СТОУДЪ ПОМЫШЛЕНІА ХУЩЕШИ И ВЕЗМЛѢВСТВОВАТИ БЛГОУТИШНО
nel manoscritto è attribuito a Filoteo
Sankt Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 448r

̑ ЦЕ ВѢРШЕШИ ТАКО БѢ ПРОМЫШЛЕНИЕ ТИ ТВОРИТЬ. ЧТО ПЕЧАЛШЕШИ СѦ И ПЕЧЕШИ СѦ

Isaac : Ninivita, Sermones ascetici et epistulae (CPG 7868) estratto da 5 (Versione slava
B 57, cfr. A5; cfr. Granstrem-Tichomirov 2007: 185-186) Isaac, Theotokis 1770, 32 ll.
17-22
Moskva GIM Uv 510/4° (1330-40), 217v

̑ ЦЕ И МНОГА О ТѢЛЕСНЫ(Х) ВРѢЖЕНІИ МНОГА И РАЗЛИЧНА И ВРАЧЕВНА ХЫТРОСТЬ

Vita Macarii a. Sarapione (Ivanova 2008, 19.01.I, p. 445; BHG 999)

---

¹Nelle “Domande e risposte” l'incipit è stato riportato in questi incipitario senza l'iniziale “въпро(с)”.
Nel caso in cui ci sia un titolo che non è il titolo dell'opera, ma di una sua sezione, esso viene incluso nell'incipit.

Moskva GIM Uv 510/4° (1330-40), 227r-265v

ИЩЕ КТО ИЗШЕ(Д) ѿ СВОИХЪ И ѿРЕК СЯ МИРА ВЪСЕГО. И ПИЩА МИРА ИЗМѢН СЯ. И ИМѢНІИ. И ѿЦА И МАТЕРЕ, ГДА РАДИ

Macarius <pseudo>/Symeon, Homiliae spirituales L (Typus II = collectio H) (CPG 2411, PG 34, 449-882), 49 (qui II. 1-29)

Sankt Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 445v-446r

varianti:

ИЩЕ КТО ИЗШЕ(Д) ѿ СВОИ(Х) И ѿРЕК СЯ МИРА ВЪСЕ(ГО). И ПИЩА МИРА ИЗМѢН СЯ. И ИМѢНІИ. И ѿЦА И МАТЕРЕ, ГДА РА(Д) (Sofija NBKM 672 (1365-75), 257rv)

ИЩЕ ЛИ ЖЕ ПО ПРИЛОУЧАЮ СРЪКТЕНІЕ БРАТІИ ВЪДЕТЬ, ЕСТЬ ПОТРЕБА ТАКО ТИ И ДВАЦИ И ТРИЦИ ЧАСТИ НЕОУНЫВАННИ СКРЪБИ

Evagrius : Ponticus, Rerum monachalium rationes, 10 CPG 2441 PG 40, qui 1261 l. 56 – 1264 l. 15

Sankt Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 451rv

varianti:

ИЩЕ ЛИ ЖЕ ПО ПРИЛОУЧАЮ СРЪКТЕНІЕ БРАТІИ ВЪДЕ(Т) ЕСТЬ ПОТРЕБА ТАКО ТИ И ДВАЦИ И ТРИЦИ ЧАСТИ НЕОУНЫВАННИ СКРЪБИ (Sofija NBKM 672 (1365-75), 264r-265r)

БЛАГАГО И ПРЪБЛАГАГО И ВЪСЕБЛАГАГО БА И ЦРЪК НАШЕГО. ДОБРО БО ѿ БА КЪ ВЪЖІИМЪ ОУГОДНИКѦМЪ НАЧАТИ

Johannes : Climacus, Scala paradisi (CPG 7852 PG 88, 632-1164)

Sankt Peterburg RNB Pogod 1054 (1345-55), 10r-176r

БЛГ(Д)ТИЖ ОУБѦ И ДАРѦМЪ ДѦХА ВЖ(С)ТВЕН(А)ГѦ КЪЖ(Д)Ѧ НА(С) СП(С)ЕНІЕ ПРІЕМЛЕТЪ. ВЪРОЖ (ЖЕ) И ЛЮБОВІЖ, И ПОДВИГОМЪ ПРОИЗВОЛЕНІА САМОВЛАСТНАГО

Macarius <pseudo>/Symeon, Opuscula II-VII (CPG 2413(2) PG 34,841-968)

Sankt Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 241r-308r

varianti:

БЛГ(Д)ТИЖ ОУБѦ И ДАРѦМЪ ДѦХА ВЖ(С)ТВЕН(А)ГО КЪЖ(Д)Ѧ НА(С) СПСЕНІЕ ПРИЕМЛЕТЪ. ВЪРОЖ ЖЕ И ЛЮБОВІЖ, И ПѦ(Д)ВИГО(М) ПРОИЗВОЛЕНІА САМОВЛАСТНАГО (Sofija NBKM 672 (1365-75), 119v-181v)

БЛЖНЫИ ПО ИСТИНѢ АВБА ДОРОФЕИ. ИНОЧЬСКОЕ ЖИТИЕ СЪ БЛГЪ ШЕЛОВЫЗАЖ

Vita sancti Dosithei (CPG 7360 BHG 2117 SC 92, pp. 122-145)

Sankt Peterburg RNB Pogod 1054 (1345-55), 193v-199v

БЛЖЖ ВАШЖ ЖИЗНЬ Х(С)ѦЛЮБЦИ, ТАКО БЛГОДРЪЗНОВЕННА ЕСТЬ

Ephraem : graecus, Paraenesis (slavice), 54-76: Sermo de virtutibus et vitiis (capita XXII) (CPG 3905 Ephraem, Bojkovsky, Aitzetmuller 1987, 121-142 Ephraem, Assemani 1732,

1-18)

Moskva GIM Uv 510/4° (1330-40), 162v-180v

БѢ ЧЛѢКА САМОВАЛСТНА СЪЗ(Д)А. СЛОВО(М) И ПРѢМЖДРОСТИЖ ПОЧЪТЬ, ПРѢ(Д) ОЧИМА ЕГО ПОЛОЖИВЪ ЖИВѠ(Т) И СЪМРѢТЬ

Stephanus : Nicomediensis (Athanasius : Alexandrinus <pseudo>), Syntagma ad quendam politicum, col. 1401 ll. 20-52 (CPG 2286 PG 28, 1396-1408)
Sankt Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 60v

varianti:

БѢ ЧЛѢКА САМОВАЛСТНА СЪЗ(Д)А. СЛОВОМЪ И ПРѢМЖДРОСТИЖ ПОЧЪТЬ, ПРѢ(Д) ОЧИМА ЕГО ПОЛОЖИВЪ ЖИВОТЬ И СЪМРѢТЬ (Sofija NBKM 672 (1365-75), 48rv)

БѢ ЧЛѢКА САМОВАЛСТНА СЪЗДА. СЛОВОМЪ И ПРѢМЖДРОСТІА ПОЧЪТЬ, ПРѢ(Д) ОЧИМА ЕГѠ ПОЛОЖИВЪ ЖИВОТЬ И СЪМРѢ(Т) (Sankt Peterburg RNB Gil'f 35 (1365-75), 95v-96r)

БѠЛѢЗНЬ НѢДИТ МА ИЗРЕЦИ, И НЕДОСТОИИЬСТВО МОЕ, ЗАПРЕЩАЕТ МИ МЛЪЧАТИ

Ephraem : graecus, Paraenesis (slavice), 50: Sermo asceticus (CPG 3909 Ephraem, Bojkovsky, Aitzetmuller 1987, 66-103 Ephraem, Assemani 1732, 40-70)
Moskva GIM Uv 510/4° (1330-40), 125r-162v

БРАТѢ. МНИШЬСКОМУ ЖИТИЮ ПОХОТѢЛЪ ЕСИ

Ephraem : graecus, Paraenesis (slavice), 42: Sermones paraenetici ad monachos Aegypti (Paraenses quinquaginta), 41 (CPG 3942 Ephraem, Bojkovsky, Aitzetmuller 1987, 20-27 Ephraem, Assemani 1743, 148-154)
Moskva GIM Uv 510/4° (1330-40), 105v-119v

БРАТІА И ѠЦІ. ВЪСѢКЪ ЧЛѢКЪ, ИЖЕ ЕЛМА МИРА И ТАЖЕ ВЪ МИРѢ, ВЪСѢ(Х) ѠРЕКЫИ СА

Symeon : Iunior, Catecheses, 26 De poenitentia, et principio vitae solitariae (http://pinakes.irht.cnrs.fr/rech_oeuvre/resultOeuvre/filter_auteur/5309/filter_oeuvre/11112; DOC 2, 1675 [Orationes]; Symeom, Krivochéine, Paramelle 1965, 68-96)
Sankt Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 400v-407r

varianti:

БРАТІА И ѠЦІ. ВЪСѢ(К) ЧЛѢКЪ, ИЖЕ ЕЛМА МИРА И ТАЖЕ ВЪ МИРѢ, ВЪСѢ(Х) ѠРЕКЫИСА (Sofija NBKM 672 (1365-75), 220r-226v)

БРАТІЕ И ѠЦІ. ВЪСѢКЪ, ИЖЕ ЕЛМА МИРА И ТАЖЕ ВЪ МИРѢ, ВЪСѢ(Х) ѠРЕКШЕ СА (Sankt Peterburg RNB Gil'f 35 (1365-75), 45v-49v)

БРАТЬ ВЪПРОСИ СТАРЦА ГЛѢ. ЧТО СЪТВОРА АББА ТАКО ЕГДА ВИЖ(Д)Ж НѢКОЕГО СЪГРѢШИВША

Apophtegmata Patrum, Svodni Patericon CPGs 5614 qui Eremin 1927: n. 222
Sankt Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 474v-475r

БРАТЬ ПОДВИЖНИКЪ ПРІИДЕ Ѡ СТРАНЫ. И ПРѢБЫВААШЕ ВЪ КЕЛИ МАЛѢ ВЪ ГОРѢ СИНАИ

Apophtegmata Patrum, Collectio anonyma (Ierusalemiskij Paterik) (CPG 5612) cfr. van Wijk 1935-1936: 65 (116r, 21) = Collectio anonyma (CPG 5561), N 519 = Collectio

INCIPIARIO

systematica (CPG 5562), 15, 129a
Sankt Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 475v-476r

ВѢДОМО БОУДИ ТАКО ДѢША РАЗДѢЛЯЮТЪ СЕ НА ТРОЮЕ, СЛОВЕСНОЮЕ И ПОХОТНОЮЕ. И ГАРСТНОЮЕ
Damascenus, Petrus, De tribus partibus animae (cfr. Rigo 2008, 235; Vat. Pal. gr. 210 [XIII secolo]; Monac. gr. 318 [XIII secolo], Bodl. Baroc. 133 [XIV secolo], Mosq. Syn. gr. 411 [Vladimir 421, XV secolo])
Paris BnF Sl 8 (1355-65), 178r-180v

Вина оубо въсѣмь тр(о)ца, ѿ оумнаго оумное же, ѿ словеснаго рѣкше единѣствнаго. единѣствное же, ѿ образнаго шобразное же, ѿ законнаго сѣнѣноначалства
Gregorius : Sinaita, De quattuor hierarchiis (Rigo 2002b, 7; Rigo 2005)
Sankt Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 60v-67v

varianti:

- Вина оубо въсѣмь троица, ѿ оумнаго оумное же, ѿ словеснаго рѣкше единѣствнаго. единѣствное же, ѿ образнаго. образное же ѿ законнаго сѣнѣноначалства (Sofija NBKM 672 (1365-75), 48v-57r)

- Вина оубо въсѣмь троица, ѿ оумнаго. ѡмное же, ѿ словеснаго рѣ(к)ше единѣствнаго. единѣствное же, ѿ образнаго. шобразное же ѿ законнаго сѣнѣноначалства (Sankt Peterburg RNB Gil'f 35 (1365-75), 86r-88v)

Бл(д)ко ꙗко ꙗко х(с)е, ты помощникъ мои боуди, и въ роукѣ твоюю азъ
Isaias : Gazaeus, Asceticon (CPG 5555) 4,7 ll. 33-44 Isaias, Iordanitis 1911, 24
(Stephanus : Thebanus <pseudo> ? cfr. Darrouzès 1961, 1525)
Paris BnF Sl 8 (1355-65), 173v-174r

Все оубо добрыѣ дѣтели съдѣствѣють оумь, къ бѣжню желанию. и паче же всѣхъ чи(с)тага мѣтва. тою оубо къ боу всхущаюмь вьнѣ бывають всѣ(х) земельны(х) соущи(х). любви бѣ аггласкою житию живеть. поститъ се, бѣдитъ поеть, и мѣт се
Maximus : Confessor, Capita de caritate (CPG 7693 PG 90, 960-1080) (excerpta, i primi sono 11, 22)
Paris BnF Sl 8 (1355-65), 221v-224r

Въ долѣихъ книга(х) азъ оубо тебе бж(с)твни, послѣжде въсѣхъ оучинихъ
Johannes : Climacus, Liber ad pastorem (CPG 7853 PG 88, 1165-1209)
Sankt Peterburg RNB Pogod 1054 (1345-55), 176v-190v

Възлюблѣни(и) поѣцѣм се ѡ спсѣни(и) нашемь, тако врѣме съкращенно ю(с). прочею и не можетъ кто попеци се ѿ дѣши своѣи, доидѣ же печет се ѡ телеснихъ
Athanasius : Alexandrinus <pseudo>, Sermo pro iis qui saeculo renuntiarunt (CPG 2287 PG 28, 1409-1420, qui fino a 1420 l. 36 [manca solo l'ultima frase]; cfr. Kirchmeyer 1964: sono parti di Isaias Gazaeus, Asceticon (CPG 5555) 15; 17)
Paris BnF Sl 8 (1355-65), 224r-227v

varianti:

Възлюбленіи попецѣи сѧ ѡ спсєніи нашеѣмъ, тако вреѣмѧ съкрашено ю(с) прочее (Sankt Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 382r-387v)

Въпроси нѣкоегѡ ст(а)рца бра(т)ѣ гл҃а. ѡчѣ како спсѣж сѧ. ѡнѣ оубо съвѣтъкъ съ себе ризы своѣ,
и прѣпоаса чрѣсла своа. и рѣцѣ протагъ ре(ч)
Apophtegmata Patrum, Collectio systematica (Skitskij paterik), (CPG 5610), cfr. Veder 2005, 267: 6:20 = Apophtegmata, (3) Collectio systematica CPG 5562 BHG 1442v, VI:20
(ma qui si tratta di una redazione diversa, più lunga)
Sankt Peterburg RNB Gil'f 35 (1365-75), 57r-59r

Въпросишѡ ѡца макаріа нѣцїи гл҃аще. наоучи на(с) ѡчѣ како по(д)баеть молити сѧ
Apophtegmata Patrum, Svodni Patericon CPGs 5614 qui Eremin 1927: n. 221 = Collectio systematica (Skitskij paterik)(CPG 5610), 12:11 : cfr. Veder 2005: 274 = Collectio alphabetica (CPG 5560) Macarius 19
Sankt Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 474v

Въпрошенъ бы(с) великыи макаріе. ты очѣ въ коемѣ прѣслѣ еси ннѣ, рѣци намѣ. ѡвѣща. Съ
знаменїемъ честнаго и живѡтворащаго кр(с)та
Macarius <pseudo>/Symeon, Sermones LXIV (Typus I = collectio B) (CPG 2410),
Homilia 4,10-11
Sankt Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 436v-437v

varianti:

Въпрошенъ бы(с) великыи макаріе. ты очѣ въ коемѣ прѣслѣ еси ннѣ, рѣци на(м). и
ѡвѣща. Съ знаменїемъ чьстнаго и живѡтворащаго кр(с)та (Sofija NBKM 672
(1365-75), 252v-253v)

Въселабномоу и равноаггелномоу. ѡцѣ ѡцѣмѣ, и зчителю прѣизѡщномоу
Johannes : Climacus, Iohannis ab. Rhaiteni et Iohannis Climaci epistulae mutuae (CPG 7850 BHG 883d BHGⁿ 883db PG 88,624-628)
Sankt Peterburg RNB Pogod 1054 (1345-55), 7v-10r

Въси иже мира сего ѡвѣргшии сѧ и ѡбразъ инѡчѣскыи въспрїемше. иже на рамо кр(с)тъ
х(с)въ въземше. иже ап(с)ломѣ нарекошѡ сѧ намѣстници, да възлюбимѣ и нравы и(х)
Ilarion : Kieviskij <pseudo>, De recusatione mundi, monasticae vitae causa
edizione, ma altra traduzione: Ilarion, Petrovskij 1865
Sankt Peterburg RNB Gil'f 35 (1365-75), 54v-55v

Въси хрїстіаны мнѡтъ себе быти исповѣданїа ради вѣры иже въ х҃а, или и за малы нѣкыѧ
добрѡдѣтели
Macarius <pseudo>/Symeon, Sermones XLIII (CPG 2412), 7, 6 (ll. 27-36)
Sankt Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 440r

varianti:

Въси хрїстїаны мнѡ(т) себе быти исповѣданїа ра(д) вѣры иже въ х̄а, или и за малы нѣкыѡ добродѣтели (Sofija NBKM 672 (1365-75), 255v)

Въскѣ ѿ бѣ. и печалнаа и недостоинаа. нж ѡба вл̄говоленїемь. ѡба же смотренїе(м) ина же поощенїе(м)

Stephanus : Nicomediensis (Athanasius Alexandrinus : Pseudo), Syntagma ad quendam politicum, coll. 1400 l. 49 – 1401 l. 19 (CPG 2286 PG 28, 1396-1408)
Sankt Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 59v-60r

varianti:

Въскѣ ѿ бѣ. и печалнаа и недостоинаа. нж ѡба вл̄говоленїемь. ѡба же смотренїемь ина же поощенїемь (Sofija NBKM 672 (1365-75), 47r-48r)

Въскѣ ѿ бѣ. и печалнаа и недо(с)оинаа. нж ѡба вл̄говоленїемъ. ѡба же съмотренїемъ ина же поощенїемъ (Sankt Peterburg RNB Gil'f 35 (1365-75), 95v)

Въходъ вѡрѣте дїаволь съ вѣсы, ѿ нелїже ѿ рага и бѣ ѡгнайна за прѣслоушанїе съдѣла чл̄ка. словесное всакого чл̄ка, поколѣвати и въ ноци, и въ д̄ни мысл̄но

Nicephorus : Athonitus, De sobrietate et custodia cordis (PG 147, 945-996 [qui solo 959-966] cfr. Rigo 2008, 425-428 [cfr. Rigo 1991])
Paris BnF Sl 8 (1355-65), 189r-192r

varianti:

Въходъ вѡрѣте дїаволь съ вѣсы своими ѡнелїже ѿ рага и ѿ бѣ ѡгнайна за прѣслоушанїе съдѣла чл̄ка словесное всѣкого чл̄ка поколѣвати и въ ноци и въ д̄не мысл̄но (Sankt Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 407r-409v)

В<ъход>ъ вѡрѣте дїаво(л) съ вѣсы своими ѡне<л>їже ѿ рага и ѿ бѣ ѡгнайна за прѣслоушанїе съ<дѣла> чл̄ка словесное всѣкого чл̄ка поколѣвати и въ ноци и въ д̄не мысл̄но (Sofija NBKM 672 (1365-75), 227r-229v)

Въхω(д) вѡрѣте дїаволь съ вѣсы своими ѡнелїже ѿ рага (и) бѣ ѡгнайна за прѣслоушанїе съдѣла чл̄ка словесное вѣскѣкого чл̄ка поколѣвати и въ ноци и въ д̄ни мысл̄но (Sankt Peterburg RNB Gil'f 35 (1365-75), 50r-51r)

Въ единь ѿ д̄нї идохъ въ клѣть нѣкоего брата с̄г̄а

Isaac : Ninivita, Sermones ascetici et epistulae, 75-76 CPG 7868 (Versione slava A 21 [solo le prime due parti] cfr. B 10-11) cfr. Isaac, Theotokis 1770, 434-438
Moskva GIM Uv 510/4° (1330-40), 189r-193v

Въ единь ѿ д̄нїи. потыщанїе сътворихомъ въ вьнѡтр̄нѡж ити пѣстынѡ

Raphnutius, Vita Onuphrii anachoretae in Aegypto (Ivanova 2008, 12.06.II. 1aa, p. 544-545; BHG 1379)

Moskva GIM Uv 510/4° (1330-40), 279v-281v

varianti:

Въ єдинь ѿ днїи тѣцание сътворихъ вьноу(ть)нїи быти поустини. и видѣти аще єсть и нь брать (Paris BnF Sl 8 (1355-65), 199r-214v)

Вьсегда оубѡ бл҃женни ап(с)лъ. бж(с)твнни и не(с)нни прїемла ѡзыкь

Severianus : Gabaliensis, De paenitentia et compuntione (CPG 4186 VMČ нов 1792-1809)

Sankt Peterburg RNB Gil'f 35 (1365-75), 20r-27v

Вьсприни мльчание. измени бо те многыхъ зль. помини пр(с)но мжкы грѣшны(х)

Ephraem : graecus, Consilium de vita spiritali, ad monachum novitium (capita XCVI) CPG 3934 Ephraem, Assemani 1732, 258-282 (qui solo i capp. 23, 17, 18, 35 [ll. 1-4], 42-46)

Moskva GIM Uv 510/4° (1330-40), 187v-188v

Вѣра, мл҃ти єсть всѣкомѡ дѣлѡ благѡ

Ephraem : graecus, Paraenesis (slavice), 26: Sermones paraeneticī ad monachos Aegypti (Paraenses quinquaginta), 25 (CPG 3942 Ephraem, Bojkovsky 1984, 125-132 Ephraem, Assemani 1743, 108-111)

Moskva GIM Uv 510/4° (1330-40), 122r-125r

Вѣрѡи въ ѡцѡ и снѡ и ст҃го дѣа. троицѡ нераздѣланѡ, нисълїаннѡ, єдино бжественѡ. ѡцѡ

нерож(д)енна. снѡ рож(д)енна, несъзданна же. дѣа же ст҃го не рож(д)енна, ни създанна

Gennadius I : Constantinopolitanus, Centum capita (Стословец) (cfr. Lichačev 1987, 448-449; edizione Mušinskaja, Mišina, Golzšenko, Moldovan 2009, 212-279) (mancano i capitoli 44-47; 50-59)

Sankt Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 503r-509r

varianti:

Вѣроуи въ ѡцѡ и снѡ и ст҃го дѣа. троицѡ нераздѣланѡ, нисълїаннѡ, єдино бжествиѡ.

ѡцѡ нерож(д)енна. снѡ рож(д)енна, несъзданна же. дѣа же ст҃го не рож(д)енна, ни създанна (Sofija NBKM 672 (1365-75), 213v-220r)

Гл҃ахъ о ѡцї арсени. тако вечерь в сѡботѡ свитажци не(д)ли

Arophtegmata Patrum, Collectio systematica (Skitskij Paterik) (dal capitolo 12) CPG 5610 cfr. Veder 2005, 274

Moskva GIM Uv 510/4° (1330-40), 104r-105v

Гл҃ахъ о ѡцї исидорѣ попѣ монастырьсцѣмь. тако аще кто имѣше брата немошна

Arophtegmata Patrum, Collectio systematica (Skitskij Paterik) CPG 5610 (dal capitolo 16) cfr. Veder 2005, 277

Moskva GIM Uv 510/4° (1330-40), 74rv

INCIPITARIO

Гл̄а(а)хж ѡ оц̄и ф̄илимонѣ ѡшелницѣ. тако въсели сѧ въ нѣкжж пещерж

Philemon, Narratio BHG 2368 (*Philokalia*, II, pp. 241-52)

Sankt Peterburg RNB Pogod 1054 (1345-55), 304v-315r

Гл̄ааше абва дорѡѡен. невъзможно естъ и мащомоу свои разоумъ

Dorotheus : Gazeus, Sententiae XVIII (CPG 7354 SC 92, 526-530 PG 88, 1808-1811)

Sankt Peterburg RNB Pogod 1054 (1345-55), 300r-301v

Гл̄ааше сг̄аа ѡеѡ(д)ра. тако ни постъ. ни вдѣнїе. ниже въсѣккъ троудъ сп̄саетъ чл̄ка

Apophthegmata Patrum, Svodni Patericon CPGs 5614 qui Eremin 1927: n. 222bis =

Collectio alphabetica (CPG 5560) Theodora 6 (Guy 7)

Sankt Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 475rv

Гл̄еть бж(с)твныи ап(с)лъ. непрѣстаннѣ молитѣ сѧ безъ гнѣва и помышленїа. и добрѣ рече ст̄гыи
безъ помышленїи

Johannes : Chrisostomus <pseudo>, Epistula ad monachos (CPG 4627 PG 60, 751-756)

(fino a c. 324v riga 20 corrisponde a PG 60 fino a 753 riga 65; poi finale diversa molto più breve)

Moskva GIM Uv 510/4° (1330-40), 213r-217v

varianti:

- Гл̄е(т) бж(с)твныи ап(с)лъ. непрѣстаннѣ молитѣ сѧ безъ гнѣва и помышленїа. и добрѣ рече ст̄гыи безъ помышленїи (Sankt Peterburg, RNB Pog 1054 (1345-55), 322v-325r)

- гл̄еть бж(с)твныи ап(с)лъ. непрѣстаннѣ молитѣ се безъ гнѣва и безъ помышленїи (Paris BnF Sl 8 (1355-65), 175r-178r)

Гл̄ать ѡц̄и. тако еже сѣдѣти въ келии, половина естъ. и еже ходити къ старцемъ, половина е(с)

Dorotheus : Gazeus, Epistulae I-VI (CPG 7353 SC 92, 488-512 PG 88, 1793-1808)

Sankt Peterburg RNB Pogod 1054 (1345-55), 293v-300r

Горе д̄ши ѡнои нерадѡцїи о ѡчищенїи землѧ ср(д)ца своего. ни молитъ вл(д)кж да ѡвалитъ
неплодныи и съкръвенныи каменъ и въсѣкко дробное каменїе ср(д)ца своего

Macarius <pseudo>/Symeon, Sermones LXIV (Typus I = collectio B) (CPG 2410),

Homilia 3,3,9 (Le frasi sono in ordine diverso rispetto all'edizione greca.)

Sankt Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 447v

varianti:

Горе д̄ши ѡнои нерадѡцїи о ѡчищенїи землѧ ср(д)ца своего. ни м̄литъ вл(д)кж да

ѡвали(т) непо(д)ныи и съкръвенныи каме[нъ и] въсѣкко [дро]бное каменїе ср(д)ца своего (Sofija NBKM 672 (1365-75), 258rv)

Да бждет̄ же оубѡ бл̄говоленїемъ бж̄темъ, мл̄твы твож, прѣчисты и не съжжтны. ā. ḡ. s̄. f̄. (и)
вечернѣ. павечерница же, и полунощница

nel manoscritto è presentato all'interno di un testo attribuito a Macario

Sankt Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 450v

varianti:

Да бѣде(т) же оубо бл҃говоленїемъ бж҃їемъ, мл҃твы твоѣ прѣчисты и не съмѣтны. ѿ. г҃.
ѕ. ѿ. и вечернѣ. павечерница же и полоунощница (Sofija NBKM 672 (1365-75), 259r)

Да не нерадиш[и когд]а помысль ѿ небрѣжени[а]

Marcus : Eremita, Opusc. i. De lege spirituali (CPG 6090 PG 65, 905-929), qui i capp.
91, 92, 97, 98, 102, 103, 107, 108, 110, 112 (acefalo per caduta carte)
Sofija NBKM 672 (1365-75), 182r

Дїѡклитъ нѣкто бѣше постникъ въ фиваидѣ ѿ граматикїж прѣвѣе. послѣж(д)е въдавъ себе въ
философскаа

Palladius : Helenopolitanus, Historia lausiaca (CPG 6036 BHG 1435-1438v), 58,3-4 (ll.
23-37)
Sankt Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 441v-442r

varianti:

Дїѡкли(т) нѣкто бѣше постникъ въ фїваидѣ [ѿ] граматїкїж прѣвѣе[ж] послѣж(д)е
въда[въ] себе въ фїлософскаа (Sofija NBKM 672 (1365-75), 260r)

Доблестъ страдаца, се есть. да въше(д) въ свое ср(д)це, сътворитъ брань къ сатанѣ и
възненави(д)тъ его. и побѣдивъ помышленїа егѡ

Macarius <pseudo>/Symeon, Homiliae spirituales L (Typus II = collectio H) (CPG 2411,
PG 34, 449-882), 26 (qui ll. 156-169)
Sankt Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 448v

Добри трѣпѣнїа трѡуди. и добрѣши пло(д), иже трѡудѡ(м) послѣдоужн

Severianus : Gabaliensis, Quomodo animam acceperit Adamus (CPG 4195; BHGn 420q;
VMČ нов 1865-1873 [è presente anche alle coll. 1184-1190 in un'altra traduzione])
Sankt Peterburg RNB Gil'f 35 (1365-75), 4r-7v

Довроу есть постъ. бдѣнїе. странничество. нж сїа еше, житїа сж(т) бл҃га. шбаче чинъ хрїстїаномъ
вънатрѣ ю(с) сїхъ

Macarius <pseudo>/Symeon, Opusculum I, 9 (da metà)-12 (CPG 2413 (1); PG 34, 828, l.
56-836)
= Sermones LXIV (Typus I = collectio B) (CPG 2410), Homilia 8
Sankt Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 432v-436v

varianti:

- Добро ю(с) постъ. бдѣнїе. странничество. нж сїа еше, житїа сж(т) бл҃га. шбаче чинъ
хрїстїано(м) вънатрѣ ю(с) сї(х) (Sofija NBKM 672 (1365-75), 249r-252v)

Дш҃а раздѣлѣ(т) сѡ, на словесное, и г҃остное, похотное. словеснаго оубо съгршенїа сж(т) сїа

INCIPITARIO

Iohannes : Damascenus <pseudo>, De virtutibus et passionibus (CPG 4055; cfr. CPG 8111), frammenti: cfr PG 95,91 B2-94 D9 (De triplici parte animae; De facultate irascente; De facultate concupiscente [inizio])
Sofija NBKM 672 (1365-75), 1v; 7rv

varianti:

ДѢША РАЗДѢЛѢЕТ СѦ НА СЛОВЕСНОЕ И ГАРУСТНОЕ ПОХОТНОЕ. СЛОВЕСНАГО ДѢШ СЪГРОШЕНІА СЖ(Т)
сѦ (Sankt Peterburg RNB Gil'f 35 (1365-75), 100r-101r)

ЄЖЕ КАКО ДА НЕ ВИХОМЪ ГЛОУМИЛИ СѦ ѿ ЧЮСТВЪ ПРѢЛЪЩАЕМИ ѡ СЪЕТСТВѢ, ДОБРО ВЪНИМАТИ
ГЛАШОМОУ

attribuito dal manoscritto a Johannes : Carpatius
Sankt Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 448rv

varianti:

ЄЖЕ КАКО ДА НЕ ВИХО(И) ГЛОУМИЛИ СѦ ѿ ЧЮСТВЪ ПРѢЛЪЩАЕМИ ѡ СОУЕТСТВѢ, ДОБРО
ВЪНИМАТИ ГЛАШОМОУ (Sofija NBKM 672 (1365-75), 263r)

ЄЖЕ ДѢ(Ѡ) КТО ПРИ ЖИВЫИ СЕГО КРѢПКАГО И БЖ(С)ТВНАГО

Daniel : Raithenus, Vita sancti Iohannis Climaci a. Daniele retractata BHG 882c
Sankt Peterburg RNB Pogod 1054 (1345-55), 3r-7v

ЄЛИКЫ ЖЕ ЛѢНИВЫ И НЕМЖЖЕСТВЫ ДѢША И СЛАВЫ, ИЖЕ АЩЕ ВЪ ПЛЪТИ ПОЛОУЧАТЬ ѠСЦЕНІЕ СР(Д)ЦА
ѿ ЧАСТИ А НЕ СЪВРЪШЕНѢ

nel manoscritto è attribuito a Macarius
Sankt Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 442v-443r

varianti:

ЄЛИКЫ ЖЕ ЛѢНИВЫ И НЕМЖЖЕСТВЫ ДѢША И СЛАВЫ, ИЖЕ АЩЕ ВЪ ПЛЪТИ ПОЛУЧА(Т) ѠСЦЕНІЕ
СР(Д)ЦА ѿ ЧАСТИ А НЕ СЪВРЪШЕНѢ (Sofija NBKM 672 (1365-75), 256v-257r)

ЄСТЪ ОУМИНА ВРАНЬ ВЪ НА(С) САМѢ(Х) ВИДИМЫЖ ГОРША. И ПО(Д)БАЕТЪ БЛГОЧЪСТИВОМОУ ДѢЛАТЕЛЮ,
ТЕЩИ ПО РАЗОУМѢ И ГОНИТИ ВЪ ОУМѢ

Philotheus : Sinaita, monacus (di Batos), Capita de temperantia (CPG 7864)
Sankt Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 332r-343r

varianti:

ЄСТЪ ОУМИНА ВРАНЬ ВЪ НА(С) САМѢХЪ, ВИДИМЫЖ ГОРША. И ПО(Д)БАЕТЪ БЛГОЧЪСТИВОМОУ
ДѢЛАТЕЛЮ. ТЕЩИ ПО РАЗОУМОУ И ГОНИТИ ВЪ ОУМѢ (Sankt Peterburg RNB Gil'f 35
(1365-75), 37r-42v)

ЄСТЪ ОУМИНА ВРА(Н) ВЪ НА(С) САМѢ(Х) ВИДИМЫЖ ГОРША. И ПО(ДО)БАЕТЪ БЛГОЧЪСТИВОМОУ
ДѢЛАТЕЛЮ ТЕЩИ ПО РАЗОУМѢ И ГОНИТИ ВЪ ОУМѢ
Sofija NBKM 672 (1365-75), 199v-209r

Забѣвение оугашаетъ [qui c'è una cancellatura di una decina di lettere, e un richiamo a fondo pagina, dove un'altra mano più tarda ha aggiunto: оумное хранило тако же оугашаетъ огнь вода] **честая же ꙗко мѣтва, до конца изгонитъ юго ѿ ср(д)ца**
 Hesychius : Sinaita, De temperantia et virtute – recensio longior – seconda centuria (CPG 7862, 1) *Philokalia*, I, 141-73; PG 93, 1511-1544
 Paris BnF Sl 8 (1355-65), 153v-172r

заповѣдь намъ въземшемъ ни ѿ чьсомъ же пещи сѧ нѧ въсѣщѣемъ храненіемъ, блюсти свое
ср(д)це
 Marcus : Eremita, Opusc. IV. De baptismo (CPG 6093 PG 65, 985-1028): qui 11, ll. 27-32 (с. 261v ll. 3-9); 58-79 (сс. 261v l. 9-с. 262r l. 7); parte non identificata (с. 262r ll. 7-17)
 Sankt Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 443v-444v

varianti:

Заповѣ(д) намъ въземшемъ ни ѿ чьсомъ же пещи сѧ нѧ въсѣщѣ(м) храненіемъ, блюсти свое ср(д)це (Sofija NBKM 672 (1365-75), 261v-262r)

зри оубо тако хощѧ тѧ ѿпасно вѣ(д)ти о прѣблєсти, еже оухранѣти сѧ ѿ неѧ
 Gregorius : Sinaita, Capita de oratione, 7-8 (Rigo 2002b, 5)
 Sankt Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 55v-59v

varianti:

зри оубо тако хощѧ тѧ ѿпасно вѣ(дѣ)ти о прѣблєсти, еже оухранѣти сѧ ѿ неѧ (Sofija NBKM 672 (1365-75), 42r-47r)

Зрѧ въ стадѣ вѣрнии(х) примѣшєны тоуждѧ ѿбца, новѧ знаменіе не(с)наго пастырѣ на лицѣ
имаще. и тѣждѧ сѧ пода симъ оученіа злѧкъ
 Johannes : Christostomus <pseudo>, In illud: Simile est regnum caelorum patri familias (CPG 4587 PG 59,577-586 VMČ нов 1759-1771)
 Sankt Peterburg RNB Gil'f 35 (1365-75), 30v-35v

Иво братіа оучаща сѧ цр(с)твѣ не(с)номоу, въсєп(д)ѧ трѣбоужтъ наставникъ
 Macarius <pseudo>/Symeon, Sermones XLIII (CPG 2412), 1,1 (l. 38) – 2 (l. 5); 2 (l. 31) – 3 (l. 2)
 Sankt Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 439v-440r

varianti:

Иво братіа оучаща сѧ цр(с)твоу не(с)номѣ, въсєп(д)ѧ трѣбоуж(т) наставни(к) (Sofija NBKM 672 (1365-75), 255rv)

Иже равночислѧнаго намъ х(с)ва по плѣти възраста въсхожденіе съложивъ добрѣ по истинѣ
сѣмьотри
 Johannes : Climacus (Sinaita) <pseudo>, Prologus (solo ultima parte) (CPG 7851; PG

INCIPIARIO

88,129CD)

Sankt Peterburg RNB Pogod 1054 (1345-55), 1v

Иже словесемь велицѣмь почитанъ бѣ. дѣломъ же не творе заповѣди юго

attribuito nel manoscritto a Johannes : Carpatius

Paris BnF SI 8 (1355-65), 173v

Иже сжтъ х(с)ви достоинни(и) хрїстїане, не ѿ писании навьцажтѣ и глѣтъ

Macarius <pseudo>/Symeon, Sermones XLIII (CPG 2412), 15, 1 (ll. 1-19)

Sankt Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 440v-441r

varianti:

иже сж(т) х(с)ви достоинїи хр(с)тіане, не ѿ писанїи навьцажтѣ и глѣ(т) (Sofija NBKM 672 (1365-75), 256rv)

Иже оубо вънѣтрѣ мысли своеѣ бывши оумѣ вънегда молитъ сѧ, тако же съ невѣстож женихъ

nel manoscritto è attribuito a Nilo

Sankt Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 444v

varianti:

Иже оубо вънѣтрѣ мысли своеѣ бывши оумѣ вънеп(д)а мїлнѣти сѧ, тако же съ невѣстож жени(х) (Sofija NBKM 672 (1365-75), 262r)

Иже хощетѣ бл҃говонныи фимїанѣ оустроити, ч(с)тное ливано. и касїж. и ониха. и стакти, равнѣ

да съложитѣ по законоу

Evagrius : Ponticus, De oratione CPG 2452 PG 79, 1165-1200

Sankt Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 120r-131v

Имѣше нѣкыи ѿ щцѣ, брата мирѣнина и скончавшесѧ емѣ остави снѧ тремъ лѣтомъ сжца

Moskva GIM Uv 510/4° (1330-40), 209r-210r

Имѣше нѣкто старецъ оученикъ вї. сълоучи же сѧ ѿ напасти вражїж, единомуу ѿ нихъ ити въ

весь и пасти съ женожъ въ бл҃ждѣ

Apophthegmata Patrum, Collectio anonyma (Ierusalemkij Paterik) (CPG 5612) cfr. van Wijk 1935-1936: 68 (с. 135r, 11) = ROC 1902: 615 (Paris gr. 1596, 542-543)

Sankt Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 477v-478v

Иноу образъ бжїи. и др҃говидимаа ѡ обр(а)зѣ. ѡбразъ во бжїи дѣша мыслѣна. оумѣ, и словѣ,

едино и нераздѣлно естѣствѣ

Nicetas : Stethatus, Capita Gnostica

(http://pinakes.irht.cnrs.fr/rech_oeuvre/resultOeuvre/filter_auteur/5282/filter_oeuvre/11049; PG 120,954-1010; Rigo 2008, 103-142)

Sankt Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 231v-241r

varianti:

Иноу образъ ѿжн. и друговидимаа ш образъ. шобразъ бо ѿжн дша мысльна. оумъ, и словъ, едино и нераз(д)ѣлно естество (Sofija NBKM 672 (1365-75), 109r-119v)

И пакы ре(че). блажени нищїи дхѡмъ, тако тѣ(х) е(с) цр(с)тво небесное. блажени плачущи, тако ти оутѣшятъ сѧ. и прочее. и пакы. подвижанте сѧ тѣсными враты вънити. кѡль тѣснаа врата и прискрѣбныи пѣть въводѧи въ животъ

Parion : Kieviskij <pseudo>, De recusatione mundi, monasticae vitae causa, seconda parte

edizione, ma altra traduzione: Parion, Petrovskij 1865

Sankt Peterburg RNB Gil'f 35 (1365-75), 55v-57r

Испрѣва егда сътвори бѣ члѣка. и положи и въ раи. тако же глѣтъ бж(с)твеное писание

Dorotheus : Gazeus, Doctrinae diversae I-XVIII (CPG 7352 SC 92, 146-486 PG 88, 1671-1793; 1821-1836)

Sankt Peterburg RNB Pogod 1054 (1345-55), 199v-293v

Каа естъ мысль мира, и таже въ мирѣ ѡреченїа. ѡвѣ(т). Мысль оубо таже мира ѡреченїа и вѣгство вещи житейскыи(х)

Nicetas : Stethatus, Libellus per quaestiones et responsiones

(http://pinakes.irht.cnrs.fr/rech_oeuvre/resultOeuvre/filter_auteur/5282/filter_oeuvre/11062; Stethatus, Hausherr, Horn 1928, xxxiv-xxxv)

Sankt Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 190v-191v

varianti

Каа ю(с) мысль мира, и таже въ мирѣ ѡре(че)нїа. ѡвѣ(т). Мысль оубо таже мира ѡре(че)нїа и вѣгство вещи житейскыи(х) (Sofija NBKM 672 (1365-75), 59v-61r)

Како можетъ кто всегда мѡти сѧ, изнамагаетъ бо тѣло въ слоужбѣ

Apophthegmata patrum, Dialogus de contemplatione, 18-19 (CPG 5565 BHGⁿ 1448rb)

Sankt Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 416r

varianti:

Како може(т) кто всег(д)а мѡти сѧ, изнамагаетъ бо тѣло въ слоужбѣ (Sofija NBKM 672 (1365-75), 235v)

Како можетъ кто всегда мѡти се. ѡвѣ(т)ю Не тѣкмо. юже стояти въ врѣме мѡтвы. шно тѣкмо глѣтъ се мѡтва

Apophthegmata patrum, Dialogus de contemplatione, 18-19, 22 (CPG 5565 BHGⁿ 1448rb)

Paris BnF SI 8 (1355-65), 188r-189r

Како по(д)баетъ быти инокъ въ келии

Apophthegmata patrum, Quaestiones et responsa senum de tentationibus, 1 (CPG 5564 BHG 1444e)

Moskva GIM Uv 510/4° (1330-40), 193v-195r

varianti:

Како подобаетъ инокоу быти въ келіи (Sankt Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 416r)

Како по(д)баеѣтъ инокъ быти въ келіи (Sofija NBKM 672 (1365-75), 235rv)

Колиж(д)и истицателныи грѣхъ бываеѣтъ грѣшноѣ и безгрѣшноѣ. ѿвѣ(т). ѿ тріеѣхъ оубо вещей съгрѣшательноѣ

Gregorius : Sinaita, Capita alia, 6-7 (Rigo 2002b, 2)

Paris BnF Sl 8 (1355-65), 230r-231r (qui solo 6, e sembra di mano posteriore)

varianti:

- Колижди истицателныи грѣ(х)ывае(т) грѣшноѣ и безгрѣшноѣ. ѿвѣ(т) ѿ тріе(х) оубо вещей съгрѣшательноѣ (Sankt Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 68r-69v)

- К[олижди] истицателныи грѣ(х)ыва[еѣтъ] грѣшноѣ и безгрѣшноѣ. ѿвѣ(т) ѿ тріе(х) оубо вещей съгрѣшательноѣ (Sofija NBKM 672 (1365-75), 57v-59r)

- Колиж(д)и истицателныи грѣ(х)ывае(т) грѣшноѣ и безгрѣшноѣ. ѿвѣтъ ѿ тріе(х) оубо вещей съгрѣшательноѣ (Sankt Peterburg RNB Gil'f 35 (1365-75), 90rv)

къ братѣ въпросившоу его ѿ нечювстви дшѣ. и ѿ исакновени любе: ѿвѣтъ. О нечювстви дшѣ брате, частыи мѣ прочитаніемъ бж(с)вныхъ писании повѣж(д)аетса

Dorotheus : Gazeus, Epistulae VII-XVI (CPG 7353 SC 92, 507-525 PG 88, 1812; 1837-1841)

Sankt Peterburg RNB Pogod 1054 (1345-55), 301v-304v

Любимици, бждѣль храбри воини

Ephraem : graecus, Paraenesis (slavice), 25: Paraenesis de patientia et animae compunctione (CPG 3966 Ephraem, Bojkovsky 1984, 123-125 Ephraem, Assemani 1743, 366-368)

Moskva GIM Uv 510/4° (1330-40), 119v-122r

Любите смѣреномѣдріе, еже паче вѣсть х(с)в. смѣривши себе до смѣрѣти. смѣрѣти же и распетіа.

Damascenus, Petrus, cfr. Rigo 2008, 235 (Nikolopoulos 1973, 207-212; cfr. Rigo 2008, 235)

Paris BnF Sl 8 (1355-65), 130r-133v

Люблѣ оубо постъ, понеже мѣти цѣломѣдріа ю(с), и источни(к) въсѣкоа прѣмѣдрости. люблѣ же его. и ва(с) ради, и вашеж любе. тако съвѣкоупими ва(с) сщѣнныи съборъ. тако да любимаа лица ваша пакы оузрѣ

Johannes : Christostomus, In Genesim (sermones 1-9) (CPG 4410 qui sermo 6 PG 54, 604-607)

Sankt Peterburg RNB Gil'f 35 (1365-75), 7v-8v

ЛЮБОВЬ КЪ БОУ ѿНОУ(Д) ПРОТЪЖЕННАА. БОУ И ДРОУ(Г) ДРОУГОУ СВЪЗЪЕТЬ ЛЮБАЩАА
 Thalassius : Abbas, Centuriae IV de caritate et continentia (CPG 7848 PG 91, 1428-1470)
 Sankt Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 174r-190v

МЫРСКИМИ ЖЕ ОБЪЗАНЬ. И МИРСКОМЪ ПОКОЮ И ЛЮБА ВЪЩЕНИЕ ЕГО
 Moskva GIM Uv 510/4° (1330-40), 217v-218r

МНОГА ПОДВИГА И ВРЪМЕНЕ ПОТРЪБА, ВЪ МОЛТВА(Х). ТАКО ДА ВЪРАЩЕМЪ НЕСЪМЪЖТНОЕ ОУМА
ОУСТРОЕНИЕ
 Johannes : Carpathius, Capita hortatoria ad monachos in India, 52 CPG 7855, Philokalia,
 I, p. 287 (PG 85, 801a)
 Sankt Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 443v

varianti:

МНОГА ПОДВИГА И ВРЪМЕНЕ ПОТРЪБА, ВЪ МЛТВА(Х). ТАКО ДА ВЪРАЩЕМЪ НЕСЪМЪЖТНОЕ ОУМА
ОУСТРОЕНІЕ (Sofija NBKM 672 (1365-75), 261r)

МНОГОЕ И БЕЗВРЪМЕННОЕ СЪКРОУШЕНІЕ СР(Д)ЦА, ПОМРАЧАЕТЪ И ПОМЪЩАЕТЪ МЫСЛЪ. И Ч(С)ТЪА ОУБО
МЛТВЪЖ И ОУМИЛЕНІЕ ѿ ДША ПОГОУБЛЪЕТЪ. БОЛЪЗНЬ ЖЕ СР(Д)ЧНЪА ТВОРИТЪ
 Symeon : Iunior, Capita practica, gnostica et theologica
 (http://pinakes.irht.cnrs.fr/rech_oeuvre/resultOeuvre/filter_auteur/5309/filter_oeuvre/11110;
 SC 51 bis) antologia
 Sankt Peterburg RNB Gil'f 35 (1365-75), 96r-97v

МНОГО МОЛИ(Х) ВЧЕРА ВАШЪ ЛЮБОВЬ ПОМНИТИ ГЛЪМАА. И СОУГОУБЪ ПРЪ(Д)СТАВИТИ ТРАПЕЗЪ. И ЧТО
ОУБЪ. СЪТВОРИТЕ ЛИ СЕ; ВЪМЪ ОУБЪ ТАКО СЪТВОРИТЕ. И НЕ ТЪЧІА ПРЪ(Д)СТАВИТЕ, НЪ И
ДХЪВНЫ(Х) ТОЖ СЛОВЕ(С) ПРИЧАСТИТЕ СА
 Johannes : Christostomus, In Genesim (sermones 1-9) (CPG 4410 qui sermo 7 PG 54,
 607-616)
 Sankt Peterburg RNB Gil'f 35 (1365-75), 9r-11v; 29r-30v

МНОГЫХЪ И ВЕЛІКЫ(Х). БЛГОДЪТНЮ ПРИЕМЪ ѿ БА ДАРОВАНИИ, ШКАПНЫ АЗЪ. И НИКОЛИ ЖЕ ЧТО
ДОБ[...] СЪТВОРЪ
 Damascenus, Petrus, Liber multifarius moralis (Liber I)
http://pinakes.irht.cnrs.fr/rech_oeuvre/resultOeuvre/filter_auteur/4978/filter_oeuvre/9534
 ; Philokalia, III, 5-111)
 Paris BnF Sl 8 (1355-65), 1r-130r

МНОЗИ БЪ ѿ ВЫШНИХЪ ИСПЫТАЩЕ, И ХЪДЪЖЪСТВО ДРЪЖЪЩЕ. И ѿ ЖИТИ ПРАВЪ ПЕКЪЩЕ СА
 Macarius <pseudo>/Symeon, Homiliae spirituales L (Typus II = collectio H) (CPG 2411,
 PG 34, 449-882), 15 (qui II. 674-681)
 Sankt Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 446rv

varianti:

INCIPITARIO

мнози бо ѿ вышнихъ испытании, и хъдоужество дръжжше. и ѿ жити правѣ пекжше сѧ
(Sofija NBKM 672 (1365-75), 257v-258r)

Моли же сѧ сице на къ иж(д)о ча(с) пѣнїа твоего гл҃а, бж҃е ѿцѣсти ма

Macarius <pseudo>/Symeon, Preces CPG 2416 qui PG 34,445 l. 32-448 l.3
Sankt Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 450v

varianti:

Моли же сѧ сице на къ иж(д)о ча(с) пѣнїа твоего гл҃а, бж҃е ѿцѣсти ма (Sofija NBKM 672 (1365-75), 259r)

**Млїи мѡи недостойни ѿцї. серги. и ѳеѡфиль. и гинь. и вси прѣпо(д)бныи оцї и брати.
слышите**

Vita Macarii romani anachoretae (Ivanova 2008, 19.01.II, p. 445-446; BHG 1005 –
edizione testo slavo Tichonravov 1863b: 66-77)
Moskva GIM Uv 510/4° (1330-40), 265v-275r

Мрътвь бл҃ди въ жизни своен брате

Isaac : Ninivita, Sermones ascetici et epistulae (CPG 7868) estratto da 44 (Versione slava
B 5, cfr. A3 terza parte; cfr. Granstrem-Tichomirov 2007: 175) Isaac, Theotokis 1770,
271 l. 13
Moskva GIM Uv 510/4° (1330-40), 226v

**На има г҃а нашего їс҃а х(с)а рекшаго. без мене не можете створити ничтоже, сего помощника и
съпоспѣшника призывающе таже по силѣ показати, искѡсим сѧ**

Nicephorus : Athonitus, De sobrietate et custodia cordis; PG 147, 945-996 (qui solo
961-966)
Moskva GIM Uv 510/4° (1330-40), 218r-221r

**Наоучивши сѧ копати рѣвненикы дѣканїемъ и видѣнїемъ такоже патрїарси, таже въ немъ
добродѣтели и разоума**

nel manoscritto è attribuito a Maximus
Sankt Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 445r

**Начало оубо любви бж҃ихъ, еже видимыхъ и чл҃ьскихъ вещей прѣнеборженїе. срѣда же,
ср(д)ца и оума ѡчищенїе**

Nicetas : Stethatus, Capita Phisica
(http://pinakes.irht.cnrs.fr/rech_oeuvre/resultOeuvre/filter_auteur/5282/filter_oeuvre/11050;
PG 120, 899-952)
Sankt Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 211r-231v

varianti:

**Начало оубо любви бж҃ихъ, еже видимыхъ и чл҃ьскихъ вещей прѣнеборженїе. срѣда же,
ср(д)ца и оума ѡчищенїе** (Sofija NBKM 672 (1365-75), 84v-109r)

Невъзможно оубо естъ д̄ши вѣннѣти въ цр(с)тво, сирѣчь въ покои сн̄а бж̄та

Isaias : Gazaeus, Asceticon (CPG 5555) estratto: 25,11 l. 34-12 l. 18; 14 l. 53-15 l. 3; 15 l. 27-29 Isaias, Iordanitis 1911, 161-162; 165-166
Sankt Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 211r-231v

varianti:

Невъзможно оубо ю(с) д̄ши вѣннѣти въ цр(с)тво, сирѣ(ч) въ покои сн̄а бж̄та (Sofija NBKM 672 (1365-75), 263v-264r)

Не въсхоши никогда же ѿ иноче оублажати мирскаго, некжцаго сѧ женож и чады

Johannes : Carpathius, Capita hortatoria ad monachos in India (CPG 7855) qui solo il cap. 100 PG 85, 1857-1860
Sankt Peterburg RNB Gil'f 35 (1365-75), 28rv + 12r-13v

Не глѣте оубо братиѣ, тако хоцемь сп̄сти се и не можемь

Paris BnF Sl 8 (1355-65), 172r

Не имашеи бж̄ествныи дх̄ъ. въ мысли свѣщныи въобразомь сѣлашь, въ ср(д)ци живящъ не сказанно. вѣчнѣи ѿпоуцаат сѧ тьмѣ

Symeon : Iunior, Hymni
(http://pinakes.irht.cnrs.fr/rech_oeuvre/resultOeuvre/filter_auteur/5309/filter_oeuvre/11117) excerpta a partire da 21, 194 cfr. Symeon, Darrouzès 1980, 195, n. 5
Sankt Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 69v-70r

Не числи п̄льмьскыи, нь поющаго съвѣстию вънимають б̄ъ.

attribuito nel manoscritto a Johannes : Cassianus
Paris BnF Sl 8 (1355-65), 172r

Ничто же помышлѣи ни твори, безъ иже по вѣѣ разоума

Marcus : Eremita, Opusc. i. De lege spirituali CPG 6090 PG 65, 905-929, qui i capp. 54, 116, 120, 127, 187, 189, 192
Moskva GIM Uv 510/4° (1330-40), 206v-207r

varianti:

Ничто же помышлѣи ни твори, безъ иже по вѣѣ разоума (Sankt Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 459rv)

Ничто же помышлѣи ни твори, безъ иже по вѣѣ разоума (Sankt Peterburg RNB Gil'f 35 (1365-75), 148v-149r)

Нѣкы ѿцѣ гл̄аше. мнози ѿ мнихъ расточишж имѣнїа своа. и оставишж ѿц̄а и матере. братиж и съродники, б̄а ради

Apophtegmata Patrum, Svodni Patericon CPGs 5614 qui Nikolova 1980 n. 123 = J 721
Sankt Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 474rv

о е(ж) како по(д)бае(т) сѣдѣти въ безм(ви). Увогда оубо на столѣ мншжайше ради троудѧ.

ОВОГДА ЖЕ И НА ПОСТЕЛИ МАЛѢИШЕ ДО ВРѢМЕНЕ ѿрады ради

Gregorius : Sinaita, Capita de oratione (Rigo 2002b, 5)
Sankt Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 45v-50v; qui i capp. 1-6

varianti:

- ѡ еже како по(д)баеть сѣдѣти въ безмльви. Овогда оубо на столѣ множайше ради трѡда. овогда же и на постели малѢише до врѣмене ѿрады ради (Sofija NBKM 672 (1365-75), 29r-35v; qui i capp. 1-6)

- ѡ еже како подобаеть сѣдѣти въ безмльви. Овогда оубо на столѣ множайше ради трѡда. овогда же и на постели малѢише до врѣмене ѿрады ради (Sankt Peterburg RNB Gil'f 35 (1365-75), 90v-95v; qui i capp. 1-8)

О имени ꙗ́ нашего ꙗ́ ꙗ́ рекшаго. без мене не можете створити ничтоже, сего помощника и съпоспѣшника призывающе ꙗже по силѣ показати, искоусим сѧ

Nicephorus : Athonitus, De sobrietate et custodia cordis; PG 147, 945-996 (qui solo 961-966)

Sankt Peterburg, RNB Pog 1054 (1345-55), 322v-325r

ѡ моужи, иже въ вестраши вѣи ходещи хъ оудалити себе

attribuito nel manoscritto a Efrem

Paris BnF Sl 8 (1355-65), 173v

О нечювстви дшѣ вратѣ, частымъ прочтаниемъ вѣсвны(х) писанїи повѣж(д)ает сѧ

Dorotheus : Gazeus, Epistulae VII-XVI (CPG 7353 SC 92, 507-525 PG 88, 1812; 1837-1841)

Moskva GIM Uv 510/4° (1330-40), 221r-226v

О вбразѣхъ молитвы. Два вбразѧ сжть съединенїа, паче же вхъды, ѡбождоу оумныѧ мѣты, иже дхо(м) въ ср(д)ци дѣнствоуемыѧ

Gregorius : Sinaita, De quietudine (Ad Niphonem)

(http://pinakes.irht.cnrs.fr/rech_oeuvre/resultOeuvre/filter_auteur/4031/filter_oeuvre/5024; Beyer 1985, pp. 73-80; Philokalia, IV, pp. 71-79 = PG 150,1313-1329; Rigo 2002, n. 4; Rigo 2008, 490-501)

Sankt Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 37r-45v

varianti:

О вбразѣхъ молитвы. Два вбразѧ сж(т) съединенїа, паче же вхъды, ѡбождоу оумныѧ мѣты, иже дхѡмъ въ ср(д)ци дѣнствоуемыѧ (Sofija NBKM 672 (1365-75), 19r-29r)

О вбразѣхъ мѣтвы. Два вбразѧ сж(т) съединенїа, паче же вхъды, ѡбождоу ѧмныѧ мѣтвы, иже дхѡмъ въ ср(д)ци дѣнствоуемыѧ

Sankt Peterburg RNB Gil'f 35 (1365-75), 126v-130v

о вбяденїи. Бѣган крѣпко сытости, или брашна и питїа своѣго. аще и хлѣбъ вась нь тькмо и водѧ пр(с)но гаси и пиюши. да не помрачают се оумъ твои

Damascenus, Petrus, De octo spiritibus malitiae (cfr. Rigo 2008, 235; Monac. gr. 318, Bodl. Baroc. 133)
Paris BnF Sl 8 (1355-65), 133v-136r

ω обгъадени. Началω пло(д)нωсноу цвѣтъ. и началω дѣланїюу възрѣж(д)анїе

Evagrius : Ponticus, De octo spiritibus malitiae CPG 2451 PG 79, 1145-1164 (sentenze estratte)
Sankt Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 452v-454r

Ѡкоудѣ дѣша члѣа многаши глѣетъ нѣкыѣ въноутрѣ помысли и словеса скрънаа и нечиста и

смордна неволна и безъ изволенїна. множицею и глы нѣкыѣ безбожныѣ и хоудныѣ, на бѣ же или на стыѣ тайны

Anastasius : Sinaita <pseudo>, Questiones et Responsiones, Appendix 25 (Munitz, Richard 2006: 222-229.)
Paris BnF Sl 8 (1355-65), 217r-221r

varianti:

Ѡкждоу дѣша члѣа многаши глѣтъ нѣкыѣ вънѣтрѣ помыслы и словеса скрън(н)а. и

нечиста и смордна. неволно и безъ изволенїа множицеѣ же и глы нѣкыѣ безбожныѣ на бѣ же и на стыѣ тайны (Sofija NBKM 672 (1365-75), 286r-289v)

Ѡкждѣ познаваеть члѣкъ тако въсели сѣ вънь хс̄. Ѡвѣ(т). Они въпросъ по(д)в(е)нѣ есть. тако аще кто въпроситъ въ чрѣвѣ имащѣа женѣ

Anastasius : Sinaita, Quaestiones et Responsiones, 2 (CPG 7746)
Moskva GIM Uv 510/4° (1330-40), 212v-213r

varianti:

- Ѡкждоу познаваеть члѣкъ тако въсели сѣ вънь хс̄. Ѡвѣ(т). Они въпросѣтъ, по(д)в(е)нѣ есть. тако аще кто въпроситъ въ чрѣвѣ имащѣа женѣ (Sankt Peterburg RNB Pogod 1054 (1345-55), 325r-326v)

- Ѡкоудоу познавають члѣкъ тако въсели сѣ вънѣ х(с)в. Ѡвѣ(т). Они въпросѣтъ, по(д)внѣ ю(с). тако аще кто въпроситъ, въ чрѣвѣ имоущоюю женоу (Paris BnF Sl 8 (1355-65), 174v-175r)

ω томъ како по(д)вѣетъ пѣти. ωвы оубо мало гл(т)ю. ωви же много. друзѣ же никако же

Gregorius : Sinaita, Capita de oratione
Paris BnF Sl 8 (1355-65), 173r-174v (i capp. 5-7)

ω томъ како по(д)вѣетъ сѣдѣти възвѣмѣви. ре(к)ше въ мль(ч)ни

Ѡвогда ѣбо на столѣ мнѣае трѣда дѣлѣ. Ѡвогда же и на постели малѣише даже до врѣмене за ѡслабѣ

Gregorius : Sinaita, Capita de oratione
Moskva GIM Uv 510/4° (1330-40), 210r-212v (i capp. 1-3)

varianti:

ω τoмѣ како по(д)баетъ сѣдѣти въ безмѣви:

- **В**oгдa oубo на столѣ множаe трoудa дѣлѣ. **в**oгдa же и на постели малѣише. даже до врѣмене за **в**слабж (Sankt Peterburg RNB Pogod 1054 (1345-55), 315r-322v (i capp. 1-3; 5-7))

- **О** τoм како по(д)баетъ сѣдѣти въ безмѣвѣи. **О**вoг(д)a oубo на столѣ множаe ради трoудa дѣла. **в**oг(д)a же и на постели малѣише. даже до врѣмене за **в**славоу (Paris BnF SI 8 (1355-65), 173r-174v; i capp. 1-3)

Щѣ арсение. еше сынъ въ полатѣ црѣи. помлѣи сѣ къ бoу глѣ

Apophtegmata Patrum, Collectio systematica (Skitskij Paterik) CPG 5610 (dal capitolo 2)
cfr. Veder 2005, 262-263

Moskva GIM Uv 510/4° (1330-40), 78rv

Щѣ исаїа повѣда намъ. тако сѣдѣшоу ми нѣког(д)а влизъ стго щѣ макаріа. прїидошж ѓ

вратїи ѿ александриа, искѣшающе его и глѣше

Apophtegmata patrum, Collectio systematica (Skitskij paterik), O:1 (CPG 5610), cfr. Veder 2005, 282 (= Apophtegmata, (2) Collectio anonyma CPG 5561, J 764; = De Marco (vel Macario) et monachis septem BHG⁴ 1445ra)

Sankt Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 428r-432v

varianti:

Щѣ исаїа повѣда на(м). тако сѣдѣшоу ми нѣког(д)а влизъ стго щѣ макаріа. прїидошж ѓ вратїи ѿ алектрїа, искоуш(а)юще его и глѣше (Sofija NBKM 672 (1365-75), 245r-249r)

Щѣ макаріа алектрїа сѣченикѣ повѣда намъ сице. тако нѣкогда ре(ч) ходѣшимъ намъ въ поустыни съ щѣмъ моимъ. видѣхъ два аггѣла шествоуща съ нимъ. единого ѿ десныж страны а дрoугаго ѿ шоуж

Apophtegmata Patrum, Svodni Patericon CPGs 5614 qui Eremin 1927: n. 33, Nikolova 1980: n. 37 = BHG 999w PG 34,385-392

Sankt Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 462r-465v

Повинованїе е(с) хви работанїе. аггѣлское дѣланїе исплѣненїе заповѣде(м). послѣшанїе е(с), жизнь вѣчнаа

Gregorius : Sinaita, De subiectione et oboedientia (= Capita alia, 12) (Rigo 2005, 50)

Sankt Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 67v-68r

varianti:

- **П**овинованїе ю(с) х(с)ви работанїе. аггѣл(с)кое дѣланїе исплѣненїе заповѣдемъ, послѣшанїе ю(с), жизнь вѣчнаа (Sofija NBKM 672 (1365-75), 57rv)

- **П**овинованїе е(с) х(с)ви работанїе. аггѣл(с)кое дѣланїе исплѣненїе заповѣдемъ,

послушаніе є(с), жизнь вѣчнаа (Sankt Peterburg RNB Gil'f 35 (1365-75), 88v-90r)

Повѣдаахъ ѿ[rasura del copista, per correzione errore]ѿи макаріи. тако живѣше рече въ
внѣтрѣни поустыни. единъ прѣвѣважъ въ неи
Apophtegmata Patrum, Svodni Patericon CPGs 5614 qui Eremin 1927: n. 84, Nikolova
1980: n. 89 = Collectio systematica (Skitskij paterik)(CPG 5610), 18:13 : cfr. Veder 2005:
278 = Collectio alphabetica (CPG 5560) Macarius 3
Sankt Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 472v-474r

Повѣдааше авва макарие гл҃а. сѣдѣщюу ми ре(ч) иногда въ скүтѣ. снисдостѣ двѣ юноши
странника. единъ же ю бѣ брадатъ. и приндоста къ мнѣ
Apophtegmata Patrum, Collectio systematica (Skitskij Paterik) CPG 5610 (dal capitolo
20) cfr. Veder 2005, 279-280
Moskva GIM Uv 510/4° (1330-40), 75r-78r

Повѣдааше намъ авва анастасіе, затворникъ гл҃а. тако сжщюу ми нѣкогда канонархоу, въ
митрополи палестїнстѣи. въ скиѡполи градѣ. вѣставшоу ми ношиа клепати въ цр҃кви.
слыша(х) тоу иже бѣше затворникъ, авва георгіе. и слыша(х) его плачаща горко
Apophtegmata Patrum, Svodni Patericon CPGs 5614 qui Eremin 1927: n. 215 = Johannes
Moschus, Pratum spirituale (CPG 7376 BHG 1442), qui n. 50
Sankt Peterburg RNB Gil'f 35 (1365-75), 14r

Повѣда намъ авва серапїон сжщ ми въ внѣтрѣни пѣстыни єгипта
Vita Marci Atheniensis eremitaе in Libya BHG 1039 BHBS p. 514, 5.04 (cfr. 5.03.II.16)
Moskva GIM Uv 510/4° (1330-40), 195r-206v

Повѣда намъ нѣкыи ѿ искѣсны(х) оцѣ. тако въ нже съвѣкѣпа сѧ съ цѣми пасти
Moskva GIM Uv 510/4° (1330-40), 180v-184r

Повѣда намъ ѿцѣ данїиль. тако бы(с) рече нѣкыи мнихъ именовъ дѣла
Apophtegmata Patrum, Svodni Patericon CPGs 5614 qui Eremin 1927: n. 71, Nikolova
1980: n. 76 = Collectio anonyma (CPG 5561), N 642-643
Sankt Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 478v-482r

Повѣда намъ ѿцѣ силоуанъ гл҃а. тако въ единомъ ре(ч) палестинскыихъ монастырии, бы(с) нѣкыи
мни(х) именовъ паѣелъ. въсѣми добродѣтѣлми снажъ въ братїи, тако же нѣкое дроугое
слн҃це. множае же послушанїемъ прѣвѣтсхр҃ода
Apophtegmata Patrum, Svodni Patericon CPGs 5614 qui Eremin 1927: n. 67, Nikolova
1980: n. 71
Sankt Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 470r-471v

Повѣда намъ ѿцѣ ѣвдоулъ. ше(д)шоу ми рече въ вещьє житїе иже въ ст҃ыихъ ѿца нашего
ѣвдосїа киноѣарха. и вбрѣтохъ тамъ старца велика именовъ хрїстофора. римлѣнина
сжща ро(д)мъ
Apophtegmata Patrum, Svodni Patericon CPGs 5614 qui Eremin 1927: n. 32, Nikolova

1980: n. 36 = Johannes Moschus, Pratum spirituale (CPG 7376 BHG 1442), qui n. 105
Sankt Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 461r-462r

Повѣда намъ нѣкыи ѿ оцѣ гл҃а. два брата нѣкаа по плѣти ѿрекша сѧ мира, и идошѧ въ горѧ
нитринскѧ. и вънидошѧ въ повинованіе нѣкоемоу старцоу. дасть же ѡбо бѣ даръ
слъзныи вебимъ и оумиленіе

Apophthegmata Patrum, Svodni Patericon CPGs 5614 qui Eremin 1927: n. 218
Sankt Peterburg RNB Gil'f 35 (1365-75), 14rv

Повѣда намъ ѡченикъ ѿца зосимы. нѣкогда рече(ч) сѣдѧщюу ми съ ѿцѣмъ моимъ зосимъ, и
дѣшеполезнымъ словесемъ гл҃ащемъ намъ, въпроси(х) его и ѡ семъ. како достоино естъ
комоу ѿгнати ѿ себе грѣ(с)

Zosimas, Alloquia (CPG 7361 BHG^a 1448x)
Sankt Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 484r-503r

varianti:

Повѣда на(м) оученикъ ѿца зосимы. нѣк(о)гда рече(че) сѣдѧщѧ ми съ ѿцѣмъ моимъ
зосимъ, и дѣшеполезны(м) словесе(м) гл҃аще(м) на(м), въпроси(х) его и ѡ семъ. како
достоино ю(с) комѧ ѿгнати ѿ себе грѣ(с) (Sofija NBKM 672 (1365-75), 270r-286r)

Повѣдашѧ намъ и се. тако бѣ рече нѣкыи ѿцѣ великъ именовъ кѡзма. иже добродѣтели
многими и силою ст҃го дх҃а просвѣщенъ сын. и многими чюдесы знаменъми, тако сл҃нце
сїаждѧ(а)

Apophthegmata Patrum, Svodni Patericon CPGs 5614 qui Eremin 1927: n. 65, Nikolova
1980: n. 69
Sankt Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 465v-470r

Повѣдошѧ намъ оученици ѿца антѡнїа. макариѧ, и плѣтинъ иже и погребенъи его
Vita Pauli eremitae in Aegypti Thebaide (Ivanova 2008, 15.01.I, p. 439-440; BHG 1470)
Moskva GIM Uv 510/4° (1330-40), 275r-279v

По(д)бааше оубо на(м) рещи по великомѧ оучителю, никако же трѣбовати жже ѿ писанїа помощи
или ѿ инѣ(х) ѿцѣ

Gregorius : Sinaita, De operationibus gratiae (Ad Longinum), 1-11 (Rigo 2002b, 3)
Sankt Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 50v-55v

varianti:

По(д)бааше оубо намъ рещи по великомоу Ѹчителю, никако же трѣбовати жже ѿ писанїа
п(о)мощи или ѿ инѣ(х) ѿцѣ (Sofija NBKM 672 (1365-75), 35v-42r)

Подобааше ѡбо намъ рещи по еж(с)твенномоу ѡчителю. не трѣбовати еже ѿ писанїи
помощи. или ѿ инѣхъ дѣанїа (Sankt Peterburg RNB Gil'f 35 (1365-75), 97v-100r)

По(д)бна естъ дѣша желѣзоу. и аще вблѣнит сѧ орѣж(д)авѣть. егда же раж(д)ежет сѧ ѡгнъ

ѡчищаеть ѳ

Isaias : Gazaeus, Asceticon (CPG 5555) estratto: 25,10 ll. 6-15; 10, 1.22-11 l. 4 Isaias, Iordanitis 1911, 159-160
Sankt Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 448v-449r

varianti:

По(д)вна ю(с) д̃ша желѣзоу. и аще ѡблѣнитъ сѧ орѣж(д)авѣеть. ег(д)а же рѣж(д)еж(д)ѳ сѧ ѡгнѣ ѡчищаеть ѳ (Sofija NBKM 672 (1365-75), 263rv)

Подвигнѣм сѧ оубо вратїе. и въсеж силож оукрѣпим, сѧ по дрѣжавѣ крѣпости иже въ на(с)

д̃ха

Theodorus : Studites, Parva Catechesis, 84 ll. 40-56
(http://pinakes.irht.cnrs.fr/rech_oeuvre/resultOeuvre/filter_auteur/5384/filter_oeuvre/11563; Possinus 1683, 314, IV)
Sankt Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 443rv

varianti:

Подвигнѣм сѧ оубо вратїе. и въсеж силож оукрѣпим сѧ по дрѣжавѣ крѣпости иже въ на(с) д̃ха (Sofija NBKM 672 (1365-75), 261r)

Помышлѣн на всѣкъ днѣ въ что въпаде. да аще помлїши сѧ ѡ ни(х). бѣ проститъ га. Мнми себе

ч(с)та быти. ѡ грѣ(х). иже мнми быти праведенъ се едино безъ инѣ(х) х̃дости

Asceticon (CPG 5555) estratti, il primo è Asceticon 4, 1 ll. 14-15
Moskva GIM Uv 510/4° (1330-40), 70v-71r

Помышлѣж оубо чѧда по моемоу нравѣ тако сице длѣженъ естъ быти инокъ, да сѣда въ келїи свои, съвереть оумъ ѡ въсѣкож печали

Macarius, Epistula 2 (Gehin 1999: 111-112)
Sankt Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 450rv

varianti

Помышлѣж оубо чѧда по моемоу нравоу тако сице длѣженъ ю(с) быти инокъ, да сѣда въ кели свои, съвере(т) оумъ ѡ въсѣкож печали (Sofija NBKM 672 (1365-75), 258v-259r)

Понеже многаж(д)и въскотѣсте оубѣдѣти како законъ д̃х̃вень естъ по ап(с)лоу

Marcus : Eremita, Opusc. i. De lege spirituali (CPG 6090 PG 65, 905-929: una selezione di capitoli)
Sankt Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 308r-311v

Понеже оубо благо бѣ блг(д)тиж ѡтврѣгше сѧ сатаны и дѣль его лжквы(х) и къ х(с)оу приложихом сѧ

Theodorus : Edessenus, Capita ascetica
(http://pinakes.irht.cnrs.fr/rech_oeuvre/resultOeuvre/filter_auteur/5365/filter_oeuvre/114)

91; Possinus 1683, 345-403; Philokalia, I, 304-24; cfr. Rigo 2008, XXV)
Sankt Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 311v-331v

varianti:

Поне(же) оубо бл҃гаго бѣ бл҃г(д)тїж ѿтврѣгыше сѧ сатаны дѣ(л) его л҃кавы(х) и кѣх(с)оу
приложихом сѧ (Sofija NBKM 672 (1365-75), 182v-199v)

Поспѣши сѧ вѣннѣти вѣхъ клѣтѣхъ сѧщїжѧ вѣхнѧтрѣхъ тебе. и оузриши клѣтѣхъ нѣснѧжѧ

Isaac : Ninivita, Sermones ascetici et epistulae (CPG 7868) estratto da 30 (Versione slava
B 2, cfr. A2; cfr. Granstrem-Tichomirov 2007: 175) Isaac, Theotokis 1770, 187 l. 22-188
l. 2

Sankt Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 445rv

varianti:

Поспѣши сѧ вѣннѣти вѣхъ клѣ(т) сѧщїжѧ вѣхнѧтрѣхъ тебе. и оузриши клѣ(т) нѣ(с)нѧжѧ
(Sofija NBKM 672 (1365-75), 262v)

Потѣшимъ се братїе паче всего везѣмълѣви работати г҃ви, се бо паче неповїнѣна те прѣ(д) бѣмъ
поставитѣ. прилѣпи се пѣстыни(и) тако любивлѣви мѣтрѣи. мѣти твоѣа млѣкѣхъ въздоитѣ тѣло.
пѣстыни(и) дѣшѣ твою напоитѣ разѣма бѣжїа

Parion : Kieviskij <pseudo>, De vita heremitica (Ševyrev 1850, 41-42 cfr. Nikol'skij
1906, 111-115)

Paris BnF Sl 8 (1355-65), 214r-216v

Потѣшим сѧ оубо братїе вѣхсѧ силѧж себе г҃ви ѿдати. ѿ вѣхсѣкѧго земнаго искоуса и вѣхсѣкѧж
похоти

Macarius <pseudo>/Symeon, Sermones LXIV (Typus I = collectio B) (CPG 2410), Homilia
2,12,18

Sankt Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 441r

varianti:

Потѣшим сѧ оубо братїе вѣхсѧ силѧж себе г҃ви ѿдати. ѿ вѣхсѣкѧго земнаго искоуса и
вѣхсѣкѧж похоти (Sofija NBKM 672 (1365-75), 256v)

Право жи(т)е желаети, смѣренїе дрѣжи. кромѣхъ во сего

Ephrem : graecus, De recta vivendi ratione (capita XC) CPG 3941, qui i capp. 1-11 piú
tre capitoli non rintracciabili nel greco

Moskva GIM Uv 510/4° (1330-40), 207r-209r

varianti:

Право житїе желаети, смѣренїе дрѣжи. кромѣхъ во сего (Sankt Peterburg RNB Gil'f 47
(1360-70), 459v-461r)

Право житїе желаети, смѣренїе дрѣжи. кромѣхъ во сего (Sankt Peterburg RNB Gil'f 35
(1365-75), 149rv)

Приидѣте вънидѣнь въ клѣтъ дѣшевиѡ. гѣви мѣтвины въз(д)ажше и пїжше

attribuito nel manoscritto a Theodorus Studita
Sankt Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 445r

varianti:

Прїидѣте вънидѣ(м) въ клѣ(т) дѣшевиѡ. гѣви мѣтвины въз(д)ажше и пїжше (Sofija NBKM 672 (1365-75), 262v)

При сим же нѣкто братъ живѣше елисеѣнинъ. и единож ѡходѣшоу емоу въ градъ, глѣ братоу
доброписцоу. сътвори любовь брате

Apophtegmata Patrum, Collectio anonyma (Ierusalemkij Paterik) (CPG 5612) cfr. van Wijk 1935-1936: 65 (116v,13) = Collectio anonyma (CPG 5561), N 520 = Collectio systematica (CPG 5562), 15, 129b
Sankt Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 476r-477v

Пръвыи прѣдѣль, вѣры. мысль о вѣѣ бѣзстр(с)тїа

Diadochus : Photicensis, Capita centum de perfectione spirituali (CPG 6106 PG 65, 1167-1222 [in latino] Diadocus, des Places 1955, 84-163)
Sankt Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 132r-174r

Пръвѣ оубо вѣровавше и кр(с)тивше сѡ въ тр(о)цѣ единосѣниѡ

Athanasius : Alexandrinus <pseudo>, Quaestiones ad Antiochum ducem (CPG 2257 PG 28, 597-700; Kirchmeyer 1964 lo attribuisce a Massimo il confessore)
Sankt Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 348r-382r

Пръвое збо, не имѣи причѣщенїа съ женами, како да не съгориши въ огни(х)

Stephanus : Thebaita, Mandata ad renuntiantes saeculum
(http://pinakes.irht.cnrs.fr/rech_oeuvre/resultOeuvre/filter_auteur/5279/filter_oeuvre/11041 cfr. Stephanus, Duobouniotis 1913, 11; cfr. Darrouzès 1961, 1525, n. 3; cfr. anche Sauget 1964, 367-368)
Sankt Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 388rv

Прѣвѣзращенїа въсѣ таже о х(с)ѣ, доспѣти въсѣккъ кто длъженъ е(с) крѣстивыисѡ въ х̄а

Gregorius : Sinaita, Capita alia, 1-5
(http://pinakes.irht.cnrs.fr/rech_oeuvre/resultOeuvre/filter_auteur/4031/filter_oeuvre/5021; Beyer 1985, 64-66; Philokalia, IV, 63-65 = PG 150, 1299-1302; Rigo 2002, 2; Rigo 2008, 477-480)
Sankt Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 35v-37r

varianti:

Прѣвѣзращенїа въсѣ таже ѡ х(с)ѣ, доспѣти въсѣккъ кто длъженъ естъ крѣстивыисѡ въ х(с)а (Sofija NBKM 672 (1365-75), 17v-18v)

Прѣвѣзращенїа въсѣ таже ѡ х(с)ѣ, доспѣти въсѣккъ кто длъженъ е(с) крѣстивыи сѡ въ х(с)а (Sankt Peterburg RNB Gil'f 35 (1365-75), 85rv)

Прѣж(д)е всего трѣбуемъ цѣлоумдрїе. на всѣко готови съще

Isaias : Gazaeus (Stephanus : Thebaita <pseudo>, Constitutio ad omnes monachos, cfr. Darrouzès 1961, 1525; Sauget 1964, 367-368), Asceticon (CPG 5555) 3; 4,5 l. 24 – 8 l. 9
Isaias, Iordanitis 1911, 7-14; 21-25
Sankt Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 388v-394v

**Рече авва исана, богатъ сын добръе мысла. крываетъ вънѣтръ храма скровища своа. скровище бо
павѣлемо вскждѣебаетъ, и ѿ князь навѣтоуетса**

Isaias : Gazaeus, Excerpta (Isaias, Iordanitis 1911, 224 l. 34 – 225 l. 33)
Sankt Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 346r-347r

varianti:

**Ре(че) авва исана, бога(т) сын добръе мысла. крываетъ вънѣтръ храма скровища своа.
скровище бо павѣлемо вскждѣебаетмо, и ѿ князь навѣтоуетса (Sofija NBKM 672
(1365-75), 212r-213v)**

Рече авва макарь. не по(д)баетъ хрїстїанїноу оклеветавати, или весждити, или весждати кого
Apophtegmata Patrum, Svodni Patericon CPGs 5614 qui Eremin 1927: nn. 172-192
Sankt Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 416r-428r

varianti:

**Рече авва макарь. не по(д)бае(т) хр(с)тїанїнѣ оклеветавати, или весждити, или
весжж(д)ати кого (Sofija NBKM 672 (1365-75), 235v-245r)**

**Ре(ч) авва макарь. не по(д)бае(т) хрїстїаниноу оклеветавати, или весждити, или
весжж(д)ати кого**

Sankt Peterburg RNB Gil'f 35 (1365-75), 150r-154v; 156rv

**Рече авва пимїиъ. такоже источникъ имѣѣхъ смрадъ много, аще не съ многымъ трудоу и
болѣзнихъ**

Apophtegmata Patrum, Svodni Patericon CPGs 5614 qui Eremin 1927: nn. 193-208
Sankt Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 422r-428r

**Рече авва пиминъ, писано естъ. таже видѣстѣкъ очи твои, си свѣ(д)тѣлствѣши аз же глѣамъ. тако
аще и веслазаетъ ржками вашими не свѣ(д)етлствѣшите**

Apophtegmata Patrum, Collectio alphabetica (Azbučnij Pateric) Caldarelli 1996: n. 336;
cfr. van Wijk 1935-1936: 57 (69v, 15) = Collectio alphabetica (CPG 5560) Poemen 114
(Guy 116) = Collectio systematica (CPG 5562), 9, 22
Sankt Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 477v

**Ре(ч) нѣкыи ѿ щѣкъ. вѣж(д)ъ тако зрѣни двѣ естѣк. едино по бл(а)годѣти. и другоѣ ѿ по(д)вигы
даемѡ**

Sankt Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 447v-448r

varianti:

Рече нѣкыи ѿ ѡцѣ. вѣж(д)ъ тако зрѣни двѣ естѣ. едино по блг(д)ти. и другоє ѿ подви(г) даемѡ (Sofija NBKM 672 (1365-75), 262v-263r)

Рече нѣкыи ѿ старець. тако аще не бждеть члкъ ср(д)цемя и змоль своимь

Apophtegmata Patrum, Collectio systematica (Skitskij paterik), L (CPG 5610), cfr. Veder 2005, 281-282: L:4 (ma traduzione diversa) = Apophtegmata, (1) Collectio alphabetica CPG 5560, Moses 16 (3)
Moskva GIM Uv 510/4° (1330-40), 210r

varianti

Рече нѣкыи ѿ старець. тако аще не бжде(т) члкъ ср(д)цемя и змоль своимь (Moskva GIM Uv 510/4° (1330-40), 226v)

Рече(ч) паладни чрънецъ глѡ. мжжъ бѣ етеръ въ александрии воинь. именемъ ѿwann. жи(т)е имы таково, весь днь сѣдѣше въ монастыри своемь
Moskva GIM Uv 510/4° (1330-40), 78r

Рече(ч) стѡа фео(д)ра добро ю(с) мльчати. велико бо въ истинѡ, дѣло мнихѡ мльчати. паче же юнны(м)

Apophtegmata patrum, Collectio alphabetica (CPG 5560 BHG 1443-1444c PG 65,72-440 qui 201, ll. 29-49), Theodora 3 (Guy 4)
Sankt Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 387v-388r

Рече(ч) стѡи ниль. сѣдѡ въ келїи свои, съверн си оумъ. помѣни днь смртныи. помышлѣи бѣдѡ. прими болѣзнь

Evagrius : Ponticus, Rerum monachalium rationes, 9 CPG 2441 PG 40, qui 1261 ll. 13-47 = Apophtegmata, (1) Collectio alphabetica, Evagrius 1 (CPG 5560 BHG 1443-1444c PG 65, qui 173)
= Apophtegmata, (3) Collectio systematica, III, 3+5 (CPG 5562 BHG 1442v Guy 1993, 148-152)
l'apoftegma compare in traduzione slava, ma attribuito a Evagrio, nella *Collectio systematica (Skitskij paterik)* (CPG 5610), cfr. Veder 2005, 263, che lo presenta come 3:5.
Sankt Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 451v-452r

varianti:

Рече(ч) стѡи ниль. сѣдѡ въ келїи свои, съверн си оумъ. помѣни днь смртныи. помышлѣи бѣдѡ. прїими болѣзнь (Sofija NBKM 672 (1365-75), 265rv)

Рече старець. аще оуслышиши ѡ нѣкыимъ тако оукориѡ тѡ есть

Apophtegmata Patrum, Collectio anonyma (Ierusalemiskij Paterik) (CPG 5612) cfr. van Wijk 1935-1936: 66 (121v, 16) = Collectio anonyma (CPG 5561), N 592/53
Sankt Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 477v

Рече(ч) старець аще хоцешн истинно молѣти се, попеци се ѡ роукодѣли. да ѿ него потрѣбуѡ

INCIPIARIO

тѣлесноую имаши

Paris BnF Sl 8 (1355-65), 172r

Рече старѣць. не бываи на възманиѣ простираюѣ на давание же

Paris BnF Sl 8 (1355-65), 172r

Рече старецъ. тако всѣкомѣ дѣлаѣ по вѣѣ мнимомѣ

Moskva GIM Uv 510/4° (1330-40), 210r

varianti:

Рече старецъ. тако всѣкомѣ дѣлаѣ по вѣѣ мнимомѣ (Moskva GIM Uv 510/4° (1330-40), 226v)

Ре(ч) старецъ. тако длъженъ естъ члкъ оумрътвити себе ѿ ближнѣго своего

Arophtegmata Patrum, Collectio systematica (Skitskij paterik), L (CPG 5610), cfr. Veder 2005, 281-282; Veder 1981, 58-59

Sankt Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 454v-459r

varianti:

Ре(ч) старецъ. тако длъженъ ю(с) члкъ оумрътвити себе ѿ ближнѣго своего (Sofija NBKM 672 (1365-75), 265v-270r)

Рече старецъ. тако члкъ сѣдани въ кели свои. и побчаж сѣ въ ѡлнѣхъ

Moskva GIM Uv 510/4° (1330-40), 188v-189r

Ре(ч) старецъ. горе мнѣ горе мнѣ тако вѣренъ сѣ слышж, и быхъ невѣрныхъ горшїи. они бо не познавшѣ бѣ, нї ѡврѣгошж сѣ его. азъ же познавъ блг(д)тѣ дѡвнжж и прїемъ

Arophtegmata patrum, Collectio systematica (Skitskij paterik CPG 5610), 3:5b (=QRT 36) (cfr. Veder 2005, 263)

Sankt Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 347rv

varianti:

Рече старецъ. горе мнѣ горе мнѣ тако вѣре(н) сѣ слышж, и бы(х) невѣрны(х) горшїи. они бо не познавшѣ бѣ, ни ѡврѣгошж (с) его. азъ же познавъ блг(д)тѣ дѡвнжж и прїемъ (Sofija NBKM 672 (1365-75), 213rv)

Се кѣ постничьскомуу житїю слово. и еже о любви посла(х) слово твоемоу прп(д)бїю. ѡчѣ елпидїе

Maximus : Confessor, Capita de caritate (CPG 7693 PG 90, 960-1080)

Sankt Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 70r-119v

varianti:

Се кѣ постничьскомуу житїю слово, и еже о любви посла(х) слово твоемоу прп(д)бїю. ѡчѣ елпидїе (Sankt Peterburg RNB Gil'f 35 (1365-75), 101r-126v)

Сии естъ новыи завѣтъ. съ естъ законъ дѡа иже въ ср(д)цихъ пишемыи. проповѣданныи ѿ

пр(о)ркѣ. въ семь законѣ пло(д) принадлееть д̄ша плоды прав(д)ѣ и живеть ѡ вѣѣкѣ жизни
вѣчнѣ. иже оубѡ не прижтъ блг(д)тъ ѿ б̄а, и иже кто не оуповаи прїжтъ даръ ст̄го д̄ха
Macarius <pseudo>/Symeon, Sermones XLIII (CPG 2412), 8, 1 (ll. 1-20)
Sankt Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 440rv

сии ю(с) новии завѣ(т). съ ю(с) закѡ(н) д̄ха иже въ ср(д)цихъ пишемии.
проповѣданныи ѿ пр(о)ркѣ. въ семь законѣ пло(д) принадлееть д̄ша плоды правѣ(д) и
живе(т) ѡ вѣѣкѣ жизни вѣчнѣ. иже оубѡ не приж(т) блг(д)тъ ѿ б̄а, и иже кто не оупова
и прїжтъ даръ ст̄го д̄ха (Sofija NBKM 672 (1365-75), 255v-256r)

[**Оказаніе о <ЄГИПЄТ>скиихъ черьн<оризцѣхъ>**] (questo è il titolo; l'incipit manca per carta
stracciata)
Historia monachorum in Aegypto (CPG 5620 BHGa 1433-1434 Festugière 1971)
Moskva GIM Uv 510/4° (1330-40), 1r-68r

Гладостень оубо цвѣтникъ и рай. много же сладостнѣе книжное прочитаніе и разоу(м)
Johannes : Christostomus <pseudo>, Homilia de capto Eutropio (CPG 4528 PG
52,395-414 VMČ нов. 1132-1161; 1854-1865)
Sankt Peterburg RNB Gil'f 35 (1365-75), 15r-19v + 139r-143v

Гловесноу оубѡ выти комоу. или выти по естъествоу такоже вѣ чистоты и нетлѣнїа. невѣзможно
Gregorius : Sinaita, Capita per acrostichidem
(http://pinakes.irht.cnrs.fr/rech_oeuvre/resultOeuvre/filter_auteur/4031/filter_oeuvre/5022;
Beyer 1985, 38-63; Philokalia, IV, 31-62 =PG 150, 1239-1300; Rigo 2002, n. 1; Rigo
2008, 435-476)
Sankt Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 1r-35v

varianti:

Гловесноу оубѡ выти ком(ѡ) или [выти по естъеств]оу такоже вѣ прѣж(д)ѣ ч(с)тоты
(Sofija NBKM 672 (1365-75), 7v; 2; 4-6; 3; 8-17v) (con alcune lacune per caduta di
fogli)

Гловеснѡ оубѡ выти комоу. или выти по естъествоу тако же вѣ прѣжде чистоты и
нетлѣнїа (Sankt Peterburg RNB Gil'f 35 (1365-75), 66v-85r)

Гловѡ цр(с)твїа проповѣданное ѿ проповѣдни(к) истинѣ члдоу цр(с)твїа проповѣдите и глїте
тако же рече г̄ь. вамъ дано естъ вѣ(д)ти тайны цр(с)твїа бжїа
Macarius <pseudo>/Symeon, Sermones LXIV (Typus I = collectio B) (CPG 2410),
Homilia 63,1,1-4; 63,2,2 (l. 1) -3 (l. 4); 63,3,6 (ll.1-; 4); 63,4,5 (l. 11) – 7 (l. 6)
Sankt Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 437v-439v

varianti:

Глово цр(с)твїа проповѣданное ѿ проповѣдни(к) истинѣ члдоу(м) цр(с)твїа проповѣдите
и глїте тако же рече(ч) г̄ь. вамъ дано ю(с) вѣ(д)ти тайны цр(с)твїа бжїа (Sofija NBKM

672 (1365-75), 253v-255r)

Слышахъм же и нѣкоего ѿ ѿцѣ повѣдающа сице. вы(с) рече(ч) нѣкыи мнихъ безмилостивоужѣ
нѣкои поустыни. близъ его живѣше дрюгъи старецъ имѣжъ келижъ свожъ въ далее тако
пъприщъ ꙗ ѿ него

Apophtegmata Patrum, Svodni Patericon CPGs 5614 qui Eremin 1927: n. 81, Nikolova
1980: n. 86 = Collectio anonyma (CPG 5561), N 441
Sankt Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 471v-472v

Слыша ли дшѣ моя златоустаго. не оуниван поющи и молеши се. и побчаюши се. въ глѣхъ бо
писаниа вж(с)твнаго

Paris BnF Sl 8 (1355-65), 136r-137v

Станице естъ, добродѣ(тѣ)лемъ разс[тоаніе по]зорище же, аггѣл(м) и вѣс(м) събраніе
[оплъчѣ]ніе же врани, добродѣ(тѣ)лемъ и стр[с]те(м) съра]женіе началници же ѿбви(м) х̄с̄
и м[иродръ]жець вореніе, ратованіе

Gregorius : Sinaita, In Ef 6, 12 (cfr. Tachiaos 1983, 126; Rigo 2002, n.8)
Sofija NBKM 672 (1365-75), 1rv

varianti:

Станице е(с), добродѣ(тѣ)лемъ разстоаніе. позорище, аггѣл(м) и вѣс(м) събраніе
вплъченіе же врані, добродѣ(тѣ)лемъ и стр(с)те(м) съраженіе началници (о)бви(м), х̄с̄ и
миродръжець ввореніе, ратованіе (Sankt Peterburg RNB Gil'f 35 (1365-75), 85v-86r)

Страхъ бжїи ѿгонить всѣ злобѣ. а лѣность ѿгонить стра(х) бжїа. и лѣнение же грѣх(о)вное.
ѿгонить лучшѣ нравы добрыѣ

Apophtegmata Patrum, Collectio systematica (Skitskij Paterik) CPG 5610 (dal capitulo
M) cfr. Veder 2005, 282 (ma ci sono dei detti in più di quelli riportati da Veder; cfr.
Augustinos 1911: discorso 7 nn. 4ss)
Moskva GIM Uv 510/4° (1330-40), 68r-70v

varianti:

Страхъ бжїи ѿгонить всѣ злобоу. а лѣность ѿгонить страха бжїа, и лѣненіе же
грѣх(о)вное, ѿгонить лшчше нравы добрые. четири нравы мальчанию соу(т)

Paris BnF Sl 8 (1355-65), 229v-230r

Съ естъ чинъ цѣломудръныи и вѣлюбезныи. еже не съзирати ѿчима само и ѿнамо

Isaac : Ninivita, Sermones ascetici et epistulae CPG 7868, 7 (Versione slava B 9, cfr.
A17; cfr. Granstrem-Tichomirov 2007: 141; 158) cfr. Isaac, Theotokis 1770, 46-51
Moskva GIM Uv 510/4° (1330-40), 184r-187v

Съ оубѣ ѿцѣ данїиль ѿ младенства ѿрече сѧ мира и живѣше въ скитѣ

Apophtegmata Patrum, Svodni Patericon CPGs 5614 qui Eremin 1927: n. 108, Nikolova
1980: n. 158 = BHG 2100

Sankt Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 482r-484r

СѢДАЩОУ МИ НѢКОГДА ВЪ СМѢРЕНЬИ МОЕИ КЕЛІИ, ВЪ СТРАНА(Х) АЛЕЖАНДРІА ВЪ МѢСТѢ ГЛѢМЪМЪ
 КАНВОВО ВЫ(С) МИ ПОМИШЛЕНІЕ ѠИТИ ВЪ СТРАНЫ ПАЛЕСТИНСКЫА
 Ammonius, De sanctis patribus barbarorum incursione in monte Sina et Raithu
 preremptis BHBS p. 434-435 14.01 I.1 CPG 6088 BHG 1300
 Sankt Peterburg RNB Gil'f 35 (1365-75), 59r-66v

Три добродѣ(т)ли сѣ(т) проразѣмѣваемыѣ въ оумѣ въсегда. еже по естѣствѣ стрѣмленіе. и
 мжжѣство. и нелѣностное
 Isaias : Gazaeus, Asceticon, Fragmenta (5) (CPG 5555) (PG 40, 1205-1212: Capitula de
 religiosa exercitatione et quiete)
 Sankt Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 343r-346r

Три добродѣ(т)ли сѣ(т) проразоумѣваемыѣ въ оумѣ въсег(д)а. еже по естѣствѣ
 стрѣмленіе. и мжжѣство. и нелѣностное (Sofija NBKM 672 (1365-75), 209r-212v)

Три сѣть въниманія и млѣтвѣ шеразы. иниже дѣша възводитѣ се, или низводитѣ се
 Symeon : Iunior <pseudo>, Methodus de sancta oratione et attentione
 Paris BnF Sl 8 (1355-65), 192r-199r

varianti:

Три сѣ(т) въниманія, и млѣтвѣ шеразы. ини же дѣша възводит сѣ или низводит сѣ
 (Sankt Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 409v-416r)

Три сѣ(т) въниманія, и млѣтвѣ шеразы. инже дѣша възводи(т)сѣ или низводи(т)сѣ (Sofija
 NBKM 672 (1365-75), 229v-235v)

Три сѣ(т) въниманія и млѣтвѣ шеразы. ини же дѣша възводит сѣ, или низводит сѣ
 (Sankt Peterburg RNB Gil'f 35 (1365-75), 51r-54v)

Трѣзвенія многа потрѣба и въниманія и оуготовленіе ср(д)ца, еже шбоуэ(д)ати оумѣ нашѣ, не
 ѡводити сѣ въ гаже не по(д)баеть
 Theodorus : Studita, Parva Catechesis, 60 ll. 6;30-36
 (http://pinakes.irht.cnrs.fr/rech_oeuvre/resultOeuvre/filter_auteur/5384/filter_oeuvre/11563;
 Possinus 1683, 312, II)
 Sankt Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 448r

varianti:

Трѣзвенія многа потрѣба и въниманія и оуготовленіе ср(д)ца, еже шбоуэ(д)ати оумѣ
 на(ш) не ѡводити сѣ въ гаже не по(до)баеть (Sofija NBKM 672 (1365-75), 263r)

Трѣзвеніе ю(с) хѣдожѣство дѣвно ѡ страстныѣхъ помыслѣ. и словесѣ и лѣкавы(х) дѣль ѡ всѣ(х)
 всакого члѣка съ бѣмѣ избавляюще
 Hesychius : Sinaita, De temperantia et virtute – recensio longior – prima centuria (CPG
 7862, 1) *Philokalia*, I, 141-73; PG 93, 1479-1512

INCIPITARIO

Paris BnF Sl 8 (1355-65), 138r-153v

ОУГОТОВАЛЪ ЕСИ ПРѢ(Д) МНОГА ТРАПЕЗЖ, И ПРОЧЕЕ. ТРАПЕЗА ОУБѢ НАЗНАМЕНОВАЕТЪ Д'БЛАТЕНЖА
ДОБРОДѢТ'БЛЪ

Sankt Peterburg RNB Gil'f 35 (1365-75), 101r

ХВАЛА ДСРЪДІЕ. БЛАЖЖ ЕЖЕ Ѡ БЛАЗ'ЕМЪ ТЪЩАНІЕ, БЛ(С)ВЕННЫЖ ТИ И ДОБРОЛЮБНЫЖ

Epistula de Dorothei vita et scriptis (CPG 7359 BHGⁿ 2116z Doroteus, Regnault, de Prévile 1963, 110-120 PG 88, 1613-1617)

Sankt Peterburg RNB Pogod 1054 (1345-55), 191r-193v

ХОТѢИ ПРИСТЪПИТИ КЪ ГѠУ И ЖИВОТѠУ В'ВЧНОМУ СРО(Д)БИТИ СѦ. И ЖИЛИЩЕ ХѠУ БЫТИ. И ДХА СТГѠ
ИСПЛЪНИТИ СѦ

Macarius <pseudo>/Symeon, Opusculum I, 13-14 (CPG 2413 (1); PG 34, 836-841)

= Sermones LXIV (Typus I = collectio B) (CPG 2410), Homilia 56

= Homiliae spirituales L (Typus II = collectio H) (CPG 2411, PG 34, 449-882), 19

(Sankt Peterburg RNB Gil'f 35 (1365-75), 156v + 36rv), mutilo per caduta carte (almeno una)

ХОТѢИ ЧТО ТВОРИТИ И НЕ МОГЫИ ТАКО ЖЕ СЪТВОРИВЫИ

Marcus : Eremita, Opusc. ii. De his qui putant se ex operibus iustificari, CPG 6091 PG 65, 929-965, qui i capp. 15, 27

Moskva GIM Uv 510/4° (1330-40), 207r

varianti:

ХОТѢИ ЧТО ТВОРИТИ И НЕМОГЫИ ТАКО ЖЕ СЪТВОРИЛЪ ЕСТЬ (Sankt Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 459v)

ХОТѢИ ЧТО ТВОРИТИ И НЕМОГЫ, ТАКО ЖЕ СЪТВОРИВЫИ Ю(С) (Sankt Peterburg RNB Gil'f 35 (1365-75), 149r)

ХС ЕСТЬ СКРОВИЩ(Е) ИЖЕ НА СЕЛ'Б СЪКРЪВЕННОЕ СР(Д)ЦА ТВОЕГО

Maximus : Confessor, Capita de Caritate CPG 7693, 71-72 PG 90,960-1080

Sankt Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 444v-445r

varianti:

ХС ЕСТЬ СКРОВИЩ(Е) ИЖЕ НА СЕЛ'Б СЪКРЪВЕННОЕ СР(Д)ЦА ТВОЕГО (Sofija NBKM 672 (1365-75), 262rv)

ЧЛКЪ АЩЕ НЕ ВСТАВИТЬ ВЪС'БКО Д'БИСТВО МИРА СЕГО, НЕ МОЖЕТЪ СЛОУЖИТИ БѠУ. ИБѠ СЛОУЖБА БѠУ
ЕСТЬ, ЕЖЕ НЕ ИМѢТИ НАМЪ ВЪ ОУМ'Б СТРАНН(О) ЧТО. ВЪНЕГДА МОЛИТИ СѦ

Isaias : Gazaeus, Asceticon (CPG 5555) estratto: 25,1-2 Isaias, Iordanitis 1911, 151-153

Sankt Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 442rv

varianti:

ЧЛКЪ АЩЕ НЕ ВСТАВИ(Т) ВЪС'БКО Д'БИСТВО МИРА СЕГО, НЕ МОЖЕ(Т) СЛОУЖИТИ БѠУ. ИБѠ

слоу(ж)ва бѡу ю(с), еже не имѣти на(м) странн(о) что. вънег(д)а мѣлти сѧ (Sofija NBKM 672 (1365-75), 260r-261r)

Четыри вещи сѧтъ. и аще единѧ ѿ ни(х) иматъ члѣкъ, ни покаати сѧ можетъ, ни мѣтвѧ его прѣмлетъ бѣ

Ammonas, Ammonae dicta (CPG 2381 Ammonas, Nau 1914, 455-458)
Sankt Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 394v-400v

varianti:

Четыри вещи сѧ(т). и аще единѧ ѿ ни(х) има(т) члѣкъ, ни покаатѣ сѧ може(т), ни молѣтвѧ его прѣмле(т) бѣ (Sankt Peterburg RNB Gil'f 35 (1365-75), 143v-146r)

Четыри нещюуж вины быти, въ троици съврѣшеннѣи добродѣтели. еже на еже писати по(д)вижжщѧа полезнаа

Nicetas : Stethatus, Capita Practica

(http://pinakes.irht.cnrs.fr/rech_oeuvre/resultOeuvre/filter_auteur/5282/filter_oeuvre/11051; PG 120, 851-899)

Sankt Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 191v-211r

varianti:

Четыри нещюуж вины быти, въ троици съврѣшеннѣи добродѣтели. еже на еже писати по(д)вижжщѧа полезнаа (Sofija NBKM 672 (1365-75), 61r-84v)

Что естъ еже непрѣстанно молити сѧ. не бо естъ мощно члѣкоу домоумъ и члѣды пекжщюу сѧ, и въ мирѣ живжщюу, непрѣстанно мѣлти сѧ. ѿвѣ(т). Не въсѣкои ѡ словеснѣи мѣлтивѣ се апл(с)ъ рече

Anastasius : Sinaita, Questiones et Responsiones, 24 (CPG 7746)

Sankt Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 441v

varianti:

Что ю(с) еже непрѣстанно мѣлти сѧ. не бо ю(с) мощно члѣкоу домоумъ и члѣды пекжщюу сѧ, и въ мирѣ живжщюу, непрѣстанно мѣлти сѧ. ѿвѣ(т). Не въсѣко ѡ словеснѣи мѣлтивѣ се апл(с)ъ рече (Sofija NBKM 672 (1365-75), 259v)

Что сътворимъ тако прѣвобразуетъ сѧ еѣсъ съ агѣла свѣтоу, и прѣльщаетъ члѣка. ѿвѣ(т). Геро ради потрѣбѧ иматъ члѣкъ многа

Gregorius : Sinaita, Capita de oratione, 8

(http://pinakes.irht.cnrs.fr/rech_oeuvre/resultOeuvre/filter_auteur/4031/filter_oeuvre/5027; Beyer 1985, 81-88; Philokalia, IV, 80-88 = PG 150, 1329-1338; Rigo 2002, n. 5; Rigo 2008, 502-508); Macarius <pseudo>/Symeon, Sermones LXIV (Typus I = collectio B) (CPG 2410), Homilia 2,10

Sankt Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 447rv

Что оубо мы иже никако же въше(д)ше въ ср(д)це оумо(м), како начнемъ

INCIPIARIO

Macarius <pseudo>/Symeon, Opusculum I, 4 (CPG 2413 (1); PG 34, 854 ll. 37-45)
Sankt Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 416r

varianti:

Что оубо мы иже никако же въше(д)ше въ ср[(д)це] оумо(м), како начнемъ (Sofija NBKM 672 (1365-75), 235v)

ИДЕНИЕ же твое, да бждеть сицево. еже ненасытити сѧ въ прѣсыщеніе

nel manoscritto è presentato all'interno di un testo attribuito a Macario
Sankt Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 450v-451r

varianti

ИДЕНІЕ же твое да бжде(т) сицево. еже ненасытити сѧ въ прѣсыщеніе (Sofija NBKM 672 (1365-75), 259r)

іако глѣють нѣци. іако не имамі брани блѣдніе. ѿвѣ(т). глѣюще снѧ. имають стр(с)ти тѣ
никыне горше и вещьше блѣда. и дръже и(х) діаволь
Paris BnF Sl 8 (1355-65), 221rv

Икоже дѣж(д)гъ изнавса на земля. садовомъ подаеть приходѣтъ къ сла(д)кыимъ

Marcus : Eremita, Opusc. ii. De his qui putant se ex operibus iustificari (CPG 6091 PG 65, 945; 943: i capp. 109, 97)
Sankt Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 311v

varianti:

Иако(ж) дѣж(д)гъ изнавса на земля садовомъ водае(м) приходѣтъ къ сла(д)кыимъ
(Sofija NBKM 672 (1365-75), 182rv)

Ико же глѣеть великы(и) василие, къ григорию бгословѣ, въ послани(и) своємъ, юже къ немѣ.

похвалаю того ре(ч), іако ничто же въмѣни(и) соущага з(д)ѣ. противѣу блжеиствѣ
лежещомѣ въ вѣщани(и)
Paris BnF Sl 8 (1355-65), 227v-229r

Ико же не въ ржкотвореныхъ црѣвахъ живеть х̄с, сице ни въ вѣбразовани нѣкыхъ изданихъ
оумныхъ

attribuito dal manoscritto a Basilius: Caesariensis
Sankt Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 443v

varianti:

Ико же не въ ржкотворены(х) црѣвахъ живе(т) х̄с, сице ни въ вѣбразовани нѣкы(х)
издани оумныхъ (Sofija NBKM 672 (1365-75), 261rv)

Ико по(д)баеть дши чистити сѧ. не тѣкмо ѿ явленныхъ грѣхѣвъ. сирѣчь. блжда. татбы.
оубиства. црѣвоубыденіа. клеветы. льжж. празнсловіа. вѣплѣ. смѣха. скрѣнствіа.

сребролюбїа. лихонимьствїа

Macarius <pseudo>/Symeon, Epistula magna (qui Jaeger 1954, 241, ll. 11-22)
Sankt-Peterburg RNB Gil'f 47 (1360-70), 446v-447r

varianti:

Ико по(д)баетъ дши чистити сѧ. не тѣкмо ѿ гавленны(х) грѣховъ. сирѣ(ч). бл҃гда.
татѣвы. оубїиства. сребролюбїа. лихонимьствїа (Sofija NBKM 672 (1365-75), 258r)

ACEFALI

...[без]честивѣиша пѣ(с) и звѣрїи ю(с). та во ни прогнѣвашѧ когда сътворшаго и(х), нї на
сѧ(д) и дѧ(т)

Aprophetgmata Patrum, Collectio systematica (Skitskij paterik), L (CPG 5610), cfr. Veder
2005, 281-282; Veder 1981, 58-59 (acefalo per caduta di una carta)
Sankt Peterburg RNB Gil'f 35 (1365-75), 147r-149v

...ли шелѣче сѧ въ багрѣницѧ дша. или видѣ црѣ<--->и почи<--->нево дша сице естѣ. иматъ
глубинѧ нѣкѧ и оуды многы. и прочее грѣ(х) въшедѣ, дрѣжитѣ еи въсѧ оуды и
разоумы ср(д)чныѧ. таже, поискашоу члѣкоу, приходитѣ блг(д)тѣ къ нему. и
оудрѣжитѣ два оуда дшна

Macarius <pseudo>/Symeon, Sermones LXIV (Typus I = collectio B) (CPG 2410),
Homilia 8, 2, 1- 8, 4,1
Sankt Peterburg RNB Gil'f 35 (1365-75), 155rv

...имащен и вънатрѣнѧ бранѣ яко и въ чиноу. сице и оумнѧ бранѣ да воиньствоуемѣ.
прѣж(д)ѣ въниманїѣ

Hesychius : Sinaita, De temperantia et uirtute – recensio longior – seconda centuria (CPG
7862, 1 *Philokalia*, I, 141-73; PG 93, 1511-1544) (acefalo e mutilo per caduta carte)
Sankt Peterburg RNB Gil'f 35 (1365-75), 131r-138v

Estratto per riassunto della tesi di dottorato

L'estratto (max. 1000 battute) deve essere redatto sia in lingua italiana che in lingua inglese e nella lingua straniera eventualmente indicata dal Collegio dei docenti.

L'estratto va firmato e rilegato come ultimo foglio della tesi.

Studente: SCARPA MARCO _____ matricola: 955579 _____

Dottorato: LINGUE, CULTURE E SOCIETÀ – STUDI DELL'EUROPA ORIENTALE _____

Ciclo: XXIV _____

Titolo della tesi¹ : Miscellanee di contenuto ascetico monastico in ambiente slavo meridionale nel XIV secolo _____

Abstract:

La descrizione di un certo numero di manoscritti slavi contenenti miscellanee ascetico-monastiche del XIV secolo e l'identificazione dei contenuti mette a disposizione della comunità scientifica alcuni strumenti quali un incipitario e un catalogo per autori e opere, sorta di integrazione per la parte slava della Clavis Patrologiae Graecae. L'analisi consente di identificare alcuni manoscritti come provenienti dal centro monastico di Paroria e poi di Kefalarevo, offrendo nuovi elementi per la storia di questi fondamentali centri culturali della cosiddetta "Scuola di Tärnovò". Viene inoltre proposta una periodizzazione delle raccolte, una chiave interpretativa di un campo finora considerato sostanzialmente privo di qualunque criterio di ordine. Le prospettive offerte sulla storia dell'ascetica in ambito bizantino slavo nel XIV secolo propongono un quadro parzialmente nuovo di riferimento per questo aspetto che si rivela particolarmente importante nel panorama culturale del tempo.

We describe a number of Slavonic manuscripts containing ascetic-monastic miscellanies of the fourteenth century and identify their contents. Our work provides the scientific community with an *incipitarius* and a catalogue by authors and works that supplement the Slavonic part of the Clavis Patrologiae Graecae. A number of manuscripts have been identified as coming from the monastic centres of Paroria and Kefalarevo. These texts furnish new elements for the history of these two fundamental cultural centres of the Tärnovò School. Our research, which for the first time indicates a periodization of the collections, provides an innovative vision with regard to the history of asceticism in the fourteenth-century Byzantine-Slavonic world, evidencing its importance in the economy of the cultural panorama of the period.

Firma dello studente

_____
_____

¹ Il titolo deve essere quello definitivo, uguale a quello che risulta stampato sulla copertina dell'elaborato consegnato.